

Dr. Čermelj Lavo
Dvorakova 6/II
L J U B L J A N A

Poštarina plaćati

V. Broj 50, 51, 52.

Zagreb, Božić 1933.

Pojedini broj stoji 1.50 dinara

...Kada zadnji glasi po selu uminu
u staren kantunu sama ćeš ustati
prećući po ognju, još ćeš svojen sinu
zadnje misli svoje u tujinu slati.
Kako una mati, pridobra i mila
ka je nočas sina za druge rodila.
Mate Balota.

ISTRA

...V naši zemlji zvoni k polnočnici
in v cerkev gredo sklonjeni
brez bakel in brez luči
Tolminci, Vipavci, Briči in Kraševci.
Brez zvezd je prijaznih nebeški obok,
tema je, ko da se zmotil ljubi je Bog...
Joža Lovrenčič

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULJSKE KRAJINE

NAŠ BOŽIĆ

Svakog tjedna, stalno i uporno, povezuje ovim našim listom našu veliku emigrantsku zajednicu s Julijskom Kraljinom, našom domovinom i braćom, koja u toj nesretnoj zemlji provode život duboko ispod dostojanstva čovjeka. Tjedan za tjednom stvaramo sve čvršću i sve intimniju vezu preko granica i preko svih onih okolnosti, koje nas dijele od Julijske Kraljine i od naše nesretne braće. Kroz ovaj naš list, kroz stupce ovoga našega lista izgrađuje se ideja, koja će jednog dana i pobijediti.

Kroz ovaj naš list mi smo u najplemenitijoj borbi: borimo se za ljude, koji stradaju i vičemo u njihovo ime u svijet poziv spasenja. U ime bratstva i u ime čovjštva. Izdižemo krvavog čovjeka i pokazujemo ga svijetu, da bi svratili pozornost na najveću nepravdu i najveće bezakonje, koje se danas u srcu Evrope događa. Da li postoji još igdje u Evropi list, kroz koji je prošlo toliko ljudskih krikova i u kojem je kronika pisana sa više krvi, nego li u ovom našem.

I mi sada za Božić, dok će se u svim listovima svijeta iz iskrenog duševnog raspoloženja ili iz konvencionalnosti, koju ništa ne pomaže, pjevati himne »dobro volji« i »miru na zemlji među ljudima«, mi ne možemo da pjevamo takve himne. Mi ne možemo našu naslovnu stranicu da ukrasimo nasmiješenim anđelima, koji lete oko božićnog drvca, na kojima vise blistavi darovi kao simbol zadovoljstva i sreće.

Naša naslovna strana govori drugačijim jezikom. I mi, eto, i na ovom mjestu i kroz čitavi list ne možemo a da ne govorimo o stvarima, koje su tako daleko od idile iskićenog božićnog drvca, posutog bijelim lepršavim sniježnim pahuljicama.

Naši borovi tužno šume na Krasu, a sniježne pahuljice koje su pale na te naše tužno šumeće borove imaju u sebi nijansu crvenoga: trag krvi onih, koji su pali izmrcvareni od ljudi-hijena, trag krvi onoga, koji je pred mjesec dana pao, umoren od savremene inkvizicije.

Na našim ognjištima u Julijskoj Kraljini ne gore badnjaci, na njima sjede stare matere i samotne preču oganj, koji se gasi. Ponosni negdašnji badnjaci ugašeni su.

Ivan Pregelj, naš veliki majstor, koji u duši nosi svu tragiku naše zemlje, u svojoj »istarskoj paraboli«, koju donosimo na ovim stranicama, uzalud pokušava da zapali taj posljednji naš istarski badnjak. Jezovitost te Pregeljeve parabole nije pretjerana. To je isječak iz istinskog života našeg naroda u Ježenju i u Julijskoj Kraljini općenito. Pregeljov Juraj Gortan u svojem imenu (Dobrila...) i u svojem prezimenu sintetizuje historiju istarskog naroda, a u svojem svršetku simbolizuje ono stanje, u kojem se danas taj narod nalazi.

Žena, koja vapi, koju je našoj naslovnoj strani dao jedan drugi naš jak umjetnik France Gorše, upotpunjava Pregeljovu parabolu... U znaku Pregeljove tragike i u znaku Goršetove trpovitosti iz koje se diže glas zapomaganja dočekuje Julijska Kraljina ovaj Božić.

Ni prvi ni posljednji... Rekli smo »ni posljednji«. Ništa nas danas ne može zanimali nadom, da će već idući Božić biti Julijskoj Kraljini bolji, i kamo sreće, kad bi nas događaji što skorije demantovali. S ugašenim badnjacima dočekat ćemo i drugi Božić, možda i još koji, ali mi opet ne prestajemo da sasvim gubimo nadu.

Jednom će sigurno doći dan, kad će se stvari okrenuti onako, kako mi iščekujemo. Vjerujemo, da će jednom pobijediti pravda u svijetu, jer znamo, da civilizacija nije ipak na umoru, kako se to u Rimu nago- vještava.

One snage, koje regulišu zbivanjem na svijetu nisu utučene. I ma da se za izvjesno vrijeme ne može predvidjeti ništa, što bi nas moglo zanositi dobrim nadama, moramo ipak vjerovati, da je ono, što mi želimo u kompleksu historijskog razvoja ne samo s pravom željeno, nego i moguće.

U Evropi su danas u sukobu dva jaka elementa, sukobila su se dva suprotna shvaćanja o značenju čovjeka: na jednoj je strani shvaćanje, da je čovjek sve i da je on glavno, a na drugoj je strani shvaćanje koje ističe, da je čovjek podređen višim ciljevima, kojima treba ga žrtvovati. Sistem fašističkog nasilja i sistem demokracije sukobljuju se. Dva se jaka protivnika nose u sukobu i sad je jedan u naletu

DR. IVAN MARIJA ČOK:

OB KONCU LETA

Ze ob prilici letošnjega kongresa dne 24 septembra smo v Ljubljani pregledali svoje delo, uspehe in neuspehe, v teku preteklega leta. Vendar ne bo škodilo, če tudi sedaj o prilici zaključka solnčnega leta, ko vsi sestavljajo bilanco svojega dela, še enkrat ugotovimo, v koliko smo izvršili doslej svoje naloge in v koliko smo uspeli.

Nesumnjivo se mora priznati, da so se emigrantske vrste strnile v krepko skupno organizacijo, kakor tudi, da so se razširile in poglobile. V najodlonejših krajih naše države, kjer jih doslej še ni bilo, so bile osnovane nove organizacije, katere so takoj v početku svojega življenja pokazale svojo vitalno moč, s katero so se začele krepko udejstvovati.

Drugi zelo važni uspeh zadnjih treh let, odkar namreč obstoji Savez emigrantskih društev, je bil ta, da se je v vseh nas sinovih Julijske Kraljine vzbudil in poglobil pravi emigrantski duh. Naj ob tej prilici ponovno povdarim to, kar sem že mnogokrat povdaril ob priliki naših zborovanj in svojih govorov, pa tudi v pisanih sestavkih, objavljenih v našem glasilu. Mi smo emigrantje pravi emigrantje, ker smo morali emigrirati iz Julijske Kraljine. Ni smo je zapustili svojevoljno in tudi ne radi. Da je zaviselo le od naše volje in od objektivnih okolištin, ali z drugimi besedami, da je bilo po pravici in zakonu, ne bi bilo emigrantov iz Julijske Kraljine, mi bi bili domala vsi ostali na svojih domovih. Število onih ki bi se bili vkljub temu izselili, bi gotovo ne prekašalo števila normalnih izselencev, ki ga povzročuje v katerem koli delu sveta tok normalnega življenja. Mi smo se izselili, ker smo se morali izseliti. Nasilje, krivica, pritisk, politični in ekonomski, so bili razlogi, kateri so nas prisilili, da smo morali zapustiti svojo rodno grudo. Premnogi med nami so odšli brez potrebnih dokumentov, a premnogi med nami so odšli in pri tem utrpeli ogromno moraino in materialno škodo. Toda ni bilo druge pomoči. To je bil edini način, da si rešimo ekzistenco, zdravje in življenje. Mnogi, ki niso uspeli da se pravočasno rešijo, so trpeli in trpijo, ker so oropani svobode, ali svojega imetja, ali so pa sicer težko oškodovani.

Mi smo torej emigrantje, v kolikor smo bili prisiljeni zapustiti svojo ožjo domovino in v kolikor je naše pravo in zakonno prizadevanje imej ta glavna ciljna točka: našo domovino, ki nam je bila odvzeta, povrnemo. Vse naše prizadevanje imej ta glavna ciljna točka: našo domovino, ki nam je bila odvzeta, povrnemo sebi in svojim rodinam. Zato delajmo nato, da ustvarimo predpogoje, ki nam bodo omogočili, da se povrnemo na svoje domove in se homo mogli vrniti k oni zemlji ki smo jo s svojimi pradedi uživali in obdelovali, jo ljubili in se zanj borili skupaj skozi 13 stoletij, da bomo tam mogli živeti v miru in biti deležni vseh onih pravic in dobrot, ki nam jih dajata Bog in narava.

Zgrešeno pa bi bilo misliti, da se hočemo smatrati za emigrante in se s tem odvajati in separirati od domačega prebivalstva v Jugoslaviji. Neopravičeno nam nekateri očitajo nekaj separatizma češ da hočemo med domačim prebivalstvom v Jugoslaviji igrati neko posebno vlogo. To se dogaja posebno v onih krajih, kjer se zbrani jači centri emigrantov med domačim prebivalstvom. Ne samo ne sme biti naš namen, da bi se držali po strani od življenja domačega prebivalstva, temveč je naša pravica in dolžnost, da se v Jugoslaviji, kjer smo sprejeti kot pravi bratje, tudi počutimo kot pravi bratje, namreč ne samo zavedajoč se teh pravic, ki nam iz tega izhajajo, temveč zavedajoč se v prvi vrsti tudi svojih dolžnosti, ki jih imamo, bilo nasproti domačemu prebivalstvu, bilo nasproti jugoslovenski državi kot takšni. Vse

naše posamezne organizacije in naš Savez kot skupna emigrantska organizacija so nosilci ene velike ideje, ene velike misije, namreč te, da moramo priboriti pravico in svobodo Julijski Kraljini. Naš cilj mora iti za tem, da za ta svoj najvišji ideal pridobimo vse Jugoslovane in celo Jugoslavijo. Hoteti se separirati v svojem delu od domačega prebivalstva, bi pomenilo delati v nasprotju s to našo veliko misijo. Zato proizhaja logično že iz tega našega velikega cilja, da moramo živeti in delovati v največji in najtesnejši skupnosti z domačim jugoslovanskim prebivalstvom in da moramo, ako je potrebno, doprinesiti od svoje strani tudi potrebne žrtve, da se ta skupnost in bratska solidarnost in vzajemnost ne rušijo temveč, da postanejo čimdalje solidarnije in trdnješe.

Mi med svojimi brati v Jugoslaviji nismo kakor oni emigrantje, ki gredo v tujino med tuje ljudi, kjer nikoga ne poznajo in kjer tudi njih nihče ne pozna. Mi smo prišli med svoje brate in ne med tujece. V tem smislu se nasproti domačemu prebivalstvu Jugoslavije ne smemo niti počutiti, niti med njim delovati kot emigrantje, temveč kot pravi bratje, kot eno telo. To nam nalaga tudi naš lastni interes, kajti naša borba za pravico in svobodo Julijske Kraljine ima praktičen smisel, samo v tem primeru ako se ji priključijo vsi Jugoslovani. Ni dvoma, da vsi Jugoslovani smatrajo vprašanje Julijske Kraljine kod čisto nacionalno vprašanje in kot splošni jugoslovanski problem. Naloga nas emigrantov kot najbolj zainteresiranih na njem, je ta, da vedno spominjamo in povdarjamo potrebo njegove rešitve in da držimo vedno prižgano luč vere v končno zmago naše pravice.

V toku preteklega leta smo imeli v svojih manifestacijah brez števila dokazov takšne bratske solidarnosti domačega prebivalstva z nami in z onim delom našega naroda, ki je ostal v Julijski Kraljini in katerega zastopamo mi emigrantje. Naj mi bo dovoljeno, da med raznimi manifestacijami, kot najlepšo in največkratnejšo omenim emigrantski »Tabor« v Črnomlju dne 8. avgusta tega leta. Lepa in ponosna Bela Kraljina se je zbrala okrog nas, da skupaj z nami manifestira za naše brate onkraj mej in da pred celim svetom dvigne protest proti krivicam, ki se jim godijo, z zahtevo, da se prebudi vest kulturnega sveta ki naj iz srca Evrope odpravi to žalostno in nečastno stanje, katero so nad našim narodom v Julijski Kraljini ustvarili njeni novi gospodarji.

V beli Ljubljani, ko smo se zbrali na letošnjem kongresu, nam je bilo v velko uteho to, da je naše zborovanje vkljub vsemu izpadlo ne samo lepo, temveč naravnost sijajno. Število navzočih delegatov in drugih emigrantov, ki so napolnili prostorno dvorano do zadnjega kotička, predvsem pa visoki nivo, na katerem so stale razprave, toliko poročila funkcionarjev, kolikor tudi diskusije o njih, so nam bila v veliko zadoščenje. Zapuščali smo kongres z zavestjo, da smo lepo napredovali in da smo postavili granitno podlago svoji stavbi. Zato hočemo nadaljevati v svojem delu z neomejenim optimizmom v svojo pravico in svojo zmago.

Nič nas ne ženita, če fašisti blijujejo strup in jezo na nas radi našega delovanja. Ob več prilikah, posebno pa ob priliki zadnje naše proslave rapalskega dne so to pokazali. Napadali so naše organizacije, klevetali naš narod tostran in onstran meje, ter žalili in obrekovali posameznike

iz naših vrst. S posebno naslado so se vrgli tudi name osebno. Seveda ne zavaljo moje osebe, temveč zato ker me je zupanje mojih rojakov postavilo na mesto predsednika Saveza vseh naših emigrantskih organizacij. Ne bi se niti oziral na te napade in ne bi mi niti padlo na um, da na nje reagiram, temveč bi suvereno prezrl, kakor da se mene ne tičejo ako bi bili naperjeni samo proti meni kot osebi. Ne morem pa molčati, ker so s temi napadi hoteli zadeti naše emigrantske organizacije in ves naš emigrantski pokret. Ne bom jim sledil v celi plohi izbranih kletev in sramotilnih besed, ki so jih uporabljali, da nas in naše delo osmešilo in oklevetalo. Ta način pisanja je gotovo vreden izliv 2000 letne civilizacije Kot sin jugoslovenskega naroda, ki ga oni smatrajo za zaostalega in še surovega, hočem ostati v svojih izjavah skromen in spodoben.

Nikdar nismo bili protivni ne Italiji, ne Italijanom; vedno pa smo bili in bomo protivniki onih Italijanov in one Italije, ki naš narod zatira in ki ga je v nasprotju s pisanimi in božimi pravicami oropala najelementarnejših predpogojev življenja kulturnega naroda. Svoje delovanje opravičujejo ti Italijani — fašisti — z argumenti, ki niso resnični. Trdijo, da Julijska Kraljina v današnjem svojem obsegu nikdar ni bila slovanska po narodnosti, temveč, da je bila italijanska in po sili slavizirana od strani Avstrije. To je največji in najgrši falsifikat zgodovinske resnice. Ogromna večina današnje Julijske Kraljine in njenega prebivalstva je bila od nekdaj slovanska in ni bila nikdar italijanska. To se mora konstatirati še danes na lico mesta, ker še vedno nad pol milijona prebivalcev Julijske Kraljine v kompaktnih masah govori kot svoj materinski jezik slovenski in ne laški jezik in ker živi v duhu slovenskih šeg in navad in ne italijanskih. Potentakem je vse delo, ki ga izvršujejo fašisti, in katero imenujejo oni »ustopostavitev italijanstva med slovenskim prebivalstvom«, v resnici prava denacionalizacija, golo nasilje in torej čisto nemoralno delo.

Zato se ne bomo mi, ki smo pravi sinovi svoje slovanske matere, nikdar odnehali boriti proti tej krivici. Vzvišeni vzgredi borbe italijanskega naroda v toku preteklega stoletja, kateremu se ima italijanski narod zahvaliti za svojo svobodo, za svoje jedinstvo, za svoj napredek in za svojo današnjo moč, nam najjasnejše dokazujejo, da smo mi na pravi poti in da so fašisti na krivi poti. O fašizmu in fašistih, ter njihovem delu, od najvišjega do najnižjega, je sodbja v svetu različna. So ljudje ki fašizem (brez obzira na njegov odnos do narodnostnih manjšin v Italiji) obsojajo v tem pogledu, so pa tudi taki ki jim je fašizem simpatičen. Pa naj bo ta sodbja kakršnakoli, ena pega fašizma ostane, nje ne bo mogel fašizem nikdar izbrisati raz sebe, to je postopanje z našo manjšino pod Italijo. Naj zunanjemu svetu še tako imponira lik onih, ki danes vodijo Italijo in ki so ji priborili današnjo četudi nasilno kompaktnost v notranjosti in uspehe proti zunanjemu svetu, ena senca jim ostane neizbrisna in zatemnjuje njihov obraz: to je krivica, ki se v njihovem imenu in po njihovi volji godi našem narodu pod Italijo.

Dobro se zavedamo skromnosti naših sil in naravnost gigantskih sil, s katerimi, v primeri z nami, raspolaga fašizem. Vendar sem neomajno prepričan, da bo končna zmaga na naši strani. Sredstva, katerih se poslužuje fašizem v doseg svojih ciljev, so s sredstvi, katerih se poslužujemo mi v svoji borbi, v obsegu in sorazmernosti s silami, s katerimi raspolagata obe stranki. Seveda ne mislim materialna sredstva, temveč na moralno stran spora. Na njihovi strani je krivica na naši strani pa nepremagljiva pravica. Žrtve, ki jih od nas ta borba zahteva in bo še zahtevala so sicer ogromne, toda fanatiki vere v svojo končno zmago kako smo mi — ne štedijo žrtv, ki morajo biti.

Božić je. Mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje! Vsi želimo mir, predvsem pa naš narod v Julijski Kraljini. Želimo, da pride do mirne zmage pravice nad krivico. Morda bo prizadevanje fašizma za mirno revizijo krivičnih mej, tudi proti njihovi volji orineslo pravično rešitev tudi našega problema. Ako so fašisti mislili s temi prizadevanji iskreno in pošteno, potem je zmaga pravice v smislu zaželenem od nas, neizbežna; ako pa bi jim bila formula o mirni reviziji, ki so jo vrgli v svet, in ki pod njihovo egido, še danes vodijo vkljub vsem ostalim pokrom celo vrsto držav v Evropi, samo hinavka in farizejska diplomatska intriga, potem si mi iz vsega srca želimo, da bi končna zmaga pravice pogodila hinavce in farizeje.

V tem upanju in s temi željami obhajamo letošnji Božić in s temi željami in nadami zaključujemo letošnje leto in prehajamo v novo leto 1934. Bilo srečno!

Dr. Ivan Marija Čok,

Predsednik Saveza Jugoslovenskih emigrantskih udruženj.

a sad drugi. Bitka će još trajati, ali ona mora i da svrši jednom. Vjerujemo da će svršiti pobjedom onoga shvaćanja, koje ističe vrijednost čovjeka kao najviše vrijednote.

Uvijek je do sada u historiji bilo tako. Civilizacija i nije ništa drugo nego zbir takvih pobjeda. A ko bi se usudio ustvrditi, da je baš danas vrijeme kad se s vrhunca mora da silazi. Ne, ne možemo niti ono, što se događa u Julijskoj Kraljini da uzmemo kao simptom toga silaženja. Ne, ne možemo, a da to ne shvatimo samo kao bolnu epizodu, koja će minuti.

Prema tom džinovskom sukobu, koji se zbiva u Evropi možemo mi da se sami sebi pričinito i suviše slabi i suviše neznatni, a da bi naše učestvovanje išta značilo.

Takva bi misao mogla da radja rezignacijom i pasivnim stavom prema događajima. Mislimo da bi to bilo i pogrešno i štetno.

I ako smo možda fizički neznatni i slabi, mi ipak nismo suvišni u borbi, koja se zbiva, nego možda i u centru te borbe.

Fašizam, imperijalizam i ideja fašističke supremacije u svijetu razvila se iz one »pobjede«, kojoj smo mi bili žrtvovani. Julijska Kraljina je rodila talijanski fašizam i to se da dokazati ispitivanjem događaja od 1914. dalje. Imperijalističke pozicije u Julijskoj Kraljini i dalje aspiracije preko sadanjih granica, preko mrtvih u Julijskoj Kraljini, to su motivi one borbe, koju fašizam vodi u Evropi s demokracijom. I baš zato, jer smo u centru fašističke geneze i jer smo u osnovu novih fašističkih zaleta, mi moramo da sve aktivnije ulazimo u tu borbu.

Pred Božić, dok nas zaokupljaju misli na zemlju i ljude, koji trpe i dok nas sentiment tjera na hladna ognjišta, na kojima naše stare napuštene majke preču vatru, koja se gasi, mi treba da o tome mislimo.

Mislimo o tome, što možemo i što treba da učinimo u godini, koja dolazi, a da bi se naše pitanje u svijetu postavilo na dnevni red velikih diskusija. Mislimo o tome, kako da učinimo nešto, što će doprinijeti da u historijskoj borbi, koja se vodi dodle do što skorije pobjede one strane, na kojoj su naše nade

JOZA LOVRENCIĆ:

BOŽIČNA LEGENDA OB SOČI

V naši zemlji zvoni k polnočnici
in v cerkev gredo sklonjeni
brez bakel in brez luči
Tolmenci, Vipavci, Brici in Kraševci.

Tiha je v mehkelem snegu stopinja,
tiha je misel, ki se spominja
svetih večerov in svetih noči —
lepi, lepi nekoč so bili...

Tiho, tiho ko da se ne poznajo, gredo,
tiho vsak s svojo žalostjo
neizgovorjene besede poslušaj,
ko po angelski pesmi hrepeni duša.

Brez zvezd je prijaznih nebeški oboki,
tema je, ko da se zmotil ljubi je Bog
in je pozabil na svetlo noč,
žalost slovensko ob Soči zroč...

V temi može, žene in otročiče
dvojica dohitela je kesna in klide:
»Bog vam je dal lep sveti večer,
ko v luči hodite, kakor nikjer!«

In že, ko da se jima v Betlehem mudí,
šla mimo tihih, žalostnih ljudi...
Možje, žene in otročiči ostrmijo —
spoznali svetega so Jožefa in Marijo.

Prevzeti so — drug drugega pogleda
in zadržana se sprosti jim vsem beseda:
»O, še misli, še na našo zemljo Bog,
ni zabil svojih težko preiskanih otrok!«

Nič več teme med njimi ni,
srce ko ogenj nim gori
in sveti v sveto noč.
božično čudo ko nikdar oznanjajoč...

DAVID DOKTORIČ:

ROJEN JE ZVELIČAR VAM...

Ponižno tam v jaslih na slamci leži,
vam rokice nasproti milo drži;
hitite vsi k njemu, on rad vas ima,
molite, prosite, da srečo vam da.

Zamislil sem se v lepoto naših božičnih
pesmic, ki črpajo neusahljivo bogastvo iz
evangelija.

»In (Marija) je porodila sina, ga povila
v plenice in položila v jaslí, ker zanj ni
bilo prostora v prenočišču...« (Luka, 2, 7).

Hvala ti, nebeško Dete, da si revno se
rodilo v hlevu! Za druge je bilo prostora
v prenočišču, pravični tesar Jožef je našel
zaprite duri, Marija, ko bi ti bila žena tol-
stega judovskega veljaka, kaj pa da bi se
te kaka dobra duša usmili.

Človek, kako si grd v svoji sebičnosti! —
Kdo nas je vrzel križem sveta? —

O lepih božičnih praznikih se potikamo
brezdomovinci koderkoliže. Saj tudi tam
doma ni bilo vse samo prijetno, prijazno
in toplo. Tudi tam nam zelena zavist ni
privoščila, da bi mirno uživali dobroto in
lepoto našega zemeljskega kotička. Mrač-
no sovraštvo nam je grenilo borno veselje.
Niti Gospodov prag ni ustavil drznega ko-
raka človeške ludobije, k nas je motila v
naših molitvah pred Božjim oltarjem. Ven-
dar nam je bil drag ta naš v bolesti lju-
bljeni dom.

Zahvaljen bodi Jezušček, v vsem si nam
enak!

»Ko so (modri) odšli, glej, se prikaže
angel Gospodov Jožefu v spanju in pravi:
»Vstani, vzemi dete in njegovo mater in
beži v Egipt, in bodi tam dokler ti ne
porečem. Herod bo namreč dete iskal, da
bi ga pogubil«. In vstal je, vzela dete in
njegovu mater še ponoči in se umaknil v
Egipt.« (Mat. 2, 13—14).

Mi vsi smo šli za Jezuščkom, v strahu
pred Herodom mi vsi bežali smo.

A Jezusa ni strpelo v Egiptu, v tej bo-
gati, nad vse blagoslovljeni deželi. Srce
je gnalo razaj med brate, v deželo pre-
rokov, da izpolni od njih napovedano veliko
odrešilno delo, katero je skrivnostno pri-
neslo človeštvu novo dobo.

Miruj srce! Angel še ni napovedal časa,
ko te bo neslo tvoje hrepenenje na orlov-
skih perutih tja — domov — v kraljestvo
tvojih sanj, tvojih spominov.

Spominov. Sveti večer je večer spomi-
nov.

Pretesna vam je zemlja, otroci naše ne-
srečne družine. Vrtnice življeja vas je raz-
gnal sam Bog ve kod in kam. Samo spo-
mini nas vežejo.

Dragoceni so ti spomini. Naj bi teh zla-
tih vezi, ki vežejo naša krvaveča srca, ne
pretrgala nobena sila! Družijo nas vse,
čeprav nas ločijo neprodine pustinje in
brezmejna morja, celí svetovi. Srce, v ka-
terem ohlede ti spomini kakorkoliže, srce,
ki pretrga te skrivnostno ne vezi, se odtuji
naši družini.

»Ko je pa Herod umrl, glej, se angel
Gospodov v spanju prikaže Jožefu v Egiptu
in pravi: »Vstani, vzemi dete in njegovo
mater in pojdi v izraelsko deželo; zakaj,
pomrli so, kateri so detetu stregli po živ-
ljenju«. In vstal je, vzela dete in njegovo
mater in prišel v izraelsko deželo.« (Mat.
2, 19—21).

V tem pismu sem vam hotel napisati
teh par vrstic za božične praznike, da bi
vam vsem postalo toplo in mehko pri sr-
cu. Jaz, vaš in Gospodov duhovnik, ki z
vami delim usodo. A moje perlo je okorno
in noče se mi posrečiti prikazati vam Je-
zuščkov smehljaj, ki blagoslovlja vas vse,
klerkoli ste po zemlji vas vse naše trpine
ki z Njim, z božjim Detetom, kot brezdo-
movinci begate po svetu.

Hitite vsi k njemu, on rad vas ima!

IVAN PREGELJ:

BADNJAK

(ISTRSKA PARABOLA)

Brinov drev v kamenitem Ježeniskem
svetu nad suho Drago. V bridkih zimskih
sapah, ki vlečejo tam čez, se je prestra-
haval dolge noči, sahnil polet brez sence v
zatohli prigrelci. Oklestili so ga do grčave
gole palice, a si je še opomogel. Ne le s
sekiro, še z ognjem mu morajo pod kore-
nine, preden se posuši...

Pa saj ni brin, saj je grčav hrastov panj
in kot božični badnjak leži na ognjišču.
Leži v brinovi žerjavi, povit v smolnati
vonj in zgoščeno vročino, goreti pa noče.
Komaj vidno ga le zdaj pa zdaj obli-
zne slabotni plamenček, kakor da ni les, kakor
da je kamen, polit z lojem in mastjo...

Počemu bi sploh gorel badnjak! Komu?
V hiši ni otrok, da bi v plahi vernosti ča-
kali tiste ure ob večernem zvonjenju, ko
badnjak oživi pa poprosi, naj mu dajo
jesti in piti: daj, brate, daj! Ni otrok, ni
več pesmi domače, lepe božične od davnin,
da bi mrtev les obudila v življenje: Ca,
badnjak! Si živ? Bi jedel, bi pil? Ná, bad-
njak, jej! Ná, badnjak, pij! In potem bomo
zapeli, zakaj sveti večer je noč, tebi in
nam se je rodilo odrešenje. U se vrjeme
godišta...

A to je v Ježenju, v hiši Juraja Gorta-
na, ki mu je sedemdeset let. Sam je starec,
samemu mu je božičevati in kuriti badnjak.
Kakor brin v samotni nad Drago je ubijalo
življenje moža in ga klestilo. Šele ko mu
je v korenino zasekalo, in ga z ognjem ra-
nilo, mu je ubilo dušo.

Štirinajstega so ga klicali na vojsko od
žene, sinov in hčere, od Mare starji, od
Mare mlaji, od bratov njenih Juraja, Jože,
Toma in Pepa, ki je bil še otrok... Grča,
hrastov les je bil Juraj Gortan. Štiri leta
ga je klestilo, trgalo, žgalo in mesarilo v
zimah, v Galiciji, v Karpatih, v Tirolih.
Dobro leto je potem čakal za žično ograjo
v ujetniškem taboru, preden je smel iz
Lahov domov. Prvo, kar je videl, ko je
stopil tedaj v Ježenj, je bil hrast, ki mu
je mejil svet od davnin, da niso pomnili
ne on, ne oče njegov, komaj ded. Ta hrast
je bil usahnil. Ne od strele ali viharja ali
zime. Kar tako, ves zdrav od korenin do
koša, je usahnil, kakor da ga je Bog pre-
klet...

Juraj Gortan je vstopil doma pa se mu
je opoteklo bolno in postarano ženišče v
roke.

»Bog! Mara starji je pozdravil, a je
tako spoznal, da ni žena-mati, da je njena
hči, Mara mlaji.

»Mara mlaji, ča, je vprašal, »a mati?«
Da je umrla, je povedala hči.

»Bog! Mara mlaji, je dejal. »Vsaj tr-
peti ji ni treba več«. In je iskal z očmi po
hiši: »Ča? Ali si prav sama? Ni Juraja, ni
Jože, ni Toma?«

V vojakih da so prepali za povrstjo,
petnajstega, šestnajstega, osemnajstega...
»A Pero? Za Boga svetega, Mara mlaji?
Pero, naše dete!« je kar prosil usmiljene
besede, a je hči trudno zamahnila z roko,
da ga ni, da so ga pred tednom odgnali v
Trst in da ga bodo sodili...

Saj je človek človek, v Istri kakor brin.
Oklesti ga do žive grčave palice, ne bo
usahnil. Z ognjem in v koreninah ga moraš,
preden se posuši. Juraju Gortanu je dušo
ubilo, ko je odšla za Maro starji še Mara
mlaji in ko deteta Pera ni bilo nič več na-
zaj.

BOŽIČNJA NOČ

O draga mati,
nikad mi nismo bili bogati,
ma na viliju božju imali smo svega,
slanca, bakalaja i ribe
čistu robu za večer i druge potrebe
i znali da ni zlega
kad svi skupa jimo
i na ognjištu svi skupa sidimo.

Večeras će tamo zvoniti nan zvona
debelo divice Marije i tanko svetog Antona,
na ponoćnu mašu, prvi put, drugi i tretí
a ti ćeš po škrinjah šuškatí s koreti
i pokle večere
modrne iskati za šćere.

Po banki te stati mendule, smokve i rakije
i kuća će biti puna tamijana
i dragosti tajne, ku san najvolija
kad si ti me zvala: moja mala grana.

I sada te gledan priko tri sto brigi, priko devet vod
u božičnoj noći zgrčenu i slabu
ma ni na ognjištu skupljen svi tvoj rod
da pozdravi mater, da poljubi babu.

Kada zadnji glasi po selu uminu
u staren kantanu sama ćeš ustati
prećući po ognju, još ćeš svoj sinu
zadnje misli svoje u tujinu slati.
Kako una mati, pridobra i mila
ka je noćas sina za druge rodila.

MATE BALOTA.

DRAGO LAVRENCIĆ:

BOŽIČNA MOLITEV

O, Sin božji, ki si se včlovečil, da bi
nas odrešil, poslušaj našo prošnjo...

Dan Tvojega rojstva je danes, a tam
pri nas je Veliki petek; dan grenkega žol-
ča, bičanja in bolečine, dan smrti. Nebo se
je stemnilo, prav tako kot ob Tvoji sveti
smrti in mrličí vstajajo iz grobov. Pogled
preko Krasa in daj pokoja Peterim sencam
in še vsem neštetim, ki tavajo po naši iz-
mučeni zemlji in iščejo blagoslovljene gru-
de, da jim bodo prestreljena srca v miru
počivala.

O, Sin božji, daj da pride Božič tudi
med nas. Daj, da se rodi v nas mal plamen-
ček vere in moči. Burja pritiska čez Kras,
zato stori, da se bomo smeli greti ob pla-
menu, ki bo gorél v naših srcih, da nam bo
vstajala vera in z vero moč, ki jo potrebu-
jemo, da Ti bomo sledili na Golgoti, ki je
še dodeljena vsem nam.

O, Sin božji, daj da mine tudi nam Ve-
liki petek. Saj si se včlovečil zato, da od-
rešiš ves človeški rod. Mar smo mi nevedni
Tvoje žrtve? Pogledaj novojšnjo noč čez Kras
in videl boš dolge procesije ljudi, ki z ve-
ličim petkom v srcu prepevajo Tebi slavo.
Ne preizkušaj predolgo svojega vernega
ljudstva in daj mu Rojstvo vere in moči in
poveljanje Velike nedelje. Saj si se to noč
včlovečil, da rešiš tudi nas.

O, Sin božji, ki si se včlovečil, da bi nas
odrešil, daj, da pride mir med nas, da ne
bo Tvoje ljudstvo pelo le z jezikom, temveč
tudi s srcem angelsko pesem Tvojega roj-
stva.

»Slava Bogu na višavah
in mir ljudem na zemlji!«

BADNJA NOČ U ISTRI

Pod Učkom nam gorom
Ni ovoga ljeta
Pred oltarom svijeće ne gore,
U tamjani duše ne rone,
Ni pjesma nam sveta
Ne odmičeva pitomim dvorom.
Za ognjištem starci ne zbere,
Ni ručice male
Badnjake ne pale —
Ni zvonovi naši ne zvone.

Pod snijegom se kućice kriju
I žitak u njima
Pred raspekom tinja i trne —
A dimnjaci u noći sniju
Ko aveti crne...
Bez iskre i božićnjeg dima.

Pod krovove ulazi zima...
Sred jedinog božićnjeg hrama
Do dječica majčice kleče,
Dok suza za suzom im teče:
Oh, rodi se Hriste i njima
I smiluj se nama!

Jos. A Kraljić.

SLOVO OD DOMA

Oj z Bogom dom, oj z Bogom vas predraga,
Kjer me rodila moja mati blaga,
Dojila me, učila in vzgojila,
Z ljubeznijo do tebe napojila

Oj z Bogom dom, kjer moji so očelje
Od zdavnaj mirno živeli zavetje;
Kjer petje prej premilo se glasilo, —
Zdaj v tugo se veselje spremenilo.

Zasužnjil te s zvijačo Lah je kruti,
Po cesti s trnjem ojstrim vsi posuti
Nas goni tujec bode domačine

Od bolečine srce moje gine,
Ko grem — in zrem, da strup vrag v vino
Ter sestram zaslepljenim z njim — napiva.
Tone z Krasa.

CASTEL SANT ANGELO

Prijatelj A. Ivešić i drugovima.

Na slamnjačama, na po sagnjilima, če-
kaju na sud u smrdljivu vazduhu lopovi,
bitange, ubice najgore vrste, izrod ljudski.
Mirno sjedi među njima blag, lijep čovjek
misaonog lica, čudan robijaš i najzagre-
liji lopov, svijet kamore i mafije, gle-
daju u njem čovjeka, koji je ušao u tam-
nicu sigurno kao Pilat u »jeruzalem«. I
zato je neki ubica, probisvijet, roba di
forca, podigao glavu sa svog gnjilog le-
žaja i upitao čudnog robijaša, i pogodio,
kao osviješćen, istinom čijeg je
roda sin:

— Tu sei Slavo? (Ti si Slaven?)
— Si — da — odvрати blago čudni ro-
bijaš.

— Managia, a koga si ti ohladio,
fratello Slavo, dal viso di santo?
— Nessuno — nisam ubio nikoga —
odgovori mirno brat Slavjanin.

— Allora, schiavo fratello, što
si zapalio ili orobio?

— Nisam zapalio, ni ubio ni oro-
bio...

— Diamine, a zašto si ovdje?

— Jer sam čuvao u srcu i duši svoj
ideal.

— A kome si ga ukrado?

— Ne ukradoh ga nikome — na-
smije se gorko, i na silu Slavjanin...

— Tutti i fulmini, sve strijele,
pa zašto si ovdje kad je taj ideal tvoj?

— Jer ga ne zatajih, i jer ne pustih
da mi ga otmu ili ukradu.

RIKARD KATALINIC-JERETOV.

IVAN IŠTVANOVIĆ:

TRI BOŽICA NA UČKI

Putopis »Tri Božica na Učki«, koji ovdje objavljujemo dozvolom autora, uzeli smo iz knjige »Sa planinskih zatišja«. Njezin je autor s tom knjigom koja je tek nedavno izašla polučio lijep književni uspjeh, jer je knjiga pobudila interes među čitateljima i vrlo povoljan sud o novinskoj kritici. U njoj autor, zagrebački odvjetnik dr. Ivan Ištvanović, opisuje svoje doživljaje i dojmove sa planinarskih i penjačkih tura po najljepšim gorskim krajevima Slovenije i Hrvatske.

Nisu to samo obični putopisi i prikazi Triglava, Karavanka, Zagrebačke g.ve. Učke itd., začimljeni na mjestima uspijela poetičkim opisima, već ima u ovoj malenoj knjizi od sedamdesetak stranica (sa nekoliko prvorazrednih fotografskih snimaka) toliko pronicljivih opažanja i konstatacija, toliko refleksija na staru temu priroda-čovjek toliko zanosa i topline, da biva odmah jasno da ju je napisao čovjek sa razvijenim književnim sposobnostima gledanja, zapažanja i dirom oblikovanja. Sa tim svojstvima autor-planinar odmah u početku svoje knjige sugestivno djeluje i zahvaća čitatelja kojemu dočarava zaista neobično bogatstvo svih lepota koje je autor sam vidio, osjetio i proživio.

Njegov opis triju izleta što ih je u godinama 1925, 1926 i 1927 poduzeo sa svojim planinarskim drugovima na Učku svjedoči međutim o još jednoj kvaliteti — pored onih što smo ih već istakli za pisca knjige »Sa planinskih zatišja«. Svjedoči o njegovim neobičnim simpatijama i ljubavi do Istre. Ponosna Učka i njezino liburnijsko podnožje, sva ona široka i prostrana morska i kopnena panorama što se vidi sa njezinog vrha, takva je da zanosi svakog običnog izletnika, a kamo li ne će oduševljenog planinara. I nije čudo da oko autora ove knjige ostaje zadiviljeno u promatranju čitavog onog prirodnog veličanstva što se krije u tom dijelu našeg istarskog rodnog kraja. Svojim utiscima o kraju i o ljudima dale Dr. Ištvanović široka maha i vedrinu zanosa kojom se oduševljava planinar kad mu se oko i srce razigravaju nad lepotom novootkrivenih, a opet bliskih i dragih horizonta i slika.

Šteta što nije bilo više ovakvih planinarenja na Učku, onda kad još Učka nije ovašnjim planinarima bila nedostupna meta kad nije bilo zapreka preko žičanog prelaza, kao što ih ima danas.

Knjiga »Sa planinskih zatišja« na koju smo upozorili ovako usput dokazuje da je njezin autor oduševljen poklonik planina a ujedno i istinski prijatelj Istre koju je on upoznao i zavolio u njezinom najljepšem prirodnom kutiću u Učki — kojoj je posvetio svoja »Tri Božica na Učki«, par najljepših stranica odmah u početku svoje knjige. (a. r.)

*

Planino lijepa istarska sirotica naša, oprosti nam što nam nije moguće, da te često posjetimo i da se poklonimo tvojoj lepoti. Znaj, da radi toga nema krivnje na nama i ne sumnjaj u naše velike ideale, koji gore živim plamenom, jer vraćajući se sa tvojih visina i tvojega toploga okrija, zavijetovali smo se, da ćeš u našim srcima i mislima uvijek ostati nezoharavna i sveta, i da ćemo uvijek učiti i sebe i djecu našu, da se lako umire onda — kada se narod svoj ljubi i ne zaboravlja.

S kolikim neopisivim veseljem i srcem, punim radosti odabirali smo izlet baš u božićne blagdane pošavši u pohode onom beskrajnom sivom kršu, kojeg miluju i oplakuju tamnoplavo-zelenkasti valovi našeg sinjeg Jadranskog mora. Ovakav izlet je doživljaj, neke prekrasne poezije i svjetla — legenda proživljenoga revolucionarnoga nepatvorenoga patriotizma.

Bilo je to u godinama 1925, 1926 i 1927, kada smo ostavljali naša domaća ognjišta da na istarskoj planini Učki, proslavimo rođenje najvećeg čovjeka među sinovima ljudskim, da proslavimo ideju izvršenja apokaliptičke vizije u kojoj genij svjetla pobijedi genija tmine. Nakon već zaboravljene godine, a u proživljavanju mnogih tmurnih šturih jesenskih i zimskih dana bili smo u prva dva izleta, kroz jednu noć kao u kakvoj priči i u snu prenešeni iz zagrebačke studeni i zimskih gustih magla u bujni život divnoga proljeća, gdje nas je zrak tako nježno milovao, a sunce tako neobično grimalo. Doživili smo na tim izletima, da nas je na našem Jadranu dočekao zeleni gaj, sa ponosnim paomama, gizdavi čempresima i mirisavim ružmarinom a nad zemljom i morem razlilo se sunce razlijevajući svoj zlatni sjaj po drhtavim kao safir modrim valovima mora.

Jutarnjim parobrodom, plovimo iz Rijeke prema Opatiji. Radosni smo, jer znademo, da idemo k svojim. More se ljeska na sunčanim trcima, a svjež povjetarac ugodno nas draška. Nalazimo se na palubi i krmi i gledamo u plenušave modro-zelene talase i kako se more u drhtavom tragu iza parobroda penji i ljulja. Izlazimo već iz luke, a u blizini oko nas kruže bijeli canooki galebovi. More, zrak, daleke i blize obale otoka i planine trepere zajedno sa rumenim hirovitim oblacima. Duša nam je sva utonula u misterij nekog nepoznatog očekivanja, a ovo živo more priča nam jednu veliku i staru, kao što je i život star, iz davnih davnina priču života.

U Opatiji opet sve živo i svijet se šeće u laganim haljinama, uz more, u šetalištima i na ulicama, kao da nije Božić, prosinac i zima. Odmah poslije podne polazimo dalje, a kako se gorostasni proplanci Učke spuštaju strmim padom do samoga mora, to uspon na Učku počmije odmah u samoj Opatiji. Velikodušna je bila ta naša mati priroda, kada je u iskrenom stvaranju iz samoga mora podigla veličanstvene planinske vrške, koji sada snažno i mirno strše u visine, kao da samj po sebi u tim visinama žive nekim drugim posebnim uzvišenim životom.

Uspinjući se od vremena do vremena često zastajkujemo, jer nas evo priroda magičnom svojom silom vodi sve više i više njezinom prijestolju da nam pokaže, more, zemlju, horizont i nebo, kako nam svaki put pruža druge slike, divnih motiva i formacija, fantastičnih boja, savršene lepote. Pred nama pusta krševita strma staza, ali je uza sve to i ovakvom stazom hod elastičan, a svakim korakom uspona horizont se sve više preko pučine morske proširuje, a panorama se ukazuje sve ljepša i ljepša.

Nakon jedne ure hoda uspjeli smo se do sela Veprinac, od kuda nam se već izdaleka bijeli seoska crkvice, sva u zelenilu vitkih čempresa. Na širokoj cesti koja kroz selo vodi do planinarske kuće, susrećemo rijetke prolaznike. Većinom žene, u tipičnom, za primorkinju crnom odijelu, kako se žure prema crkvi. Valida na večernju. Plahim pogledom u prirodnom uslužnošću uklanjaju nam se s puta, jer čudna je to bila za njih, još neznata i nevidjena družba. Nikada prije nismo planinari iz naših krajeva polazili na Učku u ovako velikom broju. I tek nakon što smo ih srdačno pozdravljali našim jezikom, zadobili smo njihovo povjerenje, te su se i ako obzirno upuštale s nama u razgovor. Bilo je onda mnogo pitanja, ali i karakterističnih njihovih odgovora, koji su se lako mogli sintetizirati, kako naš narod proživljava teške dane na rodjenoj grudi, a ipak sada u tudjini.

Od Veprinca do planinarske kuće ima cestom manje od dva sata hoda, te smo se sa zalaskom sunca, tamo iza vrha Učke približili planinarskoj kući. Još od prije rata stari je tu opskrbnik Tirolac, koji je dolaskom poslijeratnoga režima morao promijeniti svoje prezime, u Antonio Adriani. Koštunjavi starčić, prosijede brade, primio nas je vrlo uslužno, te smo se za kratko vrijeme udomili kao da smo stari znanci. Planinarska kuća, dosta velika sa dependancijom dobro opskrbljena, leži u visini od preko 900 m, dok vrh Učke ima 1396 m. Od planinarske kuće otvara se divan pogled na Kvarner.

Kako osim nas, nije bilo drugih planinara ni izletnika, to smo se mogli po mlijoj volji srdačno zabaviti i napjevati. U blagovaoni nalazilo se je planino, pak se je uz glazbu ne samo pjevalo, nego i plesalo. Stari opskrbnik obilazi oko nas, brine se u svakom pogledu, vidi se dragi smo mu gosti, te nam je dapače polaskao, da je u planinarskoj kući bilo već mnogo izletnika, no onako iskreno raspoloženih i veselih planinara, još nije vidio i doživio.

Sutradan, jutro osvanulo, vedro i vrlo ugodno, te smo rano pošli na vrh Učke. Od planinarske kuće do vrha ima nešto preko jedan sat hoda, a put se neprestano probija šumovitim krajem, tek je glavica Učke gola i krševita.

Priroda je stvorila remek djelo svojeg stvaranja; što nam je bez prava na kritiku, sa vrha ove planine obogatila horizont takvim vidicama, kakovih u Alpama nikada ne možemo vidjeti. Na istoku i jugu, more, na zapadu, cijeli niz zimskim ruhom zadonjenih prebijelih Alpa; a prema istoku iz mora otmjeno se diže naš starina Velebit, sav razaren u sunčanom svjetlu; po moru nebrojeni otoci gube se u daljinu, a kroz Veja Vrata puca pogled na daleko otvoreno more. Tu gdje se priroda otkriva u svim varijacijama rafinirane lepote, tu gdje je ona tako demonski božanstvena, proživljavamo pravi život i možemo da pojмимо, da je i antika mitologija u sjaju svoje prošlosti dostojanstveno eksponirala život elite svojih bogova na najvišim planinskim vršcima.

Sva je Istra pred nama, a iza nje opet more, a u daljini opaža se plavičasta tali-

janska obala sa bijelim točkama, Trstom, i Venecijom. Sretan a ujedno i tužan bio je to momenat za nas, kada smo sa vrha Učke, bez suza u očima ali sa zgrčenom pesti, pozdravljali i blagosiljali ono sivo, istarsko kameno more, sa tako malo plodnih oranica. Svuda samo goli kamen, kamen na kamenu kamen do kamena. Razabiremo Čičariju, pa dalje Bijelu Istru, a na jugu, odnosno jugozapadu Crvenu Istru, kako je narod, po boji tla, odvajkada nazivao svoju domaju.

Usne nam šapću svetu molitvu: »Istro draga, baštino naših djedova, što kriješ u sebi mnoge i nama nepoznate humke bolnih i prebolnih žrtava velikog narodnog stradanja. Ti nisi za nas izgubljena, jer živiš i živiš ćeš u nama, u zajedničkoj našoj narodnoj duši. A zavjet nam je za sva vremena, da narodni naš ponos mora biti jači od bola, patnje i silnih iskušenja, jer vjera je tvrda, da će i po tvom nebu sunce se prošetati i sav će naš narod onda zapjevati, hosana slatka i draga slobodo!«

Molitvu našu upravljenu Bogu osvete, čuo je povjetarac, koji je kao blagi melem prostrujao cijelom napačenom Istrom. Sa vrha Učke nismo se vraćali u planinarsku kuću, nego smo krenuli ravno prema Lovranu. Silaz je ovdje strm, a kamen gladak i sklizak tako, da se naše teške planinarske cipele koje su poštene, i kako treba okovane, ipak nisu snašle na tom neobičnom terenu. Bilo nas je koji smo po nekoliko puta poljubili zemlju, no na koncu svi smo ipak zdravi i veseli došli u Lovranu. Po podne krenuli smo novo napravljenom stazom uz samo more prema Opatiji, gdje smo se uvečer ukrcali na parobrod i uz zvižduk sirene oprostili sa Učkom i Istrom.

Vraćamo se, a brod plovi po mirnom moru tako tiho, da se jedva opaža. Svi smo se skupili i opet na palubi, šutimo, uprtim pogledom u ona mnogobrojna svjetla razasuta po bregovitoj obali Kvarnera, koja se odrazuju u moru. Iako je ovaj naš izlet, kratko potrajao, zadovoljni smo jer nam proživljena impresija ne će ostati samo daleka i pusta uspomena, nego budna opomena i poticaj za nove svrhe za daljnje borbe.

Slijedeće godine (1926) pošli smo, u još većoj skupini, nego prvi puta, na izlet na Božić na Učku. Pošli smo opet na naše more, da pozdravimo sjajno sunce sa nasmijsanim danima; modro nebo, još modrije more, da pozdravimo ono golo kamenje sivoga krša, da stisnemo našim istarskom patniku tvrdu žaljevitru ruku, da mu otvoreno pogledamo u njegovo čelo i oko, da ispitamo da li je tudjinski jaram ostavio tragove boli i patnje?

Mnoge su se naše slutnje i želje obistinile. Te godine dolazio je prvi dan Božića u petak, pak smo tako na izletu dva dana po Učki planinirali, a treći dan u nedjelju spustili smo se k moru. Boravak u planini bio je uz najljepše vrijeme vanredno ugodan i interesantan. Vrh Učke i sjeverni obronci bili su već snijegom pokriveni, pak smo imali prilike da u kratkom razmaku vremena poživimo u planini pravu zimu, a na žalu morskom da uživamo u proljetnom dobu. Vedro nebo i onaj puta razvedrilo je našu dušu, te smo se sa izleta zadovoljni povratili svojim kućama.

*

Veseli predbožićni život (1927) bio je već u punom toku. Užurbanost u gradu na sve strane. Svuda, svagdje na svakom mjestu osjećalo se da se približava veliki blagdan. Uspomene prošlih izleta bile su žive, jer smo u onom malenom kutiću naše Istre, proživili na taj blagdan nekoliko svjetlih sunčanih i radosnih dana. Međutim, koliko god je među planinarima bilo velikoga oduševljenja, da se u što većem broju podje na Učku, nisu se drugovi mogli odlučiti, jer su nastale poteškoće kod prelaza granice na Sušaku. Pa ipak neka nepoznata snaga, nevidljiva moć zaokupila mi je dušu, da i po treći puta dodjem na Učku u Istru, koja je naša i tuga i radost, i gdje smo na prošlim izletima ostavili naša srca i naše duše. I napokon dan pred Badnjak, uredi svih što je potrebno za put i prelaz preko granice, krenemo moja supruga i ja sami noćnim vlakom prema Sušaku. Po noći, vozeći se kroz Gorski Kotar, naoblacilo se, a hladan vjetar sjevernjak oštro je i nemilo duvao. Na Plasama jakost vjetra bila je već tolika, da su se vagoni željeznički tresli i ljuljali. Napokon sa znatnim zakašnjenjem, dolazimo u Sušak i ne zadržavajući se u njem prešli smo na Rijeku i pred podne ukrcasmo se na parobrod za Opatiju.

More je bilo tada strašno uzburkano. A tek kada smo isplovili izvan luke, valovi su dizali i spuštali parobrod, koji je sablasno plesao po uzburkanom talasima. Preko palube neprestano su se valovi preljevali, a mali parobrod se trzao, nagnjao, škripao i dizao. Te je to tako potrajalo do Opatije. Po podne vjetar je već malo je-
njavao, a uspevši se u visine sela Veprinac, nastalo je zatišje.

Sunce je već za Učku zašlo, a zimski se dan približavao kraju, kada smo širokom cestom stupali od sela Veprinac k planinarskoj kući. Cio Kvarner utonuo je u tamu, koja je sve jača postajala, jer se nad morem slegla gusta magla. Mora nismo vidjeli, ali za to nas je cijelim putem uspona pratila urnebesna mukla tutnjava morskih valova, koji su bijesno udarali po grebenastoj obali. Prizor je to veličanstven, ali i strahovit. Ondje gore u osami planinskoga zatišja razlijevala se ova tutnjava tako, kao da se odigrava dolje u nizini užasna tragedija bolne zemlje, koja će se sad sruvati u provalije nevidljivih tajnih sila velikoga zagonetnoga mora.

O more, kako si veliko i silno! Neumorno u mrmorenju i talasanju tvojih nemirnih valova! Što nam to sve pričaš, a ipak ne odayeš tajna? Nekad si, tih, mirno privlačiš i uljuljkavaš elegičnom melodijom slatkih čežnja i snova, a sada evo vriješ u svojem vlastitom biesu, a demonska tvoja uzbuđenja snaga može da uništava i razara sve na beskrajnoj tvojoj pučini.

Planinarska kuća, dočekala nas je hladna, mračna, i nijema, kao da u njoj i nema živih stvorova. Ni svjetla ne vidimo. Čekamo strpljivo pred vratima i lupamo, da nam otvore. Iz tamne guse borove šume, širi se sočni miris i kao da nešto šapće i šušta po uvelom lišću, a iz daleke dubine, dopire još uvijek mukla tutnjava uzburkanoga mora. Čekamo pred vratima; tudjinska ruka otvorit će nam vrata, i pustiti nas u ovaj badnji noć, k svojem ognjištu, na kojem ne će po starom našem narodnom običaju goriti Badnjak, a znamo, da ni topla soba ne će biti napunjena sliomom, a niti očekuju položajnike.

Oko vrha Učke, počelo se vedriti, a sitne zvjezdice bistro su zatrepale najavljujući svima živima rođenje Spasa. Velika, impozantna riječ i ideja, koja je po svojem utemeljitelju, mladom Galileju, postala ishodište novoga kulta najbudnjega etičkog značenja. Propovjedao je istinu, pravdu i slobodu, a doživio na Golgoti strahovitu tragediju, kakovu još nitko od ljudi nije doživio niti će doživjeti. Vjekovi, začudjeni vjekovi, već su prošli, u kojima je imala ta uzvišena tragedija postati vječni simbol, cijelom čovječanstvu i po kojoj bi Lucifer taj genij tmine morao zauvijek uzmaknuti pred Sunčanim genijem. Ali ta velika žrtva za oslobodjenje čovječanstva i etički ideal njegove nauke, još nisu ljudstvu donijeli pravih plodova. Velika njegova duša odletila je prerano u vječne daljine a na zemlji vlada još uvijek dalekvični kaos i etička anarhija, tako na usnama i današnjega čovjeka lebdi još uvijek upitnik, pa koja je to i kakova providnost, koja bdi i odlučuje ljudskim životom i sudbinama, u kojem se još uvijek osporava, da pravo na život pripada svakome jednako?

Kako bi naša radost bila velika, da nas u onoj planinarskoj kući, dočekuje čovjek naše krvi? Teško se to osjeća i trpi, ali napokon moramo poštivati svete zakone makar i tudjinskoga kućnoga praga. Stari opskrbnik iznenadjen, ipak nas je i ovaj puta toplo dočekao. Sjedimo u blagovaoni sami i kao da je previše tišine i mira u kući. Gluhu tišinu prekidao je maleni drveni zidni sat, svojim tikatanjem i otkucavajući sate upozoravao nas, da se približuje ponoć. A s onu stranu planine Učke, zazvonit će zvona iz prastarih starinskih tornjeva istarskih crkvice i kroz plač za izgubljenom slobodom pozivati narod, k polnočki. Uzdrhtat će planina Učka, poslušnuvši stara zvona, čiji će se glasovi splinuti s našim željama i zajednički pohrliti, pod siromašne istarske domove, uskrisjući vjeru, da će kroz najljepše odlike našeg narodnog heroizma, i Istri — sjajnoj suzi našoj — roditi se Spas!

Prvi dan Božića u jutro iznenadio nas! Po noći zapao je dubok snijeg, tako da je svojom bjelinom pokrio Učku, od vrha pa do mora. Rijetka je to radost u Primorju, pa još k tomu kad se to na Božić dogodi. Snijeg je prestao padati a kroz rastrgane oblake, slilo je sunce svoje zlatne zrake pune obećanja. Vrh Učke, sav u snijegu, caklo se na suncu, kao da je od kristala sazdan. Male sniježne zvjezdice iskitile su borove u šumi, pa kao da je priroda, ta naša božanska mati, na ovaj način, siromašnom istarskom puku, okitila božićna drvca. Toplom zahvalnošću primila je planina Učka taj prirodni dar, na dan najvećeg blagdana — ljubavi i pomirbe.

A i naša planinarska duša, puna očekivanja, ne smije biti kaotična, nego mora imati snažnu volju za jasan rad, ne samo kulturno-odgojni, nego i patriotski. Planinari, ne zaboravite našu Učku, jer ona Vas čeka!

ve za pisano dobavlja
A. PRELOČ
Wolfova 1. vogal Marijin trg

NIKOLA ŽIC:

STATUTI KASTAVSKE GOSPOŠTIJE

I.
Dok se državna vlast Rima u Starom vijeku širila po Italiji i raširila po svem poluotoku Apeninskog živjela je Istra svojim životom. Tek kada je gospodstvo Rima poseglo za prevlašću nad područjem Sredozemnog mora i postiglo granice svjetske države u Evropi, Africi i Aziji, kada je daleka Rimsk država postala jedina svjetska vlast, pritegla je k sebi također susjednu Istru. Na prijelazu u Srednji vijek zavladao su Rimom germanski došli, a Carigrad čuva i sačuva u svojoj sferi t. zv. istočnorimskog ili bizantskog carstva, kojemu pripadale i Istra, stare uredbе naseljavajući slavenske došliake, koji se prilika-ma prilagodiše kao više manje autonomne jedinice. U to doba bizantskoga gospodstva naseliše Istru Hrvati i Slovenci. Oni koji se namjestiše dalje na Zapadu, izgubiše se s vremenom u mješavini naroda, iz koje kasnije izniknuše Talijani na tlu Apeninskoga poluotoka.

Kad je Istra oko god. 788. prešla od Bizanta pod vlast Karla Velikoga, počela se pomalo raspadati u dva dijela, od kojih je zapadni dospio kasnije trajno pod Mletke a istočni pod vlast predstavnika njemačkog feudalizma. Usred poluotoka nastade u XII. vijeku grofija s Pazinom na čelu. Ondje su dugo vladali Gorički grofovi. Albert IV., posljednji muški potomak tog roda, prepusti Pazinsku (ili Istarsku) grofiju zajedno s drugim posjedima na Krasu i u Kranjskoj austrijskim vojvodama, no već je prvi baštinik Pazinske grofije, Habsburgovac Leopold III. založio god. 1380. ovaj novostvoreni posjed usred Istre za 14.000 zlatnih forinti Hugonu Devinskomu, koji je otprile držao prostranu baroniju sve od Reke kod Tržića do Rijeke kod Rječine: Devin, Senožće, Prem, Kastav, Veprinac, Mošćenice i Rijeku, jednim imenom zvanu Kras.

U tom Krasu bijaše zasebna manja jedinica onaj feudalni kompleks pod Učkom od Mošćenica preko Veprinca i Kastva do Rijeke. Njega su Devinski gospoda držala od davnine pa do izumrća svoga roda. Cijelim istočnim primorjem Istre od Pule do Rijeke prostirala se nekada jedna biskupija. Sjedište biskupa bijaše u Puli. Ovaj imadaše pod Učkom svoje posjede Mošćenice, Veprinac, Kastav i Rijeku, koje već godine 1139. dade u leno Devinskoj gospodi. Da se Devinci riješe lena zavisišnosti od biskupa u Puli za ovaj kompleks posjeda u Liburniji (a od patrijarha u Ogleđu za vazalske posjede Devin, Prem, Senožće, Sabinak i Gutenek), dade Hugon VI. Devinski god. 1366. i sebe i sve svoje posjede pod lensku vlast austrijskih vojvoda Habsburgovaca, koji su mu tu nevjeru prema duhovnim velikašima u Puli i Ogleđu naplatili spomenutim založenjem Pazinske grofije. Time je moć Devinske gospode došla na vrhunac, ali naskoro je slijedio i svršetak te moći.

God. 1399. umro je naime posljednji Devinski baron Hugolin. Sada su austrijski vojvode predali devinske posjede bez obzira na oglejskoga patrijarha, a liburnijske posjede sporazumno s pulskim biskupom Gvidonom Rambertu II. od roda Wallsee (talij. de Valsa, a hrv. »Favalić«) u leno. Tako su se mjesto Devinskih pojavili Favalići kao ljubimci Habsburgovaca, ali ne za dugo. Oni izumriše već god. 1465. ostavivši sve (bez obzira na zaboravljena prava oglejskoga patrijarha glede Krasa i bez obzira na slabo poštovana prava pulskoga biskupa glede Liburnije) caru Fridrihu III. Habsburgovcu.

Ako ostavimo s vida ona lena na Krasu u užem smislu, liburnijska su lena došla u ruke habsburških careva kao vrhovnih gospodara god. 1466. i oni ih od sada daju po volji na upravljanje i uživanje, komu hoće, bilo zajedno sa svojim posjedima u Pazinu i na Krasu ili napose kao zasebnu jedinicu. Tu su jedinicu sačinjavali Mošćenice, Veprinac, Kastav i Rijeku. Tek je god. 1584. odijeljena Rijeku, pa se eto tim časom razvi Kastavska gospoštija, sastavljena od Kastva, Veprinca i Mošćenica, sa svojim kapetanom na čelu, koji je iz Kastva upravljao cjelinom prepuštajući i Kastvu i Veprincu i Mošćenicama autonomno upravljanje i niže sudovanje za jedinu gradsku općinu.

Habsburgovci nisu vladali Kastavskom gospoštijom izravno, nego putem zakupnika. Prvi bijaše već god. 1468. Jakov Raunacher, onda god. 1478. Gašpar Rauber (otprile kapetan u Trstu i zakupnik u Pazinu). Tako za cara Fridrika III. a za Maksimilijana I. i Ferdinanda I. upravnici su u Kastvu i gospoštiji riječki kapetani: Ivan Fortunaro (»Anžo Farturnar« u mošćeničkom statutu, a u kastavskom »Ivan Farturnar« u talij. prijevodu »Givo Venturara«), Gašpar Rečan, Jakov Raunacher (»Jakov Ravnigar« u mošćeničkom statutu). Kad su braća Franjo i Juraj Barbo, gospodari Kožljaka u Istri, posudili caru Ferdinandu I. mnogo novaca, ovaj im je založio kastavsku gospoštiju, i oni su je držali od 1560. do 1582., a onda su je s dopuštenjem nadvojvode Karla predali za 20.000 for. Karlovu tajnom savjetniku Wolfgangu Schranzu Baštinici Schranzovi su je 1609. dali dalje za istu svotu baronu Wagenburgu, ovaj za istu svotu go. 1613. Baltazaru grofu Thonhausen, koji ju je god. 1625. darovao Isusovačkom kolegiju u štajerskom Judenburgu.

Sada su za Kastavsku gospoštiju nastale nove prilike, zapravo neprilike. Netom su judenburški Isusovci uvedeni u ovaj posjed, htjedoše povećati svoje prihode većim dazbinama pučanstva. Bez obzira na stare statute Kastva, Veprinca i Mošćenica odlučilo se uvesti urbar, kakav je bio na snazi u Pazinskoj grofiji. Isusovcima je naročito bilo stalo, da mjesto globalne svote, koju je plaćao svaki grad (Kastav 100 maraka) unaprijed svaki posjednik u gospoštiji plaća godišnje stanovitu svotu od svakoga svog posjedovanja. U tu svrhu trebalo je izvršiti popis osoba i zemalja.

Sigurno su protiv toga ustali i Kastavci i Veprinčani i Mošćeničani, ali smo poučeni samo o držanju Kastavaca prema tome preuzetom gledištu Isusovaca. Kad su se Kastavci oduprli namjeravanom popisu, isusovački rektor judenburškoga kolegija ishodio je previšnji mandat od 20. rujna 1628., kojim su u gospoštiju bila izaslana dva komesara, da provedu popis i sastave urbar. No nisu bogme uspjeli ni komesari, premda su nasilno smijenili organe općinske uprave. Kastavci se dne 8. ožujka 1629. obratiše pismeno na samoga cara pozivajući se na svoj statut, po kojemu od davnine biraju sami sebi i suce i vijećnike, jer imaju autonomiju uprave i sudovanja u prvoj molbi, a za uživanje zemlje nisu kastavskoj gospoštiji dužni ništa više nego desetinu i 100 maraka. Isusovci hoće sada da uvedu niz novosti i zahtijevaju od svakog stanovnika naročitu rabotu i hoće da ustanove urbar, kao da Kastavci nisu građani nego seljaci. Ta je vrlo interesantna žalba ipak ostala bez posljedica i neuslišana, pa je početkom kolovoza god. 1630. bilo ponovno započeto izvršivanje spomenutog mandata, t. j. popisivanje zemalja i sastavljanje urbara. No Kastavci su dne 8. kolovoza ponovno digli uzbunu, oslobodili četiri svoja zarobljenika, u bliznjoj lokvi udavili dva gospodstva poslužitelja i opkolili kuću, u kojoj su bili činovnici za popis i urbar (s Grgurom Barbom, gospodarom Kožljaka, sa savjetnikom unutrašnjeg austrijske vlade iz Graca i s Ocem Jakovom Rampelom, rektorom trčanskog kolegija, koji je tada upravljao gospoštijom za judenburški kolegij), alarmirali hitcima iz topova pučanstvo, dok komesari i rektor na silu ne obećahu, da pobunjeni narod ne će biti kažnjen i da će njihova stara prava i stare povlastice biti sačuvane i poštovane.

Ova je pobuna osim kaznenog procesa, koji je ipak bio proveden protiv pobunjenih Kastavaca i trajao mnogo (više od pet) godina, imala za posljedicu, da je udovica Uršula grofica Thonhausen u sporazumu s judenburškim Isusovcima a s dopuštenjem cara Ferdinanda II. na osnovu pisma od 29. rujna 1630. darovala cijelu gospoštiju Kastavsku Isusovačkom kolegiju na Rijeci, a onda je 21. ožujka 1635. izdana i previšnja rezolucija na latinskom jeziku, kojom su ukinuti stari statuti i naredeni novi statuti, zapravo urbari. Komisija, kojoj je bilo naloženo stvaranje novog »statuta«, uzela je iz »starih zakona« prema izravnom zahtjevu spomenute rezolucije samo neke članke, koji nisu bili u oprijeci s »dobrim običajima«.

U tom novom t. zv. statutu od god. 1635., koji se počeo primjenjivati god. 1637., toliko je porasla premoć isusovačkog rektora a stegnuto davno pravo grada i građana, da je opet zavladao u Kastvu sveopće nezadovoljstvo i došlo do nove pobune, koja je ugušena silom. Kako je »statut« imao u vidu daleko više preuzetne interese Isusovaca nego opravdana prava stanovništva, sporovi su se neprestano vraćali. Kastavci su god. 1647. predložili unutrašnje-austrijskomu regimentu u Gracu opsežnu žalbu u dvadeset točaka, te je spor nakon dugih istraga i pregovora bio konačno riješen odlukom vlade od 19. prosinca 1661. Ali konflikti pučanstva s gospoštijom nisu prestali, jer su se Kastavci neprestano utjecali novim pobunama za zaštitu svojih sloboda i sa ciljem protesta protiv uvadjanja novih poreza. God. 1666. nastala je zbog nepoznatog povoda žešća buna, koja je naročito zapamćena po tomu, što je onda u lokvi utopljen gospoštijiški kapetan Francesco Morelli sa svojim slugom. Ovako je odvažan narod branio svoja stara prava! Pobunio se također god. 1692., kad je uveden novi porez od svake glave, pobunio se god. 1695., 1709. i čak 1795., ali o pojedinostima nisu sačuvane vijesti.

Iz svega se ovog može zaključiti, da nove statute od g. 1635., da pored formalnog ukidanja staroga statuta, nije pošlo za rukom da istisne iz prakse ovaj posljednji. Stari je dakle statut, blagodareći otporu Kastavaca i njihovim stalnim protestima, sačuva do facto svoju davnu moć, izuzevši dakako financijske odnose između stanovništva i vlastele. Stalna pozivanja Kastavaca na njihove stare običaje i zakone, na njihove stare potvrđene povlastice očito nisu bile prazne riječi ni puko spominjanje nečega, što je bilo i prošlo, što je već tobože potpuno izgubilo svojo značaj i svoju snagu. Stari kastavski statut čuvao je doista staru snagu faktičnog zakona još u XVIII. vijeku, kad znade, da se oprezno čuvao »v ormarici« za zide na lože komun-skoj. Odatle ga je god. 1759. Tomičić, kancelier Kastavske kapitanije ili gospoštije, po službenom nalogu kapetana i kastavskih sudaca prepisao i potomstvu sačuva, a prepisao ga je »iz starih knjig zakona« da-

kako jedino iz praktičnih razloga i ciljeva svog vremena, koje je još i onda stari statut smatralo svojom autonomnom svetinjom i magnom chartom libertatis.

II.
Iz dosadašnjega je povjesnog pregleda o teritorijalnoj sudbini Kastavske gospoštije i o borbi Kastavaca s gospodom za očuvanje njihovih prava na osnovi staroga statuta posve jasno, da je taj stari pravni spomenik vrlo važan za poznavanje sveopćega življenja u onom kraju kroz mnogo stoljeća. Srećom je sačuvan barem u prijepisu, što ga je po Tomičićevu prijepisu od 1759., učinio Mijat Sabljarić god. 1845. i darovao Jugoslavenskoj Akademiji u Zagrebu, gdje se još i sada čuva. Tomičićev prijepis je propao, a nađen je samo jedan stariji i jedan mladi talijanski prijevod, koji nas manje zanimaju. Još je poznat također veprinački statut u starom glagolskom izvorniku i u prijepisu veprinačkog »kapelana Jakova Volčića«, koji je našao original i sa svojim prijepisom od god. 1851. darovao ga Ivanu Kukuljeviću, od koga je oboje dospjelo u arhiv Jugoslavenske Akademije. Kako je glagolska matiča od XVI. vijeka dosta oštećena i na mjestima slabo čitljiva, Volčićev je prijepis vrlo dragocjen, jer je izrađen, dok se original nalazio u boljem stanju.

Prvi ih je iznio na svijetlo ruski sveučilišni profesor pravne slavenske povijesti M. Vladimírski-Budanov u »Žurnalu ministarstva narodnoga prosvjetljenja« god. 1881. pod naslovom »Neizdane zakony jugozapadnyh Slavjan«, no on je objavio samo prvi, važniji dio kastavskoga statuta i cijeli veprinački, koji je kratak, ali ovaj samo po Volčićevu prijepisu. Od onda ne prestaje više interes učenjaka za te i ostale hrvatske statute.

Po drugi put su izdani god. 1890. u 4. knjizi Monumenta historico-juridica Jugoslavenske Akademije pod naslovom »Hrvatski pisani zakoni: Vinodolski, poljički, vrbanski i donekle i svega krčkoga otoka, kastavski, veprinački i trsatski« u redakciji Franja Račkoga, Vatroslava Jagića i Ivana Črničica. Kastavski je statut u punom opsegu i Veprinački također prema originalu obradio Rački poprativši svoja izdanja kratkim uvodom, koji je bolji od ruskoga u Žurnalu god. 1881.

God. 1906. osnovan je stručnjački odbor za sakupljanje i proučavanje starih (»dalmatinskih«) statuta, sastavljen od članova Jugoslavenske Akademije (Tade Smičiklas, Vjekoslav Klaić, Dane Gruber i Ferdo Šišić) i zagrebačkog sveučilišta (Franjo Spevec, Milivoj Maurović i Ivan Strohal), i taj je odbor pokazao naskoro vidnih rezultata.

Najviše su uradili Milivoj Maurović (»Izviješće Dra M. Maurovića o njegovu radu u Zadru, da se sakupi materijal starih dalmatinskih statuta« u »Ljetopisu Jugoslavenske Akademije za godinu 1906.«, sv. 21., Zagreb 1907.) i Ivan Strohal (»Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografski nacrt«, Zagreb 1911). No dalje od potanko-ga pregleda materijala ne samo u Zagrebu nego također u Zadru (Maurović) i po svoj Dalmaciji (Strohal) i dalje od spomenutoga bibliografskog opisa nije se više moglo prijeći na samo kritično publiciranje statuta, jer je svjetski rat smeo i taj i mnogi drugi rad.

Prateći onda taj rad glede statuta u Istri nemalo sam se začudio nepotpunoj Strohalovoj vijesti na 106. strani njegova bibliografskog nacrtu o »Statutu grada Mošćenice u Istri«, jer sam opazio, da Strohal po slošku glagolskih rukopisa u arhivu Jugoslavenske Akademije znade, da je postojao mošćenički statut, ali ne spominje i to, da po Ivanu Kobleru (»Memorie per la storia della liburnica città di Fiume«, Rijeka 1898., I. sv. str. 281.) vjerojatno još postoji u zemaljskom arhivu u Poreču. Kobler opisuje sadržaj mošćeničkoga statuta dosta potanko, kao da ga je video, i ističe, da je pisan hrvatskim jezikom. Ako doista još postoji, onda zaslužuje — pomisliti — osobitu pažnju, jer bi mošćenički statut, pored objavljenih šest, bio sedmi hrvatskim jezikom pisani statut. Pored kastavskog i veprinačkog statuta značio bi vrlo važnu dopunu za treću jedinicu Kastavske gospoštije, a ova tri statuta sa istarskog poluotoka zajedno s vrbanskim (krčkim) prevagnuli bi brojem preostala tri statuta, od kojih ni trsatski ni vinodolski ne spadaju među dalmatinske, zbog kojih se bio sastavio onaj stručnjački odbor, tako da bi egzistencija mošćeničkoga statuta mogla prenijeti težište istraživanja na istarsku stranu, koja je uvijek bila premalo uvažena.

U tim mislima obratili se pismom na prof. Ivana Strohalu, koji mi odgovori, da o mošćeničkom statutu, pisanom hrvatskim jezikom, ne zna nitko kod nas uopće ništa osim Koblera, no ovaj se valda prevario, jer ne spominje, kojim je pismom (glagolskim ili drugim) pisan taj rukopis, pa da je vjerojatno, da mošćenički statut više ne postoji. Nezadovoljan tim odgovorom, odlučih učiniti sam ono, što sam očekivao od Strohalu. No obratiti se pismeno li osobno bez ikakve preporuke i zaštite talijanskim gospodarima zemaljskog odbora i arhiva u Poreču značilo je u najmanju ruku ići u susret otržitom odgovoru, da ondje u arhivu nema nikakova hrvatskog statuta, a moglo bi pače dati Talijanima povod da taj dragocjeni hrvatski spomenik uklone, unište. Na sreću je pokraj samih Talijana i Ta-

lijanaš sjeo u zemaljskom odboru također odvjetnik Dr Ivan Zuccon kao prisjednik, kome su oni dakako nastojali otežavati položaj i rad, ali je on svojim autoritetom i svojom odlučnošću bio njima ne samo smetnja nego i kadgod strašilo. Do statuta će se moći doći samo preko ovog čovjeka. Kako se ovakova urota bolje kuje usmeno nego pismeno, pričeka na zgodu, da se iz Poreča, gdje je onda stalno stanovao, svrati u Pazin, gdje sam ja bio vezan svojom nastavničkom službom na hrvatskoj gimnaziji. Naskoro mu dakle razložih, što želim saznati, a on mi obeća, da će me kratkim pismom po mogućnosti naskoro pozvati k sebi u Poreč, da zajednički dođemo do statuta. Kad mi stigne njegov poziv, nisam ni slutio, da ću istodobno susresti i Dra Zuccona i mošćenički statut, koga je naime on krišom našao, spremio u džep, donio u svoju odvjetničku kancelariju i dao meni na raspolaganje, da ga u što kraćem roku proučim i prepisem, a on će ga opet krišom vratiti na staro mjesto u zemaljskom arhivu; neka dalje miruje, kao da se nije s njime ništa dogodilo, pa čemo se mi naskoro smijati, kad budu čuvari zemaljskog arhiva i ostali Talijani po Istri iznenadeni Zucconovim »izdajstvom« i Žičevom »otimačinom« zemaljskoga arhivalnoga dobra, netom bude Mošćenički statut objavljen u godišnjem programu pazinske gimnazije zajedno s objašnjenjem, kako je došlo do tog publiciranja.

Opsežan rukopis trebalo je naprije proučiti, a onda prepisati i kolacionirati. To je posao od mnogo dana, kojih nisam imao na raspolaganje. Srećom je već onda dnevno komunicirao autobus između Pazina i Poreča, tako da sam češće mogao proboraviti koji dan ili poludan u Poreču kod statuta. Mnogo sam se — mlad i nevišt — mučio odgonetanjem na mjestima oštećenog starog teksta, pisanog starijskim nekonsekventnim »pravopisom«, a kad sam mogao prijeći na prepisivanje, poslužio sam se Zucconovim pisarom a prije toga molim gimnazijaljskim učenicom Šimom Slipševićem, koji bijaše treći i posljednji socius našega tajnog kolegija. Slipšević je bio bistar i okretan mladić, ali sa svojih par razreda srednje škole slabo spreman i neprikladan za pisanje teksta jednoga statuta po mom diktatu. Kad smo na mahove, prema mogućnosti mog boravka u Poreču, učinili, što smo mogli, i statut iz originala prepisali u starom pravopisu, nije više bilo vremena za kolacioniranje, tako da je Dr Zuccon mogao vratiti statut u arhiv, a ja sam pošao s prijepisom u Pazin, da spremim rukopis s predgovorom za štampu. No naskoro je došla još jedna smetnja za dotjeranu publikaciju mošćeničkog statuta. Bio sam naime iz Pazina sa gimnazije premješten kao nadzornik osnovnih škola u Krk, gdje me je nov posao isprva tako zaokupio, da nisam mogao posvetiti dovoljnu pažnju mom rukopisu za štampu, a kad se Mošćenički statut štampao, štampali su ga provincijalni slugari male tiskare u Puli, dakle daleko i od Poreča, gdje bi se korektura bila mogla provesti prema originalu, a još dalje i od Krka, gdje sam ja proveo prema mojem i Slipševićevom prijepisu.

No kad je u »IX. programu velike državne gimnazije u Pazinu za šk. g. 1911./12.« bio »Mošćenički statut« s kratkim uvodom ipak objavljen, bijaše to iznenađenje, ugodno za Hrvate u Istri i za ljude od pravne nauke, a trpkao za porečke čuvere mošćeničkog originala i za istarske Talijane uopće.

Prvi je Ivan Strohal odmah u svesku Mjesečnika pravničkog društva u Zagrebu za august i septembar 1912. opširno prikazao ovaj nalaz pozdravljajući ga kao »dobro došlo izdanje mošćeničkog statuta za koji se doslije pravo nije ni znalo«. Stvarnije je zanimanje za Mošćenički statut pokazao vrijedan profesor pravne povijesti Slavena na češkom sveučilištu u Pragu Dr Karel Kadlec. Kao stručnjak, koji se ne plaši truda oko važnoga naučnog predmeta, i videći, da u mom izdanju imade manjkavosti, koje bi on mogao ukloniti, obrati se putem zemaljskog arhiva u Pragu zemaljskomu arhivu u Poreču, da mu se rukopis mošćeničkog statuta dade na raspolaganje za studij u Pragu kod zemaljskoga arhiva. Gospoda u Poreču, nakon moje objave statuta, nisu više imala što da sakrivaju, a njihove političke simpatije prema Česima su im branile i pomisao, da ne udovolje molbi akademika Kadleca za dostavu rukopisa uz uobičajenu garanciju zemaljskog arhivara Dra Vojtjeha Nováčka u Pragu.

Plod toga rada je Kadlecova rasprava »Mošćenički statut«, prispjever k seznani pravnih řadu chorvatské obce v Istrii ve stol. XV.—XVIII., koja je štampana god. 1914. u »Rozpravama České Akademie« u Pragu. U njoj je Kadlec štampao statut ponovno (našim današnjim pravopisom), ali još je važnije, da mu je napisao savršeni historijski, pravnički i jezični komentar, tako da je ovaj statut bio ovom jedinom radnjom ispitan i proučen mnogo temeljitije, nego što su bili ispitani i proučeni oni već otprile poznati statuti Kastva i Veprinca.

Kad još naknadno spomenemo, da je Rudolf Strohal već god. 1910. u Mjesečniku pravničkog društva bio ponovno izdao Veprinački statut u ogo boljem izdanju nego što su bila izdanja Vladimírski-Budanov i Račkoga, istakli smo ne samo

sve, što se oko statuta Kastavskog gospos-tije uradilo do svjetskog rata, nego tako-
djer i sve ono, što su sve do danas uradili
naši domaći stručnjaci i nestručnjaci.

Poslije svjetskog rata zanima se onim
statutima jedino Rus Mihajlo Jasinski, pro-
fesor sveučilišta u Ljubljani. On je ponaj-
prije uzio na oko Kastavski statut. Njemu
je posvetio prvu svoju radnju, koja je
štampana u »Zborniku znanstvenih ras-
prava« (Ljubljana 1924.) pod naslovom »Ka-
da i na koji način je bio sastavljen Ka-
stavski statut?« U njoj je Jasinski utvrdio,
da je zakonodavni spomenik kastavskog
statuta rezultat dugotrajnoga kodifikaci-
jskog rada: sastavljen je u toku od nekoliko
stoljeća u tri maha. Glavni dio (kap. 1.—
25.) je nastao god. 1400. (a ne 1490., kako
je mislio Rački), kad je Kastavština prešla
od Devinaca pod Favalice, i taj osnovni
dio statuta sačuvan je u svom primitivnom
obliku. Njemu su god. 1465. i početkom
XVI. vijeka dodani ostali kapituli 26—57.
No dopunjujući stari statut nisu se redak-
tori uvijek držali kronološkog reda, nego
su nastojali sistematski približiti homogene
odredbe. Stoga je danas teško ustanoviti,
što je kada nastalo, što je kodificirano god.
1465., kad je Kastavština prešla od Favalice
pod Habsburgovce, i što je naknadno ko-
dificirano na početku XVI. vijeka.

Jasinski se naskoro postavio na više
gledište, da može začu u tančine naših sta-
tuta. To više gledište predstavlja njegova
radnja o »Prehodu od ustnega običajne-
prava k pisanemu zakonu« (štampana u
spomenutom Zborniku 1925.). Sada je po-
red Vinodolskoga zakona dao osobitu važ-
nost Veprinačkomu statutu pokazavši, da
su ota upravo uzori »o organičkom prije-
lazu usmenoga običajne prava na pisani
zakon, pa je posve prirodno, da je već
sljedeće godine 1926. u onom Zborniku sh-
jedila nova rasprava Jasinskoga o »Zako-
nu grada Veprinca« (o Statutu Veprinač-
kom) kojom je istraživanje ovog statuta
doveo na onu zamjernu visinu, na koju je
već Kadlec bio postavio istraživanje Moš-
ćeničkog statuta u god. 1914. Ovdje je po-
novno kritički izdan Veprinački statut s
mnogim tumačenjima pod crtom i sa solid-
nim uvodom, u kome je procijenjeno do-
sadašnje istraživanje (»Rukopisi, štampana
izdanja, naučno obradivanje) i produb-
ljeno dosadašnje poznavanje statuta (»Ras-
pored pojedinih članova i sadržaja«). Ja-
sinski dolazi do rezultata, da je Veprinački
statut do sada malo proučavan i pogriješ-
no tumačen. U Veprincu je usmeno običajno
pravo bilo kodificirano već početkom XV.
vijeka, potvrđeno god. 1465., a kad se po-
čelo na nj zaboravljati, kodificirano je po-
novno god. 1507. Očita se dakle analogija
s fazama Kastavskog statuta. Kodificira-
nje god. 1507. izvršeno je prema odluci
građanskog vijeća od god. 1501. uz pomoć si-
jedih staraca. Analiza dokazuje još veću
starost ovog statuta od starosti kastavsko-
ga i odatle tragove prava iz XIV. vijeka.

U Zborniku god. 1928 vratio se Jasinski
posve prirodno na analizu Kastavskog sta-
tuta s raspravom: »Iz istorije Kastavskog
statuta« u kojoj utvrđuje, da Kastavski
statut sa vijestima o običajnom pravu prije
god. 1400. spada među vrlo bogate i naj-
starije pravne spomenike svih Slavena. Po
starosti mnogih svojih norm. Kastavski
statut teško da ustupa Vinodolskom za-
konu od g. 1288. a malo je mladji, među
mnogim ruskim pravnim spomenicima, je-
dino od Ruske pravde, dakle zaista spada
među najstarije spomenike hrvatskog pra-
va i jest jedan od najstarijih spomenika
slavenskog prava uopće. U njemu je kao
i u Veprinačkom i Mošćeničkom statutu
prema jednostavnom sudu Vladimirovskog,
Budanova i Kadleca upliv talijanskog prava
veoma neznatan. Velika važnost Kastav-
skog statuta leži još i u tomu, što on daje
izvanredno veliku pažnju (veću od mnogih
drugih statuta) organizaciji i ustroju au-
tonomne hrvatske općine, kakva je u nizu
vijekova bila kastavska, i daje potanku
sliku unutrašnjeg života te općine sa svim
njenim domaćim svagdašnjim i katkad ve-
oma sitnim interesima i brigama. U ovom
pogledu on nesumnjivo nadmašuje ne samo
Veprinački i Mošćenički statut nego i Vio-
dolski zakon. Napokon Kastavski statut ima
važnost još i u tom pogledu, što on zajedno
sa svoja dva kasnija dodatka (iza kap. 57.)
lijepo ilustrira neobičnu stalnost i konzerv-
ativizam starih normi stvorenih pogla-
vito pravim običajem. Ne gledajući na
tok vremena i promjenu okolnosti, Kastav-
ski je statut, koji se pojavio još u sred-
njem vijeku, sačuvao svoju snagu, svoju
moć, kao što smo već vidjeli, pored urba-
rijalnih curenja iz isusovačkog kolegija.
Čak i u XVIII. vijeku. Jasinski smatra Ka-
stavski statut tako važnim predmetom
naučnoga interesa, da je god. 1928. o njemu
održao predavanje na IV kongresu aka-
demskih organizacija ruskih emigranata u
Beogradu, i to je njegovo predavanje štam-
pano na ruskom jeziku u »Trudbama« onog
kongresa (Beograd 1929).

III.

Pregledali smo posve ukratko dosada-
šnja istraživanja o statutima Kastavske go-
spojne. Jasno je, da još nisu završena.
Prvo što se može očekivati, jest prilog Ja-
sinskoga o Mošćeničkom statutu, koji po-
šlje dvadeset godina. Što ga je proučio
Kadlec mora doći prema napretku nauke
o Kastavskom i Veprinačkom statutu, u
novo svijetlo svojih blizanaca. Kako se pri-
tome radi o teškim pitanjima, koja treba
prepuštiti stručnjacima na polju naše prav-
ne povijesti, ja dakako ne mislim iskupiti
svoju riječ, koju sam dao god. 1912. kad
sam otkrio i objavio Mošćenički statut, da

STIPE VRDOLJAK:

NA NEPRIRODNOJ GRANICI

U jutro jedne nedjelje, kad se »Ka-
radjorje« nalazio na sredini kanala iz-
među Krka i Sušaka, izgledala mi
Istra uistinu kao sirotica, koja se iza
dugog, gorkog plača za čas smirila,
odahnula, da ponovno brizne u suze. Iza
dugih kiša, naima, tog jutra oblaci nisu
bili tamni i sumorni, iz kojih se očaj i
dosada rasprostiru i sve zahvaćaju, ne-
go bjelkasti i mjestimice rastrgani. Na
tim rastrganim mjestima ukazivalo se
davno željkovano plavetilo neba. Dapa-
če, nekoliko puta, kroz rastrgane obla-
ke, za čas, prodrle bi zrake sunca i po-
put reflektora obasjavale dio Opatije i
lovorove šume oko nje, koja je, presičena
kišom, izgledala još tamnijom.

Promatram oblake. Možda neće ipak
popodne kišiti! Ta napadalo je dosta.
Da bi me barem pustila u miru dok po-
podne obadnem Kastav i pogledam onu
neprirodnu granicu ispod njega, pa on-
da nek pada koliko hoće.

Čitav onaj kraj Istre, od mora do
Poklona na Učki, izgledao ispran, tam-
niji i bliži nego obično, čisto bistar i
smiren. Kao da su bol i žalost tamo za-
čas prestali, a ljudi, u teškom uspinja-
nju na Kalvariju, na tren odahnuli, e
da pribave sape za nove muke. Gornji
dio Učke, od Poklona do sedla, bio po-
kriven snijegom i slojem gustih oblaka.
Loš znak, jer, kad je vrh Učke pod obla-
cima, znači, da će slabo vrijeme.

Konačno, predajem se u ruke sudbi-
ne, jer kišilo ili ne kišilo, ja ću popod-
ne u Kastav. Nešto neodoljiva me tamo
vuče, da izbliza, barem sa žičane grani-
ce pogledam kraj, gdje je jednoč bilo
sve vedro i veselo, gdje smo, bezbrižni,
mladost mladosti, jedri i snažni, uvje-
reni, da nas ni kursum manjherice ne
može probiti, a da je starost negdje vr-
lo, vrlo daleko...

Učica se u svom meteorološkom pred-
iskazivanju nije prevarila. Kada smo se
u 1½ sat popodne, iza ručka, penjali u
auto, da zaobilaznim i neugodnim pute-
vima preko Orehovice, Trnovice i Sv.
Mateja, krenemo prema Kastavu, nebo
se bilo opet stislo, a prve kaplice kiše
počeše da se spuštaju. Na Grobničkom
polju već je rominjala gusta, sitna kiša-
ca, kroz nevidljive luknjice prodirala u
auto i čitav kraj obavijala sivom ko-
prenom tuđe i apatije.

U Kastvu, kad smo iz auta izla-
zili, zahvatila nas mokra studen i za-
čas sledenila i ukočila. U brdinama, s
hrvatske strane, sve jače klijao snijeg,
pretvarajući se u Kastvu i Liburniji u
sitnu, mrzlu kišicu.

Sa kastavske Fortice, odakle se za
suncanih dana otvaraju prekrasni vidi-
ci na Opatiju, Lovran, Mošćenice i na
one bezbrojne skupine kućica, stisnutih
u malena seoceta i naglagana po čita-
vom onom ogromnom rebru od Kastva
do Mošćenica, tog popodneva sve je bi-
lo obavijeno tankim lojem magle, koja
se u prugastim i dugačkim krpama sve
gušće sa oblaka spuštala na zemlju.

Čitav taj jednom suncani i živahni
kraj izgledao sada, bez života, do izne-
moglosti sumoran i vlažno-leđen. Nigdje
jedne tačke, koja bi unišla nešto ve-
drine i života u tu žalosnu i bolnu sh-
ku!

To žalosno kiševito-leđeno popodne
bila je vjerna slika života, što ga već 15
godina proživljuju naši sunarodnjaci
onkraj žičnih ograda, koje, od mora do
krajne tačke jugoslavenske granice na
zapadu, podižu nove zavojevače.

Kakoli je čudno i neprirodno povuče-
na ta žicom ogradjena granica! Sve ne-
kakove cik-cak linije, koje donesoše ne-
prilike i smetnje stanovnicima i gospo-
darima zemalja, kojima prolaze. N. pr.
prolazi vam njiivicom jednog gospodara,
te ju dijeli u dvije države. Ili n. pr. do-
jučerašnji susjedi, koje je dijelio razmak
od 2—3 metra, sada moraju da vade po-
graničnu kartu i moraju hodati dugim
zaobilaznim putevima, da dodju jedan
do drugoga. Tih čudovišta ima dosta, a
svakako je jedno od tih onaj oštri klin
u Rubešima ispod Kastva, koji se na

ću ja ispitati i iznijeti uredjenje njegova
gradiva usporedjenje sa statutima Kastva
i Veprinca i konačno prikaz historijskih
prilika u kojima je nastao, jer me je u
svemu tomu pretekao na pozvaniji onda-
šnji stručnjak Kadlec, a stalno je, da će
moj slabi rad sigurno nadmašiti također
na pozvaniji sadašnji stručnjak u pitanjima
povijesti slavensoga prava uopće i ovih
istarskih statuta napose, Jasinski. Drugo
mi je bilo na pameti, kad sam ovo počeo
pisati: neka se znađe, što je do sada uči-
neno, da i naši domaći istarski pravni-
ci mogu svojim vlastitim radom nadovezati,
ako žele pripomoći poznavanju prošlosti
onoga hrvatskoga kraja pod Učkom, ima
samo jedan mladi čovjek, a i taj je kao
djak profesora Jasinskoga, naima C. Mi-
kuž, dao lijep prilog, koji je štampan u
»Pravnom Vestniku« (Trst 1927) pod naslo-
vom »Notranji ustroj avtonomnih mestnih
općin vzhodne Istre po Kastavskemu, Ve-
prinačkom i Mošćeničkom statutu?« Pred
par godina je naš sveučilišni profesor
Srećko Žugla putem predavanja u Pu-
čkom sveučilištu u Zagrebu kušao pobu-
diti zanimanje za ova pitanja, ali odjeka
nema. No još sam nešto htio kazati: kad

dva metra približio našoj cesti, pa se
odmah duboko natrag povlači. Kako
može ta granica da razdijeli braću, po-
vezanu krvnim i rodbinskim vezama,
koje sižu na desetke i stotine godina, a
što je najglavnije, povezanu slatkom
čakavštinom, koja se na daleko s jedne
i s druge strane neprekidno govori već
duga stoljeća! Pa naprosto i sama pri-
roda se tomu protivi, da se preko tog
otvorenog rebra povuče nekakova gra-
nica.

Dok još nije bilo žičane granice ni
ubojitih tvrdjava, koje naši neželjeni
susjedi podigoše, da ju zaštite, živjelo se
dobro i mirno u tom zarobljenom kraju.
Svi su imali posla i zarade, a nedjeljom
pečenog »peteha« na tanjuru.

Sad su gospoda i seljaci sve puki si-
romasi. Prije je čitav taj prekrasni kraj
vila i hotela, parkova i guste lovorove
šume, cvijeća, veselja i pjesme, živjelo od
stranaca, kojih je o Uskrsu i ljeti naje-
danput znalo biti preko deset hiljada,
dočim je današnju Opatiju prijatelj Sti-
pić nedavno pripodobio velikim putnič-
kim transoceanikom sa posadom od 3500
ljudi, koji sebe i brod moraju uzdržavati
od petsto putnika, t. j. stranaca, koji u
Opatiju dolaze.

Ljudi stisli kajšice do najzadnje luk-
nje i životare u teškom siromaštvu. Mje-
sto nekadašnjeg »peteha« bogdaj da je
sada svaki dan kisele repe i palente.
»Zona libera«, t. j. zona, u kojoj se mo-
že kupiti neocarinenog šećera i kave, i
»zona toleranza«, t. j. zona tik ove, ko-
ja može bez carinjenja za vlastitu po-
trebu da kupi u zoni biber, šećer i ka-
vu. — donijele su korist jedino opatij-
skoj i matuljskoj općini, u kojima pa-
šuju sindaci i činovnici fašiste, došli s
druge strane mora, dočim naša raja ne
samo da nema od toga nikakove kori-
sti, nego dapače štete.

Bijeda i neimaština dale bi se neka-
ko podnašati, da se ne moraju plaćati
kojekakve daće i porezi. Visoke i nesno-
sljive. Ne platiš li porez ode ti kuća i
sve u njoj na bubanj. A najveća trage-
dija u nizu ostalih bezbrojnih tragedi-
ja za našeg Istranina je gubitak rodne
kuće i grude, za koje je ne samo prive-
zan nego prirašten dubokim i čvrstim
vezama upravo fanatične ljubavi. Mnogi
će tek sada moći da razume prevelli-
ku ljubav i nostalgiju naših emigranta-
ta, počimajući od barba Rike i Car-
Emina pa do najzadnjega, za svojom
istarskom grudom. A njihova ljubav i
nostalgija nekako i nas zahvatila, koji
smo tamo duže vremena živjeli, premda
se tamo nismo rodili.

U posvemašnjoj neimaštini vodi
džinovsku borbu naš Istranin, da skuca
potrebnu paru i spasi rodjenu kuću od
propasti. Krvavi su napor dok se ha-
rac plati.

A gdje su onda ostala stradanja.
Stranice »Istre« ispunjene su svake se-
dnice krvavim slovima. Čitateli »Istre«?
Fijuču, bez prestanka, bičevi u ruka-
ma gospodara srca kamenoga. Koža pu-
ca, krv plišti, ali ponos, bez riječi i suze,
visoko diže gorda čela... Uza sav fi-
juk bića ima tamo još mnogo gordog
ponosa i nakupljene energije...

To je ona jedina svijetla tačka u te-
škoj današnjici Istre...

»Boj se onog koj je viko bez gole-
ma mrijeti jada...«

Eto to su nam pričali naši graničari
u Kastvu o svojoj braći preko granice.
Jednako nam pričaju i u Zabetu kad
smo se iz Kastva tamo spustili. Jednako
i u Sušaku.

Pa pričaju nam dalje:

O našoj djeci, koja moraju da ob-
lače balilske dimlje, o uplivu tudjinske
škole na dječju dušu i o uplivu doma-
na njih. O doseljencima onkraj mora,
koji se htjeli tamo naseliti, ali nisu mo-
gli da u tom kršu izdrže i vraćaju se
natrag. O istarskim Talijanima, koji su
otvorena srca i raskriljenih ruku doče-
kali nove zavojevače, a sada ih prokli-
nju, jer su ih doveli do prosjačkog šta-
pa. Pred 15 godina vikali su: »O Italia
o morte!« a sada imaju i jedno i dru-
go.

Kastavske gospos-tije više nema. Odn-
ijelo ju je novo doba godine 1848. Ostali
su samo njezini statuti kao svjedoci davno-
ga života naroda u onom kraju. A za taj su
život sami Hrvati sebi bez tudjeg utjecaja
odredili pravila i stvorili zakonske spome-
nike, koji su teškom mukom spaseni od
zaboravi, da i za budućnost pokažu svijetu
stvaralačku snagu onog naroda, koji ne
će nikada zaboraviti na svoja prava, jer je
u njemu i vjera i volja, da mu se moraju
vratiti, da opet uživa svoju autonomiju.
Kakovu je pod tudnjom znao davno stvoriti
i od tudnja duzo braniti.

Nikola Žic.

go. O našim seljacima, koji se prije ni-
kako nijesu htjeli priznavati Hrvatima,
a sada im se oči otvorile. I kad ti sve
ovo pričaju dolazi ti na pamet priča o
polipu, koja svojoj žrtvu sve jače oba-
vilja i steže trakovima i hoće da ju
ugusi.

Propitkujem o znancima i prijatelj-
ima, koje sam tamo pustio. Najvećim
interesom pratim pričanja o njihovoj
sudbini, koja većinom nije ružičasta.
Nekoji su umrli. Ima ih dosta kod naz
u Jugoslaviji, a ostali su kod kuće i ve-
ćinom teško žive. Rijetki su, koji nešto
bolje prolaze.

— A kako su S. na M? — pitam.
Dobra i mila čeljad. Njihova gostio-
na bila na daleko poznata. Na njiho-
vom ognjištu u kuhinji, naročito u zim-
skim večerima, proživjeli smo mnogo i
mnogo ugodnih časova. Bura bijesno fi-
juče kroz dimnjak, ili ledena kiša tuče
o prozore, a mi u ugodnoj toplini raz-
govaramo na ognjištu, dugo u noć. No-
nić hrće na klupi, a nonica, bri-
žna, čim bi glavnja počela da dimi, sta-
la bi u nju puhati kroz željeznu cijev,
dok je ne bi razgorila.

Danas nema više starog istarskog
ognjišta. Na njegovo mjesto došao mo-
deran štednjak. Zao mi za njim kao za
starijm vjernim prijateljem! I nonić je
umro pred par godina.

I kod R. u R. često smo zalazili, na-
ročito za vrijeme rata. I oni su imali
gostionu, a bila po strani, pa nismo bi-
li tamo pod paskom austrijskih njuš-
kala. Tamo se prepričavale novosti ra-
ta, koje nije donosio austrijski ratni
biletan, nego talijanske novine, do ko-
jih smo ipak dolazili. — Domaća če-
ljad i ovdje bila predobra i nada sve
prijazna. Kakoli je i kod njih za zim-
skih dana ugodno sjediti za dugačkim
stolom u kutu tople kuhinje!

Sada su u kući same ženskinje. —
Onaj dugački stol da je još uvijek na
svom starom mjestu. Njihovo selo sada
je potpalo u »zonu di toleranza«, pa,
kao svi ostali, ne mogu ni živjeti ni
umrijeti. Zapravo bi ovu zonu trebalo
nazvati zonom glada i stradanja, jer su
njome utukli i ono malo privrednog ži-
vota, što je prije tamo bilo.

Redaju se ostali ugodni kutići, gdje
smo prolazili lijepe i nezaboravne če-
sove. U Narodnom domu u Mihotićima
koliko smo puta boćali, tancali, trešete
i briškulu igrali! A ona sobica, tik ku-
hinje, kod pok. tete Ludovice, koliko
je puta ozvanjala našom pjesmom! Pa
čisti, bezbrojni domovi i njihovi pri-
jatelji ukućani, u koje si se morao svaki
put navratiti kada si mimo prolazio!

Slušam pričanja, čisto zanešen u
prošlost. Oči mi blude po poznatim seo-
cetima i kućicama, na koja sve više
magla i mrak padaju.

— Da mi je moguće, na čas dolje
skoknuti! Sjesti za dugački sto u kutu
kuhinje i pričati o prošlim lijepim da-
nim!... I danas bi, kao nekad, u tom
kutu bilo ugodno i toplo, a pričanjem
prošlosti barem bi se za čas razvedrili
i razveselili i zaboravili na krutu sadaš-
njicu!...

Visoke, zastražene, žične ograde pri-
ječe put...

Treba prije polipu trakove odreza-
ti...

*

Mrak je već bio pao, a kiša curkom
padala, kad smo se u Zabetu rastali od
starog dobrog znanca, emigranta, koji
nam je s mnogo topline i ljubavi pripo-
vijedao o svojoj tužnoj, zarobljenoj zem-
lji.

A kada smo se vraćali istim putem
natrag najbolje smo mogli vidjeti nepri-
rodnost nove granice: po sklizavim, vi-
jugastim i zaobilaznim putevima treba
skoro 1 i po sata do Sušaka, a preko
Rijeke može se u 10 minuta tamo da
stigne.

Pred par godina, jednog vrućeg ne-
djelnog popodneva, posjetio sam ovu
neprirodnu granicu. Morao sam odmah
natrag, a da nisam vidio nikoga od po-
znatih.

Sada, pred Božić, nešto me neodol-
ljivo vuklo opet granici, jer sam znao,
da su božićni blagdani tamo preko gra-
nice teži i tužniji nego obični dani. U
tim danima trebaju tamo mnogo više
milovanja i sjećanja s naše strane.

Putujte, koji možete, u predbožićnim
i božićnim danima u posjete braći na
granicu. I spustite se sve do neprirod-
nih žičanih ograda. A ko ne može da
putuje nek ih se bilo kako sjeti.

Njihovi božićni blagdani bit će smi-
reniji i vedriji, kad budu saznali, da
svake godine ima sve više hodočasnika,
koji ih u tim danima tamo posjećuju
ili ih se sjećaju.

Split.

S. Vrdoljak.

Vsak Primorec mora biti naročnik »ISTRE«

Akcija podružnice „Istre“
v Ljubljani

„ISTRI“ TISOČ NOVIH NAROČNIKOV!

Da bi se naš list povečal, da bi se naš list zboljšal in razširil med vso emigracijo, pričenjamo z akcijo, da v svojem delokrogu pridobimo »Istri« čim več novih naročnikov.

VEDITE,

da je »Istra« edini list, ki je posvečen izključno nam Primorcem v Jugoslaviji in našem narodu pod Italijo. Ona je edini organ, ki govori svetu o krivicah in grozotah italijanskega fašizma nad slovenskim in hrvatskim ljudstvom v Julijski Krajini. Ona je edino glasilo, ki se z vsemi mogočimi sredstvi bori za svobodo zaslužjenih Slovencev in Hrvatov. Ona je edini glas, ki predstavlja težnje nas in naše izmučene domovine.

VEDITE,

da le dokler bo obstajala »Istra«, bo obstajala tudi zavest in ljubezen za naše kraje. Samo »Istra« z normalnim obsegom in rednim izhajanjem, bo zadoščala potrebam celotne primorske emigracije in dostojno reprezentirala njeno gibanje.

VEDITE,

na tudi, da je redno izhajanje »Istre« odvisno izključno le od prispevkov in naročnine nas Primorcev in Istranov. Ako ne bo med Vami za njo zanimanja in ako le Vi sami ne boste podpirali, je tudi ostala jugoslovanska javnost ne bo: »Istra« bo tako zapisana gotovemu poginu...

ZATO

je sveta dolžnost vsakega Primorca, da se nemudoma naroči na list, da plačuje v redu naročnino in da sodeluje v listu z izvirnimi poročili iz Primorske.

ZATO

naj ne bo primorskega učitelja, ne uradnika, ne delavca, ne kmeta, ki bi ne bil čitatelj in naročnik »Istre«. Prepričani smo, da ne bo emigranta, ki se na list lahko naroči in se nani ne bi naročil. Vsa društva in posameznike pozivamo da nam pri delu pomagajo in raztegnejo to akcijo na vso državo.

PODRUŽNICA »ISTRE«
LJUBLJANA, ERJAVČEVA 4a.

Podpirajte naš tisk!

»Velikonočna številka »Istre« je bogata po svojih narodnostnih razpravah, kulturnih člankih in literarnih uspehih.»

»Slovenec«.

»Značilno za list je njegovo izvrstno organizirano dopisništvo. Zbrane in zabeležene so vse novice, ki zadevajo naravnost samo posameznike, ki pa imajo pod perspektivo, katero jim daje list veliko večji pomen. Nabira se kronika, kjer bomo iskali gradiva za naš proces proti Italiji.»

»Slovenija«.

»Istra« ide u red naših najbolje uredjenih novina. Oko »Istre« se skupila sva naša istarska emigrantska inteligencija.

»Jugoslavenska Reč«.

»Ne bi smjelo biti nilednog našeg inteligenta, koji taj snažan dokumenat kulturne snage i nacionalnog raison d'être našega naroda u Istri, Primorju, Goričkoj i Trstu ne bi imao u ove božićne praznike na svom stolu.»

»Novosti«.

RAZVOJ TRSTA IN SLOVENC

Naravna lega je v teku gospodarskega razvoja povzdignila marsikatero mesto nad druga. Zlasti se je to zgodilo v teku zadnjega stoletja, v času prehoda iz cehovske obrti in manufaktur, na industrijo in težko industrijo. Iz nekdanjih majhnih mest in krajev, so zrastle v kratkem velika industrijska in prometna središča.

Eno takih mest je gotovo tudi Trst. Čeprav so ga Benetke skozi vso zgodovino zadrževale na vse načine in mu onemogočale razvoj, je vendar vedno in vedno kazal svoje prednosti, ki mu jih je dala naravna lega, in ki so morale prejeti ali slej priti do izraza. Zgodilo se je to, ko je začel nemško-avstrijski kapital in industrija iskati novih poti in tržišč. Kot prekomorsko izhodišče in kot izhodišče za Orient, je bil že po legi izvoljen Trst. Benetke v tem s Trstom niso mogle konkurirati in so prišle propadati, pri čemer jim je gotovo mnogo pomagala njih reakcionarnost.

Kakor je postajal Trst vedno važnejše mesto za promet, je postajal vedno važnejši tudi za Slovence. Slovenci so bili prvi kompaktno in stalno naselestu samem pa so tvorili najmanj drugo največjo, če ne z Italijani enako močno, nacionalno skupino. Stalni napredek je vzbujal najboljše nade, dokler ljudi prebivalci okolice. Vzdržali so se do danes v okolici v popolni večini, v ni svetovna vojna in položaj po njej, prekinil ves razvoj. Za Slovence je bil Trst edino veliko in najbližje mesto, kjer so prišli v neposredno gospodarsko dotiko s svetom in svetovnim prometom.

Namen teh vrstic je pokazati, kako se je gibal in razvijalo število prebivalstva v Trstu v novem času, v prvi vrsti po raznih statistikah. O prvih početkih mesta, ki po nekkih ugotovitvah segajo celo v 20. stoletje pred Kristusom (F. Ireneo della Croce, Mainatti in Strabo), o njegovem nadaljnjem razvoju v zvezi s Slovenci, tu ne bo govora.

Prve številke o prebivalcih v Trstu omenja S. Rutar. On pravi, da bi se dalo po nekkih poročilih sklepati, da je bilo v Trstu l. 1702

v mestu: 5.700 prebivalcev
v okolici: 10.183 prebivalcev

Če pomislimo, da je bila od vseh začetkov že, okolica slovenska, bi te številke izražale premoč Slovencev. Vendar je ta statistika le sklepanje in se zato nanjo ne moremo zanesti. Prva uradna statistika je iz l. 1775. in kaže, da je število mesta: 3.875 prebivalcev
okolice: 3.385 prebivalcev

Narodnostno razmerje je iz teh podatkov težko določiti. Slovenski element, ki je bil po drugih virih (cerkveni anali, krstne knjige, imena hišnih lastnikov, obrtnikov itd. itd.) tudi v mestu zelo močan, je vsekakor z ozirom na okolico prevladoval.

Že v l. 1775. je število mesta 10.644 prebivalcev, a l. 1825. mesto: 40.870 prebivalcev
okolice: 13.755 prebivalcev

Vsekakor tako velik porast prebivalstva v mestu samem ni naraven in je vplivalo nanj v prvi vrsti priseljevanje iz vseh krajev, zlasti bližnjih, zelo so se zlasti priseljevali iz Italije. Povod temu je bil velik gospodarski razvoj mesta. Stari romanski element še iz časov, ko je bil Trst rimska vojaška trdnjava in kolonija, je že davno izginil in nadomestovali so ga ravno ti priseljenci iz Italije. Ti so dajali zunanje lice staremu mestu, a njih jezik je ostal kot občevalni jezik mesta sploh. Zemlja okolice in okolica sama je bila last in poseljena s starimi prebivalci — Slovenci. (»Mandirjarje« so že pred 15. stol. Trščani sami naseljevali in jih podpirali v okolici Trsta. Ti so še danes vsi Slovenci.)

V letih francoske okupacije sta promet in število prebivalstva zelo padla (od približno 33.000 na 26.000). Trst je bil odrezan od zaledja od katerega je bil in je povsem odvisen. Lepa primerjava z današnjim položajem! Za ta čas je značilno, da so učili na trgovski pomorski šoli »Istria«. Tedanji guverner Ilirije Marmont, ki omenja v »svojih spominih narode v Trstu, pravi: »Prebivalci so bili Nemci, Ilirci, Italijani, Albanci in osebe vseh dežel. Iz prvih časov po francoski okupaciji je zanimivo, da so leta 1816. v razpisu za službo mestnega tajnika prvič uradno zahtevali od prosilca, da obvlada »... perfettamente la lingua tedesca, italiana e cagnolina«.

Za časa avstrijske nadvlade se je pričel Trst dvigati in tako ugotavlja zgodovinar Kandler, da je štel l. 1842.:

Italijanov 53.000
Slovencev 21.000

Isti zgodovinar tudi ugotavlja, da se v cerkvah sploh ni drugače pridigalo kot slovensko. Grof Stadion, ki je bil namestnik v Trstu od l. 1841.—1847., je izvedel ljudsko štetje l. 1846., ki je imelo za podlago narodnost ugotovljeno uradno. Rezultat tega štetja je bil:

Nemcev 8.470
Italijanov 46.530
Slovencev 25.300

Številke nam vsekakor ne dajejo točne razmerja narodnosti, ker gotovo je,

da so Slovenci obvladovali več jezikov in so se pri uradnem ugotavljanju vršile pomote v škodo Slovencev. Na drugi strani pa tudi razlika med Italijani in Slovenci ni tako velika, če pomislimo, da je všteti med Italijani okoli 10.000 priseljencev iz Italije, ki v mesto niso bili pristojni. Ravno tako so se vršile pomote v korist Nemcem, kajti njih število je primeroma zelo visoko. Omembe vredno pa je dejstvo, da je tedanji direktor statistične komisije na Dunaju, Fickar ugotovil, da je bilo l. 1859., to je tri leta po Stadionovem štetju v Trstu večina Slovencev. Gotovo pa je: da so že tedaj tvorili Slovenci če že ne številčno enako visoko, vsaj drugo največjo nacionalno skupino v Trstu, ki je imela in ima še to prednost, da je doma in je najtesnejše in najbližje zvezana z narodnim telesom.

Mesto je obdržalo vseskozi kozmopolitičen značaj in promet mu je dajal zunanje lice. Trst se je smatral vedno le kot »emporium Carsiae, Carniolae, Styriae et Austriae«, čeprav se je slednja zelo trudila, da bi mu vtisnila svoj — nemški pečat in mu je zato priznala z več diplomami naslov »Najzvestejše mesto«. To mesto je pričelo vedno bolj vabiti naše ljudi, jih trgati od zemlje, jih spreminjati v delavce, v obrtnike, bodoče trgovce in lastnike. Moč kapitalizma in urbanizma je občutil naš narod v tem mestu najbolj. Postajalo je čisto usodno. Prva polovica 19. stol. je doba asimilacije, spontane in nepremagljive. V vrstino gospodarskega razvoja in razvoja mesta so zginjali naši ljudje v masah in zaledje je pošiljalo vedno nove, sveže moči. Privlačnost mesta se je na deželi večala vedno bolj tudi po manjših krajih, zlasti na Krasu, ki ni mogel prehraniti vsega prirastka v prebivalstvu. Trst je absorbiral vedno več čim večje so bile zahteve prometa. Treba je bilo l. 1848., ki je do temeljev pretreslo vse države. Toda Trst je ostal v času, ko so divjali zunaj boji, povsem miren. Trgovski razred je bil brez narodne zavesti, a ljudski-delavski razred se v novem času še ni znašel. V volitve je šel Trst, ker je pričakoval od tega večjih koristi od zaledja. Šele kasneje so prišli vplivi nacionalnega razvoja v Trst in s tem tudi izzvali med obema največjima nacionalnima skupinama prve spore. Vzroke nacionalizacije je treba iskati pred vsem v gospodarskem razvoju.

Gibanje prebivalstva v Trstu in okolici nam v nadaljnjem kažejo sledeče statistike iz raznih let:

l. 1880. je bilo v Trstu po ljudskem štetju:

Nemcev 5.141
Italijanov 88.387
Slovencev 26.263
drugih 224

V primeri z l. 1848. so Italijani narasli, kar moramo v prvi vrsti pripisovati načinu štetja in številu priseljencev iz Italije — regnicolov, ki ni bilo manjše od 16.000. Za podlago pri določitvi narodnosti so se poslužili, kot še pozneje, družinskega jezika z razlago »jezik, ki se ga vsako običajno poslužuje«, oziroma »jezik, ki odgovarja običajnim potrebam« in ki je seveda bil italijanski. Da se ne moremo popolnoma zanesti na te številke nam kažejo štetja iz prejšnjih let na pr. l. 1868., ko je bilo

Italijanov 83.646
Slovencev 26.418

a l. 1875.

Italijanov 95.896
Slovencev 24.605

Uradno poročilo o tem štetju celo govori o porastu Slovencev, dočim številke kažejo ravno nasprotno. L. 1890. izkazuje:

Nemcev 7.107
Italijanov 100.039
Slovencev 37.725
drugih 544

Iz te statistike je poleg drugega razvidno, da je bilo v tem letu 16.509 (10,54%) priseljencev iz Italije.

L. 1900. so bile volitve, kjer so dobili Slovenci 8.414 glasov Italijani pa 10.696. Od 151.000 prebivalcev je bilo 35.614 volilnih upravičencev; od Slovencev ni volilo 7.050. Tako bi se dalo iz teh številk sklepati to-le:

8.414 volilcev odgovarja 36.180 prebivalcem.
7.050 Slovencev, ki ni volilo predstavlja 30.315 prebivalcev.

Po tem bi bilo v Trstu l. 1900. nad 60.000 Slovencev! Štetja iz l. 1910. je izkazalo po čudnih naključjih

Slovencev le 37.894
Italijanov 141.509

Ni čuda torej, da se je moralo, na splošno zahtevo, to štetje ponoviti in izvršiti revizija, pri kateri se je izkazalo, da je v Trstu

Slovencev 60.002
Italijanov 118.353

Volitve naslednjega leta so prinesle Slovencev 9.109 glasov, Italijanom 11.163, a socialnim demokratom 7.220.

Tako približno se je gibal prebivalstvo mesta v času pred svetovno vojno. Uprava mesta je bila izključno v italijanskih rokah. Z okolico je tvoril Trst deželo. Občinski odbor je bil obenem deželni zbor. Od 54 poslancev je bilo le 8 iz okolice, čeprav ta ni štela nič manj

prebivalcev kot mesto samo. Jasno je, da je občina z vso silo podpirala Italijane tudi priseljenec, jih nameščala, a italijanskim dijakom je, ne glede na njih pristojnost, dajala vse mogoče podpore. Kljub temu nam številke kažejo, da je bilo domačih Italijanov in drugih priseljencev iz Italije vedno manj, dočim je bil dotok iz zaledja vedno večji. Ta dotok se je zlasti povečal po odcepitvi Furlanije in Benetk od Avstrije. Tako je bilo

pristojnih: nepristojnih:
l. 1857. 73.501 31.206
l. 1868. 69.084 54.014
l. 1875. 68.689 57.949

Da so Slovenci polagoma, a stalno, napredovali v mestu nam kaže statistična nameščenec v državni službi v Trstu. Na višjih mestih so seveda prevladovali Italijani in Nemci. L. 1910. je bilo na srednjih in višjih mestih 339 Italijanov in 126 Slovencev. Na nižjih mestih pa je bilo 1.188 Slovencev in 522 Italijanov. Pri železnici so tvorili večino zaposlenih Slovencev (od 60—80%). Okolica je vsekakor zahtevala slovensko poslovanje, kar je Avstrija v polni meri upoštevala. Mnogo Slovencev je bilo zaposlenih tudi po občinskih podjetjih (plinarna, cestna železnica, vodovod, elektrarna itd.). Zlasti mnogo in večino pa so tvorili Slovenci, poleg Furlanov, kot delavci in težaki v pristaniščih in tovarnah.

Tako je naš življ v Trstu že resno ogrožal italijanski značaj mesta. Ves razvoj je prekinila svetovna vojna in dogodki po njej, ko se je začel čas nasilnega uničevanja in propadanja kulturnega, gospodarskega in političnega.

Tik pred svetovno vojno so poslali tržaški Italijani in italijanski socialisti iz Trsta italijanskemu parlamentu dve spomenici, v katerih ugotavljajo položaj Trsta. Pravijo, da je Trst italijansko mesto, vladano z nemškimi zakoni a vodijo ga Slovenci, vsa oblastva mesta so v rokah Slovencev. Dalje ugotavljajo, da bore Slovenci nacionalni boj v strjenih masah, sestoječih iz majhnega dela meščanstva, a večine proletarijata. Vse to pa podpira avstrijska vlada proti Italijanom. — Iz teh spomenic se vidi resno in pretirano bojazen Italijanov pred prodirajočim slovenstvom v mestu.

Po svetovni vojni vidimo samo še nasilno propadanje vsega. Volitve so se z velikim nasiljem vršile 15. maja 1921. Trst z okolico je tvoril volilno okrožje. Rezultat teh volitev, pri katerih se je v Trstu borilo 6 strank, je bil:

komunisti 6.667
socialisti 4.154
slovenska lista 2.930
ital. blok 15.114
republikanci 4.473
popolari —

V Trstu ni prodrl noben slovenski kandidat, dočim so v Julijski Krajini že zmagali Slovenci in Hrvati v razmerju 51.850:49.921. Istega leta se je vršilo po starem avstrijskem načinu na podlagi »občevalnega jezika« tudi ljudsko štetje. »Kako se je vršilo, si lahko predstavljamo ako vemo, da so naši ljudje pač sami izpolnili rodbinske pole, jezikovne podatke pa so uradniki sami zapisovali v posebne pole, ki jih stranki niso bili dolžni pokazati, ne predložiti v podpis. (Chr. Sontlacs: Slovenci v Italiji). Občina Trst je štela 283.655 prebivalcev. »Pod občino Trst je razumeti nekdanji Trst z okolico in gre število našega življa gotovo v 100.000, ako ne čez«. Na izidi volitev in na uradne statistike se odslej ne moremo več oprati. Prve so se vršile vedno v največjem terorju, druge pa Slovencev v Trstu in sploh, ne omenjajo več. Novi volilni red, ki je stvoril iz tržaške, puljske in videmske pokrajine eno volilno okrožje, je že v naprej zagotovil zmago Italijanom.

*

Današnji Trst je žrtev borb gospodarsko imperialističnih interesov. Njegov propad se nadaljuje in je v teh okoliščinah nezogiben. Toda v Trstu živi gotovo še 60.000 Slovencev in Trst je, po trditvi J. Märza v knjigi »Die Adria Frage«, še danes največje slovensko mesto, to je mesto, kjer živi največ Slovencev. To dejstvo in pa velikanski gospodarski pomen Trsta za naše ozemlje nas sili in bi nas moralo siliti k razmišljanju.

žj.

Viri:

Andrović Johann: Die Triester Frage; Trst 1916.

Gruden Josip: Zgodovina slovenskega naroda.

Jacquin dr. Pierre: La question des minorités entre l'Italie et la Yougoslavie. Paris 1929.

Mitocchi Alberto: Triest. Der Irredentismus und die Zukunft Triests. Graz 1916.

Rutar Simon: Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. Ljubljana 1897.

Sontlacs Chronista: Slovenci v Italiji. Ljubljana 1928.

Tuma dr. Henrik: Triest (v reviji »Der Kampf« št. 8.—9.) Dunaj 1918.

Vivante Angelo: L'irredentismo adriatico. Paris 1915.

CIRIL KOSMAČ:

KRAŠKA SIMFONIJA

PRAVLJICA ZA BOŽIČNE DNI

I.
Pred davnimi, davnimi leti so prihajale na ta božji svet še tako dobre zime, da sem bil otrok. Sneg je ljubi Bog z neba na zemljo sejal, krog brda je stric Veter nihla, sila Lakota pa je bila šele v povojih in zaradi tega ni mogla hoditi križem sveta. Takrat sem bil jaz še majhen. Sedel sem v izbi na gorki tolminski peči in se stiskal k materi, ker me je bilo teme, ki je prihajala iz vseh kotov, neznanost strah. Mama pa je vzela v svojo žuljavo dobro dlan mojo otroško glavo in mi je šepetala na uho neskončno dolgo pravljico o dobri materi, ki je šla v svet svoje otroke — izgublence iskat, jih ni našla in je umrla v snegu.

Tista pravljica je bila zelo dolga in mene je bilo strah.
Dandanašnji ni nič več tistih dobrih zim. Dandanašnji mraz nastilja sneg, in lakota prihaja z njim. Tudi majhen otrok ni sem več. Velik otrok sem in daleč v svetu. In nikamor ni zame iz tega sveta tako daleč kakor domov. Mater ne nimam več, še predno sem otrok-izgubljenec postal, je odšla, da se ne povrne več. Tudi tolminske dobre peči nimam več. Samo materina pravljica mi je ostala na dnu duše, smrt v snegu in strah.

In danes, ko eno od teh smrti zapišem, me je še zmerom strah.

II.
— Danes, danes pa prav za gotovo pride pismo! — je odločno rekla sama sebi mati. Stopila je na prag, da bi jasneje videla, če morda že ne prihaja pismo. Uvele, usekle oči so se ujele v zimsko pokrajino. Ves ogenj, kar ga je še bilo v starkinih očeh, je zagorel in zažgal polmrak. Ampak obsvetil ni ničesar. Obupno se je zvijala cesta čez gornje in brda in bila je prazna, sovražna, mrzla. Da bi po taki le cesti sinovo pismo prišlo, je res nemogoče.

— Nič, nič. — je zamrmrala starka in se vrnila v kuhinjo. Počutila je k ognju na ognjišču in se zastremela skozi okno.
Zadnje dve leti je stara Marija Lukša živele samo od pisem. Mož ji je bil v vojski padel na Doberdobi. Tilka, hčerka edinka, se je bila pred štirimi leti nekam zgubila. Z italijanskim brigadirjem se je bila spečala — da ta Tilka ves oče, sama kri — in je zbežala z njim in kje je danes sam božev. Govorili so, da je med »tistimi« v Milano. Govoril se marsikaj, resnice pa ni vedel nihče. Mati je sklenila, da pozabi nanjo. Na zunan je to tudi držala. Srce pa jo je siehni večer spomnilo nanjo in marsikatera solza je zdrknila med gubami staric. Se naidela časa sta ji ostala sinova Albin in Vladimir vesela fanta, muzikanta po volji božji. Igrala sta v Trstu, dokler ni bil Albin primoran zbežati čez mejo, Vladimir pa konfiniran.

Tako je mati ostala sama v napol razpadli kraški baji. Sama s svojimi mislimi in trpljenjem, sama v pisanju in v pričakovanju pisma.

Ze skora pred mesecem dni je bila pisala Albinu in Albin ji še ni odgovoril. Kaj je povzročila pozabil nanjo, se je žalostila mati. Ne to ni moglo. Da bi jo pozabil on Albin, njen najstarejši, njen otrok, spočet in porojen od ljubezni, to je res nemogoče. Sai je ta otrok tako ves njen. Prav njene oči ima velike globoke pa tako neznanost črne. Tudi ima vso njeno, robat je včasih moj Bog kdo pa ni, drugače pa je tako silno mehak in občutljiv kakor ona. Da in tudi zloče se prav tako lahko kakor ona. — In ji ne odpiše. Tako lepo mu je pisala. Še Lovrička je dala pismo prebrati in Lovrička se je zjokala, tako lepo je bilo napisano. In on, Albin, ji ne odpiše. Včeraj je prejel pismo od Vladimirja. Šele pred dobrim tednom mu je pisala in le že odgovoril. Pisal ji je njen drugi sin, da se mu še dobro godi, da hodi po otoku lovi ribe, čita knjige in vedno, prav vedno misli nanjo. In prosil jo, naj na sveti večer le naredi jaslice v kotu pri mizi, kakor vsako leto in naj eno lučko tudi zani prižge. — Ubogi Vladimir! — je vzdihnila in solza ji je zdrknila po uvelim licu in je kanila v pepel. Da mu je še dobro piše. O dobro! Ona Marija, prav dobro ve, kakšno je to tisto dobro. Tudi rajni ki ji je s fronte pisal veselo rdeče dopisnice, da mu je dobro pa je umiral.

Grenko je zmalala z glavo da so ji sivi lasje bridko zdrseli na čelo. Podtaknila je, da je ogenj veselo zacvrčal. In oči so ji sber ušle skozi motne šipe na cesto.

— Albin — je zastokala polglasno, hreneneče, pričakujoče. Kaj so nam zaplenili na meji pismo? Ne, to ne! Nič takega mu ni pisala. Samo o burji, o Krasu, o Vladimirju, o sebi, o pomladi ki jo tako težko pričakuje, mu je pisala. Nič takega prav nič takega, še da je lačna mu ni omenila. — Ej, — je vzdihnila morda pa spet kaj piše, kako zgodbo. Da, res, kaj piše in tako nima časa. Kadar bo dokončal ji bo pisal, da jo preseneti, da jo razveseli, morda ravno za božič.

— Da me razveseli, — je mrmrala in ozka usta so se razležla v majhen smehljaj. Oči so se zaiskrile in čez gube na licih in čez razorano čelo je za hip zavel žarek veselja.

Burja je žvižgala. S prečudno visoko pesmijo je hitela čez deželo. Šumela je v vrhovih borovcev, brinjeve grmiče je privijala k tlom, iz kamnolomov je dvigala

goste oblake rezkega kamenitega prahu. Mati je nemela v divji ples in zdelo se ji je, da burja ziblje ves Kras, da ga z neznanost brzino vleče nekam silno daleč v nepoznane kraje.

Materine oči so bile negibne. Ležale so v lobanji, kakor dve mali ledeni jezeri. Na njih gladini se je zrcalil svet, ki je bil razlit tam zunaj brezmejen, neskončen, podoben sivi večnosti. Od bajte je tekla preko gmain in brd posejanih z borovci, ki so nemeli med skalami, kakor ogromna, široka iahta črnih plahutajočih ptičev, preko brajd, v kateri je v jeseni zorel rdeč, sočen, krvavoživ teran, preko glasnih kamnolomov, kjer so nekoč — dokler jih niso Lahji pregnali — kraški kamenarji rezali kraški kamen v joku in smehu, vse dni od rojstva pa preko mladosti in pesmi, do zrele moške dobe in sive uvele starosti. Preko vse te sive, žalostne dežele, se je krog kamenitih bajt prepletala široka cesta, kakor dolga, debela raševinasta riuha. Po tisti le cesti so romali spomini matere vse do Doberdoba in tam, kjer se je čez brdo cesta prelila na Trst, so se prelili tudi starkini spomini.

Trst, je mislila starka. Trst je šumel tam zadaj za tistim skalnatim robom v divji žalostno prehiteljavajoči pesmi napolnjeni z lakoto, prostitucijo in tesnobo ugašujočih src. Da, tam je Trst, lastnik morja, daljnega, širnega, neskočnega. Tam je tisti Trst v katerem je sedež lakote za vso deželo, sedež biča, ki žvižga čez Kras.

V svoji mladosti je bila Marija Lukša večkrat v Trstu. Zdel se ji je vesel, živ in brezmejen, hiša pri hiši, ure in ure. Kasneje je hodila v Trst, ko sta tam igrala njena dva sinova. Bila je v Politeama Rossetti in v Verdi. Mnogo lepega je videla tam. Še danes se spominja Tristana in Izolde. Najbolj pa ji je ostala v spominu godba: sai sta vendar igrala sinova. O ta dva, ta sta bila od Boga poklicana, da nalijeta človeku solze v oči s svojo godbo in veselja v dušo. To je bilo še v prvih letih vojske. Kasneje sta morala oba na fronto, Vsak po dve leti sta žrtvovala, vrnila sta se trudna in oslabela, nasičena vsega. Čemu sta se pravzaprav vojskovo la nista vedela. Sai je bilo potem še slabše, kakor poprej. Zdaj vihra v Trstu tudi le tuja zastava in ta še tisočkrat okrutnejša od prejšnje.

Taki le spomini so se peljali skozi možgane Marije Lukše, ko je njeno oko zagledalo daleč tam na ovinku ceste motno piko.

— Prihaja! — je vztrepetalo v njej. Naslonila se je, na podoknice in strmela v motno piko, ki se je bolj in bolj bližala. Če je pismo, njo in če nese pismo zame po litra terana dobi in črno kavo skrbim, je sklenila. Motna pika pa se je bližala in bližala, počasi se je zmotil iz nje pismo, njo in stopil proti baji. Vstopil je in ji dal pismo. Mati je na mah pozabila na teran in kavo, niti slišala ni kdaj je pismo njo precej trdo zaloputnil z vrati in odšel. Hlastno je pretrgala ovoj in brala pismo.

Ljuba mama!

Oprosti mi, ker ti tako dolgo nisem odpisal. Tvoje zadnje pismo mi je vzbudilo tako hrepenenje po domu, da sem se vsedel in izlil svojo notranjost na papir, v godbo. Spisal sem »Kraško simfonijo«. Simfonija, to je veliki spev. In ravno ti si mi dala misel, in kakor si mi ti pisala, ravno tako sem »Kraško simfonijo« razdelil na štiri dela: Kraška burja, kraški ietnik, kraška mati, kraška pomlad. Hvala ti mama, ti ne veš kaj si mi dala in kaj mi še zmerom daješ. Ne bom ti pisal dolgega pisma. Prosim te, mama, preskrbi si potni list in pridi k meni. Želel bi, da bi bila na sveti večer pri meni, ko se bo moja simfonija prvič izražala. Čakam te.

Tvoj Albin.

— Hvala lepa za tvoje pismo, mama, hvala lepa za tvojo misel, mama. Ti ne veš kaj si mi dala, mama, — je zlogovala starka. Roka ji je omahnila in pismo ji je zdrknilo v predpasnik. Oči, oči pa so bile žive. Ves nekdanji ogenj lepe ženske v njih. Njena ušesa so prisluškovala pesmi burie ki je žvižgala v opazih in zdelo se ji je, da sliši sinovo simfonijo, sinovo godbo o kraški burji.

— Da naj pridem, mi piše. Da bom zraven na sveti večer, ko se bo njegova pesem prvič igrala. Se je čudila sama sebi.

— O sai sem vedno rekla, ta moj Albin, ta moj otrok, zaradi katerega sem toliko pretrpela, je vendar nekaj posebnega. Sai sem vedela, o sai sem vedela, Ampak, da sem mu jaz dala misel, prav jaz uboga starka, ki mi že dve leti nihče ni rekel mama, ki živim sama v svojih sedemdesetih letih, od vseh zapuščenca v tej razpadli baji, — se je veselila.

In oči so ji sijale. In zdelo se ji je, da tam zunaj cvetelo lepe rdeče rože. Tako živo je zasanelo o rožah, da je na glas pokarala sama sebe:

— O ti neumnica, ti trapa stara ti! Na otroče mi gre pa v sanje verjamem. Le kako bi mogel teden dni pred božičem cveteti rože.

Vstala je in začela kakor v sanjah zbirati po baji stvari, ki jih zvame s sabo za na pot, in jih nositi na mizo. Ko je bila

miza že zvrhana razne starine in se je ozrla krog sebe, kaj naj bi še vzela, jo je s stene pogledala Vladimirjeva slika.

— Ti, — je vzdiknila in si pokrila z rokama oči. — Ne, ne, Vladimir, nikamor ne grem. Sai te vendar ne smem pustiti samega. Odiš sem mislila, — ji je srce kar vpilo od groze. — Sai Albinu je lažje kakor tebi. Tebi še violine niso pustili vzeti s seboj, da bi se kedaj lahko zjokal vanjo.

Noč je Marija Lukša prebela v nekakem polsnu. Albin, Vladimir in Tilka so vso noč blodili krog nje. Bila je z Albinom. Violino je držal pod pazduho in jo je peljal v bajno razsvetljeno gledališče in vsi so se mu klanjali in ko je stopil na oder so mu ploskali, ploskali, ploskali. Tudi ona je ploskala in zraven nje je ploskal Vladimir. Kar naenkrat je utihnil šum in znašla se je pri Vladimirju. Sedela sta na skali ob morju, na silno divjem otoku. Za Vladimirjem je stal črn divjak in je vihtel nad njim težek s trnjem opleten bat. Zdaj, zdaj bo bat padel po sinovi glavi. Privila se je k njemu, zakrila ga s svojim šibkim telesom in zaprosila: — Ne, ne, mene, mene rajši. Ali ne vidite, da je že ves krvav! — Bat pa se je nižal. Skoraj je imel že pastj na njen hrbet, ko je kar naenkrat planila izza skale Tilka. — Ne, ne, moja mater, ne, mene, mene ki sem grešnica, dajte, Nikar ne udarite matere. Hčerka naj za mater vse udarce prejme. Za njo sem že jaz sama velik udarec. — In bat je žvižgal po zraku, žvižgal tako glasno, kakor kraška burja. In nekdo je tisti žvižg spremljal na violini. Ozrla se je. Na skali je stal Albin v črni obleki, z razkuštranimi lasmi in igral, igral divje, in za njim je bilo vse polno ljudi, ki so ploskali in vpili: Živio! Kraška simfonija!

Starka se je zdrnila in pomela oči. Misli je da bo resnično videla pred sabo vse tri otroke. Pa ni videla ničesar. Samo burja je divje, oglušujoče žvižgala v opazih.

— Šla bom! — je rekla, ko je bil dan. Vstala je in čutila se je mladostna in živa, mlada. Nič ni ugažala ognja, ogrnila si je plet in šla v vas.

Vrnila se je okrog poldne. Prodala je vse, kar je bilo prodati mogoče. Ogrado terana je kupil sleparski italijanaš Franco-vich, oštr salamenski. Kozo-edinko, je kupila Lovrička za dvajset lir, Uboga kosa! Bajta, No bajta ji je ostala. Nihče je ni hotel kupiti. Da je prestara so rekli, vsa razkopana, vsa zanič, da pušča, da je na vetru in še vse polno drugih slabosti so ji očitali tisti borni čemerni bajti, stari nad pet rodov. In končno, kdo pa pravzaprav potrebuje hiše? Nihče. Za kasarno pa je premajhna. In tudi, kaj se bo mami jokala, če je ni mogla prodati. Kadar bo tista pomlad, da se bodo povrnilo lahko, vsi, še Tilka, na Kras, bodo nekaj dni med temi zidovi zaživeli staro kraško življenje.

Popoldne je potegnila izpod šupe vozico in naložila na njo omaro, stare cape in še vse drugo, kar se da prodati v starini. Z denarijem, katerega izkupi plača takse za potni list, je računala. Že dolgo prosi za potni list, zdaj pa ji ga bodo gotovo dali, sai bo plačala. Še enkrat je šla v bajto in se posebej poslovala od vsakega prostorskega Poiskala je staklenico starega terana, ki ga je hranila za sina in jo stlačila na vozico. Potem je zaklenila vrata s skrbjo, dala ključ pod prag, kakor bi se imela že zvečer vrniti. Z raskavo dlanjo je še poslednjič pobožala zid, plesnjiv zid, se pokrižala, rekla z bogom in šla na pot.

Za borih petdeset lir je pri starinarju židu Leutenbergu v Starem mestu prodala vse z vozico vred. Ostala ji je samo staklenica z vinom in majhna čula. Odpravila se je na Questuro.

— Po potni list sem prišla! — je rekla.

— Potni list? Za kam, za koga? — so se začudili.

— Zame, za Marijo Lukšo.

— Pridite danes teden. Tako kar naenkrat ga vam ne moremo dati. Moramo pač prei vprašati županstvo, orožnike.

— Ampak jaz sem že vse prodala, — je zateclala starka. — Tudi plačam — je dodala.

— Prodala? — se je zakrohotal uradnik. Prej imajte potni list v rokah potem prodajajte!

— K sinu grem!

— Da, da, k sinu. Ga dobro poznamo. Spomenik mu bodo kmalu postavili v Ljubljani. Kaj ne? Slaven je postal, — so se ji posmehovali.

— Ampak le kam naj grem? — je zastokala mati.

— Ven! — je kratko odsekal uradnik. Kolena so ji klenila in mahnila jo je skozi vrata.

Prve luči so se prižigale, ko je obstala na ulici. Krenila je proti Krasu. Tesno je držala k prsim staklenico in čula jo je tlačila k tlom. Zdela se ji je, da jo vsi tisti obrazi, ki so drveli mimo nje, gledajo z lakomnimi očmi. Staklenico bi ji radi vzeli. Ne, ne tako kruti vendar ne bodo, da bi jo za sina oropali.

Morje. Mesto. Sama. Trst je bežal od morja proti Krasu, kakor bi že vendar začutil, da je edina njegova rešitev v zaledju.

Luči. Luči.

Starka je stopila iz mesta, v mater je udarila burja. Zagodrnjala je starka, pa si je omislila sinove simfonije: — V štirih stavih sem napisal svojo simfonijo. Prvi: Kraška burja.

Kraška burja.

Z nekim čudnim veseljem in ognjem, se je mati vrgla vanjo. Zravnila se je, da jo je veter obijal vso. Majali so se bori, brinje se je hulilo k tlom. Sneg je padal od neke in cepal v obraz matere Marije, ki je šla v burjo in ponavljala:

— Cez teden dni doim potni list. Ravno prav bom še prišla. Naravnost v gledališče iz vlaka.

Cesta pa je bila neskončna in stare noge trudne.

— O bajta, bajta kje si? — je zamrmrala starka. — Kako rada bi se odpočila.

Pohitela je. Tekla je. Noge so postajale svinec.

— Bog me hoče kaznovati, ker sem zapustila Vladimirja, — se je zdrnila. O Bog trudna, trudna.

Omahnila je na beli cesti. Potegnila se je pod brinjeve grmiče.

— Cez teden dni, da čez teden dni, Albin, Vladimir, — Tilka. —

Zleknila se je in tesno stisnila k sebi staklenico.

Kraška simfonija, kraška burja. Čez teden jo bom slišala in nič več ne bo mraz takrat. Prvi stavek kraška burja, ki neznanost divje vrši čez Kras, čez našo deželo, borovce zvija, brinje pritiska k tlom, sneg meče človeku v oči. Kraška mati, o kraška mati, ki za svoje otroke vse pretrpi in vse da. Ječanje jetnikov. Vla—di—mir. V—l—a—d—i—m—i—r. Pomlad, pom—lad, p—o—m—l—a—d....

Odvila je staklenico in naredila požirek terana.

Pomlad bo prišla. Po—ju—traj—šnjem, ju—tri, so zlogovarale ustnice.

Glava je padla na žepek. Trudna.

Roka je omahnila.

In rdeče vino se je z zamolklim kloktanjem stočilo na belem snegu.

III.

Neskončno dolga je pravljica, Vladimir je pisal, Albin je pisal. Še Tilka je poslala za božič pozdrav. Pismo njo ni vedel kam s pismi: otrokom jih je dal. Do materinih oči niso več prišla, ker jo je srečala smrt v snegu.

Ciril Kosmač.

ČASOPISJE NA MALTI

Malteško vprašanje je postalo v zadnjem času važna sporna točka med Anglijo in Italijo. Posebno italijanski fašistični tisk je naredil in skuša narediti iz tega vprašanja velepomemben političen konflikt. Seveda se zopet go-dijo, po mnenju italijanskega časopisja nečuvne krivice Italijanom na Malti. Za nas je Malta eden novih dokazov fašistične imperialistične politike. Fašistom ni toliko za peščico Italijanov, ki žive na Malti, kot za otok sam, ki je za njo velikega strateškega pomena. Vprašanje Italijanov na Malti je za njo le ugodna točka, s katero se lahko bori. Znano je, da na Malti žive Maltežani, Angleži in Italijani. Malteški jezik je svojevrsten, bolj podoben arabskemu in grškemu, kot pa italijanskemu.

Ne bomo obravnavali že znanih in v »Istri« obravnavanih podatkov o položaju na Malti. K vsemu bi dodali le še zanimiv pregled časopisja, ki izhaja na Malti in iz katerega je tudi razvidno razmerje treh nacionalnih skupin:

a) v malteškem jeziku pisani časopisi:

»Il Berka«, glasilo konstitucionalne stranke dnevnika. Izhaja v 4.500 izvodih.

»Il Poplu«, glasilo nacionalne stranke; dnevnik v 2.500 izvodih.

»Il Cotra«, glasilo delvske stranke; tednik v 1.500 izvodih.

Dr. Xexche« humoristični tednik v 3.500 izvodih, antifašističen in antiklerikal.

b) v angleškem jeziku pisani časopisi:

»Malta Chronicle«, glasilo konstitucionalne stranke; dnevnik izhaja v 4.500 izvodih.

»Times of Malta«, glasilo konstitucionalne stranke; tednik v 3.500 izvodih.

»The Day News«, glasilo nacionalne stranke; dnevnik v 1.500 izvodih.

c) v italijanskem jeziku pisani časopisi:

»Malta«, uradno glasilo nacionalne stranke (fašistične); dnevnik v 600 (šeststo!) izvodih.

Italijanska kolonija na Malti šteje okoli 700 ljudi, ki so se semkaj naselili. Italijanske knjige se ne tiskajo na Malti, temveč prihajajo iz Italije. Pripomniti pa moramo, da se tudi Maltežani poslužujejo italijanskega jezika kot običajnega, radi česar se pa še ne more teh Maltežanov šteti k Italijanom. Z velikimi denarnimi sredstvi in s pomočjo kulturnega vpliva skašajo Italijani pridobiti Maltežane zase. Pri tem pa se jim je postavila krepko po robu Anglija, ki je njihovi predrznosti napravlila konec. Seveda je začel ves fašistični tisk velikansko kampanjo, radi ukrepov angleškega guvernerja, proti Angliji, pričel je pretakati krokodilove solze, zgražajoč se nad angleškimi tirani.

Mogoče italijanski fašizem ne ve, kaj je s 600.000 Slovani, 250.000 Nemci z Grki in z vsem delavnim ljudstvom v Italiji.

ANGELO CERKVENIK:

POVEST O BRESPOSELNEM KONJU

Žvane Mrak je ves dan letal po mestu in okolici, obredel je ves Dražej in ves Lindar, kjer je imel toliko prijateljev in znancev, obhodil je vse pazinsko polje. Pa ni našel ne prijatelja ne znanca, ki bi mu bil posodil tristo lir.

Ves utrujen se je zvečer vračal z Lindara proti Pazinu. Sonce je že zašlo. Z juga je pihljaj prijeten vetrič. Žvane je še vedno upal, upal celo v tem poslednjem trenutku.

Jutri bo dražba.

Dražili bodo njegovega rjavca, konjiča, edinega, poslednjega res zvestega prijatelja, prijatelja, s katerim sta dolga dva najst let drugovala in garala, trpela in se veselila.

— Prekleti davki! je zamrmral.

Da ni bilo davkov, bi bilo že nekako šlo... Tako pa je šlo vse navzdol. Najprej si je sposojeval pri hranilnici na hišo. Tako je leto za leto plačeval davke s hišo. Vedno manj je bilo njegove. Ni ne pil ne zapravljal, delal je podnevi in ponoči, če je le bilo kaj dela. Delal je, delal venomer samo za — druge.

Že štirideseto leto je kočijažil. V davnih časih je mnogo služil. Prevozil je na sto in sto tisoče kilometrov, vozil je bogataše in plemenitaše, oficirje in kurtizane, pijance in veseljake vseh vrst, vagabunde in elegantne tatove, duhovnike, redovnike in mnogovrstne sleparje, lahkomišne študente in poklicne bahače, bančnike in rejene politike, birmance in svate, krščenice in botre, pogrebe in druge pustne šeme. Le malokdaj je po čudnem in nepojmljivem naključju padel v njegovo kočijo rovež, ki so ga morali nujno prepeljati v bolnišnico ali k zdravniku. Poznal je tisočere tajnosti, videl je svet, kakršen je bilo ponoči, kakršen je bil v resnici — in videl ga je podnevi, v sončnih žarkih, zlaganega na vsakem koraku.

Da, včasih je bilo življenje! Postavil si je hišo, oženil se je. Žena pa mu je kmalu umrla; na porodu z otrokom vred.

Piljnil je predse.

Pred tridesetimi, petintridesetimi leti so zaprašili ceste prvi avtomobili. Tedaj se je smejal. To motovilo naj bi tekmovalo z živim iskrim konjičem, ki je imel tako lepe, pametne oči. Smrdelo je po bencinu, dvigalo je neznošen prah, ropotalo je, da je človeka malone oglušilo. Konj pa ves eleganten, živahen, gibčen, lesketajoč se v soncu! In vendar priznati si mora, da ga je pogled na prvo takšno motovilo zbudil prav do samega srca. Tudi njegov konj se je bil preplašil. Vzpel se je na zadnji nogi. Komaj ga je ukrotil.

— Napredek! so vsepovsod pridigovali. Vsem bo življenje olajšano. Ljudem in živalim.

Tako so govorili, tako so se bahaško ustili! si je mislil.

— Zdaj pa imajo! se je zarežal. Pomislil je na brezposelnost, na bedo na lakoto, na zadolženost... Vse zaradi tega tako zvanega napredka! je venomer ponavljal.

— Zdaj pa imajo! je še enkrat ponovil.

— Imajo? se je zdajci vprašal. Svojega lastnega smeha se je ustrašil.

Kakor skozi meglo je zagledal dolgo, skoraj nepregledno vrsto gibčnih taksijev, ki so bili vsak trenutek pripravljeni zdrseti liki strela po gladkem asfaltu. Gledal jih je ter sovražil. Bleščali so se v odsvit razkošne razsvetljave mestnega trga — elegantni, prelepi. Kako so se spremenili v teh tridesetih letih!

Nepričakovano je pridrvel mimo njega avtobus. Kakor da se igra! Kako lahko je ubiral pred seboj strmo pot po Dražehu proti Lindaru.

— Ko bi vsaj teh strašil ne bilo! Hupa, hupa ter požira na stotine in stotine ljudi. Vse se vozi dandanes! Berač in bankir, milostna gospa in njena služkinja... vse za nekoliko borih centesimov!

Napredek! Streba božja!

Avtomobili, avtobusi tramvaji, zrakovplov... Kdo ve kaj bo še vse prišlo!

Žvane je imel v ustih grenak okus. Rad bi bil na ves glas zajokal.

Kolikokrat je stal rjavček, vprežen v kočijo dneve in, noči pred postajo ali pred gimnazijo ali kjerkoli... Po tri dni, po štiri dni, včasih po ves teden... pa nista zaslužila niti centesima.

— Povero mi diavolo! ga je pomiloval.

Stopil je k njemu, mu položil glavo na vrat ter ga božal.

Rjavček je žalostno povešal glavo.

O, davno izsanjan sen!

Žvane je nekdanj tako rad sanjari o konju, ki je živel samo v pravljicah o konju s peroti, o konju, ki bi posekal avto in zrakovplov...

Prišli pa so novi ljudje, novi avtomobili.

50. 60. 70. 100. 120 kilometrov na uro! Divje dirke, vrstolomni rekordi, šampioni svetovno znani junaki! Kdo se je zmenil še za konjiča!

Nihče se ni zmenil za njiju. Tedne in tedne sta stala na ulici, na trgu, ter sta povešala glavi. Sonce je pripekalo, dež je lil, mrzaj ju je tresel...

Vse prelepe sanje so zmrmale.

— Nič ne bo, rjavček! Sanjala sva. Samo sanjala. Tudi tehnika ima svoje sanje, drzne sanje... Škoda, da ne pišeš, rjavček moj! Napila bi se ter pozabila na vso to pusto, žalostno resnico. Res škoda, da ne pišeš!

Rjavček je pogledal, kakor da ga je razumel. Ah, saj ga je res razumel! Žvane bi bil prisegel, da ga je razumel, res razumel.

Božal ga je po žametasti glavi.

Rjavček pa je bil ves otožen. Najbrže zavoljo svojega prijatelja Žvaneta! Saj rjavcu ni šlo slabo. Ni bil ne lačen ne žejen. Žvane bi bil kradel zanj, če bi bilo potrebno. Tudi hlev je bilo čist in prijeten, pozimi topel, poleti hladan. Ko so ga poleti nadlegovali obadi, ga je Žvane po prsih, posebno pa med prednjima nogama namazal s »šlitom«. Drugače bi ga bili obadi do krvi izgrizli.

Ne, rjavcu ni šlo slabo, a rjavček je vedel, da Žvanetu ni dobro.

— Kako konj da ne more tega vedeti? Preneumni ste, da bi razumeli konja! se je mnogokdaj hudoval Žvane.

Kako bi rjavček tega ne vedel, mu je vendar Žvane vse dolge zimske večere tožil o strašnih davkih, ki ga utegnejo zadaviti, o požrešnih avtomobilih ki mu odjedajo kruh...

— Danes tristo, jutri štiristo, po jutrišnjem petsto lir!

Hranilnica mu je posodila že deset tisoč... Zdaj pa niti centelima več.

— Ali razumeš, rjavček, takšna lepa hiša, pa niti centesima več!

Davki in avtomobili! Dva mlinska kamena! Pod njuno silo se je vse mlelo v prah, v strašen in brezizhoden nič.

Približal se je »svoji« hiši.

Jutri jutraj bodo prišli...

— Konj in kočija, vse skupaj cenjeno na tristo deset lir...

— 311...

— 311 prvič... drugič... in

— 320...

— 320 prvič... drugič...

In tako dalje.

Žvane ve: kupil ga bo ravnatelj opekarne. Dobil ga bo po ceni... O za tristo lir! Žvane pa bi dal svoje življenje zanj! Voziti bo moral opeko. Vse božje dneve samo težko obtovorjene vozove opeke. Od tvornice na postajo in nazaj v tvornico in zopet na postajo... V dežju in vročini.

Žvane je stopil v hlev.

— Ali se bova res poslovila? Ali res, rjavček moj? Za vedno?

Nemara pa ne! Še nekaj mora poskusati.

Potrkal je pri bogatem vinotrcu, ki je slovel zaradi svojega baneza bogatstva.

— Dober večer, Žvane! Kaj pa bo do trega?

— Jutri bo dražba, gospod Kamilo, prodali mi bodo konja in kočijo.

Trgovec ga je debelo pogledal.

— Da, zaradi teh preklelih davkov!

— Pst! Stene slišijo, Žvane!

Žvane se je zasmejal.

— Naj slišijo! Prav vseeno mi je! Rjavca mi bodo vzeli, kočijo mi bodo vzeli, hišo so mi požrli, naj vzamejo še mene! Da bi jih hudič, vse skupaj! je vzrotil.

Trgovec se je ves preplašen oziral.

— Per l' amor di dio, Žvane, ali ste prav ob vso pamet?

— Prišel sem, gospod Kamilo... predlagal bi vam, se pravi: prosil bi vas, da bi mi pomagali iz te zadrege. Tristo lir res ni tako velika vsota...

— Tristo lir ni velika vsota? se je zasmejal trgovec. Kje, kako, človek božji Docela nemogoče!

— Gospod Kamilo, saj ne mislim, da bi mi posodili. Mislil sem si, da bi nemara kupili mojega konja in kočijo ter mene vzeli za hlapca.

— Čemu mi bo konj, čemu kočija? Pa hlapec? Hlapca ne rabim! Moral bom celo odpustiti nekoliko svojih ljudi! Moja kočija je v ropotarnici. Konje bi tudi rad prodal, pa jih nihče noče kupiti. Kdo bo danes delal s konji? Avto je mnogo bolj rentabilen!

Žvane je grdo zaklel.

— Iz usmiljenja, gospod Kamilo... Moj konj... o, vi ne veste, kako pameten in dober konj, kako me ima rad! Nerač omenjam, gospod Kamilo... a spomnite se... Ko so vašega pokojnega očeta obdolžili da je umoril ter oropal tistega bogatega labinskega trgovca, ga je moj oče vlek iz... Trgovec je zardel ter vzrotil:

— Predrznost! Pri tej priči izginitel!

— Gospod Kamilo, moj konjiček, moj rjavček, moj edini prijatelj... Pa mi ga bodo drugače prodali! Ali ne razumete, gospod Kamilo? Prijatelja mi bodo prodali, kakor da je brezumna žival...

Trgovcu se je zasmilil...

Nespametna čuvstva! Čemu mu bo konj?

— Dovolj je, Žvane! Pojdite!

— Vsi ste enaki! Roparji, tatovi, rablji!

Žvane je stiskal pesti.

— Ne boste ga imeli, ne boste ga!

*

V hlevu je bilo že močno temno. Žvane je prinesel velik vrč, poln vina, ter ga položil na tla.

Konj je spal. Ležal je ter molel vse štiri od sebe.

Žvane ga je dolgo nepremično gledal. Dvanaest let sta drugovala! Zvestejšega tovariša ni še nikdar imel.

Pokleknil je k njemu ter prislonil svojo glavo k gobcu.

Rjavček je odprl oči.

Imel je solzne oči. Jokal je.

Jokal je. Saj se bo moral ločiti od Žvaneta...

Kupili ga bodo surovi in brezobzirni ljudje, preganjali ga bodo, pretepali, vpregali ga bodo v pretežke vozove, vihteli bodo nad njim bič...

Žvane bi ubil vsakogar, kdor bi se drznil udariti konjiča.

— Rjavček moj, ločiti naju hočejo, ali razumeš? Ločiti!

Rjavček se je počasi dvignil ter povešal glavo.

— Ločiti! Potem pa, po dolgih letih garanja bi te prodali mesariju. Kruto, zverinsko bi te pobili. Ne smejo! Nikakor ne! Ali sem kdaj dvignil bič, da bi te bil udaril? Povej! Ali sem?

— Vidiš, priznavaš, da nikdar. Da, da morali bi skrbeti za tvojo starost...

Zakaj, le zakaj nisva šla odtod. Tja pod Učko bi bila šla. Ti bi se bil pasel, jaz pa bi bil lovil jerebice... Bi bila že kako živila. Zdaj je prepozno...

— Na, rjavček moj, danes sva poslednji večer skupaj! Na, jej!

Namočil je belega kruha v osladkano istrsko črnino ter mu ga ponujal.

Rjavček pa je bil žalosten ter ni hotel gobca niti odpreti.

— Vzemi, rjavček, poslednjo večerjo!

Odprl gobec, žival moja!

Konj je naposled odprl gobec ter cmoknil.

In še, še, še...

Saj je bilo tako sladko, tako opojno.

Naposled mu je glava omahnila, noge so mu odpovedale pokorščino. Legel je na tla.

Žvane je odli iz vrča skoraj vse vino, le za en požirek ga je še pustil v vrču. V vino je stresel prašek ter vse skupaj po-

mešal. Pomočil je poslednji kosček kruha ter ga pomolil živali v gobec.

Roka se mu je tresla.

Žival je na široko odprla gobec ter pogoltnila sladkoopojni kosček kruha. Potem je silovit drget stresel ves ogromni trup. Konj se je hotel dvigniti, odprl je na široko oči ter gledal, gledal, samo gledal...

— Ubil si me, Žvane...

— Ali je mogoče Žvane?

— Rjavček moj, ali ne razumeš? Ne zavoljo sebe! Ali res ne moreš razumeti?

— Zakaj me tako gledaš?

— Žvane, Žvane, ubil si me, ubil...

Objel ga je okrog vratu ter ga poljubljaj na gobec, na oči...

Rjavcu so oči ostale široko odprte. Še enkrat se je ves stresel...

Gledal je, gledal...

*

Prišli so. Resni in težkih korakov kakor se za uradne osebe spodobi. Žvane pa se je smejal in prečuden je bil njegov smeh. Vsi so vztrepotali.

Žvane se je samo smejal.

Pokazal je s prstom na hlev.

Konj je nepremično ležal ter jih očita-joče gledal.

— Kaj ste storili?

— Da, s ciankalijem sem ga zastrupil, da svojega prijatelja...

Zasmejal se je. Uklenili so ga. Kaj naj bi bili drugega storili? Gnali so ga skozi mesto.

Sonce je pripekalo, ljudje so se ozirali za uklenjenim, avtomobili so dvigali oblake prahu...

Žvane se je smejal in prečuden je bil njegov smeh.

U BADNJOJ NOČI

Ponoč bije.

Badnji panj se žari — i milo nas grije,
a u staji kraj Betlema,
pod zvijezdom novom
i slavnim starim krovom,
u teškim se porodnim mukama
trga i kida mila Marija,
Marija na slami.

Muči se da rodi Onoga
koji ne dolazi da ugleda svijetlo svijeta,
već svijetu da Svijetlo da.

U posljednjim se hipovima
raspinje Marija,
da svijetu dade Luč
i Raja ključ
i Spas.

Ne još — Marijo.

Čuj prije naš glas
i molbu nam čuj.

Eno — —:

u pustoj noći,
pod nebom bez zvijezda,
plače zemlja bijedno
od ocaja.

Plače zemlja,
gdje svako janje zove majku
jezikom majke;

gdje zvijer svaka svojim glasom zbori
i za riječ se svoju sa zvijeri inom
nikad ne bori;

gdje i bezumni vol
glasom svojim javlja svoj glad,
i udreno pseto svoj bol,
i izgubljeno pile svoj jad.

I dok u tom bijednom kraju
ptice svekolike
veselo pjevaju jezikom
kojim su im pjevale majke,

dotle ubogi naši ljudi,
koji već ništa nemaju
van svoje velike mrtve,
jedva smiju da im na grobu suze liju,
i da plaču glasom
kojim su im plakale majke...

Marijo — smiluj se njima.

Molimo Te.

Mi, koji se i sami rodismo na slami,
milo Te molimo — mila Marijo,
Marijo na slami.

Smiluj se:

Rodi Krista,
rodi Boga Ljubavi,
i za zemlju bijednu.

Kriste Bože — rodi se i za nju.
Za zemlju u tuđini — i braću u crnini.

I za nebraću se rodi,
da nam budu braća.

Ante Dukić

ATKO ROJNIC:

PITANJE ONIH NAJMLADJIH

Između one mnogobrojne djece, ko-
sretate ujutro prije osam sati, kako
ure u školu, u svim većim mjestima,
i one naše, djece hrvatskih i slo-
vinskih roditelja iz naših krajeva pod
ljom. Ako i sa zanimanjem pogle-
tu dječicu, kako svojim malim, ali
tim korakom, s torbicama na ledji-
prebri put do škole, vi ni po čemu
ete moći razabrati, u kojima između
malisana struji krv one zemlje koju
nisu još ni vidjeli. Možda se koja
onomija izdvaja iz one skupine ma-
različitih dječaka iz glavic, pa ako
niste, da je to dijete roditelja, koji
mošli sa našega mora, morat ćete do-
iti da ste se mogli prevariti. Iz bez-
anjnih dječjih razgovora, koji se kre-
oko onoga, što je bilo jučer i što će
danas poslije škole, do vas neće
rijeti glasovi, koji bi vam na se
enuli pažnju; jer sva ta djeca vode
ilike jednake razgovore, a u njima
ko da ćete razabrati riječi naših pri-
stskih dijalekata.

Ti naši malisani, od kojih su mnogi
je završili pučku školu i dorasli za-
nju školu i zanate, rođeni su u sa-
posebnim prilikama. To se kod
zapaža, oni su po krvi Istrani, od-
mo Primorje, i kada ih zapitate zna-
li to, oni će vam kimnuti glavom,
je tako. Drago vam je što to čujete,
ako ih pustite da sami među so-
govore, morat ćete uvidjeti kako
naša djeca u većini po svemu, na-
to po govoru, mali Ljubljančani, Za-
pčani, Beogradjani... Govore ona-
kako govore njihovi drugovi u ško-
Još ćete možda kod djece radnika i
nika čuti razgovor u našem dija-
lu, ali kod djece činovnika zacielo
Kada se radi o tome, da se ta djeca
Jugoslaviji odgoje da budu kasnije
esni emigranti, pitanje govora da-
to nije tu od bitne važnosti. Htjeli
o samo reći, da se djeca vrlo lako
lagodjuju svojoj okolini, pa između
goga, prihvate i njen jezik. Zlo po-
je onda kada djeca — što je prirod-
vrlo razumljivo — postanu po sve-
drugom slični svojem domaćem dru-
Dusevni život našega djeteta odvija
u svijetu onih predodžbi, u kojem se
ija život druge djece. Da li može u
rini našega djeteta biti nešto po č-
se ono razlikuje od ostalih? U du-
one djece kojima roditelji rijetko
u odake su ili možda im uopće ne
u, nema zacielo. Da imaju znanje
toj razlici, neće vas moći uvjeriti ni
dijeca, koja znaju da su iz Istre,
je to mehanično opetovanje nauče-
odgovora. Nimalo nije vjerojatno,
je kod njih uz ime njihove uže do-
vine vezan malo jasniji i pojam o
oj, dakako pojam kakav mogu imati
eca. Ako u roditeljskoj kući i čuju
što o krajevima, odake potječu i ako
u njima stvaraju neke slike o tome,
je to vrlo malo. Odgoj sa drugovi-
u školi, saobraćaj na ulici oblikuje
dju dušu u drugom pravcu, bilježi u
ne samo puke riječi, već urezuje do-
laje kojima se djeca spontano pre-
ju.

Život traži od pojedinca da mu se
lagodjuje, pa ovaj, prisiljen da živi
zakonima sredine u koju je došao,
sam će joj se neosjetljivo približavati
bivajući polako značajke ljudi s koji-
je u svakodnevnom saobraćaju. Ra-
umljivo je, da se netko, došavši u no-
okolinu, ne preobrazi sasvim. Na
okolnu, koji si je kao životni zaka-
postavio rad za svoje ideale, okolina
će mnogo utjecati, naročito ne tako,
će u svojem djelovanju moći ikada
boraviti na svoj kraj. No ovdje se mi-
općenito, i općenito to vrijedi. Mi
no više puta istakli, da se ta pojava
kazala i u našoj emigraciji, naročito
prijašnje vrijeme. Kada su dakle u
me smislu neizraziti pojedinci obrise
je ličnosti stopili s širokim i mut-
na obrisima sredine, kako da onda
dijeca ne podliježu njenim utisci-
a, kada svoju zemlju nisu još ni vi-
ela i ništa o njoj doznala što bi im
oglo pružiti jasniju sliku. Riječi, što ih
dijeca čuju prigodice, i onaj tro-
na geografskoj karti, za koji im
žu da pretstavlja Istru, a onaj dio
vrh toga da pretstavlja Trst i Gori-
u, ne mogu u njima stvoriti nikakvu
onu sliku o njihovoj domovini. A ono
dijeca doznaju o Istri u pučkoj ško-
premao je i površno. Kakva pjesmica,
akav mali člančić — ističemo — ne
žuza nikakvo pravo znanje. Hoće li i
koliko se našoj djeci u školi pruža,
stati njihovom svojnom, koju će pri-
iti u sebe sa zanimanjem, ovisi o zna-
ju, volji učitelja i o njegovoj ljubavi
ma našim krajevima. Moguće da je
dovoljno za ovašnju djecu, i da ne
putno ni pedagoški da se glave pretr-
avaju gradivom. Dobro znamo, da ni-
u skladu s dosadašnjim pedagoškim
ustvom i s današnjim pedagoškim
delima, da se djeci daje gotov, nepro-
vijiv materijal, ali treba imati na
u i to, da naša djeca moraju o kraju
njih roditelja znati više od drugih i
u njima treba buditi jače osjećaje
ego u drugima. Za pedagoga je važno

hoće li djeca primiti svoje znanje ovim
ili onim putem, svakako onim najlakšim
i najprirodnijim, za nas je međutim
važno, da se naša djeca odgajaju tako
da jednom kad odrastu, pored drugog,
što je potrebno za život, znadu s pu-
nom sviješću i osjećajima i to, da su
dijelovi onoga naroda preko granice, da
su dijelovi emigracije i da na njih pre-
laze svi oni zadaci koje imaju danas
stariji emigranti. Ali to mora imati na
umu uvijek svaki odrasli emigrant, jer
pokret naše emigracije nije samo stvar
za starije; on mora kao pravi pokret
uključiti u sebi sve, ne isključivši ni
one najmanje. Djelovanje emigracije
mora biti usmjereno u pravcu svih,
onih najstarijih kao i najmladih. A
jer oni najmladi nisu vidjeli domova
svojih otaca, te ne mogu o svojoj užoj
domovini imati jasnu i određenu sli-
ku, kao što je imadu stariji, treba u
pravcu njihova uzgajanja djelovati u
toliko jače i smišljenije. Treba uvijek
tako raditi kao da bi bilo svejedno, ho-
ćemo li se morati vraćati već sutra, ili
će do toga proteći još niz godina. Ra-
diti tako znači uvijek se spremati i uvi-
ke biti spreman.

Treba postaviti pitanje da li se naša
emigracija brine za to, da se paralizira
onaj upliv, koji neminovnom uporno-
šću djeluje na djecu asimilirajući ih
okolini?

Ne bi se moglo reći da se kod nas ne
vodi računa o našoj djeci, no svakako
je dopušteno reći, da se ne vodi u do-
voljnoj mjeri i ne na način, kako bi to
bilo potrebno i za nas najsvrsishodnije.
Oni, koji se i iskrenim zanimanjem i
ljubavlju brinu za našu djecu, ne mogu
se osjećati pogodjenim ovom konstata-
cijom. Ne govorimo o pojedincima, i
kada se tako govori nije moguće pore-
ći, da se u našoj emigraciji nije jošte
općenito postavilo pitanje onih najmla-
dijih, premda to pitanje postoji i premda
je ono za našu emigraciju od život-
noga značenja; u koliko idemo dalje, u
toliko postaje to očevitije.

Kada upozorujemo na naše nedo-
statke u tom pogledu, potrebno je s
priznanjem reći o onome što se radi.
Ne zaboravljamo ovdje na list »Mali
Istranin«, koji nije namijenjen samo
istarskoj djeci, već — što je pohvalnije
— i ostaloj jugoslavenskoj. Ali to je
djelo jednoga čovjeka, koji radi kako
zna i može. — Priredjuju se kod nas
male priredbe za djecu na kojima ona
izvode program. Djeca pjevaju istarske
pjesme, deklamiraju, izvode koji dija-
log i slično. Mora se priznati takovim
priredbama odgojno značenje i važnost
baš sa našeg emigrantskog gledišta, ko-
liko im pripada; ali mora biti dopušte-
no, da se sa isto toliko opravdanja pri-
mjeti, kako sve to običaju biti šablons-
ki klišeji, koji ne mogu ni izdaleka po-
stići svoju svrhu. Kod toga, kao što je
razumljivo, dolazi od izražaja samo
formalna strana svega toga, a pravog
brizi, da se za djecu učini nešto kori-
sno, nije udovoljeno. — Lipje je gest
da se društva znadu kroz godinu sjetiti
istarske djece darivajući ih, a lijepe je
i to da se djeca upućuju na zahvalnost;
dijete uime svojih drugova i sebe izde-
klamira svoju zahvalu kakvom prigod-
nom pjesmicom, pa ako se djeca u ta-
kovim časovima osjećaju zadovoljno,
onda istina, priredilo im se lijepo po-
podne, kojega će se ona sjećati — mo-
žda nešto duže; ali treba priznati i to
da se takva popodnevna priredjuju sva-
kog tjedna, pa i dana i da djeca dobiju
i bonbona i još čega — stvari kojih,
uostalom, ne bi im nitko mogao dovolj-
no nadavati — vrlo bi malo bilo time
pridonešeno rješavanju danas još sa-
svim otvorenog pitanja naše djece. Če-
sto je, ako se dobro zamislilo, ne samo
jedan, već više njih prisustvujući takvoj
priredbi moralo pomisliti, kako je sve
udešeno većma na zadovoljstvo starijih
nego mladijih. Gledajući onu našu ši-
roasmu djecu, ne baš obla lica i trošno
odjevenu, lako se može razumjeti da u
takvim prigodama »sjaču« od radosti,
jer doživljuju nešto, što je kod njih ri-
jedak momenat, u kome zaboravljaju
na siromaštvo, koje pripada stvarnosti
svakoga dana. Gledajući sve to, zar
znači bit čangrizavi nezadovoljnik, ako
se pomisli da tu vlada nesklad izme-
đu dječje stvarnosti i onoga, što se iz
njih hoće, za što je teško naći pravi iz-
raz, jer bi riječ »dresura« bila nešto
preoštira.

Što stvarno ostaje u duši djece na-
kon svih takih priredaba? Uspomena
da su nastupila pred svojim vršnjacima
i odraslima, i to kod onih koji su bili ak-
teri. A kod drugih da su bili nadareni
ovim ili onim. Ta uspomena trajat će
ovim ili duže vrijeme. A ono što su ču-
li? To će izbljediti i nestati iz glavice,
dakako mnogo ranije nego na pr. uspo-
mena na bombone. Djeca su nešto ču-
la i najviše njih je zaboravilo na to,
jer je to u njih ubačeno samo onako.
Daleko smo od toga da bismo pomislili
da je to krivica ovoga ili onoga; poslje-
dica je to naših prilika, i bit će tako
dokod se ne pristupi pitanju naše dje-
ce s druge strane, koja će biti bliže ži-

lotu, potrebama nas, a i naše djece.

Jasno je dakle da ne mislimo na to
da bi kao kroz neki lijevak trebalo u
djecu ulijevati znanje o Istri i sloven-
skom Primorju, niti da bi tugaljive pje-
smice mogle u njima pobuditi posebne
osjećaje za ono, o čemu čuju samo pri-
godice. Ali bilo bi svakako potrebno, da
već u školi uče djeca o svojoj užoj do-
movini barem onoliko stvarno koliko o
krajevima, koji su dijelovi ove države.
Ako nije danas tako i ako se drugi ne
sjete, da se ukloni taj očiti nedostatak,
potrebno je da se sa strane nas, koji
smo više zainteresirani od drugih, po-
duzmu u tom potrebni koraci. Mislimo
da imademo dovoljno onih, koji bi se
morali čutiti pozvanim, da se dogovore
o tome, kako bi se to imalo izvesti, i
kada se to već u načelu riješi, moralo
bi se kod nas naći pedagoga, u kojima
smo razmjerno bogatiji nego u drugi-
ma, da se pobrinu za izbor gradiva i
njegovu sistemiziranje. Ne osjećamo
se ovdje dužnim, a niti pozvanim, da o
tome raspravljamo u pojedinostima.
Govorimo samo općenito kao što je op-
ćenit i zadatak ovoga članka, da po-
takne na ozbiljno razmišljanje sve one
koji tu nešto mogu i da se svojski la-
te posla za rješavanje jednog tako važ-
nog pitanja. Stvar je onih koji su na
čelu naše emigracije da pitanje poma-
knu s mrtve tačke, a poslije toga stvar
je naših pedagoških stručnjaka, da iz-
vedu stvar do kraja.

To dakako ne bi bilo ni izdaleka do-
voljno. Naša djeca morala bi primiti
specijalni odgoj, jer će kasnije morati
izvršivati zadatke, pred koje neće biti
postavljena druga djeca. Tu je početak
uloge naše emigracije. Njen utjecaj na
djecu ne bi se smio vršiti u tom smislu,
da se njihove duše uniformiraju, da se
na njih silom navlači kalup. Naprotiv
sve ono što se radi s djecom mora pro-
izlaziti iz njihove spontanosti. Kod tih
upravo stereotipnih dječjih nastupa s
deklamacijama, dječja se aktivnost is-
poljuje tek prividno. Stvarno djeca ra-
de tu kao mehanizmi prema uputama
onoga koji ih je pripravljaio. Zamislite
uz to dijete na pozornici, a starije kako
zauzevši važnu pozu sjede u prvim redovi-
ma, tada nije teško zamisliti ni to,
kako se dijete pokraj toga čuti sputano.
A danas ne treba isticati, kako je di-
jete sposobno za nešto više, a ne samo
da reproduciru ono što stariji hoće i ka-
ko oni hoće. — Pjevački zbor istarske
djece u Zagrebu pokazuje već smisleniji
rad u odgoju emigrantske djece, jer nji-
hova aktivnost dolazi tu do jačeg izra-
žaja. Mogućnosti za sistematski rad s
djecom ima mnogo. Moglo bi se reći, da
bi prije nastale zapreke uslijed pomanj-
kanja inicijative i dosjetljivosti onih,
koji se imadu brinuti oko djece, nego što
bi možda zakazala aktivnost djece. Mo-
že se govoriti kako je teško raditi s dje-
com, sve to može biti istina, ali ipak te
zapreke ne mogu one pozvane lišiti duž-
nosti, da nešto poduzmu. Praznina, ka-
kva je danas, i suviše je velika.

Sve to međutim direktno ulijevano
znanje, kolikogod ono bilo sistematsko
i raznovrsno, za djecu zanimljivo, neće
moći djeci dati konkretnu sliku o na-
šim krajevima. Ništa ne može nado-
knaditi onaj neposredan kontakt s do-
maćom grudom, koji nedostaje svim
mladima, u koliko su mladji u toliko
više. Umjesto da se djeci suviše priča
i pusti da ona pričaju, trebalo bi pružiti
mogućnost da sama nešto vide i dožive.
Kada već ne mogu vidjeti svojih sela,
može se za njih učiniti ipak toliko, da
se ljeti o školskim praznicima povedu
nekuda u kolonije na moru. Zašto da
djeca od Plasa do Sušaka i od Sušaka
do Krka ne vide obrise svoje zemlje. —
Kada već ne mogu doći u nju? Zašto
da se ne nadju na onom moru, koje
oplakuje i njihovu zemlju? Može li se
djeci na drugi način bolje ucijepiti svi-
jest, da su jedne obitelji, nego kada se
nadju sva istarska djeca iz raznih dije-
lova države? Ta djeca slična po usudu,
u koloniji pod nadzorom starijih, prići
će si međusobno i ako u onom prirod-
nom saobraćaju ne osjete da su jedno,
tada to neće biti moguće u njihov uci-
jepiti drugim načinom. Zašto da se dje-
ca jednom ne izjvu daleko od šablona
i stega, ali ne zato bez paske starijih,
koji će na njih utjecati kao na emi-
grantsku djecu. Uz odgoj što bi ga dje-
ca tamo dobivala, učinilo bi se nešto i
za njihovo zdravlje, koje im nije manje
potrebno, nego što će im jednom biti
potrebna svijest da su emigranti. Zar
moraju roditelji istarske djece moljaka-
ti ovdje i ondje da im djeca budu prim-
ljena u koloniju na oporavak. Zar nije
dužnost naše emigracije da se popita,
što rade ta njena djeca, što znaju o
svojoj zemlji i kako je toj djeci? Tko
treba da se osjeća pozvanim, da se za
nju pobrine i stvarno nešto učini za
njen moralni i fizički uzgoj? Ako to ne
učinimo mi, nećemo imati pravo da se
tužimo na jedan podmladak ne bude-
mo li zadovoljni s njime.

Lijepo, reći će netko, ali treba se za
to znati pobrinuti da se pronadju sred-
stva. Naše je lično uvjerenje, koliko su

nam poznate prilike, da bi se to mo-
glo izvesti. Ne znamo kakve bi morale
biti zapreke, da do toga ne dodje. Već
za narednu godinu morala bi biti jedna
od prvih zadaća naše emigracije, da se
nadje rješenje za to.

Pišući ovaj članak imali smo osjećaj
da se svi neće složiti s onim, što je na-
pisano i kako je napisano. Više nego
o obliku ovdje se radi o sadržaju. O
tome pak, da je potrebno ozbiljno se
pozabaviti pitanjem naše djece, misli-
mo da uvidja svatko. U protivnom slu-
čaju značilo bi to da smo ravnodušni
prema svojoj budućnosti. Voditi brigu
o djeci znači voditi brigu o odgovorno-
sti prema narodu preko granice. Te se
odgovornosti naša emigracija ne može
riješiti samo tako lako.

Ovaj je članak postigao svoje, ako
onima, koji su pozvani dade povod, da
se pozabave malo s pitanjem djece ko-
ja još nisu vidjela svoga kraja, no koja
će kada odrastu težiti za njim.

U ZADRU SE VELIČA USPOMENA KARLA LUSINE

Za d a r, decembra. Pod velikim naslo-
vom preko čitave strane »San Marco«, u
broju od 6 decembra veli, da Karlo Lusina
živi u srcima svih Talijana. »San Marco«
piše, da je okružni sekretar fašističke
stranke u Zadru primio, povodom godiš-
njice smrti Karla Lusine jedan telegram
od glavnog sekretara stranke Ahila Staraca
u kome Starace moli, da zadarski okružni
sekretar položi u njegovo ime vijenac na
spomenik poginulima u Zadru, i u isto vri-
jeme spominje žrtvu Karla Lusine. Zadar-
ski fašisti položili su vijenac na spomenik
i po fašističkom običaju zazvali poginulog
Lusinu.

Omladinska sekcija fašističke stranke u
Zadru izljepila je 5 decembra, na dan go-
dišnjice smrti Karla Lusine letke po Zadru
sa riječima: »Petoga decembra — XI go-
dine fašizma — Karlo Lusina: Prisutan!«.

U počast »mučenika«, piše »San Marco«
nosili su mladi fašisti i fašistički univezi-
tetski studenti čitav dan fašističku unifor-
mu. Naveče je u fašističkom klubu kulture
održan pomen u vojničkom stilu. Mladi fa-
šisti su najgorije glasno pozdravljali Ducea,
otpjevali fašističku himnu i zatim pobožno
saslušali veličanje svjetlog lika Karla Lu-
sine. Govor je održao predsjednik univer-
zitetske grupe Na kraju je glasno sazvalo
»mučnikovo« ime.

Ovom prilikom objavljuje »San Marco«
jedan program komandanta fašističkih bor-
benih odreda u Zadru u kome se veli:

Petoga decembra 1932 godine poginuo
je u rodnom Krku od ruke iednog razboj-
nika plaćenog i nagrađenog od Beograda
mladi fašista Karlo Lusina. Mi njegovi dru-
govi slavimo prvu godišnjicu, ne njegove
smrti nego njegova odlaska u nebo među
heroje, koji su pali za otadžbinu i za re-
voluciju crnih košulja. On je skomno vršio
svoju dužnost, bez straha i u lice neprij-
ateljima — izazivačima, kao što naredjuje
zakon onih koji imaju čast, da služe u Mu-
sulinijevim redovima. Borbeni odredi za-
darskog omladinskog fašia, kao budni ču-
vari na granicama, koje su nas blagoda-
reći apsurdnosti nepravilnih ugovora za-
kovali, zove se slavnim imenom Mučenika.
Karlo Lusina jeste prvi dalmatinski fašista,
koji je pao na svome borbenom položaju
ostavši vjeran svojoj zakletvi. On je pao
šutke, udaren izdajničkim udarcem noža.
Pao je, a da nije mogao da pogleda u oči
sijepom razbojniku, koji nije imao ni čov-
ječije hrabrosti da ga napadne licem u
lice.

Nije naš običaj da plaćemo za mrtvima,
koji su imali sreću da padnu za zajedničku
stvar. Tvoj duh, Karlo Lusina, naš druže,
živi među nama i u nama. Nismo htjeli
da plaćemo za tobom kao za mrtvacem već
smo ti odali dostojnu počast pjevajući pje-
sme revolucije. Izazvan našim fašističkim
obredom odgovorio si: Prisutan!

Pod naslovom: »Vjera najmladih« »San
Marco« veli, da su učenici Tomazeova kon-
vikta u Zadru, ranim jutrom — 5 decembra
otišli korporativno do spomenika poginuli-
ma u ratu i položili cvijeće na spomen
ploče, koja govori o žrtvi Karla Lusina.

U istom broju, povodom godišnjice
smrti Karla Lusine »San Marco« donosi,
krupnim slovima jednu pohvalu omladini,
u kojoj se veli, da samo omladina zna da
umire. Mi hoćemo da pobijedimo, veli se u
tome napisu, hoćemo da pobijedimo pod
svaku cijenu i svaku žrtvu. Nezaboravni
mrtvi, recite nam, što mi živi moramo da
učinimo da bi bili dostojni vaše žrtve?!

EMILIO LUSSU: MAJMUUNI FAŠISTIČKE LEGIJE

U ovom odlomku, koji smo preveli iz knjige »Marela su Roma e dintorni« na majmuni način prikazan je duh i »snaga« fašističke milicije kako nije prikazan niti u najboljim studijama. Knjigu iz koje uzimamo ovaj odlomak napisao je poznati vođa talijanske emigracije u Francuskoj g. Emilio Lussu, poslanik u rimskom parlamentu iz Sardinije koji je pred par godina zajedno s Rossellijem i Faustom Nittijem pobjegao iz konfinacije na Liparima.

Policijska ustanova »Guardia Regia« bijaše ukinuta pošto se fašizmu nije činila pouzdanom. Na njeno mjesto stupila je »milizia«. Milicija je vojska fašističke stranke. Ona je ustanovljena još 1922 god., a njen zapovjednik je Duce. Milicija je dobrovoljna ustanova, pa je radi toga i vrlo izdašno plaćena. Oni, koji su sudjelovali u kaznenim ekspedicijama — bili su zvan »squadristi« — tvorili su njen temelj. Organizirani su po staro-rimskom načinu. Zato se zovu njihove regimente legije, batalioni — kohorte kompanije — Centurie, vođovi — manipoli, a odnosi zapovjedničkih konzula, senjori, centurioni i dekurioni. Carski orao sa otvorenim krilima njihov je grb.

Kolonijalna milicija je specijalizovana grana milicije. Jednu legiju ove struke htio je general Gandolfo formirati u Sardiniji. U tu svrhu izdao je strastveni proglas ali je odaziv bio vrlo slab. U jednom mjesecu javilo se u svemu trideset ljudi. To nije bilo mnogo. U drugom proglasu povišena je plaća, 16 lira po osobi, osim opskrbe i odjeće. Sada se javilo više dobrovoljaca, nego što je bilo moguće primiti; nekoliko hiljada moralo se odbiti. Fašistička štampa sa ponosom je prikazivala brzi napredak fašizma u Sardiniji.

Novi odred dobio je ime prve legije. U stvari bila je to legija prva ove vrste, koja je nastala u Italiji. Brzo je uniformirana, opremljena i svečano zapriješena. Cijela garnizona grada Cagliari prisustvovala je toj ceremoniji i odala legiji vojničke počasti. Legija je položila zakletvu time što je izvadila bodeže i tri puta njima zamahala u zraku. Tako su navodno stari Rimljani polazali zavjet.

Poslije zavjeta defilirale su kohorte kroz grad. Bio sam tada u Cagliari, i video sam ih prolaziti ispod mojih prozora. Bilo je među njima dosta poznatih lica. Mnogi su bili i u ratu. Jedan centurion bio je onda kaplar u mojoj kompaniji. Drugi jedan centurione bio je moj brijač. Ali većina milicijskih oficira, bili su i u ratu oficiri.

Konzul, koji je zapovijedao legijom, bio je jedan pukovnik, kojeg sam dobro poznavao. Bio je kapetan dok sam ja bio podporučnik; konačno mu je za vrijeme rata dodijeljena jedna regimenta. Nikada se nije mnogo brinuo za politiku. Bio je to savršeno čestit čovjek. Ljudi su se čudili što je postao fašista i konzul, dok je ranije uvijek iskazivao svoje liberalne tendencije. »Ja sam fašista u kolonijama a ne u Italiji« — govorio je — »Arap ne razumiju i onako ništa o politici«.

Poslije kratke obuke određeno je legiji, da se ukrca za Libiju. Konzul je molio za odgodu, da može usavršiti vojničku obuku legije, ali je odbijen. Legija se ukrca u Cagliari.

Dan ukrcanja bijaše vrlo svečan. Predstavnički svih fascija Sardinije, okupljeni su u gradu. Na pristaništu stajale su žene odlazećih jedna do druge, i na veliko su ronile suze.

Trublje i bubnjevi izmjenično su stupali u akciju. General Gandolfo poljubio je carskog orla i održao govor u kojemu su ulazili Jugurtha i Kartagenske ruine.

»Kome Afrika?« zaviknuo je na koncu konzul sa zapovjedničkog mosta. »Nama!« zauriala je legija mašući bodežima u zraku. »Nama!« opetovalo je fašističko mnoštvo na obali.

Po odlasku legije organizovana je u Cagliari kolonijalna kompanija. Afrika rimskog carstva izveštena je na velikim zemljovidima, po kazalištima, po kavanama, po uredima. Citava obala od Nila do Herkulovih stupova, nanovo je naseljena starorimskim životom Aleksandrija Kyrene. Leptis Magna nastala su na papiru i ponovno su opasane zidovima. Na mjestu Kartagine moglo se vidjeti smokvino stablo, kao uspomena na jednu riječ Catona starijeg. Nadalje održan je ciklus vrlo interesantnih predavanja, sa projekcijama. General Gandolfo nije imao ni časka mira.

Preko dva mjeseca nisu stigle nikakove vijesti o legiji. Jednog dana počelo se šaputati po ostrvu svakojake priče. Isprva se je isticalo, da su to samo zlobne izmišljotine. Ali naskoro doznale su se potankosti: legija se pobunila pred neprijateljem. General Gandolfo je na to obolio.

Desilo se ovo: Arapska plemena izvršila su napad na Oazu Cufru. Guverner kolonije je na to zahtijevao, da fašističku legiju zapadne čast represalija. Dobio je nalog iz Rima, da legiju pošalje čim prije u vatru, da bi vijest djelovala strijelovito na talijansku mladež i stvorila u Sardiniji oduševljenje za fašizam. Poslije gradjanskog rata trebalo je loviti pravog rata. Konzul je neodlučno ukazivao na nedovoljnu vojničku spremu legije, ali je čast za koju je pozvana, bila odviše velika, da bi se mogao usuditi ostati kod svojih sumnja. I tako je legija dobila nalog za ataku.

Arap i su rastresenoj bolnoj formaciji čekali samosvjesno i izazivajuće. Bijaše

to prvi puta, što su fašisti nastupili na otvorenom polju protiv naoružanog neprijatelja. Očekivanje bijaše neopisivo.

Ali bijaše neopisivo i razočaranje. Legija je ostala na svom mjestu kao jedan čovjek i uskratila je da se makne s mjesta. Kad su oficiri ljude nagovarali, tražili su legionari svoje zaostale plaće. Tvrđili su, da uslovi, pod kojima su primljeni, nisu održani: šesnaest lira na dan bilo im je obećano, a sedam ih dobivaju. Zaista su dobivali samo sedam lira i običnu vojničku opskrbu.

Konzul je učinio sve što je bilo moguće, da bi spriječio najgoru, ali bez uspjeha. Legionari su zahtijevali svoje plaće. Na to je odredio uapšenje kolovodja. Ali je time odjednom stvorio čitav pakao. Sa oružjem u ruci spriječili su legionari izvršenje zapovijedi. Situacija je postala zabrinjavajuća. Vojnička disciplina je naime vrlo ozbiljna stvar, dok se nalozi vojnički izvršuju izostane li ovaj detalj, razlika između vojnika i civilista nije velika.

Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja, morao je konzul obavijestiti vojnu komandu. Odsalana je redovita vojska: pješadija, konjica i artiljerija. Buntovnici bijahu opkoljeni i topovske ciljevi uperene protiv njih. To je pomoglo. Odlučili su da napreduju. Za njima redovita vojska. Legionari su marširali ali je njihovo držanje uterivalo više straha svolima nego li Arapima.

Komanda je uvidjela da se pod takvim prilikama nije moglo očekivati nikakvih stalnih rezultata i određeno je, da se legionari imadu još istog dana vratiti u logor radi ukrcavanja.

Kratko iza toga raspuštena je legija. Centurie su odvojene jedna od druge i dodijeljene raznim formacijama vojske. Nije više postojala legija, nije bilo kohorta, ostale su samo pojedine i rastresene centurie. Moralna cjelina bila je uništena, uništen je duh jedinice. Daljnji otpor bio je nemoguć. I tako su se legionari morali priučiti da dalje služe bez povišenja plaće i sa običnom momčadskom opskrbom. Kasnije su upotrebljene neke sardinijske centurie u težim bojevima. Ali ovako raskomadana i razdijeljena nije bila legija nikakova organska cjelina niti predstavništvo fašizma, a niti je više imala bilo kakav politički karakter. Osim toga tražili su legionari sve više razrješavanja ugovora, pošto natičajni uslovi nisu održani. Stoga je vlada odredila, da se legija ponovno sastavi i ukrca za Sardiniju.

Vijest njihovog dolaska raširila se brzinom vatre. U Sardiniji svi su htjeli vidjeti legiju. Takve senzacije na ostrvu, po svršetku rata, uopće nije bilo, izuzev onda, kad se u Cagliari-u očekivao »Bijeli Jelen« (Cervo Bianco). Bio je to potomak onih indijanskih poglavica, koji su dugo vremena vladali na »velikim jezerima« na granici između Ujedinjenih Država i Kanade. U opremi indijanskog poglavice, sa perlicama na glavi i lulom u ustima došao je u Italiju. Iskazao je odmah svoje velike simpatije za fašizam i izjavio, da će po povratku u domovinu, organizirati svoja plemena po fašističkom uzoru i ratoborne crvenokošce, koji i onako nisu skloni dosadnoj demokraciji, obući u crne košulje. Fašizam i Duce bili su za tog čovjeka oduševljeni i obasuti je počastima. U Firenci imenovan je konzulom milicije ad honorem, i sudjelovao je u crnoj košulji fašističkim svečanostima.

Kad bi se pojavio u kazalištu, došlo bi svaki put do oduševljenih ovacija, i nemalo dama toskanske aristokracije zaljubilo se u njega. Indijancu bio je naime izvanredno lijep dečko. Taj »Bijeli Jelen« trebao je da dođe i u Sardiniju. Očekivao je sa tolikom radoznalošću da su bili svi prozori na ulicama, kuda je imao prolaziti, već mjesec dana iznajmljeni kao i lože u kazalištu. Ali »Jelen« je nažalost prorjorio suviše obilno po ravninama Italije, sa previše samopouzdanja. Sudovi počeli su interesirati za nj i tako bijaše uapšen baš u času, kad je prolazio kroz jedan slatkovod. Ispostavilo se, da je internacionalni hohštaper, porijeklom Holandijanin, kojeg su tražile policije raznih zemalja. Prema tome nije uslijedilo ni njegovo putovanje na Sardiniju.

Grad Cagliari je očekivao dolazak legije sa bolnom nestrpljivošću. Čitavo stanovništvo pchrllilo je u luku da vidi prizor.

Legija se iskrcala u priličnom neredu. Nekoliko ljudi palo je u more. Legionari nisu baš izgledali ratnički. Imali su još ista odijela, u kojima su bili otputovali. Zapravo bijahu i suviše siromašno odjeveni: razdrapani, pokrpani i zamazani. Mnogi nošahu na rukama i ramenima male afrikanke majmune. Najjači milicioneri bijahu providjeni turskim mačevima i polumjesecima.

Iskrcavanje trajalo je previše dugo, i legija je postala nestrpljiva. Više nije bilo moguće držati je na okupu. Veliki dio razvrstao se uzduž pristaništa. Drugi su se opet rastrčali po obližim kavanama i naručivali su carskim tonom. »Plaća general Gandolfo!« — vikali su. U više navrata odsviran je zbor. Legionari nisu to ni slušali. Bezbrizno su pjevali i bubnjali po kavanjskim stolovima arapske pjesme i bojne arile. Konačno je, nakon nekoliko sati, oficirima i podoficirima uspjelo sakupiti razbježane legionare. I napokon mogao je započeti pohod: napred carski orao, na svršetku prtljaga...

Komanda garnizona pobrinula se i za glazbu. Vojnička glazba jedne regimente nastupila je u gala-uniformi. Vanjski sjaj trebao je da stanovništvu prikrije unutarnje mane. Prijavo rublje htjeli su oprati kod kuće. Ali je legija očito osjećala antipatiju prema vojničkoj glazbi. Čim je glazba zasvirala prve taktove poznate koračnice »Povratak cezara«, počeli su legionari urlati i prekinuli su ratničku glazbu: »Hoćemo naše plate! Dajte nam zaostatke!« vikali su u zboru.

Pučanstvo se okupljalo oko povorke, a povratnici trudili se da rastumače gledaocima, kako obećanu platu nisu nikada dobili i kako su prevareni. U velikoj glavnoj ulici počela je kolona davati znakove nemira. Legionare je marširanje u paradržnom koraku umorilo. Redovi su se pomiješali. Veliki broj dječaka došao je da vidi pohod i neizmjereno su se radovali radi majmuna. Nekoliko majmunica u zbrci oslobodilo se i počeli su skakati ljudima na ramena i na glave. Žene su vikale i mahale rukama i suncobranima. Odludnom su se nalazili majmun, usred mnoštva. Sa sličnim lavezem skočili su psi za njima. Takve živost

JOSO DEFRANČESKI: MOJA TRI BOŽIČA

Kadgod mi je u životu teško, sjetim se, majko draga, Vas i onoga, što ste pretrpjela Vi za moju braću i mene. To me ohrabril.

Božić!
Nikad ja ne ću shvatiti pravog značenja ove riječi i osjetiti one božićne radosti koja zaokuplja svako dijete za vrijeme ovog velikog blagdana. Jer to je za mene tajna, velika tajna, kao što mi je neshvatljivo i ono radovanje kolačima, svijeticama i iskićenom drvцу. A to me jako boli. Veoma mi je žao, što se u tome razlikujem od drugih i što mi nije dano da se i ja veselim onome, čemu se veseli čitav svijet, svaki čovjek, dijete, svako razumno biće. Mislim, da bih bio sretan, kad bih bez ikakvog predušmišljanja mogao da se podam veselju, užitku i radostima, kojima se podaju i zanose milijuni ljudi.

Ali...
Ne krivite mene što sam takav; ne predbacujte mi taj grijeh: ne odbijajte ovo na moje pogrešne nazore i — ne žalite me. Radije krivite sudbinu, koja mi je još kao malom djetetu otela tu radost; optužite zajedno sa mnom kruti udes i zle ljude, koji su u meni još za ranih dana ubili svaki osjećaj veselja i razumijevanja za ovakove radosti.

I ja sam bio na putu da upijem ove lijepe djetinje uspomene; da zasadim na dno srca ljubav spram velikih i svetih blagdana; da sačuvam u svojoj mladoj duši milostivost onoga, u što se samo vjeruje i čemu se raduje — što ispunja tako lijepe snove nepokvarenih, čistih, zanosnih i svetih dječjih želja.

Ne sjećam se, ali moram vjerovati poznajući veliku nabožnost i plemenitost duše moje drage majke, da nam je — onda još maloj djeći — priredjivala ovakova lijepa božićna iznenađenja.

Samo si zamišljaj:
Nakon napornog rada u Pulj, vraća se otac na veće kući. Umoran od posla i hoda, ali ipak nosi mnogo lijepih darova za svoju djecu. Majka nas je rano položila u krevet, uspavala i tiho se odšuljala u drugu sobu, gdje ju je otac čekao. Tu su namjestili božićno drveće, iskitili ga svijeticama, papirnatim anđelima i pahuljicama umjetnog snijega. Oko drvca poredali su darove i napisali kome što pripada.

Vani je duvala jaka bura i prodrala je kroz svaku pukotinu i otvor na vratima i prozorima. Kad se oglasilo ponoćno zvonice, roditelji su se pobožno prekrstili, izmollili za zdravlje svoje djece i pošli su na počinak.

U jutro, kad smo se probudili, odvela nas je majka do božićnog drvca, a mi smo klekli, prekrstili se i zahvalili malom Isusu, što nije zaboravio i na nas.

Kazao sam, da se toga ne sjećam, ali čvrsto vjerujem, da je tako bilo.

I onda — nastupili su veliki dani, očajni, tužni i teški. Dani, koji su i maloj djeći ostali u bolnoj uspomeni i ostavili svoj krvavi trag u mladim, još nelskusnim i ničim neokaljanim dušama.

Dani, koji su iz temelja promijenili tok bezbriznog, mirnog i idiličnog života i bacili ga u vrtlog krute i nesmiljene stvarnosti i borbe za svagdanji kruh. Zbog toga su mi valjda ti dani i jako blizi, gotovo srašteni uz mene samogu. Jer činjenica, da sam sa pitomih obala plavoga mora gotovo preko noći bačen na madijske puste a odavle opet po austrijskim selima i logorima, to činjenica je dovoljna da ubije u mladoj duši onu mladicu plemenite vočke, koja je bila tek počela hvatati korjena.

Preskočit ću tri Božića. Ova tri Božića svjetskog rata. Ako kažem da sam u te dane bio gladan, da sam zebao od studeni, da sam vrebao gdje bih što ukrado da pojedem, izgledalo bi možda i nevjerovatno; da sam oko sebe gledao na hiljade bijedni-

tinje do onda nisu nikada vidjeli. Izvan sebe od straha, spašavali su se bježeći majmunu akrobatskom brzinom na ulične svjetiljke na stabla, na balkone kuća. Postali su tako glavna atrakcija neobičnog prizora. Bježalo se lijevo, bježalo se desno. Svi su vikali. Legionari su zaboravili pohod i trčali za majmunima. Pregovori sa ovima potonjima, koji su postali vrlo nepovjerljivi, trajali su vrlo dugo. Moralo se parlamentirati prijaznim riječima. Legija se nije micala. Sa vojničkim karakterom pohoda bilo je i onako svršeno. Na koncu su majmunici ipak popustili, i vratili se natrag u redove. Oficiri su uperili sva svoja nastojanja, da dovedu legiju do kasarne.

Nikada nije grad vidio velebniji vojnički pohod od ovoga. Dogodjaj bio je epohalan, naročito za djecu. Djeca su se nevjerovatno zabavila. I od tada počele su majke obećavati: »Ako budeš marljiv, poverst ću te da vidiš fašističku legiju«. Tako je u Sardiniji milicija postala popularna.

Slijedeći dan raspuštena je legija. Zastava sa carskim orlom pohranjena je u zidnom ormaru prefektore. Najnemirniji elementi pozvani su pred vojni sud. Ostali morali su obećati da će časno služiti u zemlji, i tako su smješteni u opću miliciju. Svoje obećanje mogli su lahko održati, jer unutarnji neprijatelji, protivnici režima, ne raspolažu niti pustinjama, niti oazama, niti oružjem. Bojevi protiv njih zahtijevaju manje discipline i manje žrtava.

ka kao što sam bio i ja; da su oko mene umirali i padali ljudi kao snopovi od gladi, zime i bolesti — a pomoći ni od kud!

Božić 1917.
Nakon lutanja i prebacivanja iz jednog logora u drugi, došli smo konačno u Unter-nell, kod Retza. Tu smo ostali skoro čitavu godinu dana. Šta smo radili? Djeca su polazila školu a izvan škole radila su kao i odrasli: pljevali njive, kopali, čuvali blago i t. d. Zimi, kad nije bilo nikakove zarade, životarili smo svakojako. U jesen, kad je bilo voće zrelo, nakupovali bi ga veće količine i to nam je bila jedna od glavnih hrana. Kruha je bilo teško dobiti, a krumpira tek za lijek. Palenta od grubo samljevene pšenice bila je prava delikatesa, još ako se našlo i malo mljeka.

Približavao se Božić. Nebo je bilo vedro, plavo, iskićeno bezbrojem zvijezdama. Zemljinu koru pokrivaio je gusti snijeg a u selu zvonila su zvona, orila se pjesma i kroz rasvijetlene prozore vidjela se bogato iskićena božićna drveća.

Približavalo se pola noći. U sobi je hladno. Zavukosmo se u krevete. Na stolu gori svijetla. U jednoj su sobi tri porodice. Na prozorima su spušteni kapci i mi svi ispod glasa pjevamo, kao da se bojimo:

U seli vrime godišća
Mir se svitu navišća
Porojenjem ditića
Od Divice Marije.

Iza svake strofe čuje se po koji teški uzdah. Usne same šapću molitvu, a misao leti daleko, daleko preko gora, dolina i rijeka do obala našeg plavog Jadrana...

Osvanuo je Veliki dan. Selom se kreću ljudi a na licima im sja zadovoljstvo. Sreću se i čestitaju. Mi nemamo kome.

Ipak! Uvjereni, da nas ne će odbiti na ovaj Veliki dan, obilazimo kuće. Usnice drhću i zubi cvokotaju, dok se prozeblu ruka trese ispružena kao u prosjaka.

Bar nešto toploga... Bar nešto malo za pojesti...

Božić 1918.
Prošli su krvavi dani svjetskoga klanja. Prošli su i dani zanosa, oduševljenja, dani zlatne slobode. Sada je opet mrak, tama, pustoš i nevolja.

I mi smo se veselili, ali nažalost to veselje nije bilo duga vijeka. Zanešeni uspjehom, opijeni radošću i uzbuđenju od prevelike sreće, mi smo se podali uživanju na našem toplom južnjačkom suncu, na suncu slobode. I kad smo se tome najmanje nadali, kad smo to najmanje očekivali i kad smo bili uvjereni, da je došao kraj i našim patnjama.

Kad smo mislili, da ćemo naša ohladnjela ognjišta opet ogrijati, da će pustoš oživjeti i da ćemo opet saditi bosiljak i ružmarin, pojavio se opet tamni oblak na našem obzorju i za malo vremena zastro nam je sunce.

Božić je osvanuo opet lijep i vedar, blag i svečan. Koliko smo god čeznuli za tim, da ovaj sveti blagdan provedemo u radosti, nije nam bilo sudjeno.

Tužno su zvonila zvona sv. Martina: žalosno je i turobno ozvanjao njihov zvuk po rtu Mrleri i kao oštar bodž ranjavao je naše duše.

U našim dušama nije bilo mjesta molitvi: naša srca nisu znala za ljubav. Nama je vladala bol, ona teška bol, kojoj nema lijeke.

Ovaj Božić prošao je u znaku knuta, puške i bodeža.

Božić 1919.
Izloženi neprekidnim zulumima, životnoj opasnosti i strahu, da nam ne zapale i krov nad glavom kao i mnogima drugima, roditelji su pomišljali na to, kako da sklene barem nas, djecu. Ne samo moji, već i drugi roditelji su mislili na to. Ali, oštećeni ratom, kad je sva imovina uništena, nije

bilo sredstava. Roditelji su se kradomice sastajali i dogovarali šta da čine. U to je vrijeme — u jesen 1919 — otvoren u Karlovcu internat za djecu iz Istre. To se kod nas brzo pročulo i plan je odmah sastavljen.

Jedna grupa od nas tridesetero djece iz Ližnjana i Medulina, krenula je preko granice. Netko je nosio sobom drveni sandučić, netko torbu na leđima. Jedno odijelo, malo rublja i dobar savjet roditelja — bilo je to sve što smo ponijeli sobom. Preko Rakeka i Ljubljane stigli smo u Karlovac na sam Badnjak 1919.

Smjestili nas u sobe. Svatko je dobio svoj krevet. Kad su sve formalnosti bile već dovršene, spustila se i noć. Na glas zavodskog zvona pošli smo za starijima i onima, koji su prije nas stigli. Nismo znali kuda nas vode.

U velikoj dvorani sakupio se veći broj gospodja i gradjana. Sve strana, nepoznata, ali lijebna lica. Sjeli smo i onda je održano nekoliko govora. Lijepih, osjećajnih, bolnih.

Zatim se digao zastor na pozornici. Nisam vjerovao. Protrljao sam rukama oči da se uvjerim nije li to kakova prikaza ili san. Bio sam budan. I tada me obuze strah. Neki neodređeni i nejasni strah.

Na pozornici je bilo veliko, iskičeno božićno drveće, osvijetljeno, ukrašeno i prepuno — slatkiša. Na vrhu se vijala zastava. Zbor je zapjevao božićne pjesme a nakon toga su dijeljeni darovi. Svaki je dobio nešto.

Ovo je priredilo karlovačko »Kolo se-stara« za nas male beskućnike.

Ovo božićno drveće prvo je što ga pamtim a možda i posljedje u mom životu.

Jose Defranceski.

ODNARODJIVANJE NEKOĆ I SADA

Pre 30 godina, kad sam učio prava u Beču, javljao sam se češće u riječkom »Novom Listu« blagopok. Frana Supila. Sećam se dobro da sam jednom napisao uvodnik pod naslovom »Trokut«. U tom sam članku u glavnom obradivao misao, kao uglovi trokuta Istre t. j. Trst, Pula i Rijeku privlače naš slavenski prekobrojni element sa sela i kako se taj naš element u pomanjkanju naših osnovnih i viših škola pretvara u Talijane i time množi broj naših neprijatelja, a slabi naše narodne pozicije.

To moje mudrovanje opravdavale su činjenice, koje su se odigravale pred našim očima. Mi smo se prekasno oduprili tom onarodjivanju. Iz početka nismo posao započeli s prave strane i na način, koji bi odgovarao asimilacionoj jakosti talijanskog elementa. Na primer: mi smo podizali Družbine škole po selima, gde nije bilo tolike pogibelji da se naš narod onarodni, mesto da sa sredstvima potrebnim za tri četiri seoske škole podignemo jednu školu u jednom od gornjih gradova, koja bi se onda bar približno mogla takmičiti sa talijanskim.

Docije se ta pogreška uvidela te se nastojalo nadoknaditi ono što se pre propustilo. Tako su podignute veće škole u Trstu i Puli, dok se riječki hrvatski živali služio školama na Sušaku. Uspeh se ubrzo pokazao.

Ako prosudimo sadanje stanje našeg življa pod Italijom, moramo doći do zaključka da mu više ne preti asimilacija sa strane Trsta, Pule i Rijeku. Ti gradovi propadaju i ne mogu kao pre da privuku naš prekobrojni svet sa sela. Ovaj sada mora ili da ostane u svojim selima ili da emigrira van svoje uže domovine, van granice.

Za vreme Austrije, Talijani, koji su u školskom pogledu imali svu moć u svojim rukama, nisu se brinuli za naše škole po selima. Današnji uzurpatori brinu se za školu i u onom najzabačenijem selu. Podižu i otvaraju gde stignu osnovne škole i zabavišta, mame i sile naš svet, da dade svoju decicu u te fabrike talijanstva, nastoje da što pre odnarde dolazeće generacije. Talijani ne puštaju na miru našu mladež ni iza svršene osnovne škole. Teraju ih u svoje »dopolavoro« i u svoje fašističke omladinske organizacije. Organizuju kojekave komedijantske svečanosti i teatralne parade, gde im trube u uši uvek isto: Nema veće pobeđe od one kod Vittorio Veneto, nema idealnije države od fašističke Italije, Rim je sve i sva, središte celog sveta, nema većeg čoveka od Mussolinia i t. d. Duva im se u uši da smo mi ovde divljaci, barbari, nekulturni, da kod nas nema nikad mira, da uvek praskaju bombe i slično.

Sve to može da naškodi u narodnom pogledu. Kad naš tamošnji svet nema ni jedne jedine škole, kada mu se brani da prima i čita ma koju našu novinu ili knjigu, kad nesme da se moli Bogu u svojoj seoskoj crkvi na svom maternjem jeziku, onda je to u najmanju ruku stagnacija, koja vodi narodnom mrtvulu. Kulturno će narod napredovati, ali u tudjoj kulturi, u kulturi vekovnog zatornika našeg naroda. Stvaraće se od naše dece janičari, koji će nasrtati na svoju braću, na svoju krv. Ali između tolike dece ostaje uvek i karakter, koji neće nikada i nikako moći da zaborave na svoje poreklo. Ma kako radili Talijani, oni neće uspeti da onarode naš živalj tako lako kako to oni misle, jer »... orah je voćka čudnovata...«

Neka se Balkan samo još malo smiri i uredi, pa će i gospoda na zapadnoj strani biti umerenija i obazrivija, jer: »Iddio non è Furlan, se non paga oggi, paga domani!«

»Orlov«.

LAVO ČERMELJ:

PREBIVALSTVO JULIJSKE KRAJINE V 10-LETJU 1921-31

21. aprila 1931. se je vršilo v Julijski Krajinu drugo ljudsko štetje, odkar je bila priključena k Italiji. Prve podatke je objavil italijanski uradni list »Gazzetta Ufficiale« od 20. aprila 1932. Na podlagi te publikacije in Mesečnika za statistiko, ki ga izdaja Osrednji statistični urad v Rimu, je v glavnem sestavlil Šilbarjev Polde svojo razpravo »Prirastek prebivalstva Jul. Krajine v zadnjem desetletju« v IX. zborniku »Luč«. Pravkar pa je objavil Statistični mesečnik splošne rezultate ljudskega štetja. Naznanjena je tudi že knjiga o štetju za severno Italijo, toda knjige žal nisem še mogel dobiti. Kljub temu pa nudijo že viri, ki so mi bili na razpolago, dovolj gradiva za marsikatero zanimivo ugotovitev.

Celotno število prebivalcev, ki so imeli svoje bivališče v Julijski Krajinu, je narastlo od leta 1921. do leta 1931. za 34.774 osebe na 1.014.208, in sicer Goriška pokrajina za 5116 na 205.823, Reška pokrajina za 9.407 na 106.775, Tržaška pokrajina za 22.554 na 348.494, Zadrška pokrajina za 575 na 35.266 in ozemlje, ki je bilo vključeno v Videmsko pokrajino, za 1701 na 35.266. Prebivalstvo Puljske pokrajine pa se je obratno zmanjšalo za 4.579 oseb na 297.526. (Glede prirastka in zmanjška v posameznih občinah opozarjam na omenjeno razpravo v »Luči«).

Prirastek prebivalstva v desetletju 1931 in 1932 je razmeroma majhen, v Puljski krajinu ni je celo negativen. Le Reška in Zadrška pokrajini izkažeta zadovoljiv prirastek.

Vzrok bi lahko bil predvsem v zmanjšanem prirodnem prirastku, to je v zmanjšanem prebitku rojstev nad smrtnimi primeri. Res je, da kaže tudi Julijska Krajina splošen pojav, da pada število rojstev od leta do leta, vendar ne tiči glavni vzrok v tem, kakor izhaja iz naslednjih podatkov za leta 1927—1931. Radi zanimivosti smo dodali še podatke za leto 1932. Za prejšnja leta žal ne moremo navesti podatkov, ker niso še obstojale pokrajine v sedanjem obsegu. V preglednicah manjkajo občine, ki so prišle pod Videmsko pokrajino.

ŠTEVILO ROJSTEV.

Pokrajina:	1927*	1928*	1929	1930	1931	1932
Goriška	5257	5011	4362	4629	4063	4091
Puljska	8846	8169	7255	7813	7066	6636
Reška	1874	1744	1938	2088	2016	2015
Tržaška	6506	6317	5878	6251	5800	5400
Zadrška	474	492	480	532	473	530
Vkupno	22957	21723	19913	21313	19418	18572

*) Všteti so tudi mrtvorojeni.

ŠTEVILO UMRlih:

Pokrajina:	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Goriška	3057	2983	3234	2586	2720	2962
Puljska	4421	4707	4693	3791	4113	4344
Reška	1330	1473	1566	1402	1470	1459
Tržaška	4832	4861	5298	4402	4560	4771
Zadrška	352	407	430	366	417	519
Vkupno	13992	14431	15221	12547	13280	14055

Za leti 1927 i 1928 ni nam bilo znano število mrtvorojenih, vendar nam je slika kljub temu dovolj jasna. V naslednjem smo cenili število mrtvorojenih v teh dveh letih na okroglo 600 na leto.

Prirodni prirastek je znašal l. 1927 8.360, l. 1928. 6.690, l. 1929. 2.692, l. 1930. 8.766, l. 1931. 6.138, povprečno tedaj okoli 7.000 na leto. Ako smatramo, da je veljal ta gotovo nizko cenjeni povprečni letni prirastek v vsem desetletju 1921-31, bi moral znašati prirodnii prirastek najmanj 70.000, tedaj dvakrat toliko kakor celotni prirastek. Manj povoljni so podatki za leto 1932., ki izkazuje celo manjši prirastek kakor klimatično silno kruto leto 1929.

Vzrok nizkega celotnega prirastka mora torej biti v razmeroma močnem izseljevanju. Da je temu tako, izhaja dovolj jasno že iz uradnih podatkov o izseljevanju in priseljevanju iz posameznih pokrajin, v druge pokrajine ali v inozemstvo. Gotovo ne vsebujejo ti podatki vseh primerov, vendar nam nudijo vsaj kvalitativno sliko.

Značilno je, da izkazujejo vse tri večje pokrajine zmanjšek in le dve najmanjši pokrajini, Reška in Zadrška, prirastek, in to celo za leto 1932. Morda gre del tega prirastka na račun dejstva, da imata Reka in Zadar carinsko prosto cono. Bolj verjetno je, da tvori ta prebitek priseljencev vojaštvo. Saj beleži štetje iz leta 1931. nič manj kakor 45.277 oseb (razen 5 vseh moškega spola), ki so živeli v vojašnicah, stražarnicah in sl. Ze tedaj je bilo torej v Julijski Krajinu preko 45.000 vojakov, karabinierjev, financiarjev in milicnikov. To število je očitno v zadnjih dveh letih močno narastlo, odtod prebitek priseljencev v Reški in Zadrški krajinu v letu 1932

IZPREMEMBA PO PRISELJEVANJU IN IZSELJEVANJU

Pokrajina:	1930			1931			1932		
	priseljeno	izseljeno	prirastek ali zmanjšek	priseljeno	izseljeno	prirastek ali zmanjšek	priseljeno	izseljeno	prirastek ali zmanjšek
Goriška	5232	6058	— 826	5269	7180	— 1911	5574	6258	— 684
Puljska	5184	7313	— 2129	6234	8507	— 2273	6726	7509	— 783
Reška	4997	3345	+ 1632	4229	3590	+ 639	4635	3358	+ 1297
Tržaška	11275	8401	+ 2874	10600	11898	— 1298	8013	8716	— 703
Zadrška	505	847	— 342	599	461	+ 138	676	459	+ 217
Vkupno	27173	25964	+ 1209	26931	31636	— 4705	25624	26280	— 656

Za nas je posebno važno razmotrivati izpremembe v številu prebivalstva v narodnosnem oziru. Naš narod v Jul. Krajinu živi pretežno na deželi in le po manjšem številu v glavnih mestih. Po razvidnici IV. izhaja, da so imele podeželske občine absolutno in v odstotkih veliko večji prirodnii prirastek kakor glavna mesta. Z dru-

gimi besedami: Jugoslovani v Julijski Krajinu izkazujejo za desetletje 1921/31 absolutno in relativno večji prirastek kakor Italijani. Za to trditev priča tudi dejstvo, da so imele kmetske družine ob času štetja največ družinskih članov, namreč povprečno od 4,8 do 5,8 oseb na družino.

PRIRODNI PRIRASTEK

v Goriški, Puljski, Reški, Tržaški in Zadrški krajinu

	živorojenih	na 1000 preb.	umrlih	na 1000 preb.	prirastek ali zmanjšek	na 1000 preb.
l eta 1929.						
Glavna mesta	6627	17.60	6591	17.50	+ 36	+ 0.10
Ostale občine	13286	21.17	8630	13.75	+ 4656	+ 7.42
vse občine	19913	19.83	15221	15.16	+ 4692	+ 4.67
l eta 1930.						
Glavna mesta	7227	19.19	5627	14.94	+ 1600	+ 4.25
ostale občine	14086	22.45	6920	11.03	+ 7166	+ 11.42
vse občine	21313	21.45	12547	12.50	+ 8766	+ 8.73
l eta 1931.						
Glavna mesta	6788	15.94	5841	13.72	+ 947	+ 2.22
ostale občine	12630	22.87	7439	13.47	+ 5191	+ 9.40
vse občine	19418	19.85	13280	13.58	+ 6138	+ 6.27
l eta 1932.						
Glavna mesta	6309	14.81	6233	14.63	+ 76	+ 0.18
ostale občine	12366	22.36	7825	14.15	+ 4541	+ 8.21
vse občine	18675	19.08	14058	14.36	+ 4617	+ 4.72

Pričakovali bi tedaj, da izkazujejo podeželske občine največji prirastek. Resnično pa je ravno nasprotno. V Goriški krajinu izkazuje 15 občin prirastek, 27 za zmanjšek, v Puljski krajinu 21 občina prirastek, 19 zmanjšek, v Reški krajinu 8 občin prirastek, 6 zmanjšek, v Tržaški krajinu 17 občin prirastek, 13 zmanjšek, od občin, ki so bile priključene k Videmski krajinu, 4 občine prirastek in 7 zmanjšek in končno v Zadrški krajinu obe občini prirastek. Ako izvzamemo Pulj, ki izkazuje zmanjšek kar 7000 prebivalcev, je število vseh glavnih mest v desetletju 1931/32 razmeroma močno narastlo. Gorica s prirastkom 6000 prebivalcev nadkriljuje izgubo ostalih občin vse pokrajine. Reka s prirastkom 7000 prebivalcev drži dobro ravnotežje nazadovanju v ostalih občinah. Na Trst odpade polovica prirastka vse pokrajine, namreč dobrih 10.000 prebivalcev, kar pa je za tako veliko trgovsko mesto razmeroma malo.

Od ostalih občin izkazuje večji prirastek industrijska središča: tako Tržič nad 7000, Labinj 1700, Salona pri Anhovem 400. Isto velja za novi obmejni občini: Postojno s prirastkom 1700 prebivalcev in Trbiž s prirastkom 800 prebivalcev, seveda po večini vojakov, karabinierjev in drugih državnih funkcionarjev.

Značilno je, da so nazadovale predvsem občine z izrazitim kmetskimi značajem, in sicer v vseh pokrajinah, nekatere celo za petino in še več svojega prebivalstva, tako na pr. Črniče, Soča, Hrpelje-Kozina, Roč, Lokev, Košana in Tomaj.

Na zunaj se prikazuje izprememba v številu prebivalstva kot beg z dežele v mesta, ali v industrijska in trgovska središča.

Resnično pa je zadeva bolj zamotana. Je sicer beg z dežele, in sicer predvsem beg naših bratov, ki so pribegli v Jugoslavijo ali ki so šli v Francijo ali Južno Ameriko, da si tam iščejo kruha, ki jim ga odredka domača gruda. Pritok v mesta in industrijska središča pa ni izviral toliko iz zaledja glavnih mest, ki je po ogromni večini slovensko, temveč iz starih pokrajin Italije. O tem priča naravno kričeče dejstvo, da izkazujejo Goriška, Puljska, Tržaška, Reška in Zadrška pokrajina leta 1931. kar 107.804 analfabetov. Ako odštejemo od celotnega števila prebivalcev (978.942) število otrok izpod 7. leta (126.395), vidimo, da je bila v omenjenih pokrajinah vsaka osma oseba v starosti nad 6 let nepismena. Da ne gre to veliko število analfabetov na račun Slovencev in Hrvatov, je jasno kot beli dan, celo spričo male vrednosti italijanske šole. To priznava celo oficijelni fašistični organ »Popolo di Trieste« od 6. decembra tega leta. V tem se samo zrcali kulturna kvaliteta Italijanov, ki so prišli kot kulturnosenci v Julijsko Krajinu.

Iz navedenega sklepamo tedaj dvoje:

1. da se ni število naših rojakov v Julijski Krajinu v desetletju 1921/31 nikakor ni zmanjšalo, temveč da se kljub močnemu izseljevanju ohranilo na prvotni višini, ako ne celo povečalo, kajti prirodni prirastek našega naroda izdatno nadkriljuje izseljevanje.

2. da se je število italijanskega prebivalstva ohranilo na dosedajni višini le s priseljevanjem iz starih pokrajin Italije in z močnimi vojaškimi posadkami, a da se je italijansko prebivalstvo kvalitativno glede kulture silno poslabšalo.

KNJIGE GORIŠKE MATICE 1934

Ljubljansko »Jutro« piše o knjigh »Goriške Matice« za 1934:

V težkih razmerah deluje Goriška Matica in vendar izdaja leto za letom svoje knjige, ki prinašajo tisočim naših rodjakov onkraj meje sado tolažbo domače besede. Za l. 1934 je Goriška Matica poslala v svet pet knjig: poleg koledarja tri poučne in eno zabavno.

Koledar prinaša običajno pratikarsko vsebino izmed ostalih prispevkov pa bodi omenjena daljša povest Toneta Čemažarja »Stari Primož« ki jo je ilustriral M. Bambič. Vsak bo z zanimanjem prečital Ivana Zalarja članek o Franu Erjavcu, ali pa takele prispevke kakor so F. S. »Spomini iz otroške dobe«, življenjepis G. Hauptmanna, Walterja Scotta, Björnsterna Björnsona, R. Wagnerja in druge podobne krajše članke. Vmes se vrste pesmi med njimi lupki verzii iz peresa starega znanca iz naših koledarjev in mladinskih listov. Frana Zgurja, pa prevodi iz tujih slovstev, razni poučni sestavki in gospodarski članki, zanimivosti i dr. Skratka: prava enoletna ljudska čitanka!

Neumorni France Bevk, nedvomno naš najpodožitejši pisatelj, je avtor ljudske povesti »Dedič« ki se v nji zopet bavi s kmečkim ljudstvom. Je to zgodba kmečke žene, pripovedovana prepričevalno in ukavno, zgodba trdega življenja in nesentimentalnih duš.

Nande Vrbanjakov je mladino obdaril z novim zbornikom prirodozlovnih črtic »Pri-

rodni pojavi in človeški izumi«. Tu so odlomki iz spisov Frana Čadeža, Henrika Schreinerja, Jakoba Zupančiča, Andreja Senekoviča, Jakoba Čebularja, J. Bračuna in drugih naših prirodozlovnih pisateljev. — Dr. Josipa Potrate knjiga »Zdravlje iz rastlin« bo dobro rabila našemu ljudstvu, saj v njem žive tisočletne izkušnje o zdravilnosti raznih rastlin. Knjigo je spisal praktični zdravnik, zato jo bo čitatelj s tem večjim zaupanjem vzel v roko. — Martina Seljak je avtorica knjige »Ljubj moj domček«. Po ljudna knjiga o stanovanju in o vsem, kar sodi v pojem doma, s posebnim poglavjem o kmečkem stanovanju. Vse polno praktičnih navodil, nasvetov in podatkov: o tem, kako si nabavljaš pohištvo, kako ga urediš, pa tja do njegovega snaženja in vzdrževanja in go nege sobnih rastlin in ptic. — Vsak čitatelj in zlasti še čitatelica bo imela kaj prida od te poučne in obenem zabavne knjige.

BOGOMIR MAGAJNA:

SODOBNA LEGENDA

1.

»Pa si rekla, mama, da se bo oče povrnil iz zavora pred božičem. Danes pa je svet večer in njega še ni. Ali se nikdar ne povrne«, vprašuje mali Frančišek na tisti dolgi poti od vasi do cerkve. Na nebu visijo roji zvezd. Med njimi se pođe od mesečine povlačen oblaki. Pod njimi pa leži Kras — prečudna dolina — v kateri so se drevesa spremeniла v kamen in se sedaj belijo po piramidah gora v tej svetli noči kakor prikazen iz sanj in nimajo vej, da bi zaustavile burjo, ki tuli zamolklo skozi dolino, kakor, da je nekdo z ogromnim nevidnim nožem zabodel pokrajino in se ona joka mesto ljudi v tej svetli noči. »Ne, oče se ne povrne. Pomiloščenja ni bilo. — Sele čez sedem let se povrne, čez sedem božičev. Takrat boš imel ti že štirinajst let. — »Mama — sedem let je dolgi čas. Kaj pa če oče med tem umre? Ali boš zelo jokala?« — Frančišek stopa v materjo po dolgi, dolgi poti med vasio in cerkvijo, ji strmi navzgor v oči in čaka, kaj bo odgovorila. Ona pa ne odgovarja nič več le naprej je zamaknjena čez dolgo, dolgo pot. Frančišek pokaze z roko proti Trstu: — »Mama, kaj ne, tam je Regina Coeli?« — »Mama se zaustavi za hip — mu naravna roko boli proti jugu. «Regina Coeli je v ono smer. Saj sem ti rekla da je v Rimu. V Trstu pa je bil oče samo pet mesecev. V cerkvi prosi Boga, da bi se povrnil vsaj čez sedem let in v svobodo«. Dohitevata ljudi, nočne romarje na kraški poti. Vsak, ki ga dohitila, bi rad rekel: »Želim vam, gospa Marija, veselje praznike« kakor je rekla nekoč — ali — »gospa inženjerjeva, najveselejši božič vam želim«. Pa pravijo: »Kako je kaj, gospa Marija — naš nam je pisal samo pozdrave — nič drugega, saj ne sme. Kdo ve, kako obhajajo nocojšnjo noč. Teško je danes nam vsem. — Gospa Marija bi rada jokala. Kar samo po sebi se ji hočeje orositi oči — pa gnev in ponos ji zabranita, da bi jokala, kakor ni jokala, ko so ga odgnali, kajti tudi on se ni jokal. Preklinjal bi on, barih bi se, molil bi in umrl bi, jokal pa bi se ne nikdar. Ljudje iz Sparte, iz Kartagine in s Krasa ne znajo jokati. Frančišek pravi: »Mama, ali bi ne bilo mogoče odpotovati v Rim in pogtati v zrak zidovje zaporov in osvoboditi očeta in druge?« Mama ga vodi za roko, ga gleda in gleda in ne odgovarja. Ljudje ne jokajo, mesto njih joka pokrajina, kakor da bi nekdo zabodel ogromni, nevidni meč vanjo. — V cerkvi strmi župnik s prižnice na množico pod seboj. Vsi so mu

zvesti — le tam pri vratih je nekaj ljudi, o katerih ve, da mu bodo izmerili vsako besedo. Rad bi zaklical množici: »Veselite se in radujte se, kajti na nocojšnjo noč je rojen Odrješnik«. Množica strmi vanj in pričakuje besede: »Med hribi, med kraškimi, golimi mrzlimi hribi je bil rojen in komaj je bil rojen in je pričel rasti, so mu hoteli vgrabit življenje. Bežal je skozi puščavo, da bi došel, da bi poprel oznanil ljubezen in svobodo vsem ljudem, tudi tistim, ki jih je tlačil mogočni Rim, da bi oznanil ljubezen in svobodo ljudem: sužnjem sveta, poprej kot bi ga pribili na križ. Ni se zbal iskarijotov, ovaduhov, konzula Pilata in križa. Vedel je, da brez križa in smrti ni vstajenja, svobode in odrešenja. Vedel je, da je tako prav in je storil tako. Tisti, ki so njegovi otroci ga poslušajte in posnemajte, če hočete doživeti velike dni svobode in odrešenja. Za tiste pa, ki stoje pri vratih, pride čas ko bodo odmetali srebrnike in si potegnili vrv obrog vratu«. — Župnik se je ozrl na množico pod seboj — tam pri vratih je videl ostre hudobne oči — vsa druga truma pa je klečala okoli gospe Marije in njenega sina Frančiška. Razveselil se je te široke trume, ki ji največja beda in gorje ni moglo ubiti duše. Zaklical je: Ave imperator Romae, morituri salutant non te, sed Libertatem et libertatem — ave, o rimski mogočnik, tisti, ki so pripravljeni umreti ne pozdravljajo tebe, ampak Odrješnika in svobodo. Ne boje se nasilnikov in ovaduhov, ki si jih postavil k vratom naših svetlišč. Silnejša od tvoje je bila njegova beseda, ki oznanja svobodo vsem sužnjem sveta. Ni ga sužnja in jetnika, ki bi ga on ne obiskal nocojšnjo noč. Stopil bo k vsakemu in potolažil njegovo težko gorje. — Gospa Marija kleči s sinom Frančiškom sredi široke trume. Ne boji se ovaduhov poleg vrat. Njene oči žarijo in so široke radi ognja v sebi, njeno čelo je visoko in ponosno radi neomagljive misli, njena duša je polna upanja in ljubezni, njena desnica pa počiva na črni kodrih sina Frančiška, kot bi ga blagoslovljala za bodoče dni. V zvniku zvonji znova na velike zvonove — njihova godba zmaguje tulenje pokrajine in ni več slišati njenega joka.

2. V kotu ozke celice zaporov Regina Coeli sedi na zamazani slaminjaci inženjer Stefan. V celici je neprodijna tema in niti skozi ozko okence, pod stropom ni videti svetlobe. Od nikjer ni slišati božičnih zvonov. Težki molk leži nad skladi zidov —

v živi grobnici današnjih dni — v katere so zazidali žive ljudi, da bi med strahotnim molkom ali pa med blaznim krikom, ki bi ga nihče ne slišal, polagoma umrli zares. Inženjer Stefan se stiska odet v raztrgane cape, v kot ležišča in misli, da je ura najbrže že enajst pred polnočjo. Res, prav mogoče, da je ura že enajst, čeprav se je vlekla vsaka kot neskončnost skozi ta prostor teme in gorja. O, ko bi bilo vsaj nekoliko luči, morda ena sama majhna svečka, katere svetloba bi ne bila večja od svetlobe kresnice — potem bi te ure gotovo hitreje minevale. Potem bi bilo mogoče misliti, da je danes sveti večer, potem bi se morda ustnice nekoliko nasmehnile, vsaj za hip bi se nasmehnile. Potem bi morda prišla za hip vesela misel v dušo, in bi se v enem hipu vse ispremenilo in bi bila noč vsa drugačna kakor pa dvesto tri in trideset noči, ki jih je preživel v temi prostoru in vendar sta v tem grobu dve luči, ki jih inženjer Stefan ne vidi — dve luči sta njegovi široki žareči zenici, v katerih se svetlika ogenj, silni ogenj iz duše. Vse so preizkusili, da bi pogasili ta ogenj — s telesno bolečino in z gladom — s sladkimi besedami, z zaničevanjem in porogom — pa je bil ves njihov trud brez uspeha. Potem so zaprli ta ogenj med sklade zidov, kjer naj polagoma ugasne. In so pozabili nanj, saj je ogenj, zaprt v skalovju, ki bi ga ne prebile strele z neba. »Ne more svetiti več nikomur, ne more nobenega ogrevati!« Tako so mislili tisti, ki so Krista pribili na križ in ga zakopali pod kamen, je vzkliznil inženjer Stefan glasno, da bi umoril strašno molčanje v celici. Potem je zlogoval počasi glasno. »On pa je vedel, da nemore zavedno umreti, kajti kako naj umre krik po pravičnosti in pravi svobodi, ki jo morajo biti deležni vsi dobri otroci sveta. Dvignil se je in s kazalcem svoje desnice odvalil skalo iznad celice, v kateri je ležal zaprt. Šel je med učence in jih razposlal križem sveta, naj se bore. Tudi nje so zaprli in pobili skoraj vse, boječi se množice sužnjev, ki so prislulili klicu pravičnosti in se zbirali okoli apostolov svobode in prave veselja. Učenci so rodili druge učence in ti so rodili množice, katere zapirajo še danes, da bi ugasnili ogenj, ki jim gori v dušah, ogenj pravičnosti in svobode. Njegova beseda se ni popolnoma zmagala, toda ona živi naprej in bo živela, dokler ne umre zadnji nasilnik tega sveta in bo umrl kljub iskarijotom, ki mu podaljšujejo življenje. Ko je nehaj govoriti, se je spomnil

na ženo Marijo in na sina Frančiška. Tedaj je toliko gorje zalilo njegove misli, da bi rad zajokal. Toda ni zajokal je telo mu je vztrepetalo. »V dveh, treh letih bo poginilo v tem prostoru moje telo in nikoli več ga ne bom videl. Umrla bo tudi ona, Marija, in Frančišek bo ostal sam. Potem bodo prišli nasilniki k njemu in razgrnili pred njim vse svoje bogastvo in razkošje: »Vse to ti damo, če pojdeš z nami«. Morda bo tedaj v njem ugasnil spomin na očeta in mater. Omamilo ga bo bogastvo, razkošje in bo šel z njimi... Inženjer Stefan bi kričal v težki muki svoje duše.

Bog ve koliko je ura. Morda je že polnoč. Kdo bi natanko vedel v tem črnem prostoru, v katerega ni mogoče, da bi prodrla kaka svetloba. In vendar je res polnoč — in vendar. — Prečudno — je vsa celica polna svetlobe. Po njej stopa Kristus in vodi z rokami gospo Marijo in sina Frančiška v obisk. Da, prav gotovo je res že polnoč. Inženjer Stefan se smehlja: »Kdo bi pričakoval, da prideta, da pridete vsi trije v teh težkih dneh v to celico, o kdo bi pričakoval.«

»Prišel sem ti ga, svojega učenca, da ne bi nihče več dvomil vanj. Prišli smo vsi trije, da te obiščemo v tem težkem, črnem, mrzlem prostoru. Bodi pozdravljen ti borec med borci.« — — —

3. Kaj zato, če so drugi dan našli ječarji inženjerja Stefana mrtevga na umazanih blazinah in ga zakopali. Saj je nemogoče, da bi ga zakopali zares.

NA STAROM OGNJIŠTU

Kroz vihrove ljule i mečave zdene
Sud verige zveče i pune se uze,
Sud život se ruši i izdišu sjene —
I grobovi niču i toče se suze.

Na grobljima križevi crni se dižu
Bez opijela našeg, bez vijenca i cvijeća.
U redove duge sved novi si nižu
Bez natpisa našeg i posmitnih svijetla.

U školama tudim već uboga djeca,
Ne poznaju sebe ni imena stoga,
Ni seoce drago, ni posta ni srca,
Ni oca ni majke — ni živoga Boga.

Za ognjištem starci ko skršeni divi
Ukočeni sjede u sadašnjoj tmuši
I štapićem preču u pepeo sivi
Sa suzom u oku i zebnjom u duši.

Tek trenom ko munja zaiskre im sjene
Ko iskrsla sunca iz pepela siva:
»Nek vjetrovi bljesne i mečave zdene —
Iz pepela nreneće iskra nam živa!«

Jos. A. Kraljić.

PRIPOSILANO*

JEDAN NEPOZNATI ČAKAVSKI
PJESNIK

U »Vezuc«, ženskom listu što je izlazio u Trstu od 1926 godine našao sam tada nekoliko pjesama, koje su me potresle. I nekoliko godina primao sam i čitao »Vezuc« samo radi tih pjesama. Ali one su bile rijetke, dok ih nije sasvim nestalo. U »Vezovic« koje sam sačuvao ima ih svega sedam, osam i moj prikaz ograničice se samo na njih.

Prvo, taj pjesnik je čakavski ne zato što piše čakavski — on piše štokavski — nego što čakavski misli. I nisu samo izrazi koje on upotrebljava tipično čakavski, nego je cijela konstrukcija rečenice južnoistarska. Ali nije samo to vanjsko obilježje, što mi daje neko pravo da ga ubrojim u čakavsku poeziju, nego i sadržaj je naš. Onako kako su te pjesme promišljene, onako misli naš istarski seljak. Ono što kaže pjesnik to su životne maksime našega čovjeka, onog drskog i hrapavog a istovremeno osjetljivog, mekanog i nježnog seljaka sa istarske crvene zemlje. A život koji kroz pjesme struji je taj trudan život njegov, već stotinama godina podjednako težak, pun bola i uza sve to istinski snažan, krepak i zdrav.

Kada je seljak zdrav
njegovu je ruka teška ko malj,
njegovu su ramena široka,
ko deo njegove gore
oči mu teku u dalj,
a sve krošnje njemu vedru pesmu šumore

Teško je videti seljaka, koji je bolan
na ruci mu se žuljevi žute
a sve bore mu postaju duboke i blede
oči mu bivaju umorne i krute
dok mu ramena slomljena leže
na tvrdom seljačkom logu

a seljak u šutnji gleda u grede
gde crni pauli njegove sirote misli prede
(Treba olavu pokositi, treba preorati njivu
Treba... a žena ima tako slabu ruku...)

O, više nego bolest
slične ga misli muče
A tako sav zadržeo, da mu žuljevi
jače požute
kada u staji govore gladno zamuče.

Od 1927 godine, kad sam prvi put tu pjesmu pročitao, nosim u sebi viziju toga bolesnog seljaka. Tu je naša kuća seljačka sa ognjištem i zadimljenim gredama a koje je bolan seljak upire umorne i krute oči u

mislima na nepreorane njive i gladno govedo. I osjećam toga seljaka kakav je, kad je zdrav i na malom vozu ide po kamenitim puti, teško prohodnih na njivu, i kako u bolesti ne misli na veliko nepoznato i transcendento, nego na one proste i konkretne materijalne snage, koje drže njegov život, na njivu, olavu i govedo. U toj pjesmi pjesnik je stoprocentni čakavac i Istranin, seljak iz sela, što ko

»... siva stara ladja
što večno mirno po nekoj bleđoj vodi
njsut se na vetru tople bone tuge
bez smera i tulke brodi.

Sama, u šutnji i bez pratnje svake
o, iznad nje ne lebde šare duge
tek toranj strši, ko jarbol u oblake.

O, za taj jarbol, što se nemo pruža
moje se srce, ko beli galeb njiše:
kad ga zamore daljine
kada ne može više gušiti ludu čežnju
što večno nosim kroz svet,
cestama što su prašnjave, puste i duge.

Tako se srce njiše na vetru tople tuge
a pod njim pliva selo
ko neki dragi cvet.

»Moje selo«.

Šta drugo kod nas i može biti nego vezanost naša za selo. I sve jake i osjetljive duše, što su došle sa sela, osjećaju neprestano selo kao dio svoga života, najjači, najbolji, najotporniji dio. Šta može za nas, što su nam hiljadu godina žile rastle u zemlji i kamenu, u selu i njegovoj snazi, biti selo drugo nego »dragi cvet« a seoski zvonik jarbol o kome »se srce često ko beli galeb njiše, kad ga zamore daljine«. Naš život može zahvatiti u daleke prostore, forme života mogu nam biti sasvim drukčije, jer nam je posao drugi, mi možemo naše misli odijevati u racionalne oblike, možemo da mislimo na svoj ličan uspjeh u životu, na uspjeh stranke, klase, nacija, kojoj pripadamo, možemo da se podvrgnemo jednom drugom redu, objektivnom, iznad naših individualnih htjenja, možemo čak i da ne mislimo na ovaj čist seljački izvor, odakle smo prvi put pili, da nam se vidici, kao pjesniku, ne vraćaju u selo, da u njemu počine nemo od umora daljina — sve to može da bude, — a da ipak glavna snaga koja nas pokreće ostane hiljadugodišnja, tvrda, seljačka snaga, selo koje živi u nama, a da to i ne znamo.

»Jeste li videli seljake
kada ste ušli u selo?
O, svaki nosi na sebi
sličan kamenu križ
kroz svoje življenje celo.
Bez reči u trpnji ko Hrist...
Svaki, kad pane pod križem
diže se i mirno križ nosi na više...«
»Sveto poslanje«.

Veće snage ne može biti od seljakove. Ona je u miru njegovom u tome, da neprestano pada pod križem i neprestano se diže i mirno nosi križ na više. Seljak je miran, kad radi, kad se veseli, kad trpi. Miran je i kad mu je najgora. Rezerva mira, strpljenja i izdržljivosti u njemu je nepresušna. Zar bi drukčije mogao na kamenitoj maloj parceli da izdrži stoljeća? Zar bi drukčije mogao da podnosi duboke političke i ekonomske promene, kao što podnosi buru, grad, sušu i bolest? Zar bi inače mogao mirno da umire (a on uvek umire mirno ako ga ne ustalasaju brige za druge)?

Pjesnikovo zanimanje nije više seljačko i on nije više onako miran, kako su bili njegovi, ma da tamo u sreću na dnu uvek ostaju sakrivene rezerve sa sela. On se kreće u gradu i osjeća u gradu one, koji su najbliže njegovim seljacima. Kao što je tamo video oči, ruke i snove seljakove ovdje vidi oči, ruke i san siromaha (»Tri pjesme o siromasima«).

»Oči siromaha, to su dvije bone plice
u krletkama neke stalne tuge,
koje, smirene, više ne tuku, u žice
samo pjevaju nama prolaznicima
o siromaštvu
neki napjev duboki i tužni...
Tada siromaštvo pred nama
u svoj svojoj težini oživi.

O, nama se tada čini, da smo siromasima
tako mnogo dužni,
i da smo im za svu bol krivi
i bježimo daleko od srama.

No oči siromaha,
dva pečata pod čelom, koje bone ptice
pjevaju poslije dugo
oko nas, pred nama, za nama«

»Oči siromaha«.

Ti su stihovi sugestivni i snažni, jer tendencija u njima nije knjiška i racionalna, nego prirodni rezultat života i životne borbe, teškoga prelaza sa sela u grad, u kome neprestano susrećemo zatvorenost i barijere prema gore, spoštavanja bez reči odozdo i gdje moramo saznati da u svakoj »supic« palente što je pojedemo ima jedan dio neisplaćenog radničkog rada.

Pjesnikova »Molitva« je čitava jedna velika ispovest seljaka u gradu. On vidi bol života, osjeća život udovice sa devet malih sirota, (ko »devet tereta o njenom tankom vratu«), sudbinu seljaka u sušnoj godini, matematski određen proces u životu mlade služavke seljanke u gradu

»Što bućnem ulicom grada iz novine čita,
to ona službu traži. — Sađ je rumena
i bijela.

Daj (Bože) da je ne sretnem doskora
propalu gdje se sklače,

osjeća pometaću i čistače, sudoperke, klijaste i slijepe, i za sve njih molu. A pošto molitva za njih ne može pomoći,

»otvrdni to srce, i ne daj da ga sve
muči i rani
bolesni pogled psa, bol nogom prega
žene trave
melankolični kecaj srca malih ptica
na grani
Oslobodi me, da me minu sve sućuti i
sve strave«

I tako možemo nizati stihove i pjesme i u svakom stihu ćemo naći jedan odjek proživljene muke, što nas prati kad počnemo da živimo u gradu i doživljaj našeg razdvojenog gradsko-seoskog života, kada čak i mati, koja

»je na njivi
s nogama u brazdi, ko iz zemlje raste
i ko staro stablo moja majka živi

kad joj dodjem bliže, teško diže glavu
(motikom se upre, oblio je znoj...)
žurno grube ruke obrise u travu:

a O, sve je na tebi gospodsko i bijelo
da ja sam sad brazdom rasipala gnoj...
I vidnom me smetnjom poljubi u čelo...
»Moja majka«.

kad čak i mati »nekud plaho gleda« došljaka iz grada, i ne zna prići sinu »s mekoćom od negda, neki srām joj ne dade.

»A kad s njive zadem na čestu u dol
ja molitku čujem, u svom zvuku drže
ko glas njenog srca i ko njena bol...«

Ko od nas, što smo se vraćali iz grada sa jednadžbama i deklamacijama u glavi ili sa kojom teško zaradjenom stotinarkom u džepu nije osjetio u zvuku materine motike glas njenoga srca, koje kipteći od ljubavi godinama i godinama rasipa gnoj po brazdi i osjeća neki strah i srām od deteta, koje je bilo središte njenog života hiljade dana i noći... ko od nas nije, sišavši u dol, kad mu je njenoga lika nestalo s očiju, zastao da čuje još jednom, pa još jednom, glas motike, ili glas kosira ili sjekire u šumi ili zvuk bata po kamenu. I ko nije osjetio, da taj zvuk nije samo akustika i rezultat mišićnih pokreta tamo negde na njivi, u šumi i kamenolomu, nego glas njegovog života, snaga što njega diže i drži?

Kad sam čitao ove stihove a čitao sam ih otkako su izašli mnogog puta, ja sam znao, da je to prvi put progovorio istarski pjesnik. Poslije prigodničkih pjesama Kalca i Kukona, i dobrih dječakih stihova Milana Gortana iz »njegovog« gimnazijskog vremena, u ovim sam pjesmama našao prvu pravu umjetničku izražajnu snagu Istre. I čekao sam da će pjesnik tu snagu razvijati. A on je umukao.

Mate Balota.

*) Za članke u ovoj rubrici uredništvo ostavlja odgovornost piscu...

IVO GRAHOR:

OBRIS MLADE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

Pred petnajstimi leti, ko je nastala Jugoslavija, si še nismo mogli predpostaviti, kakšen bo njen razvoj do danes, še veliko manj pa smo si mogli zamisliti, kakšna bo po dobrem desetletju ločitve razlika med osvobojenim in neosvobojenim delom našega naroda. Najbrže ni bil nihče tako velik pesimist, da bi si mogel toliko razliko zamisliti, saj si niti vsa Evropa skupaj ni bila na jasnem, česa in kakšnih barbarstev je zmožna; da niti danes se prav ne znanjemo v Evropi in se zdi, da nas primerjava, tega kar imamo z onim, kar smo pričakovali, prav nič ne mika in ne zanima. Tako smo postali realni, privadili smo se gledati in — poznati samo to, kar je. In vendar je tudi za nas že preveč pekoča razlika, ki je nastala med dvema deloma naše domovine. Danes, ko smo že prestopili prag šestnajstega leta v suženjstvu naše podjarmljene domovine, se še posebno vzdržimo težkih misli, ki nas navdajajo skoraj z obupom in s črnim sovraštvom do višjih sil, ki so naš položaj povzročile.

Medtem ko žalostno gledamo na propadanje naše zaslužene domovine pa se nehoti tembolj veselimo vsakega napredka našega naroda v Jugoslaviji, saj vemo, da se napredek drži svobode in da je tu že petnajst let življenje pričelo dihati s polnimi pljuči tako v osebnem kakor tudi v ljudskem delu in ustvarjanju. Zatorej nas toliko ne čudi napredek Slovencev v Jugoslaviji, marveč nas celo neprijetno zadene vsak nepotreben zastoj. Gotovo je marsikdo pričakoval čudežev in se poslej čisto preveč razočaral. Splošno pa moramo biti tu zadovoljni in s spoštovanjem spremljamo kulturni napor našega naroda, s katerim si je v kratki dobi zaslužil priznanje v svetu in s katerim dokazuje tudi nam, da nam hoče ostati zvest ter nam izgladiti pot v svet, na kateri se pričakujemo boljše bodočnosti.

Omejiti moram svoj kratki članek na Slovence v Jugoslaviji, kar naj mi bralci pač oprostite, ker nimam tako natančnega pregleda za Hrvate, čeprav bi si zmerom rad privoščil več skupnosti. Razmere v teh težkih časih namreč niso mladih pesnikov, med katerimi smo prav nič ugodne za velikopotezno študiranje obširne države z svojo njeno zgodovino in sedanjo kulturo. Mislim, da je to tudi sicer velik vzrok vsega nepotrebnega v našem tukajšnjem življenju in deloma gotovo tudi vzrok velike gospodarske krize, ki je nam emigrantom toli otežila vsakdanje življenje. Naloga vse naše mladine mora biti najprej, da se to izboljša in zato se je treba najprej spoznavati in zblížati, zato sem se tudi danes namenil napisati za naš list nekaj besed o mladi slovenski književnosti posebno kolikor je resničen izraz mladine.

Ob osvoboditvi ni bilo dvoma, da se bo slovensko kulturno življenje mogočno dvignilo in postalo močnejša hrbtenica naroda, nego je bilo v Avstriji, kjer je mogel živeti in uspevati samo vklonjen človek in napredovati samo nesvobodni duh, čeprav moramo z veseljem ugotoviti, da se je naš človek znal vedno boriti odinočno in častno vsaj po svojih najmočnejših predstavnikih. Ti predstavniki so se morali pri nas nekajkrat zatekati k najvišjemu kulturnemu delu, izklesati so si morali podobo sveta in človeka tako razločno, da je njihovo duhovno delo postalo enako ustvarjanju in da so stoletno borbo naroda za obstanek shranili v majhno posodo umetnosti — edine kolikor toliko svobodne voditeljce človeštva. In še danes in večno bo življenje tekno, da se bo življenska moč narodov merila po njih umetniškem ustvarjanju. Kakor so se pri Slovencih v zadnjih petnajstih letih razvile mogočne kulturne in prosvetne ustanove, kakor se je mogočno razvila vsa umetnost, je vendar naš čas dal pisani besedi skoraj največjo moč in zahteva od nje najvišje popolnosti. Tako je prišla do veljave slovenska moderna književnost.

Pogledati moramo, kaj lahko pokazemo s ste strani mi, ki smo ostali v tuji državi. Vemo, da smo nekoč dali mnogo in najboljšje svoje tudi slovenski književnosti in da je še danes močan književni tok vzdržal kljub vsemu nasilju naš narod na stopnji kulturne aktivnosti. Vendar pa je kot celota slab in zatrt, da skoraj ne može živeti ne najti pravega odmeva med ljudstvom. Vsa naša knjižna organizacija je ubita.

Vse drugače je v Jugoslaviji. Tu je ostalo živo žarišče in ognjišče slovenske umetnosti in posebno književnosti. Na prvem mestu je središče, Ljubljana s svojim močnim književnim trgom in še močnejšo organizacijo, ki pošilja med ljudstvo vsako leto na milijone knjig in zvezkov. Tu je mladina, ki se je navadila na lepo knjigo kot na vsakdanji kruh in ki z bistrim pogledom meri svet, z veliko večjimi upi nego so jih imeli naši predniki in očetje. Tu se narod privadil zahtevati svobode in prevzemati sam svojo usodo v svoje roke — ali pa se še uči. In tu ne zaupa nikomur tako, kakor zaupa sebi — postal je kriti-

čen. Deloma je ta kritičnost še odtенок nekdanjega hlapčevstva, v svojem jedru pa je pozitivna in z njo moramo soditi vse javno delo. Tako se je torej zložila na videz široka pot tudi v umetnosti. Prva leta po vojni so bila v slovenski književnosti leta boja za nov umetniški izraz kakor so jih morali preživeti tudi vsi drugi narodi, le s to razliko, da pri nas neščanstvo nekaj časa ni moglo spraviti v sklad svojega novega položaja in književnosti. Pa o tem se ne moremo zdaj pogovarjati.

Čas je spremenil tudi pota slovenske knjige. Sedanji pisatelji tekmujejo vzporedno s plastmi v narodu in so zapleteni v to borbo tudi sami ustanovili nekoliko skupin, se priključili založbam okrog političnih dnevnikov ali pa večjih založb. V bistvu pa so morali poiskati čimprej neposrednejši stik z ljudstvom, da se vseh napak tradicije oprostite in priznajo samo objektivne zakone kulture, ki je umetnost zmerom bila in ostane njen glasnik. Razumljivo je, da so se tradiciji lahko osvobodili najprej mladi pisatelji, ki rasto v novih razmerah, in ne stari, ki so premočno vklepani v navade nekdanji ustroj sveta. Zato se ne smemo čuditi, da se slovenska književnost prva leta po veliki vojni ni mogla prav razmahniti.

Tu opisana problematika dobe je zadrževala tudi mladino in naše mladinsko gibanje, ki se ga je v začetku krepko udeležila, tudi primorska mladina, si je morala šele krčiti pot do javnega nastopa. In danes se je slika že spremenila. Pojavila se je mlada generacija pisateljev, ki po svoji osebni zrelosti že presegajo prosvetlenski tip rodoljubnih pisateljev, umetniško pa tudi že prekašajo začetništvo in se pričnajo uveljavljati v vseh oblikah leposlovja. Kakor se je že pred leti pojavilo nekaj mladih pesnikov, med katerimi smo imeli posebno radi Srečka Kosovela in Antona Ocvirka, tako se v letih 1932 in 1933. že veselimo novel, povesti, romanov, ki jih pišejo mladi pisatelji, poseb-

skega bezga, umetniško kazale novo pot. Dasi to niti časovno ni tako zaporedno kot tu opisujem, saj je vendar to premikanje kazalo v vsem literarnem življenju in vplivalo tudi na okus občinstva. Nastala je v istem času tudi zahteva za prevode iz tujih slovstev in so se kmalu uveljavile takšne založbe, n. pr. »Modra ptica« in »Hram«, ki sta nam opremila mnogo najlepših znamenitih knjig. Revije »Ljubljanski zvon«, »Dom in svet«, »Mladika« in druge so leposlovno mnogo pridobile. Nastale so nove revije »Sodobnost«, »Književnost« in »Beseda«. Poljudne revije so se zboljšale. Slovensko slovstveno ognjišče je pritegnilo vse svoje moči v domovino. Tu se tiska France Bevk iz Gorice, in zblížujejo se z nami naši amerikanci, Molek, posebno občutno Lojze Adamič kot moderni reporter. Že danes lahko rečemo da živimo na zelo razgibanem križišču sodobne književnosti in da v tem prav nič ne zaostajamo za svetom.

Čeprav sem se v zadnjem času razveselil že mnogih slovenskih knjig, tudi od starejših pisateljev, se tu ustavim samo pri najmlajših, pri Mišku Kranjcu in Javorniku, ki nam oba odkrivata do celga nov svet, prvi novo pokrajino ali vsaj za nas novo — Prekmurje, drugi pa življenje v delavskih revirjih. Storišim pa to tem rajši, ker vem, da mi bo vsakdo zelo hvaležen za opozorilo, kdor še ni dobil njunih knjig v roke, čeprav je zanimiv pisatelj tudi naš ameriški rojak Molek, samouk in priprost mož. M. Kranjec in Javornik sta prav tako priprosta človeka kot on, le s svoje strani in to njuna veljava v današnji prozi. Oba pišeta preprosto in jasno. Njune novele in povesti so za vsakogar zanimive, polne so življenja in mirne, posebno Kranjčeve, ki so pa tudi obenem živahne — po snovi. On je naš Knut Hamsun in Dostojevski in Cankar in ima od vsakega nekaj modrosti. Orisati zna mimogrede človeka iz svoje dežele. Izdal je že povesti »Težaki«, »Življenje«, zbirko novel in

POMAGAJTE BEDNIM TRPINOM

Ta klic, ki naj ne zadene na gluha ušesa, naslavlja društvo »Tabor« v Ljubljani na vso javnost s prošnjo, da bi se člo-pomanjkanju in trpljenju izpostavljene brezposelne po nemili usodi udariene nesreč-nike.

Društvo »Tabor« je v to prepotrebno humano in socialno akcijo usmerilo vse svoje delo ter se neumorno trudi da olajša bedno življenje mnogim trpinom, ki jih vsakovrstne nadloge telesno in moralno ubijajo. Nepopisno je telesno in duševno trpljenje delovljnega človeka, ki je proti svoji volji ostal brez dela in zaslužka, ki se čuti izrinjenega iz občestva delovnih in koristnih članov človeške družbe, ter ga končno razmere prisilijo, da se v svoji boli in obupu obrne po pomoč na javnost. To-liko večja pa njegova bol in utegne za-pustiti v njem neizbrisne sledove, če ga istovetimo z onimi, ki so si iz brezposelnosti ustvarili nov, donosen poklic v ogromno škodo bednih trpinov, katerim vest in poštenje ne dopuščata, da bi nata način va-rali javnost.

Baš tem trpinom posveča društvo »Ta-bor« vso pozornost, jim po svojih močeh pomaga iz najhujše stiske ter jim nudi ko-likor toliko dostojno življenje. Na ta način jih obvaruje popolne moralne in telesne propasti. Prav tako pa uspešno odvrča od prosjačenja, beračenja in nadlegovanja, ki človeka ponižuje in krha njegove moralne vrednote.

Da bi moglo praktično izpolnjevati svojo socialno nalogo, je društvo »Tabor« v letošnji jeseni popolnoma dogradilo prostorno prenočišče na Viču, kjer nudi trenutno brezplačno zatočišče že 21 brezposelnim delavcem. V prenočišču pa je prostora za 50 in še več oseb; kljub stalnemu pritisku in povpraševanju pa prosilec zaeenkrat ni mogoče ustreči radi pomanjkanja opreme za ostale postelje.

Društvo »Tabor« se zato obrača na vso javnost s prošnjo, da bi ga podprla v tem delu ter mu pomagala opremiti prenočišče, da bo zamoglo sprejeti pod svojo streho čim več potrebnih. Društvo bo hvaležno sprejelo vsak dar, zlasti pa odeje, ruhe, stara oblačila, obuvala itd. Ker nudi društvo razen tega še 35 brezposelnih dnevno tudi izdatno brezplačno hrano bo hvaležno sprejelo tudi darove v denarju in živilih, da bo zamoglo še nadalje nuditi nesrečni-kom hrano.

Naslov društva je: Društvo »Tabor« v Ljubljani - poštni predal 308, odnosno Selen-burgova ul. I II. — Ček. rač. št. 16068

ITALIA REDENTA - VIJEČA O ODNARODJIVANJU SLAVENSKE DJECE U JULJSKOJ KRAJINI.

Trst, decembra 1933. — Dne 11. o. m. sastalo se u Rimu na sjednicu Vrhovno vijeće poznatog udruženja »Italia Redenta«, koje vodi u Juljskoj Krajini diečje vrtove i zabavišta za odnarođivanje slavenske djece. Sjednici je predsjedala Duchessa D'Aosta. Prihvaćen je proračun za 1934. godinu a prihvaćene su i nove mjere, da bi se rad na odnarođivanju u Juljskoj Kra-jini mogao što bolje odvijati. Na konferen-ciji je bio prisutan i Duca d'Aosta, koji sta-nuje u Miramaru kod Trsta. On je sigurno izvijestio u Rimu o utiscima, koje je dobio na svojim izletima po slavenskom Krasu, Ti utisci sigurno ne mogu da oduševе one u Rimu... ako su iskreno iskazani...

INTERPELACIJA U RIMSKOM PARLA-MENTU O MALTI.

Oni, koji su najostriji u borbi protiv našeg jezika u Juljskoj Krajini ustaju u obranu talijanskog jezika na Malti.

Trst, decembra 1933. — Čitava fašistička štampa donosi vijest, da je fašistič-kom parlamentu podnešena interpelacija, koju su potpisali dalmatinski renegat Du-dan, pa Coselschi i još desetak drugih po-slanika, i u kojoj se traži od ministra vanj-skih poslova Mussolinija, da razjasni stav Italije prema posljednjim događajima na Malti u vezi s ukidanjem talijanskog jezika u školama. Interesantna je ta interpelacija, tim interesantnija, kad se uzme, da su je potpisali ljudi, koji se najviše ističu u svim akcijama, koje idu za ukidanjem našeg je-zika u Juljskoj Krajini.

KAKO TALIJANSKI »NAUČENJACI« NA-RODNI ŽIVOT U ISTRI PRIKAŽUJU NA SVOJ NAČIN

Jedna nova profesija: falsificiranje

Pula, decembra 1933. — U reviji »Il folklore italiano«, koja se bavi talijanskim folklorom, a izlazi u u Cataniji na Siciliji, izišao je napis porečkog profesora M. R. Cossara (Košar) pod naslovom »Običaji, praznovjerja, i legende iz Poreštine: Ba-derna«. Tim svojim djelom Cossar je htio u prvom redu da dokaže po narodnim običajima, praznovjerju i legendama koje postoje u narodu, kako je Poreština vene-cijanska i latinska. Obradio je u ovom član-ku u prvom redu Badernu. Profesor rene-gat ide čak tako daleko, da dokazuje, da je božićni cok na badernskom ognjištu, naš tradicionalni badnjak, latinskog porijekla... Neka mu Bog oprosti! Uz članak donosi i nekoliko slika iz Baderne. Izgleda da se taj mizerni porečki profesor specijalizovao u ovoj novoj grani rada. On je već i do sada napisao nekoliko radnja, u kojima falsifi-cira činjenice na bestijalan način. Možda zato i štampa stvari tako daleko od svijeta i civilizacije — na Siciliji.

Ljubljana Wolfova1 vogal Marijin trg

no pa Mišku Kranjec in Mirko Javornik. Oba sta še mlada. Okrog teh dveh sme-mo naštetati še mnoge, ki so bili deloma že znani, ko sta ona dva nastopila in ki še spadajo k mladim. Tako je za pre-hodno dobo najvažnejše delo Ludvika Mrzela, ki je pisal močne črtice ter jih tudi že izdal v knjigi »Luči ob cesti«, eni najlepših knjig v slovenskem slovstvu. V katoliških revijah se je uvedel naš rojak Bogomir Magajna kot pripo-vednik in izdal doslej že tri samostojne knjige. V dramatični književnosti sta dosegla lepe uspehe Bratko Kreft s »Celjskimi grofi« in Joža Vombegar s komedijo »Voda«. Vsi ti so več ali manj originalni pisatelji novega rodu in jim je dana naloga, da izrazijo in upodobli-jo svoj svet.

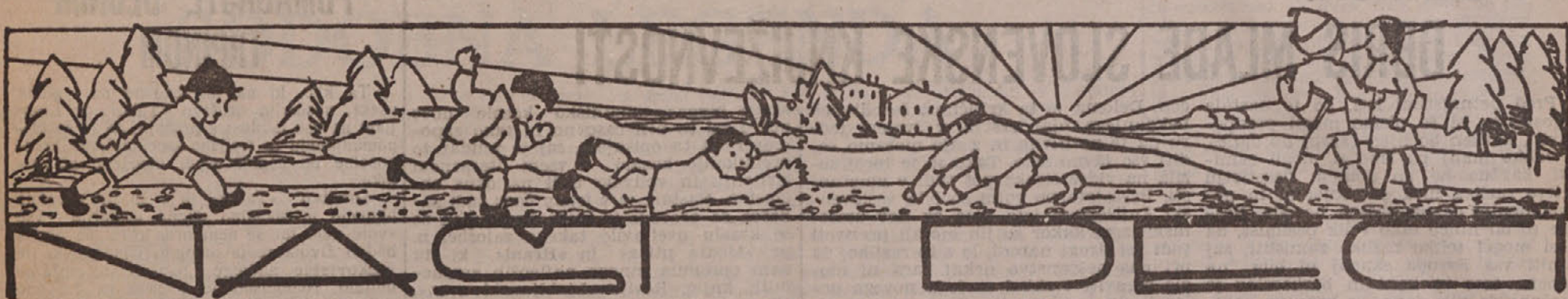
Spomniti se moramo ob tej priliki, da so tudi prehodne generacije, pisate-lji iz časa pred vojno in iz vojne, izpo-vedali svojo besedo, ki pa ni mogla prav strniti črte z Ivanom Cankarjem in s tako zvano moderno. Odlikovali so se med njimi Ivan Pregelj, Juš Kozak, To-ne Seliskar. Vsi ti so se trudili priti do velike forme ter segli do našega časa, posebno velja to za oba poslednja n njuni knjigi »Celica« (J. K.) ter »Na-sedli brod«, ta najobsežnejši novejši ro-man, ki pa zbog marsičesar ni popoln-oma uspel. Upoštevati moramo števil-ne knjige rednih ljudskih založb od Mohorjeve in Vodnikove do Cankarje-ve. Tudi med temi je izšlo nekatero krepko delo, n. pr. Jožeta Kranjca »Ljudje s cest«. V mnogih revijah smo brali romane, povesti, novele, ki so se še držale na dostojni višini pripoved-nišтва. Toda nasproti vsem tem so po-menile vendar že nekatere posamezne stvari mlajših pisateljev očiten napre-dek, ter so vsebinsko, kakor na primer novela Rudolfa Kresala »Vejica špan-

roman »Predmestje«, v katerem pa je poskušal naslikati del Ljubljane in je s tem krenil na novo pot, kjer je tudi zelo zanimiv in živahen. Njegov slog je zgoš-čen in jezik poln svežih kmečkih izra-zov. Drugo leto izda večjo zbirko njego-vih novel »Slovenska matica«, ki hoče s tem gotovo pokazati, kako pisatelja ceni.

Mirko Javornik je Notranjec in sve-tovno razgiban pisatelj, ki ga zanima življenje socialnih problemov in kot člo-vek posebno proletarec, torej svet, kjer ni še nihče pri nas dosegel Ivana Can-karja. S knjigo »Črni breg«, ki je moč-na povest iz rudarskega življenja in se mestoma razvija u roman, je poskušal dati podobo našega delavskega raz-reda in pokazal, kako se bori za vsak-danji kruh. »Črni breg« je — čeprav na-pisan dostojno in mirno — najtrpkěj-ša knjiga časa v našem slovstvu. Pisa-teljev uspeh je že s tem označen, do-kazuje nam pa, kako se je naša mladina znala dokopati do skritih revirjev sve-ta, iz katerih se mora roditi novi člo-vek, ki je lačen in žejen pravice. — Za-nimive so tudi Javornikove novele, ki jih priobčuje v revijah.

K temu kratkemu pregledu naj do-dam svojo misel, da se v našem slovstvu optira nov čas, ki ga je napovedala slutnja tudi nam. Vendar pa ni in še ne more biti mlado slovensko leposlovje izraz in slika našega sedanjega zamo-tanega življenja. Premlado je še, ker nima starcev, in preozko je še, ker se še ni razvzraslo. Še ni zajelo in objelo vsega življenja, še ni dalo povesti o borcu samom. Zaradi tega pa je le še bolj zanimivo — največjih dejanj šele pričakujemo in ni dvoma, da bo ta umetniški naraščaj izpolnil življenju, pa tudi nam največjo željo: Da bomo našli v sebi svobodnega človeka, nepremag-ljivega.

I. Grahor.

ANICA ČERNEJEVA:

O SVETI NOČI

V tihi noči, v sveti noči
angelčki veseli
so na zvezde, zlate zvezde,
tiho prileteli.

»Svete zvezde, lučke božje,
pójďte zdaj z nami.
Radi bi le ljudem na zemljo,
a ne znamo sami.«

Pa so zvezdice za lučke
angelčki si vzeli,
ko so skozi noč in temo
k nam na svet hiteli.

Na božičnem drevcu zlate
zvezde zdaj gorijo,
angelčki pa dobro srečo
med ljudi delijo.

Tudi bratcem onkraj meje
angelčki, jo dajte.
Bratci naši, zlato srečo,
v srcelih spoznajte.

ANICA ČERNEJEVA:

MOLITEV

O Bogec, glej,
tam preko mej
je naša hišica bela.

O Bogec, daj,
da gremo nazaj
pa bo mamica ozdravela

Tu nam vse dni
bolna leži
in mi, otroci, smc sami.

A blizu morja
je zdravje doma,
tam za temi gorami.

O Bogec, daj,
da gremo nazaj
po zdravja naši mami.

ANICA ČERNEJEVA:

NAŠ BOŽIČ

Sveti večer
je tudi za nas ljubezen
in blagoslov božji
in pesem in mir.

Tudi pri nas je na ta
večer Sreča
in jaslice v kotu
in smreka in lučka drhteča

Sveta noč
kliče nas tiho
in nič več ni slišati vzdihov
in v srcih je čudežna moč.

Topla pečka nas greje,
kakor pri vas doma,
in mamica nam zapoje
in očka se za nami zasmije
in žalost se nič ne pozna.

Svetli božični dan.
prežene božični san
in lučke le še brlijo
in jaslice mračne stojijo
in mi smo spet tihi in sami
in očka je resen in tih
in težek je mamičen vzdih
in spei je žalost nad nami.

JOŽA LOVRENCIČ:

SVETI VEČER NA
GORIŠKEM

Pojdimo, otroci, krepimo in pokadimo
vse prostore našega doma,
in molimo otroci, molimo,
nocoj Jezusek na svet roma!

Tiho tiho bo prišel k nam
in nas nebeško ljubeznivo pozdravil:
»O, kako je tople, tople vaš hram,
kar pri vas se bom ustavil!

O, močna je vaša vera in greje
in sladka je preganjana vaša beseda,
iz nje skrivost ljubezni se smeje
in upanje dehti iz nje ko reseda!

Na svojem ste, a iz vrelcev trpljenja
zajemate živo moč —
Glejte, zvezde novega življenja
vzhajajo vam nocoj to noč!...

Tako bo govoril Jezusek, naš Gospod
in bo v naši sredi med svojimi
in z našo slovensko besedo naš rod
blagoslovil s svojimi svetimi ročicami!

JOŽA LOVRENCIČ:

ANDREJEC IN NJEGOVI BRATCI

I.

Tam za gorami je snežilo.
Pri Trpinovih so bili zbrani v izbi. Mati
je sedela za mizo, pletla volnene nogavice
in mislila na Andrejca, ki je pisal, da bo
prišel za božič, oče je gladil novo bukovo
toporišče za sekiro, ded pa je sedel za
pečjo in okoli njega je bilo pet otrok —
sami krepki, rdečelični dečki. Nič jih
ni mikal sneg, deda so poslušali, ki jim je
pripovedoval pravljico za pravljico.

»Zdaj bo pa že dosti, nič več jih ne
vem!« se je končno ded naveličal.

Vnuki so se začudili in se spogledali,
kakor bi ne mogli verjeti, da je konec prav-
ljice, v katerega jih je začaral
ded.

»Andrejec vam bo povedal lepših, ko
pride«, jih je potolažil ded, ko je videl, da
bi še radi poslušali.

»Vaše so lepše!«

»Vi znate tako lepo praviti!«

»Andrejec je mlad in se smeji, kakor bi
ne bilo res kar pravi!«

»Jaz Andrejca ne bom pošlušal!«

»Vi ste bili bolj daleč po svetu, več
veste!«

Ded se je smehljaj in vdati bi se moral
in še pripovedovati, če ne bi bil zapazil,
da se bliža po cesti nekdo, ki je bil ves
zasnežen in je sklanjal glavo, kakor bi jo
hotel v meteu skriti.

»Teško je v takem hoditi!« je menil ded.
»Teško« je pritrdil oče, mati je pa za-
vzdihnila v mislih na sina in pogleda pri
oknu kako mete.

»Naš Andrejec gre, hvala Bogu!« je
vzkliknila veselo, odložila nogavico na mizo
in šla v hišo in na vežna vrata, odkoder
je začela sina klicati. Otroci so pozabili na
pravljice in so pritekli za materjo. Še oče
je s toporiščem v rokah stopil k oknu, ga
pobrisal kar z lahtjo in gledal sina, ki se
je smejal in mahal materi in bratcem v
pozdrav, vesel, da je mogel po štirih dolgih
mesecih iz Ljubljane domov...

II.

Veselo so praznovali Trpinovi božič in
Andrejevi bratci so bili zadovoljni z uče-
nim bratom, ki je hodil v peto latinsko.
Pripovedoval jim je o beli Ljubljani, ki je
največje slovensko mesto, pripovedoval o
šolah, ki so vse slovenske, pripovedoval
pravljice in tudi ono o Kralju Matjažu, o
katerem pravijo v Ljubljani, da bo vstal in
prišel čez Sočo in združil vse Slovence...

Bratcem so se iskrile oči.
»Ali res?« so ga vpraševali.

»Res«, jim je odgovoril, vzela knjigo in
bral o kralju Matjažu.

Pet glav se je strnilo okoli njega nad
knjigo in strmelo vanjo.

Ded se je za pečjo smehljaj.

»Pride, pride, kralj Matjaž!« je potrdil
vnukovo brano besedo.

Andrejec se je nenadoma zresnil.

»Ali znate brati?« je vprašal bratce.

»Znamo«, so mu odgovorili vsi hkrati.

»Pa berj ti, Jožek!« je rekel Andrejec in
dal knjigo dvanajstletnemu.

Jožek je bral, a se mu je zaletalo. Klju-
ke nad šumniki so ga motile. Saj je učil
brati v cerkvi pri verouku, a vendar mu
ni šlo, kakor bi se rad postavil pred bra-
tom.

Vanček, Francek, Lojzek si niso upali.
Mihec bi pa rad, a je menil Andrejec da
je še premajhen, ko hodi šele v drugi raz-
red.

»Slabo jim gre naše branje, kaj?« je
vprašal ded.

Nič čudnega, ko jim vtepa samo svoj
jezik v glavo!« je rekel Andrejec, pustil
knjigo pravljic na mizi, stopil na klop in
brskal po polici, kjer so imeli spravljene
knjige in je bil med njimi še njegov slo-
venski abecednik.

»Učil vas bom te dni«, je rekel bratcem,
ki so listali po pravljicni knjigi in gledali
pobode.

»Pravi«, je rekel ded in tudi bratci so
bili veseli, zakaj Andrejec jim je obljubil,
da jim prinese vsakokrat novo pravljico
knjigo, ako bodo pridni in bodo znali bolje
brati slovenski nego italijanski.

III.

Andrejec je sedel za mizo in okoli njega
bratci. Iz roke v roko je šel abecednik in
brali so.

Ded je zapustil započek, si nataknil
očali, se približal mizi, postal zdaj pri onem
zdaj pri drugem, mu gledal čez rame v
knjigo, kimal in včasih pomagal, Andrejcu
je šlo na smeh, zakaj zdela se mu je, kakor
bi bil sam učitelj, ded pa nadzornik — sa-
mo bal se ga ni...

Vsi so bili zbrani, le matere in očeta ni
bilo v izbi. Mati je bila v hlevu in molzla,
oče je pa na skednju pripravljaj rezanico.

Tedaj je potrkalo na vrata.

Zdrznili so se.

»Buon giorno!«

»Buon giorno!« je odzdravil ded in za
njimi otroci, Andrejec pa: »Dober dan!«

Karabinjer je bil vstopil.

Sladkoprijazno se je približal mizi, vpra-
šal, kaj delajo, in hotel videti knjigo.

»Abecednik? Slovenski abecednik? Pre-
povedano je, učiti po tej knjigi!« je dejal
uradno strogo.

»Saj smo doma!« je ugovarjal ded.

»Nikjer se ne sme! To spravim jaz!« je
dejel in že segel po knjigi in jo spravil.
Ded je mrmljal, otroci so se stisnili in gle-
dali, kaj se bo.

»Po vaš potni list sem prišel, se je še
obrnil karabinjer k študentu.

Jožek se je bil izmuznil in je šel, da
pove očetu in materi, kdo je v izbi. Trpin
in Trpinka sta spustila živino in prestra-
šena prihitela v izbo. Pozdravila sta kara-
binjera in vprašala, kaj bi rad.

»Sem že opravil in je za zdaj vse v re-
du, a pazite, kaj bo!« je rekel kara-
binjer in spravil potni list v svojo torbo.

Mati se je začela jokati, oče in ded sta
hotela prepričati karabinjerja, da ni nič hu-
dega, če je Andrejec učil bratce brati, ro-
tila sta ga in prosila, naj ne bo tako strog

— a ni si pustil blizu Trd je bil in odšel
je z zlobnim nasmehom...

»Tako je pri nas, vidiš, sin!« je rekel
oče bridko.

»Bog se nas usmili in nam pomagaj!« je
rekla mati in si obrisala s predpasnikom
solze.

»Se je Bog, ki nas ne bo zapustil!« je
verjel ded, a v bliži je ostala le žalost, ki
je bolela vse...

IV.

Počitnice so šle h koncu.
Trpin in Andrejec sta šla v trg na oro-
niško postajo, da bi dobila potni list, ki
ga je bil vzel karabinjer. Niso ga hoteli
dati.

»Kaj je treba, da bi študiral v Ljubljani?«
V Tolnim naj gre, v Gorici!«

»Gospod maresciallo, v peti šoli je že,
ne zna toliko italijanski, da bi mogel tu
zdelovati!« je prosil oče.

»Prej bi pomislili! Naj ostane doma!«

»Pomislite, gospod, koliko stroškov smo
že imeli, prosim lepo...«

»No e basta!« se je zadržal maresciallo in
jima pokazal vrata.

Zalostna sta se vračala oče in sin do-
mov, a se še isti večer odpeljala do meje,
kjer je poskrbel Trpin Andrejcu spretnega
vodnika.

»In če te ne bom videl več vse dotlej,
ko ne prideš sam, čakal bom im bom vesel,
sin moj! Samo priden bodi in pošten in
misli na dom!« je zaklical še oče za sinom,
ko sta se bila poslovila...

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

Oni večer je pripovedoval ded zgodbo
o kralju Matjažu tako živo in vneto, kakor
nikdar dotlej, in vnuki so ga zvesto poslu-
šali in verovali v Matjaževo kraljestvo,
ki bo segalo od morja do morja, od jutra
do večera in ne bo ne ene slovenske vasi,
kjer ne bi peli pesmi kraljevemu belemu
orlu: »Bog pravice...«

PIKAPOLONCA

Pikapolonca
zleti mi s prsta
in mi prinese
dateljnov iz Trstala
Pa še prinese
hitro s Proseka
mamici naši
sladkega mleka,
a iz Štivana
in iz Devina
atleku našemu
rdečega vina!

RADIVOJ REHAR.

KRIŽANKA „NAŠA ZEMLJA“

Vodoravno:

1. veznik
2. pokrajina na Primorskem
3. kazalni zaimek
4. prostor, kjer poitalijančujejo naše otroke
9. dva enaka samoglasnika
10. žival, ki leta
13. mesto na Primorskem
15. prebivalec Čičarije
16. sedanjí čas glagola biti
17. nade
20. vas pri Trstu
23. mesto v vzh. Istri
24. Slovan (v srbohrv.)
26. isto kot št. 23.
28. žensko ime
29. otok v zgornjem Jadranu
31. morska žival ki hodi nazaj
34. palica okrog katere se kaj suče
35. vzklik
36. žival s hišico
38. tako rečejo Čiči mesto na-šega »kaj«
39. vzklik

Rešitev:

- in
Kras
tam
vrtec
aa
ptič
Gorica
Čič
sem
upi
Opčine
Reka
Slaven
Reka
Ana
Pag
rak
os
uh
polž
ča
av

Navpično:

1. hrvaški del v Jul. Krajini
3. kraj v italijanščini
5. oče
6. osební zaimek za ženski pol
8. ime znanega urednika »Edi-nosti«
10. slovenski del Jul. Krajine
12. isto kot 39. vodoravno
14. eden od stršev
17. gora v Istri
18. Reka, do katere so bežali Italijani pred Avstriji v svetovni vojni
19. veznik
21. naš otok ki je v italijanski posesti
22. vulkan na jugu Italije
25. števník
27. dolga pesnitev
30. duhoven v Istri
32. zemljiška mera
37. reka na Primorskem
38. to kar vulkan bruha

Rešitev:

- Istra
Re
ata
me
Cotič
Primorska
ča
oče
Učka
Plava
in
Pelagruž
Etna
en
ep
pop
ar
Soča
lava

Iz tehničkih razloga nismo u ovom broju mo-
gli donijeti dječji prilog na hrvatskom jeziku.
Učinili ćemo to u jednom od idućih brojeva. Mo-
limo naše male čitatelje, da nam to oprostite.

VIKTOR CAR EMIN:

PRIJE TRIDESET I DVIJE GODINE

U početku oktobra 1901 otvarala se u Vabrizi u Istri škola Družbe sv. Cirila i Metoda. To je bila treća Družbina škola u Porečkom kotaru i događaj je bio znatan. G. Viktor Car Emin, prisustvovao je otvorenju kao tajnik Družbe i u svojim uspomena opisuje dubok dojam, koji je na njega ostavila ta značajna narodna svečanost u Vabrizi.

... I duga se povorka pomicala naprijed ne mareći za nevrijeme, za kišu, što se upravo u onaj mah oborila najjačom žestinom na tiho i skromno mjestance Vabrigu.

Pred povorkom raspelo, za raspekom djeca, pa svećenik, a onda narod... i staro i mlado, muško i žensko, malo i veliko, sve pjeva iz svega glasa titanijske Majke Božje, po staroj, jednoličnoj, od otaca naslijeđenoj kantileni.

Uokolo sama kiša, oblak, magla bijela i gusta. Kroz nju se jedva vide gore, humovi i more, ali tamo dolje na samoj obali još se razabire hrpa kuća, jedno mračno leglo, i meni se čini, kao da iz njega izlazi na mahove nekave zloguke pticurine, i u svome se strjelovitom letu spuštaju u naša tiha gnijezda, da u njima podave naše mile sokoliće, našu nadu, djecu našu. I kad bi magla još gušća bila, pa to leglo oku sasvim otela, duša bi sama naslućivala njegovu zlosretnu blizinu.

Poreč! Poput nemani kakve pružio se u more grdan i udesan strjelajući očima ovaj pitomi vis, gdje ubogi narod gaji po blatu i glasom, što dušu cijepa, vapi i moli:

»Kraljice mučenika — moli za nas!«

Za povorkom išao sam i ja. I stao sam kad je i ona stala — ondje, ispred one nove, bijele i lijepe zidanice — narodne škole, i gledao, kako se ruka svećenikova diže, da tu kuću blagoslovi, a slušao sam ga i gledao i unutra, u prostranoj dvorani, kako iza svršenog svetog obreda govori okupljenim mališanima, i upućuje ih, »da se do vijeka sjećaju onih, što su ih postavili pod okrilje sv. apostola Cirila i Metoda i izmollili im toliko dobročinstvo.«

A kad je završio, mene je po cijelom tijelu podišao čudan trepet. Sad sam nai- me imao ja da govorim, u tu su me svrhu i poslali ovamo. I stao sam do stola, bijelim stolnjakom pokrivena, na kome su još gorjele dvije voštanice. I čovjek sa raspe- lom htio je da čuje i ostao na mjestu, me- ni na desno. U dvorani bilo tiho: one vo- štanice, raspelo i miris tamjana, što je još lebdio u uzduhu — sve je to silazilo du- boko u srce.

I ja sam počeo da govorim.

Govorio sam, kako bi u sličnoj zgodi govorio svaki Hrvat. A govorio sam lako, jer mi je svaka riječ izlazila iz duše. A ni- sam ni iskazao sve, što sam u onom tre- nutku osjećao. To znam, da riječ mržnje nije mi se izmakla ni jedna, iako je na- past bila velika: da nije drugo, već sam onaj pogled na mutni Poreč!... No do me- ne je na križu visio Bog, i ja sam govorio same riječi ljubavi, dobrote i plemenite po- žrtvovosti, koje plod uživa danas eva i ova krajina točka zemlje naše: Vabriga.

A kad sam svršio, svijet se oko mene stisnuo kao uz nešto, što mu je već otprile mlo bilo. Sve su se ruke pružale k meni, svak je htio da mi kaže koju dobru, lijepu riječ. Znao sam ja, da to nije išlo mene! Oni me ljudi nisu ni poznavali. Oni nisu nikada do tada ni čuli za moje ime, bio sam im gotovo nepoznat.

Ali u onaj mah sam im odjednom po- stao blizak: u meni su spoznali brata i po- slanika, koji je došao s one strane Učke, da braći donese pozdrav, da im predade velji dar Družbe Sv. Cirila i Metoda za Istru, ovu školu. I ono, što oni ljudi nisu mogli da iskažu Družbi i svemu narodu, što se oko nje kupi, iskazali su meni. Otu- da oni bratski izljev, otuda oni bratski i razdragani pogledi, i one suze radosnice i zahvalnice.

A nakon toga — kakovih li razgovora! Koliko nada i osnova izraženih u zanosu onih nezaboravnih trenutaka!

— Vidite onoga maloga tamo? Ono je moj sinčić gledat ću da postane pop. Tako mi je govorio čovjek, kome se u očima sjala sreća.

A tako i majka neka pokazujući na ma- ljušnu, ljepušastu djevojčicu napominjala mi je, da će je dati »za učiteljicu«, da bu- de mjestu na diku.

Silna, iskrena radost i veliko zadovolj- stvo vladalo je onim narodom, koji je u onom danu nazirjevao znak bolje buduć- nosti. Tako je i jedan starac gotovo pje- vajući govorio: neka ga sada Bog slobod- no uzme k sebi, sada, pošto je vidio sreću svoga sela! Istodobno proturao se kroz oduševljeno mnoštvo do mene i drugi sta- rac, prosijed, obrasla lica, nabuhlih očiju, u kojima se iskrla krupna suza. O ruci visio mu dječak kojih desetak godina.

— Gospodine — mučno progovori sta- rac. Bog neka blagoslovi majku vašu... Kako je lijepo slušati našu riječ!...

I pokazujući rukom prema cesti, što iz Pazina vodi u Poreč nastavi:

— Pogledajte onamo dolje onaj skup kuća! Vidite, ono je moje selo. Dajte, pro- vidite i za nas. Pomozite i nama nevoljni- cima!

Dok je govorio, milovao je i privijao k sebi glavu svog unučeta i gledao me svedi onim svojim molećim pogledom. Potom me povuče na stranu i uze da mi priča, kako je i on nekoć vidio lijepih dana. Bilo je u to doba, kada je ono pokojni veliki biskup Dobrila dolazio iz Poreča u njegovo selo, da u malenoj crkvi čita misu i propovi-

jeda narodu u jeziku našem. Ono su bili lijepi, sretni dani! Poslije se sve okrenulo. Dobri je biskup otišao, a oni ostali sami sa svojim neprijateljem pred vratima! Nego svi se oni jednako drže čvrsto. Kao hridi- ne drže se oni! Eno tamo onaj hum! — i starac mi pokaza malu uzvisinu nedaleko Poreča — ondje se 16 marta 1897 sakupio narod, gotov da udari na proketo gnijezdo. Laginja je imao da bude izabran tek sa nekoliko glasova većine i narod se po- bojao, da ne bi dušmanin napao na nje- gove fiducijare i ne dao im na biralište. Zato se i digla sva okolica: jedni pod ku- kom i motikom, drugi pod kosom i puškom — kako koji. I on — moj starac — bijaše takodjer ondje. Poreču se spremao crn dan. Gospoda su to čutila, pa svi vidjeniji među njima utekli na onaj otočić pred gradom. Ali im je uto pomoć došla: cijela kumpanija vojnika. Svejedno: narod se ni- je uplašio. Na poziv četnika, da se odane maknu, i vrnu kućama svojim, glave puč- kog ustanka odgovorile su, da se maknuti neće, ali zla učiniti neće nikome, budu li se njihovi fiducijari pripustili biranju i ne bude li u njih niko dirnuo.

— Ne bojimo se mi, završio starac svo- je pričanje, ali pomoći nam treba! Školu nam dajte, za drugo ćemo se već skrbiti sami...

I kad sam pred samo veče htio da sjednem u kola, opet se prema meni pru- žilo do stotinu ruku. I ja sam one žuljevit- ruke stiskao, kao što nisam u životu još

nikome. I onaj moj bradati starac, da mi još jednom prije odlaska napomene, da se i za njegovo selo nešto učini. A preporuč- vao je on meni to i poslije, kad su kola krenula put Kaštelira. Držao se za krov kočije i išao pored nas poskakujući svojim staračkim nogama. Kočijaš je morao prid- žavati konje, da se starac ne umori. A ka- ko je neprestano lijevalo, meni se siromah uvelike razali, i ja ga stadoh moliti, neka se vrati k svojim, a ja — iako sam ne gu ništa — učinim ću sve moguće, da se pomoću hrvatskog naroda, koji je vrlo do- bar, podigne i u njegovu selu družbina škola.

— Bog neka blagoslovi naš dobri na- rod! — prousti starac i digne ruku s ko- čije. Pručnem glavu ispod krova, da ga još jednom pozdravim, ali kako uto konji zagrabiše, ubrzo mi ga nestade s vida.

— Otada su minule trideset i dvije godine. Onome se starcu možda više ni za grob ne zna, ali njegova mi tužna slika često izlazi pred oči. I vidim ga kao onda, kako je stao nasred ceste i kako gleda za koli- ma, što sve više odmiču. A po njemu kiša i oko njega magla sve gušća i gušća, dok mi ga sasvim ne ote oku. A ja odmičem i odmičem sve više i dublje u noć, ali glas mu čujem i sada i slušat ću ga do kraja mog života.

— Ne bojimo se mi, ali pomoći nam treba! Škole nam dajte, za drugo ćemo se već skrbiti sami...

BOGOMIR MAGAJNA:

ROŽINO PISMO

(ODLOMEK IZ NEOBJAVLJENEGA ROMANA)

»Daj Bog, dragi Vid, da bi moj poslanec srećno prinio to pismo k tebi, saj druga- če bi ti ne mogla ništa sporočiti. Tudi tako prav za prav ne vem, kaj bi ti pisala, saj je vsepovsod toliko gorja, kolikor ga ni bilo niti v najhujših dnevih vojske. Takrat smo gladovali kruha, sedaj gladujemo svo- bode in tudi kruha ni dovolj. Naša dru- žina še nekako prestaja in morda bomo vzdržali še pet ali deset let, dokler se tudi mi ne napotimo po svetu — takrat bo vsaj Milena že odrasla — toda druge dru- žine so že tik pred prepadom v katerega se bodo zvrnile v najkrajšem času. Povem ti, da ljudje gladujejo v teh krajih kot še nikdar. Polja niso rodila nekaj let. Z vi- nom ni mogoče nikamor in davke, ki so ne- primerno hujši kot nekdanja desetina, nam neusmiljeno iztirijejo, Nobena pritožba ne zaleže in nekatere družine so že morale na cesto. Od drugih družin pa bežijo fan- tje in dekleta v Francijo in Argentino, kjer pa je sedaj tudi tako težko, da preživljajo tam komaj sami sebi in ne morejo nič po- šiljati domov. Mnogo naših deklet se je razkropilo po Trstu, po italijanskih mestih in po severni Afriki. Srce me boli, kadar pomislim, kako so se izgubile nekdanje dru- štvence — Zala, Marjetica, Fanika, To- nika in druge, ki si jih vse poznal — tako, da jih ne bo nikoli več nazaj ali pa se bodo vračale samo umirat. Tako živo so včasih nastopale na odru, da jih je bilo veselje gledati in poslušati. Vidiš, in vendar jim ni mogoče zameriti — saj je beda toliko in rešilne poti nobene. Ah, ko ti bo boljše, bom poslala Mileno tebi, da jo rešiš po- dobne usode. Jaz si bom pomagala. Ze- niti se pa skoraj nihče več ne upa, ker se vsak boji, kaj bo z otroki. V naši vasi sta se v treh letih poročili komaj dve.

Toda vse to bi lažje prenašali, ko bi bilo vsaj nekaj svobode. Toda svobode ni prav nobene. Župnika so nam odgnali že pred tedni. Nič ne vemo, kam. Pravijo, da so ga priprli neke v južni Italiji. In ta člo- vek ni storil vse življenje nikomur niti naj- manjše krivice. Vsi smo jokali, ko so ga gnali skozi vas. On pa nas je blagoslavljal z uklenjenimi rokami in se pri tem sme- hljal. Sedaj smo brez župnika. Cerkev je prazna in hodimo tri ure daleč k sveti maši. Joj, kako je sedaj žalostno v vasi. Poprej smo se vsako nedeljo zbirali v cer- kvi ali Domu — sedaj pa je okoli cerkve sama puščoba. Dom pa so zasedli tuji. Ki se oblastno sprehajajo po vasi in nas ne pustijo nikoli v miru.

O, dragi Vid, ne veš, kako sem morala zadnjič krotiti in miriti očeta, da ni zdvijal nad njimi, ko so vdrl v hišo in nam od- nesli vse knjige, iz katerih si včasih tako rad bral tudi ti. Vseh dvesto knjig so nam odnesli, med njimi tudi čitanko, po kateri sem učila Mileno. Milena se namreč ni ho- tela v šoli vpisati med Mlade Italijanke, zato nas je učitelj naznanil da skrivamo doma slovenske knjige. Tisti dan smo jo- kale mati, jaz in Milena, oče pa ni jokaj, vendar sem ga morala vleči za roke nazaj v hišo, ko je hotel iti na komando. Saj bi nič ne pomagalo in prav gotovo bi ga še zaprli. Sedaj spiševa z Mileno vsak dan nekaj pesmi, ki sem si jih zapomnila, na papir.

Veš, mala sosedova Marička je rekla, da te je videla zadnjič v vlaknu in da si se peljal prav do Trsta. Rekla je, da bi pri- segla, da si bil ti. Seveda smo jo komaj prepričali, da se je motila. Kako li bi bilo mogoče, da bi se ti peljal mimo in ne iz-

stopil. Veš da bi mama ponorela od veselja, ko te vendar že toliko časa ni videla. O pa tud Milena in jaz bi te videli rade in oče. On ne reče nič toda velikokrat sem ga vi- dela, kako se je zamaknil proti prazni mizi ob kateri si se včasih učil. Jaz ne bom nik- dar pozabila, kako smo bili vsi skupa v hiši in je prihajala k nam tudi Nada. Takrat je bilo tisoč krat bolj veselo kot je danes. In kako smo hodili na polje in v vinograd. Nada, revica, sedaj že dolgo spi tam za vasio, to dobro, dobro, neustrašeno dekle. Jaz okrasim vsak mesec njen grob z no- vimi rožami. Vselej pa ji pravim, da ji iz- ročam najlepši šopek namesto tebe, ki si daleč. Kadar se mati spomni nate in na Nado, tedaj se velikokrat razjoka. Saj nam bi bilo lahko tako veselo, če bi ne bili taki časi. Veš, kako bi mama rada zibala tvo- jega otroka, ki bi ga imel z Nado. Včasih pa mati zasanja, kakor da se vse to do- gaja in se tedaj blaženo smehlja, dokler se nenadoma ne spomni kako je v resnici in se razžalosti.

Zdi se mi, da je sedaj vse žalostno pri nas. Petja ne sliši nikjer, ljudje stopajo zamišljeni po cestah zdi se mi, da žaluje

RIKARD KATALINIO-JERETOV:

SABLASNA LADA

Na Kvarneru mrkom sred ponočne tame
Jedri čudna lada pod čudnim barjakom.
U čas mrtve čame

Ko sablast se gubi neprobojnim mrakom,
A sa lade pjesma junacka se ori
I pjeva o slavi,
O duždevoj sili, o mletačkoj stravi...
Slušaju je nijemi svi primorski dvori.

Slušaju je dvori, ali gdje su ljudi,
Da ih jaka pjesma jošle ne probudi?
Gdje su borei, gdje su ispod Učke stive,
Da još ne ožive?

Svele noći lada tužnim morem brodi
Priča o slobodi...

U njoj svi mornari

Uskoci su stari,

Što se dižu živi iz morskih dubina,

Svi sa jednim gestom; svi prot Dušmanina!

Triglav jošle spava,

Velebit još drijema

Bojovnika nije, osvjetnika nema.

A tudinska »Nave« i spretna i laka

Plovi starim morem uskočkih junaka...

...Duni, silni vjetro, a velebitskog visa

I prohuji snažno vrh primorskih klisa,

Dužama potresi

Snagom ih ponesi,

Okupi sve bore i mlade i stare

Probudi već jednom jadranske
gusare!

OGNJIŠTE

Znaš, djevojko, ča je uni stari unuku povida:

kad mlad san bija

i tvoju babu volija,

isprija bin se na uliku visoku,

da njoj sve uko kuće iman vajk na oku

i da priko krovi od cripa crlenega

vidin dim iz dimnjaka njejega.

To je bila starova besida.

Te noći božićnje u tvoje san selo koraca,

pusti su bili puti, tihe kružere i placa.

A ja san hodija misleći na tvoj dom,

na kuću, vrtle i teze, na lisu od dvora

i kako se sprid tvoje kuće vidi sva širina mora,

a ja nikad više u životu svom

neću imati ni lise, ni dvora, ni pravega dela

i samo ću biti putnik, ovako sam, zmež grada i tvojega sela.

Te noći san, mlada, na tvojim ognjištu siđija,

na njemu je veliki cok pomalo praska i gorija,

Od ruk do ruk je hodila bukaleta,

sva su usta bižala na smih,

a ja san se spominja svoga suknenog koreta

i u uših mi je zvonija kanat i mih

od svillih mladih dani.

Zelija san biti vajk tako mež vami,

a zna san da već dvajset lit

uzalud me staro ognjište nazad mami.

Ti ne znaš i ne ćeš nikad doznati

kako misli bolđ

i kako niš na svitu ne more biti uno ča je mati

i kako z ognjišten mi izgubimo sve.

Sad san daleko, gren kroz grad, izgubljen i sam, po zimi

ma vajk kroz san gledan di se po jugu na tvojim ognjištu dimi.

I da je ovode kakova ulika do neba velika

prtiya bin se na vrh, da vidin krov našega zvonika,

da čujen kako zvono u podne pozdrav ljudon raznosi

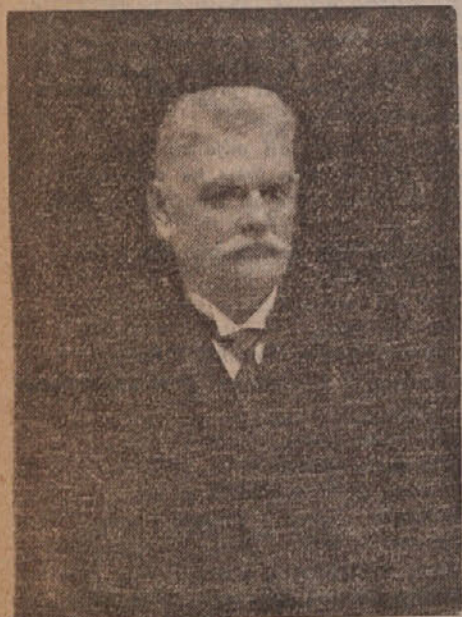
i vidin kako vitar dim iz tvoje kuće nosi.

MATE BALOTA.

ANTE ROJNIC:

MATKO BRAJŠA-RAŠAN

NOVINSKI REPORT O SIJEDOM ISTARSKOM MUZIČARU

MATKO BRAJŠA-RAŠAN
(Prije šest godina).

Kod ljetosnih komemoracija Rapalskog dana gotovo u svim našim emigrantskim centrima gdje je na programu bila koja kompozicija, ta je bila od Matka Brajše-Rašana.

Na svim tim proslavama, koje su po ideji i programu imale naš emigrantski karakter a po svrsi svojoj narodno-propagandni značaj pjevala se naša istarska narodna molitva himnična: Predobri Bože ili pak isto tako popularna družba Sv. Cirila i Metoda: Krasna zemljo Istro mila...

Ali ne samo u ovoj, već i na ostalim komemorativnim prigodama, pa u raznim kulturno-konzertnim nastupima naših društava ili pak tamo gdje priredbe priredjene od drugih, domaćih društava i ustanova imaju ma samo i djelomično istarski karakter, ime Matka Brajše dolazi gotovo svagda u programu.

Po tome sjedi naš kompozitor koji proizvodi svoje časne staračke godine među nama u Zagrebu, povučeno i gotovo neprijetno — s nepravom! — ulazi aktivno u sadašnje naše napore jednako kao i onda, dok je u boje doba mogao da se sav preda i zalaže u borbi u kojoj je i on vovovao uz ostale naše prvake na zajedničkom narodnom terenu, ali na takovom području gdje se broj naših kulturnih radnika mogao izbrojiti ne na prste, nego još i manjom mjerom. Obuhvatiti taj period Brajšine glazbene aktivnosti nije ovdje moguće, niti to može biti cilj jednog kraćeg novinskog reporta. To bi u ostalom značilo uživjeti se u doba od nekoliko decenija unatrag, prikazati Brajšinu mladost i kasnije muzevno doba, iznositi detalje i ne pustiti uz to iz vida cijeli tok našeg narodnog progressa u Istri i u tom kompleksu ocijeniti napore i zasluge Matka Brajše u dva smjera, kao narodnog radnika s jedne strane i muzičara s druge strane. Ali i to bi se moralo učiniti u jednom sklopu, u jednoj slici jer i jedno i drugo spada zajedno, ide uporedo, ovisno jedno od drugog. Jer kao i kod ostalih naših intelektualnih radnika, njihovo specifično zanimanje nije nikad nešto posebno, odijeljena neovisnog od cjeline, potpuno izgrađenog baš zato jer se pažnja i najjačeg intelekta nije mogla ograničiti i razviti samo u jednom smjeru. Nema sumnje da kod toga pojedinac i sama njegova ličnost, njegove sklonosti i talenti stradaju. Pjesnik nije bio u Istri samo pjesnik, politički radnik isključivo političar, publicista samo publicista i muzičar samo muzički radnik.

Tragika uvjetovana malenom sredinom? Zacijelo! Ali se tome nije dalo izbjeći i bilo je potrebno da se i najjači naši talenti žrtvuju. Gube od sebe, da cijelaju svoje snage i da ih dijele i ulažu rasparčane, komadićak tu komadićak tamo. Jedino je na taj način mogao uporedo napredovati cijeli narodni organizam. U tom su historijski jednako zaslužni svi oni koji su, već prema svojim snagama, doprinijeli općem narodnom pregnuću poštovno i nesebično svoj manji ili veći obol.

*

Za Brajšu je Spinčić u svojim »Crticama iz hrvatske književne kulture Istre« napisao ove značajne riječi koje je stavio pred njegovu biografiju: »Pravi naš glazbenici svijesni Hrvati, počimaju tek sa Matkom Brajšom (koji si daje pridjev Rašan po riječici Raši, blizu koje je rođen)«.

Matko Brajša rodom je iz Pićna, kraj Pazina. Obitelj njegova oca i njegove majke Šumberac bile su vrlo ugledne. Iz njih je bilo župnika, općinskih načelnika, a died Matkov koji ga je dao školovati bio je i pokrajinski zastupnik. Pučku školu svršio je Matko Brajša u Pićnu, gimnaziju u Pazinu (tada je bila njemačka!) a pravne nauke je polazio u Beču.

Njegove sklonosti i zanimanje za glazbu porodio se u njemu još u srednjoj

školi. To je otkrio djedu, koji mu je na to odgovorio:

— Ča violinu, knjigu u ruke...!

Ali se prve sklonosti ne daju zatomi i tako je srednjoškolar Matko već u VI. razredu počeo komponirati razne napjeve i voditi pjevački zbor seljačkih mladića pazinske okolice. Kao student još se tome više posvetio te je u Beču bio dirigent hrvatskog akademskog društva »Zvonimir«.

Poslije Beča dolazi služba u raznim odvijetničkim i bilježničkim kancelarijama — (Buzet, Podgrad, Volosko, Pula, Rijeka), a prije toga služba u raznim općinama, u svojstvu općinskog tajnika, jer je trebalo hrvatskih činovnika u općinama koje su dolazile u naše ruke. Služi najprije o općini Zmini, pa u Buzetu, gdje se oženio sa Marijom Žitnik, a najzau u Pazinu, od godine 1907 pa do godine 1923 kada je morao napustiti Istru i preseliti se u Jugoslaviju.

Muziku je, kako navodi Dr. Božidar Širola u »Pregledu povijesti hrvatske muzike«, učio većinom kao samouk. Prve pobude su mu dali učitelji franjevci u gimnaziji o. Julije Brunner i orguljaš Fridolin Stöckl. Najviše je naučio u Beču. Najveću je pažnju obratio kompozicijama za muški i mješoviti zbor. Pisao je i crkvene kompozicije, među ovima četiri mise (jedna latinska, tri hrvatske) za muški i mješoviti zbor. Gdjeod bi došao, svagdje je organizirao pjevačke zborove, nastojao da se i u crkvi čuje naše pjevanje. Sam je bio izvrstan pjevač, baritonista pa je nastupao i na mnogim koncertima. Još i danas se rado spominje mnogih svojih pjevačkih zborova, se osobitom ljubavlju sjeća svojih seljaka-pjevača, zbora u Sv. Ivanu, Sv. Martinu i Strpedu kod Buzeta.

Kraj toga je mnogo komponirao: himne, koračnice, prigodnice i ostale pjesme, većinom na tekst istarskih pjesnika u koliko nije — u nekoliko slučajeva — komponirao na vlastiti tekst. Evo nekoliko naslova njegovih umjetnih kompozicija: Mlada sam ja Istrijanka (prva njegova kompozicija, riječi od A. Kalca) Predobri Bože, — (riječ i također od Kalca), Istrane dragi (A. Kalca), Himna družbe Sv. Cirila i Metoda (od Rikarda Katalinića jedna, druga od Dr. I. Zuccona), Poputnica Sokola u Puli, Poputnica Sokola u Medulinu (i jedna i druga na tekst Dra Zuccona), Kastav-gradu (od Katalinića) pjesme u čast Dru Laginji, Vjekoslavu Spinčiću, Matku Mandiću (riječ od Cara-Emina), Barkarola (od Katalinića) itd.

Time nismo niti približno spomenuli kompozitorski rad Brajše, koji je po priznanju kompetentnih glazbenika, najjači u harmoniziranju narodnih popijevaka. Ako njegovim prigodnim pjesmama — od kojih smo neke spomenuli — ne manjka neke temperamentalne živosti u ritmu i ugodne melodijske zvučnosti, u harmonizacijama narodnih pjesama ima toliko specijalno istarskog ugodjaja i dirljive nostalgčnosti da je u njima vidljiva sva ona duboka sakrivena specifično istarska osjećajnost duša naroda makar se ispoljuje u svojoj pozna toj, skoro jednoličnoj zvukovnoj jednostavnosti.

Istarsku popijevku ono tipično dvoglasno pjevanje naše seljačke sredine, muzički folklor Istre, pozna Brajša dobro kao nitko do njega. Kad je poznati hrvatski muzikolog Kuhač sabirajući pučke popijevke, došao i u Istru, upoznao ga je Brajša i sam ih počeo sakupljati. Kasnije je (godine 1908) za kratko vrijeme sabrao oko 250 pučkih popijevaka, što svjetovnih što crkvenih. Dvije godine kasnije sam je izdao prvi svezak svojih zapisa pod naslovom: hrvatske narodne popijevke iz Istre (sabrao i harmonizirao za muški i mješoviti zbor).

Svojim harmonizacijama, kaže Dr. Širola, kušao je Brajša podati istarskim pučkim popijevkama pravu harmonijsku podlogu; pri tom je vjerno zapisivao obadjevičnice dvoglasnog pučkog pjevanja i nastojao iz toga dvopjeva otkriti latentne harmonije.

Osim toga kompozitorskog rada Brajša je djelovao i kao muzički pisac, što je također bilo zapaženo, ma da je — spominje Dr. Širola, dosta toga ostalo u rukopisu. Među ostalim spominjemo njegovu raspravu u rukopisu: Josip Tartini, istarski virtuoz na guslama (rođen 1692 u Piranu u Istri, umro 1770 u Padovi) u kojoj dokazuje slavensko porijeklo ovog muzičara svjetskog glasa.

Samom Širolu za njegov: Pregled povijesti hrvatske muzike, pružio je Brajša biografske podatke o dvojici istarskih glazbenika, o Hugu Tomiću (sa Krka) i Dr. Josipu Mandiću poznatom hrvatskom kompozitoru koji živi u Pragu. U »Vijencu« (1896) pisao je članak »Kako pjevaju Hrvati Istre svoje narodne pjesme«.

Od ostalog rada, bilježi Dr. Širola, Brajšinu spomenicu papi zbog uporabe hrvatskog jezika u crkvi (1910), zatim opis Tinjana, Dobrilinog rodnog mjesta i još (u rukopisu) doprinose za Jugoslavenski enciklopedijski rječnik.

To je u kratkim crtama Brajšin dosadašnji rad. Mi smo ga samo nabrojili letimično; kvalificirati i klasificirati mogu ga jednom drugi kompetentniji i moralo bi se to učiniti. Mi smo ovih nekoliko redaka iz-

nijeli po novinskoj dužnosti, tim ugodnijim osjećajem, što se time donekle odužujemo zaslužnom našem čovjeku, skromnom inače u svakom drugom pogledu, čijim se rezultatima sada korisno služi naša istarska i ostala javnost.

*

Još s jednog razloga aktualno je govoriti o Matku Brajši. On je nedavno ušao u 75-godišnjicu svoga života. (Rodio se 11. decembra 1859). Već deset godina živi neprekidno u Zagrebu. Povučeno, skromno. Boravio je najprije na Savskoj cesti, a sada u Novoj ulici broj 10. Posljednjih godina nema ga nigdje, na nijednoj našoj priredbi, kuda bi vrlo rado došao da barem čuje kako mladje i najmladje istarske generacije sa posebnom ljubavi pjevaju njegove starije i nove kompozicije. Sjedi, ali neobično krepak, prvo vodi vrijeme kod kuće — primoran na to. Prije tri godine napustio je očinji vid, sada posvema. Ali uza sve to živo prati naše istarske jade i nevolje, imajući i nadalje — nored ove svoje velike nesreće — živ i vedar smisao za naše aktualne prilike koje prati sa mnogo ljubavi.

I komponira kroz to vrijeme polako i nadalje. Diktirajući. I sada sprema novu zbirku pjesama, o kojoj mi je neki dan pričao uvjerljivo i sa zanosom. Imala bi je izdati Jugoslavenska Matica u Zagrebu. Sve je pripremljeno i gotovo za tisak. Točno prepisan notni materijal i potrebne bilješke. I ovaj njegov uvod:

»Ovu sam zbirku sastavio u svrhu da iznesem duševno raspoloženje Hrvata i Slovenaca u Istri te u ostalom dijelu Julijske Krajine da upozorim svu našu braću i ostali svijet na grozne muke koje trpi naš odcijepljeni narod prije i poslije rata. Nije ova zbirka samo za glazbene ljude, već je ona i za neglazbene, jer će ovi posljednji naći u njoj vrlo zanimljivo štivo u tekstu ovdje nanizanih pjesama, kao što i u opaskama koje stoje na dnu nekih umjetnih, narodnih i crkvenih pjesama. — Zbirka će vrlo dobro doći pjevačkim društvima i drugima za koncerte, za komemoracije — za razno proučavanje«.

Na temelju toga autor ističe svoje uvjerenje da će emigranti i domaći Jugoslaveni primiti rado u ruke ovu zbirku.

»I sada, završava predgovor, ajte mile i drage moje pjesme u svijet, omekšajte srca i raspijrite plam ljubavi i sloge, plam sućuti, pravednosti i spasa«.

Informirani smo da će Matica zbirku svakako izdati.

U zbirci koju je Brajša podijelio u dva dijela, bile bi neke crkvene, zatim svjetovne pjesme, na umjetni ili narodni tekst. Mnoge su već poznate, druge su novije datuma, te bi u ovoj zbirci izašle po prvi put. Neke pjesme dobro bi došle u raznim, premoćnim prigodnim prilikama, druge su opet podesne za svaki širi nastup pjevačkih zborova, muških i mješovitih. U svemu bi bilo neko tridesetak zborova.

Hoće li se naći onda među nama ljudi koji će je nabaviti da pomognu da se s uspjehom završi do kraja ovaj korisni poduhvat koji se u svakom slučaju mora izvršiti makar i uz znatnije materijalne žrtve i riziko. Jer mi moramo širiti našu pjesmu među sebe same i izvan nje. A koliko se puta dogodilo da bi ovo ili ono naše društvo htjelo izvesti ovu ili onu pjesmu, ali je nema na raspolaganju i kako do nje doći, gotovo u daljnjim mjestima. Trebaju društva, ne samo pjevačka, naša i domaća, trebaju često pojedinci pa bi im zbirka, koje cijena ne će biti velika, dobro došla. I zato ne bi se smjelo dogoditi da se odustane od pohvalne namjere. A ne bi li lijepo bilo od nas da to učinimo i zato da se odužimo i s nama cijela naša javnost Brajši za njegov rad, za života njegova, sada kao priznanje u povodu sedamdeset i pet godišnjice u koju ulazi. Bio bi to značajan i pravi patriotski gest, jer bismo time udovoljili ne samo dužnom poštovanju prema zaslužnom našem kulturnom predstavniku našeg živuće generacije nego bismo izvršili i koristan kulturni zadatak.

*

Kad smo s njim razgovarali, razgovor se kretao najviše o samoj zbirci. Ali se govorilo i o drugim stvarima, i sadašnjim i onim iz Brajšine mladosti i njegova kasnijeg rada. Redale se brojne anegdote i zapamćenja o mnogim zanimljivim stvarima i istaknutim ljudima iz one dobe. Brajša vanredno memorira i poznaje mnogo detalje iz dobe koja je nama slabo poznata. O tom bi bilo također vrijedno da se piše, da nam ostane zabilježeno. Baš u tim stvarima oskudijevamo. Ali o tom u drugoj prilici — ili još bi međutim bilo zgodnije, kad bi se to zabilježilo točno po diktatu gosp. Brajše, onako kako on to umije pričati zanimljivo naša sve živo i zabavno — kao da nije pred nama slijedi starac, koji ima svoje brige i čovjek bez velikog zemaljskog dobra, lišen očinjeg vida.

Fizička svježina i duhovna vedrost — glavna je značajka 75-godišnjeg našeg Matka Brajše-Rašana.

BARAKE...

Negdje još prvih dana oktobra donijeli su zagrebački dnevni vijest da su na Ciglanu porušene posljednje t. zv. istarske barake, a stanovnici da su se preselili u stanove na zagrebačkoj periferiji. Novine su tada pisale nekoliko dana o tome i donijele slike, dok nisu drugi — treći dan umuknule...

Baraka na Ciglanu više nema. Prostor je još prazan, čeka da bude izgrađen modernim zgradama, radi čega su barake bile i porušene. Urbanistika ima de također svoje razloge i svoje opravdanje. Grad je i previše čekao da u tom dijelu grada, gotovo u samom središtu, makne drvenjare i nakaze stare gotovo dvadeset godina i da si poljepša vanjštinu...

Danas onaj prostor pokriva gusti plašt snijega koji je pokrio Zagreb. Ne zapaža se više niti tlo na kojem su do nedavna stajale barake, za koje je svatko znao i u gradu i u provinciji, ako je samo nešto više čuo o Zagrebu. Pogotovo ako je na Ciglanu stanovao netko od njegovih, od rodbine, znanaca.

Nestanak ovih baraka možemo zato i mi zabilježiti, napisati im »nekrolog«, jer to dosada nije bilo učinjeno. Ne smeta ako i malo kasnije. Jer u tim barakama smo mi Istrani imali toliko svojih znanaca i sunarodnjaka, da to nalaže upravo dužnost.

Barake... sinonim stradanja i bijede.

Nisu li se one već jednom duboko usjekle u pamćenje naših ljudi? Ne sjećaju li one na proživljene muke u jeku ratnih godina, od maja otsudne devetstopetnaeste do devetstoosamnaeste pune nade?

Ne dozivlju li one užas proživljenih patnja u logorima Leibnitz, Gmünda i St. Pöltena, gdje su pogotovo djeca stradala, dnevno na desetine i na stotine, pokošeni najstrašnijim epidemijama.

Barake... ne dozivlju li one u pamet stradanja gladnih i prozebljenih naših obitelji iz južne Istre, matera, staraca i djece?

Nije li se u njima radjalo i rasla do najvišeg intenziteta, u hladnim i sivim danima sjevera, želja za rodnom kućom na toplom i sunčanom našem istarskom jugu?

*

Rat je podigao i ove barake na Ciglanu. Najprije su bile skladišta, a zatim su poslužile i kao bolnice za vojnike. Poslije rata, kad je priliv u grad bio velik sa svih strana, a kriza stanova vidljiva na svakom koraku, onda su barake primile pod svoj krov ličke i zagorske doseljenike i naše radničke i seljačke obitelji iz Istre, Rijeke i Primorja.

Nastalo je čitavo naselje. Kome, ako ga je dobro izvana promotrio i prošao njegovim unutarnjim dijelom, zadržao se pred barakom ili zavirio u nju, nije ostala slika u pameti? Slika šarena od niskih crnih krovova, tamnosivih dasaka, pobijeljenih vratiju. Dva kvadrata metra zemlje ispred vratiju predstavljala su maleni vrtić, a u svakom vrtiću dizao se i okretao svoju glavu: sunceokret. Oko vrta malena ograda. A po cijelom prostoru bilo je uvijek šareno i živo klupko djece koja su skakala, igrala se i vikala kao što rade i sva ostala djeca.

Stanovi papirnom pokrpani iznutra, odijeljeni međusobno tankim »zidom« od dasaka, kroz koji je jednako dopirala i vika iz susjednih stanova kao i tihi govor, galama djece ili muzika gramofona. Ako je pak krov popuštao, znalo se pomoći i sa otvorenim kišobranom.

Naravski jedno odjeljenje, to je bilo i čitav stan jedne obitelji i u njem čitav komfor, već kako si je ko znao uređiti. U njem se za mokrog vremena sušilo i rublje, koje je inače visjelo vani na zraku na užetima, kojih je bilo kao na zgradi poštanske centrale u velegradu rastegnuto da je bio zakrčen prolaz i da se dalje nije vidjelo.

Ta je slika tako trajala nekih petnaest godina...

U barakama su stanovali mnogi naši ljudi gotovo punih petnaest godina. Dovoljno vremena da život u takvim »stanovima« natjera čovjeka u očaj ili da se na njega sasvim privikne, što je još gore, da u njemu utuče svaki viši ljudski osjećaj, socijalnu svijest i pojam vlastite ljudske vrijednosti.

Drugo je bilo u početku. Ljudi su tada stanovali i u vagonima — Iza Botaničkog vrta bilo je i naših mnogo — ali je kasnije to stanje moralo postati neodrživo. I barake su nestajale. Ali polako. Kao bolesnik kome se teško umire.

Prostor na kom su se nalazile barake sad je prazan, izbrisao im je svaki trag. I domala kad bude izgrađen, nitko kome su one smetale, neće ni po čemu znati da je tu bilo naselje baraka.

Barake na Ciglanu, drugi će na vas zaboraviti. No naši ljudi ne. Njima će vaša slika ostati dulje u pameti. Jer im ona neće dozivati samo nevolje provedene pod vašim krovom, već cijelu tragiku koja prati našeg čovjeka od kobne devetstopetnaeste...

R.

PREGLED GOSPODARSKEGA POLOŽAJA NAŠEGA LJUDSTVA

FAŠIZEM JE UNIČIL GOSPODARSTVO JULIJSKE KRAJINE

Že mnogo, mnogo je pisala »Istra« o obupnem položaju našega ljudstva v Julijski Krajini. Vse njene številke so bile polne pretresljivih poročil o propasti v katero neizogibno leti naš kmetovalec in naš delavec. Ni bilo dneva, da ne bi čuli nesrečni klic našega posestnika, ki je prišel ob vso svojo posest, delavca, ki je bil radi svoje pripadnosti vržen v vrste stradalajočih in brezposelnih. Nobenega dvoma ni, da je socialno gospodarsko vprašanje danes glavni problem našega naroda v Julijski Krajini. Kje pa se kaže nacionalistični pritisk fašizma na drugorodce, če ne ravno na socialno gospodarskem polju. Ravno tu ima fašizem sijajen teren, kjer lahko zadosti svojemu nacionalnemu šovinizmu. Zaveda se, da s tem najlažje iztrebi naš živeli. Kako mu je to uspelo in kako mu to uspeva vidimo iz naravnost katastrofalnih razmer, ki vladajo danes v Istri in na Primorskem.

Fašisti mečejo vso krivdo radi gospodarskega propada našega ljudstva na svetovno gospodarsko krizo, ki je ob vsaki priliki uporabljajo kot obrambo za polome svoje gospodarske politike. Res je, da je kriza v polni meri zadela Italijo in posredno tudi naš narod in da je torej tu nekaj vzroka. Vendar pa se ravno ta kriza z uprav zlobno umetnostjo v dvojni meri izrablja za borbo proti našemu elementu. Državljanom italijanske narodnosti nudi država v naših krajih vsemogoče podpore, se gospodarsko opomorejo. Za naše pa je to še celo obratno. Po vsem kulturnem svetu skušajo olajšati gorje delovnega ljudstva, italijanska oblast pa to gorje še zlonamerno veča z enim smotrom, da po tepta in iztrebi vse, kar je našega. Kar tu pa tam stori v korist našim, so le malenkosti, ki jih mora storiti, ako noče škodovati italijanskemu prebivalstvu.

Naj v kratkim naznačimo trenutni gospodarski položaj primorskega in istrskega ljudstva.

Večina prebivalstva Istre in Primorske tvori predvsem naš kmet. Dokler je ta zmogel pridelovati vedno toliko, da je imel za prehranitev in da je poleg tega izkupil še nekaj denarja, s katerim je plačeval davke in ev. dolgeve in si kupoval kolonialne potrebščine, je še šlo. Dasi pri delu od zore do mraka, je bil vendarle zadovoljen, da je lahko preživel sebe in družino. Poedine nesreče, ki so ga zadevale, so bile zgolj periodične in se niso nanašale na cene vasi.

Nastopila pa je doba ostrejšega fašističnega terora in z njim vzporedno vsepšopna gospodarska kriza, kod temu pravimo. Z drakoničnimi uredbami, ki naj bi »reševale« položaj, je bil naš kmet prisiljen vedno bolj krčiti svoj življenski standard. Dolgovi in davki so rasti, cena pridelkov obupno padala in h temu se je še pridružila brezobzirna konkurenca italijanskega blaga, ki je imelo seveda pred državno oblastjo v vsakem oziru prednost. Razmere so se vedno bolj slabšale tako, da danes lahko rečemo, da stojita slovenski in hrvaški kmetovalec na robu propada.

Danes skoro ni več posestnika, ki bi ne bil zadolžen do grla. Ogromni davki, visoke pristojbine in takse in sploh najrazličnejša bremena, ki jih italijanska država vedno bolj in bolj vali na naše kmete na eni, in padec cen poljedelskih pridelkov, slabe letine na drugi strani so zadajali našemu kmetu udarec za udarcem.

Goriškem n. pr. je po državni statistiki

120 milijonov vknjiženih dolgov. V deželi biva okrog 160.000 oseb kmečkega stanu, na vsako osebo pride torej nekako 705 lir hipotek, na petčlansko družino torej 3.750 lir. To so samo hipotekarni dolgovi! Navadne manualne dolgove pa cenijo na ca 150 odstotno hipotekarnih tako, da lahko rečemo, da pride povprečno na vsako družino na Goriškem

5 do 6 tisoč lir dolga.

Poleg tega je vrednost denarja izredno narastla. Blagovna vrednost pa obratno padla. Ako torej govorimo nazorno: družina, ki se je svojčas zadovoljala za tri goveda (ki so imela takrat 4 krat večjo vrednost) mora zdaj za glavnicu vračati 10 do 12 goved.

Nič boljše ni na Tržaškem, še slabše pa v Istri. Tam so znašali leta 1932, kmetški dolgovi 108 milijonov, ki so odpadli na 10.964 dolžnike. Torej je bil povprečno vsak zadolžen za 10.000 lir. Samo za pokritje davkov, amortizacij, hipotekarnih dolgov, obresti in dolgov pri trgovcih, so morali plačati leta 1932, 46 milijonov lir.

Poljedelstvo samo pa, ki je leta 1926, prineslo 180 milijonov lir je leta 1932, prineslo komaj 75 milijonov lir.

Kam vodi taka zadolženost? Samo nekaj primerov: V premski občini je bilo v zadnjih treh mesecih nad 70 ruževev. V ajdovskem okraju se vršijo tedensko trije do štiri ruževe na posestvu. V Knežaku pri li, Bistrici se je v letu 1932, vršilo 130 prislilnih prodaj 95 odstotno kmetovalcev na Vipavskem ne zmore več niti plačevanja obresti na zaostale davke in dolgove: posledica: dražba za dražbo itd., itd., itd.

Na teh dražbah se prodajajo naša posestva po naravnost smešno nizkih cenah. Posestva, ki so bila od italijanskih oblasti ocenjena od 50 do

100 tisoč lir, se prodajajo od 5 do 20 tisoč lir. Dogodilo se celo primeri, ko gre posestvo za 1.500 do 3.000 lir. Zemljišča pa se prodajajo od 160 do 300 lir za ha.

Najhujše pri tej stvari je, da prihajajo vsa ta posestva in zemljišča, ker jih naši ljudje ne morejo kupovati, v last italijanskih zasebnikov, italijanskih denarnih zavodov ali pa države. Ti novi lastniki po večinoma naseljujejo po teh posestvih italijanske delavce, ki se prav malo ali pa nič ne razumejo na kmetijstvo. Umevno je, da ostaja radi njih zemlja neobdelana, beda se pa veča.

Včasih pa dobi to zemljo nazaj bivši lastnik seveda kot — bespraven najemnik, ki mora trošiti svoje življensko silo za druge. Tako se v vedno večjem obsegu pospešuje kolonizacija in iz prei dobro situiranih gospodarjev se tvorijo slovenski koloni ali navadni mezdni delavci. Razvoj gospodarstva gre torej v deželi, ki se ponša s svojo visoko kulturo in modernim napredkom, rakovo pot, v srednjeveški sistem fevdalizma.

Koloniziranje naših posestev je zlasti priljubljeno pri goriškem Montu, največjem denarnem zavodu Goriške, ki ima vknjiženega že 70 odstotno premoženja nekdanjih svobodnih goriških kmetov. Goriški kmet dejansko ni več gospodar svoje zemlje.

Vzrok zgoraj omenjene prezadolženosti naših kmetij leži predvsem v splošno slabem stanju vseh gospodarskih panog.

Tako je n. pr. vinogradništvo bilo nekdanj precej aktiven faktor, ki je preživljal istrskega in primorskega kmeta. V vsej Istri, Vremski dolini, Krasi, obeh Vipavskih dolinah in Brdih je dajalo vino skoraj glavni vir dohodkov. Zadnja leta, zlasti letos, pa se je položaj izredno poslabšal. Vino našega vinogradnika vedno težje premaguje hudo konkurenco italijanskih vin, ki so nekoliko boljše kvalitete tako, da zunanji trgi za naša ne pridejo več v poštev. Na notranjih tržiščih gre prodajanje počasi, ker ni — denarja. H temu se še pridružijo šikanice s strani italijanskih oblasti. Lansko leto izdala uredba (2. 9. 1932, št. 1225), ki je odločala, da se sme dajati v promet samo vino, ki ima nad 9 odstotno alkohola, je bila naveden inkriminiran napad na naše vinogradništvo, ki producira vino pod tem kvalificiranim številom procentov alkohola. Res je sicer, da je bilo pozneje izvajanje te naredbe radi splošnega odpora ponekod preloženo, vendarle je uredba pomenila precejšen udarec. Gostilničarji so namreč po izdani uredbi kupovali le kvalificirana italijanska vina in so imeli, ko se je ta že ukinila, svoje zaloge polne, tako da naše vino ni prišlo več v poštev. Neprilike v vinogradništvu je pospešila še letošnja slaba letina. Že v začetku poletja je napravila veliko škodo toča, sredi poletja pa je grozdju prizadejala suša. V splošnem

je bila letos trgateg za 26 odstotno manjša od lanske

in ponekod tudi mnogo slabše kvalitete. Grozdje se je letos prodajalo po 30 lir kvintal.

Lanskoletno vino ki ga je po kleteh še mnogo, se prodaja po 40 st. liter. Kraški teran, ki je bil eno najdražjih vin in je prinesel Kraševcem vedno mnogo zasluska, se prodaja danes komaj po 120 lir liter. Verjetno je sicer, da bodo radi slabe trgateg cene vinu letos poskočile, toda naši ne bodo imeli od tega mnogo koristi, ker bo konkurenca italijanskemu vinu še težja kod druga leta. Omeniti bi bilo še treba, da italijanske oblasti na vsemogoče načine podpirajo prodajo italijanskih vin v naših krajih, dočim stavlajo našim vinogradnikom razne ovire.

S sadjarstvom ne gre nič boljše. Nekdanj tako dobro uspevajoča trgovina z znanimi zgodnjimi goriškimi češnjami, češnjami iz Brd in Reške doline, je skoroda zamrla, ker so zunanja tržišča zaprta, na notranjih pa konkurira italijansko blago. Poleg tega so prizadejale sadiju veliko škode slabe vremenske prilike.

V zvezi s sadjem naj omenimo še žganje. Skoro vsa Reška dolina z okolico se je zlasti pečala z žganjekuho, ki je dajala najlepši in največji dohodek. Žganje so kuhali posamezniki doma in ga potem dobro prodali, in sicer po 8—10 lir liter na delbo. Radi tega so po zimi zginiili dolgovi, ki so se nakopili med letom. V zadnjem času pa je tudi tu nastopila fašistična roka s svojimi umnimi reformami. S posebnimi predpisi se je povišala pristojbina na dosedanj način kuhanja žganja tako, da ni več rentabilno. Za kuhanje je predpisana uporaba posebnih priprav, ki so jih zmožni postaviti le premožnejši trgovci. H temu se še pridružili še veliki davki na žganje (ca 10 lir na liter, to je toliko, za kolikor so prije prodajali). Vsi stroški za žganjekuho bi potemtakem stali našega kmeta več, kot bi pa sam dobil za prodano žganje. Kakšno bedo je to povzročilo, si lahko mislimo.

Živinoreja ni bila sicer pri nas na bogve kako visoki stopnji, vendar lahko rečemo, da je imel vsak naš srednji kmet povprečno 5 glav v hlevu. Radi prevelikih občinskih davkov so začeli kmetje živino prodajati, da se vsaj nekoliko razbremenijo. No, kljub relativno manjšemu številu goved, se davki relativno niso znižali. Davki, ki so prej znašali za 10 glav letno 500 lir, so ostali potem, ko je kmet že pet

glav prodal, še vedno 500 lir. Tako onemogočajo gojenje živine kmetu, ki ima mnogo glav, kakor tudi tistemu ki jih ima malo. Marsikateremu so s takimi metodami odgnali še zadnjo glavo iz hleva. V splošnem se pa gojenje živine niti ne splača več. Glavni dohodek, ki ga je dajala krava, je bilo mleko. To pa danes nima nobene cene. Kjer še ostajajo mlekarske zadruge, ki so pa zdaj v italijanskih rokah, prodajajo kmetje svoje mleko njim. Kopa pride kmet na konec meseca po težko pričakovani denar, se čestokrat zgodi, da mu dajo namesto denarja mlečne izdelke, ki jih nima zakaj uporabiti.

Ribarstvu, ki je razširjeno predvsem ob istrski obali, je bil letos zadaj izredno hud udarec. Italijanska oblast je namreč izdala uredbu, ki pravi, da se sme v istrskih vodah in celo tik obale same ribariti, kjer se hoče. S tem so povzročili, da so pričeli prihajati v istrske vode v vedno večjem številu čozoti (italijanski ribiči) in začeli odjedati našemu ribiču kruh. Poleg tega mora imeti naš ribič za to »licencijo« (koncesijo), izdano od pomorske oblasti, na posebno prošnjo. Kdor ve, kako težko si pridobi naš človek slično dovoljenje od italijanske oblasti, si lahko dobro predstavlja, kako se godi našim ljudem. Vsak ribič mora biti tudi vpisan v fašističnem ribarskem sindikatu, imeti plačano članarino, sindikalne davke in nositi vedno s seboj legitimacijo. Sicer je pred kratkim odšla v Rim komisija, kateri je bil na čelu prefekt Feschi, da bi vlada kaj podvzela za zaščito istrskega ribarstva, vendar brez vidnega uspeha. Naš ribič še dalje strada...

Tudi donos gozda, ki je bil takoj po vojni, radi visoke cene zelo velik, je padel na minimum. Konkurenca ruskega in ameriškega lesa, ki osvaja italijanska tržišča, je našo lesno trgovino popolnoma potisnila v ozadje tako da se ne isplača sekati gozda ker ostane les neprodan.

Tako vidimo, da vlada v vseh panogah gospodarstva našega kmetja, ne samo splošna stagnacija, temveč faktično drvenje v propast. Država se zato ne zmeni dosti, italijanske uradne osebnosti pa gorje, še rajši pospešujejo kot blažijo. Veliko oporo, ki so jo imeli naši kmetje v zadrugah, so zgubili takoj, ko so se prišle v italijansko last. Tako so imeli še do leta 1930, še nad 400 zadrug z okroglo 100 milijoni premoženja. Vsa ta denar je bil last našega ljudstva, s katerim je lahko prosto razpolagalo. Toda kmalu so se začeli polasčati naših zadrug (predvsem denarnih) fašisti in s tem so bile že zapisane poginu. Denar je začel kopneti, zadruga za zadrugo je radi slabega vodstva prihajala v konkurz, polom je sledil polomu. Kakor je še ostalo, so pobrali italijanski denarni zavodi.

Ravno letošnje leto lahko imenujemo zadnje v zgodovini našega zadrugništva. Največjo našo rafajznovko, vipavsko, ki je imela nad 1 milijon 200 tisoč lir vlog, je požrla goriška mestna hranilnica. V Sveti Luciji, Visoki gori, Podmelcu, Šmihelu pri Košanju, Bujanju, Batujah in v Trnovem, ki so med zadnjimi našimi zadrugami, so zdajali na robu poloma ali pa že v polomu. Na njih mesta pa stopajo italijanski denarni zavodi.

Da bi bilo gorje še večje, skrbi država z visokimi davki, taksami in pristojbinami. Najmanjša stvar je danes v Italiji obdavčena. Tako n. pr. mora naš kmet plačevati za svoje posestvo več davka, kakor pa mu posestvo nese. Statistika kaže, da plača kmet:

na zemljišče: 67.74%
na zgradarine: 29.17%

letnega davka za donose, ki pa so bili ocenjeni pred štirinajstimi leti. Zdaj so vrednosti in donosi posestev padli za dve tretine, tako da mora naš kmet celo plačevati davke za dohodek, ki jih sploh nima. Ako hoče te davke redno plačevati, se mora toliko časa zadolževati, dokler se ne zadolži do grla in mu ne zapoje boben. Ako pa davkov noče plačevati, ga pa država sama brezobzirno postavi na dražbo. Naj si zdaj zbere prvo ali drugo pot, obe vodita zopet do propasti.

Vendar bi naš kmet direktne davke mogel tudi še zmogel, ko bi drugih davkov ne bilo. To pa preprečujejo občine, ki so posebno v zadnjem času začele nalagati občanom naravnost neznozna bremena. Občinski davki večkrat presega go direktne, in so tem neznoznejši, ker jih naši ljudje prej niso bili vajeni.

K vsemu temu, kar pritiska našega kmeta, pa spadajo še vojaške oblasti. Te odvzemajo našim kmetom posestva za gradnjo vojaških objektov, odškodnine za njih pa plačujejo zelo majhne ali pa ne dajo sploh ničesar. Vojaške oblasti jemljejo zemljišča vsevprek in se prav nič ne brigajo, ako odvzamejo kmetu edini kos zemlje, ki ga je priživljal ali pa podroje hišico, ki si je nikdar več ne bo mogel postaviti.

Skratka, naš kmet ima naravnost pasje življenje. Glad, obup, beda, strah vladajo v njegovih vrstah. Polašča se ga neka čudna psihoza njegova moralna peša. Niso redki primeri, ko so kmetje dolžniki ovdili in denuncirali ital. oblastem svoje rojake, ker so jih tirjali za povračilo dolgov. Italijanske oblasti pa so ji v teh dejanjih še ščuvale. Kam bo to pripeljalo na-

šo Primorsko in Istro, če bo šlo še tako naprej, ni težko uganiti.

Kakršen je položaj kmeta, tak ali pa še slabši je tudi položaj našega delavca. Ta je še mnogo bolj izpostavljen fašističnemu divjanju in odvden od milosti fašizma. Slovenskih lastnikov industrijskih podjetij, kjer bi naš delavec dobil delo, ni. Udinjati se mora tuju. Pri tem je plačan manj, pa naj si bo kvalificiran ali nekvalificiran, kot vsak nekvalificirani italijanski delavec. Tako ima ital. delavec (seveda samo v naših krajih ker ga iavorizirajo) 2.30 liri na uro, a naš 1.30. Sicer pa je večina našega delavstva v vrstah brezposelnih. Samo v vzhodni Istri je v industrijski panogi 6.000 naših brezposelnih delavcev. V goriških »Sindicatu provinciali« je vpisanih 9.000 brezposelnih Slovencev. Na tržaškem 15.000 brezposelnih. In to so državne statistike, ki omejujejo samo delavce vpisane v sindikatih! Če vpoštevamo še neorganizirane brezposelne, dobimo približno te le številke:

Goriška 15.000,
Tržaška 25.000,
Istra 20.000.

Skupno je torej v Julijski Krajini okrog 60.000 brezposelnih delavcev.

Ako primerjamo to število s številom brezposelnih cele Italije (1.000.000) in dalje število našega prebivalstva s prebivalstvom Italije izvedemo, da je v Italiji sami od vsega prebivalstva 2.5% brezposelnih delavcev, dočim je pri nas preko 10%. Iz tega razmerja se prav nazorno vidi, da bi bil položaj našega delavca vendar le lahko mnogo boljši, če bi ne bil naš delavec slovenske ali hrvaške narodnosti in radi tega objekt najumazanejših intrig in napadov, ki mu onemogočajo zaposlitev. Prav lep primer tega nacionalnega sovraštva in infenzivnih akcij italijanskih oblasti, ki hočejo naše ljudi gospodarsko in nacionalno do zadnjega človeka, na najkrajši način zareči je nedavna uredba, ki prepoveduje zaposlitev delavcev pri gradnji vojaških cest in utrdb, ki niso iz 200 km od meje oddaljenih krajev. Vojaška dela za utrjevanje meje, ki se v velikanskem obsegu vršijo po vsej Julijski Krajini, zaposlujejo na tisoče in tisoče delavcev od katerih je bilo do zdaj še precej naših. Po sedanjih uredbi, ki je naperjena izključno je proti našim delavcem, pa ne bo pri teh delih nobenega Slovenca ali Hrvat, ker so vsi naši kraji po večini meji bliže kot 200 km.

Važno dejstvo, ki precej nazorno slika slabo stanje našega prebivalstva v Istri in na Primorskem, je tudi velika zadolženost občin, katerih dolgove mora in bo moral plačevati ravno naš kmet. Vsote dolgov dosega go vprav bajne številke. So občine, ki dolgujejo italijanskim denarnim zavodom preko poldrugi milijon lir (Sv. Lucija), kar znaša v naši valuti 6 milijonov Din. Sploh lahko rečemo, da ni niti ene občine, pa naj si bo prej še tako bogata, ki bi ne bila prekomerno zadolžena.

Iz opisanega položaja je razvidno, da so vse razne vesti, ki prihajajo iz zasednega ozemlja, o vedno bolj širčih se lakotih, splošnem pomanjkanju, bedi in obupu kruto resnične, in da nam tudi vesti o upornih kmetov proti italijanskim oblastem, ki so vedno bolj pogoste, ni treba jemati več z rezervno. Stanje postaja vedno neznoznejšje in naši ljudje samo še pričakujejo velikega kraha, vojne, revolucije ali sploh kaj sličnega v trdni veri, da je to že zelo blizu in jih edino lahko še reši tega pekla.

R. C.

DRAGO GERVAIS:

TRI KRAJI

Tri su kraji po sele hodili:
kantali,
zvonili,
i soldji prosili

Jako su šesno obuveni bili:
od karti krani,
bradi od runi,
brhani beli,
šćapini veli,
plašći zeleni,
a pasi črjeni.

Za njimi su deca kritala,
njih se rugala,
ali se bojala,
i ča bežala.

Vo svakoj su kuće bili,
svaku s tamjanom kadili,
i svagder neš ziprosili.

Pokle pul Pepi su pili,
šoldi delili,
i puno žmuri spraznih.
Su pozabili, da sveti kraj su bili
pa su se potukli
i po pode tukli.
Kričali i razbijah
čagod njih v ruki je prisio

Na nebe svetil je mesec pun,
kad su tri kraji pejali va pržun.

VIKTOR CAR-EMIN:

BJEGUNAC

Koliko li ih je već prošlo pred očima mojim! I još prolaze. I svi s onim mrtvačkim licima, pogureni, izmršavljeli, očiju mutnih i tupih, ukočenog osmijeha (ako se ona grimasa pomodrelih ustiju može da nazove osmijehom), do krajnosti smućen svijet nesigurne, neodlučne koraka, zapanjen, gledajući u prolaznike, kao da ih pita: — Ma — sanjam li ja ovo?

I tako jedan za drugim, katkada i u hrpama. I sve bez pare. Posljednju ostavili su na domu: majci, ženi, djeci, da ne stradaju, dok njih »Bog ne pomogne«. Poslije će oni njima slati ili će ih pozvati, da i oni predju, pa da u novom kraju svi zajedno udare sebi svoje novo ognjište.

Dirljivi su ti posljednji razgovori na starome ognjištu! Iz svake riječi izbija nada u bolje dane, u mirniji, dolniji život u bratskom kraju, što ga mašta uobrazuje još ubavijim, toplijim, srdacnijim... I s tim pogledom u blažu budućnost oprašta se bjegunac usred tamne noći od svojih, s tom se nadom uspavljuju djeca, s tom iluzijom kida prognanik na granici mrežu, koja mu svojim ostrim bodilkama trga siromašno ruho, prodire u meso, masti se njegovom krvi...

I sad eno ga tu na drugoj strani!

I tu smo se našli. Otkad ga posljednji put vidjeh, onamo u starom zavijaču, mnogo se postarao. Neobrijani se obrazi udubili, pocrnjeli, brk posivio, oči kao u djeteta, koje je nešto skrivilo — izmucen, pod nekakvim širokim, zaprašenim klobukom, u nekakvom zuckastom, trošnom odijelu, na laktovima i na koljenima malo poderanom — takav mi se prikazao moj znanac Božo, seljak s našega Krasa.

— Kako je, Božo?

— Nije dobro..., odgovori obazrivo, sa smiješkom, nekakvim čudnim, kao da se boji, te se ne bi ko uvrijedio. — Svuda isti odgovor: nema posla! A evo i sam vidim: nema.

Ušuti, licem mu preleti slab trzaj, kao da ga unutra zaboljelo. Potom prihvati: — I tako mi katkada sune u glavu: nebi li bolje bilo, da sam ostao onamo...

I digne oči prema zapadnom nebosklonu, iza kojega se onkraj brda stislo njegovo selo.

Bio sam ja i u tom njegovu selu: dva ili tri puta, i u njegovoj kući, nevelikoj, ali čistoj i urednoj. Imao je zdravu djecu, i dobru domaćicu, mladu, jedru i žustru. Dok se oko nas vrtjela, da nas posluži, neprestano se pogledom ozirala na sve strane, kao da bi njime htjela svakom da stigne, da doskoči. Usta joj gotova uvijek na smijeh, a glas pun, zvučan, kao stvoren, da navedje, zapovijeda.

Božo nije imao mira, dok nas nije poveo na svoje »polje«. Nije prostrano, ali dobro držano. To njegovo polje bilo je zapravo i njiva i vinograd: sve udešeno, kako zemlja zapovijeda.

A svud uokolo — suha gromača.

— Sve sam ja to sam napravio: malo po malo, kamen po kamen.

Tako je od prilike bilo i sa školom i sa crkvicom: sve su to bez icaje tudje pomoći sagradili ljudi njegova sela i on s njima. Tvrd je kamen kraški, ali je od njega jača, izdržljivija, upornija volja kraškoga čovjeka. Odlučno mu je i oko: sve hoće da vidi i primi, i što se jednom uvuče iza onih njegovih bistrih zjena, to će tu i da ostane.

I sad bi mu pogled htio da probije gorsku kosu, da mu je samo malo nazreti ono njegovo polje, da vidi, dali je još uvijek onakvo, kakovo ga je ostavio onog kasnog, sumornog, jesenjeg dana, kad ga ono na putu stigao susjed i sav zaprepašten nagnao, da se smjesta nekamo skloni, jer da ga traže.

— Ja ovdje bez posla, a tamo se zemlja budi, motika zove, i loza — sve vapije: dodji! — a ja ne mogu blizu.

— Doći će oni k vama — pokušah, da ga utješim.

— Ko?

— Pa žena, djeca.

— A zemlja?

Čudno nakrivi usta, kao da se u isti mah postidio onoga svoga usklika. Mene je onaj njegov nehotični krik dirnuo, te ja — i opet da ga utješim — natuknuh:

— Zemlje ima i tuda. Bog će dati, pa će se i za vas naći pedalj.

— Čast joj! Naša je i ova, hrani nas — ali nije ona. Vi ćete znati bolje od mene, kako je ono bilo, kad su naši prvi put došli u naš kraj. Starac ih je slijepac vodlo, onamo s morske strane. Narod ga je pitao: — Gdje ćemo da stanemo, djede? Možda ovdje? — Slijepac se naže, prihvati mediju prste grudvu zemlje, prihvati je u usta, okusi i zavrti glavom: — Ne tu. — I podjose naprijed. Idu oni, idu, i opet će da ga pitaju, neće li tu da stanu? Starac iznovice zagriže, zavrti glavom i reče: — Ni tu. — I tako dodjose do moga sela. Tu slijepac opet dohvati zemlje, prožvače i veselo zapjeva: — Tu ćemo, djeco, da ostanemo! Eto — tako je bilo. A i jest dobro ona naša zemlja, i miriše drukčije, milije...

Malo zastane pa me opet pogleda:

— Imate li kakve stare novine? Ništa ne znam, što se po svijetu događa. A vi znate, kako nam je bilo, kad smo imali naše »društvo«. Sve smo znali.

Kupih mu novine od onog dana i malo se potom oprostismo.

Ne potraja dugo i ja ga izgubih s vida. Iz dana u dan pritjecali drugi, svaka svojim jadom, svojom tužbom i suzom, koju treba otrti. Ili barem nekako ublažiti. Kolike blijede povorke s novim bijedama, što potiskuju stare nevolje!... Tako sam pomalo već bio zaboravio Božu. No ne prodje ni godina, i eto njega opet pred moja vrata.

Još je većma oronuo. Neobrijano se lice činilo ispaćenije, a ne staro, nekak zuckasto odijelo na njemu kao da je izgubilo sasvim svoju prvobitnu boju, trošno je, izjedeno, u raspadanju. Jedva sam ga prepoznao.

— Vi — Božo?

Sa dva se prsta dotače svog zgužvanog, oguljenog klobuka i mljasne kroz spušten, slannast brk:

— Slabo — slabo...

Obična, vajna Odiseja. Od grada glavinjao do grada, od jednog kraja države do drugog, uzduž i poprijeko — gdje je god pokućao, sve zauzeto. Iako bi ponekad i naletio na zgodu, ne bi za dugo bilo: ili bi posao sasvim prestao ili udarila »redukacija«, pa njega prvoga pogodila. A onda opet put pod noge, i kucaj desno, kucaj lijevo, dok bi našao na koricu hljeba, ali i to za kratko.

— Sad sam opet tu, i — kretnjom ruke učini, da ni tuda nema ništa.

A onda bez ikakva okolišanja ni aludiranja na svoju nevolju, kao čovjek, koji nije navikao moliti, a treba pomoći, prihvati oborivši malo glavu:

— Možda biste mogli vi providjeti — kakvu malenkost — dok zaradim i — vratim?

Ja obećah, a njemu se tek sada razveo jezik. Tri mjeseca, veli, nije poslao kući ni jedne pare, evo... I pokaza mi sveščić postanskih odrezaka, što ih je zamotane u nekakvom zgužvanom, prljavom papiru nosio u džepu. Sitne, vrlo neznatne bile su svotice označene na onim kuponima! I Bog će sam znati, kako teško od zubi otkidane! E, ali za one njegove sirote tamo, kako ono reče: koliko dinara — toliko andjela.

O Božiću zapeo svaki rad. Spavao je u nekom podrumu, a prehranjivao se u sirotinjskoj kuhinji. Nije se tužio, naprotiv: kad bi me na cesti sreo, prve bi mu bile:

— A što mislite, hoće li što biti od one blažene Zeneve?

Opet ja njemu kupio novine, i to ga udobrovoljilo.

Samo jednog dana uoči Svjećnice zagledao se nešto dublje i tužnije u neko mlado drvo na drugoj strani ceste.

— Još malo, i pustiti će pupoljke.

Učini mi se, da mu vidim pogled, kako je u isti mah u duhu poljegovao na njegovu zemlju, onamo prijeku.

— Trebalo bi kopati, sijati, obrezivati — a ja evo ovdje. Vidite: to je muka moja — najveća muka. Nego — mahnu ujedanput klonulo rukom — bolje ne misliti. Gdje vrag jednom sjedne, tu spasa nema, i čemu je sudjeno, da propadne, propast će. Zena se na onoj ledini lomi, djeca, sva onako drobna, pomaužu — ja to sve u duši gledam, pa što hasni! Porez se ne plaća, ni takse — otkuda, molim vas? — i tako će jednog jutra zabubnjati pred kućom bubanj — i — ko da više, njegovo bit će sve.

Duga šutnja. Potom diže opet k meni one svoje mutne oči:

— A od Zeneve — još uvijek ništa?

Bog će sam da zna, što je moj Božo iščekivao odonud?

Ne prodje ni nedjelja, a ja opet na idjem na nj. Oči mu se nekako neobično iskrile, i lice bilo kao obasjano nekim radosnim osmijehom.

— Što je, Božo? Da nije kakav dobar glas iz Zeneve? — nasmjehnuh se.

— Kakva Zeneva! Ovo je više od Zeneve — udari se on s ponosom po lijevoj strani kaputa, po džepu, iz kojega mahom izvadi pismo nekakvo prijavo, zgužvano.

— Evo, čitajte, ako je vaša dobra volja!

I ja uzeh da čitam:

»Četiri mjeseca, pisala mi žena nekim krupnim, nepravilnim slovima, nisam im platila nikakve »tase«, ni za kuću ni za zemlju. Tri puta bila sam u gradu i molila ih, neka se strpe. Oni meni — ništa, nego hoće najedanput sve naše da prodađu. I susjedima i svima u selu, jer niko ne plaća. A njima, našim zatornicima, čini se, da je »preša« velika: htjeli bi neke svoje prevući na našu starinu. I došli, da će nam sve uzeti, a mi žene, koliko nas je mili Bog dao, neka motiku, neka vile, a neka bogme i sjekiru, pa udri na njih. Malo su stali i zinuli, ali samo malo, dok su vidjeli, da se mi ne igramo. Sad će oni kao strijele jedan za drugim... Vjetar nas šiba u obraze, nosi nam brhane, ali mi njima jednako za petama, i vićemo i halabučimo — ko nas vidi, reći će:

poludjele! A oni pred nama kao zečevi. Ni da bi se ko ozro, već krešu nogama po kamenju, posrću, padaju, a mi za njima kričeći: hudo! sotine! krvopije!

Na »Križišću« smo stale, i pogledale se, i kad smo se vidjele onako zapaljene, zajaprene, sve smo ujedanput prsle u smijeh. I onda smo se polako vrnule kući...

— A, što vam se čini? Moja mila žena! — oduševljavao se sada Božo. Ona će mi očuvati zemlju, jest, i neće mi je ostaviti pustu — vidim ja — tek moram da joj pomognem — svakako. I evo, ja sam baš htio da vas potražim, da me gdjeod preporučite za bilo koji posao, da joj barem štogod pošaljem za sjemenje...

...Obišli smo sve radnje: gotovo pred svakom čekala je gomila nezaposlenih. Najposlije namjerih se na prijatelja, koji me nije mogao odbiti. Tek mi reče, da mu se čovjek čini preslab za radotu, koja ga čeka. Radilo se o ukravanju teških balvana na neku ladju. Božo se ispričeh:

— Nemajte brige, dobra su moja ramena i ledja! Vidjet ćete!

Uglavljeno: i moj Božo ušao smjesta u posao.

Bio sam iza toga nekoliko dana otutan. Na povratku srete me prijatelj, što je bio zaposlio Božu, raširi nekako tužno ruke i reče:

— Znate li, što se desilo?

Zinuh i počekah, da mi kaže.

— Boga mi, rdjavo! Onaj vaš čovjek... Pa rekao sam ja, ako se sjeća, da mu snaga nije dorasla onoj radboti.

— Da, ali što se dogodilo?

— Ostao pod balvanom.

— Ta nije ga valjda ubilo! — skočih kao da me nešto trglo.

— Zgnječilo mu ruku — na sreću: lijevu, i sad je bez nje. Do lakta mu je otplili. Danas sam bio u bolnici. Našao sam ga u sobi, kod prozora. Ne bi čovjek vjerovao, kako je vedar.

Još su bila do noći tri sata, te ja ravno u bolnicu. Sa ulaza ga ugledah, kako se skurio na klupi, pod granatim drvetom. Dočeka me s onom jedinom rukom, dok mu je ostatak druge sakriven pod kaputom. Mnogo je ublijedio, obrazi mu još dublje upali, i oči.

Pozdravih ga. I nijedne druge riječi nisam u prvi čas smogao da kažem. Preteče me Božo i preuze kao da se opravdava:

— Gazda još uvijek misli, da ono nije bilo za moja ramena. Vjerujte mi nije od toga. Došlo — i evo... Nego treba reći: svi su meni kao prava braća. I novaca su mi sakupili: nekoliko stotina — zamislite! — i ja to sve poslao ženi, da plati porez, kupi sjemenje, najmi težake. I ja ih već gledam sve onamo onkraj naše gore, kako mi jedni kopaju, žena sije, a djeca tjeraju ptice, da nam ne odnose sjemenje. A to je vrijedno jedne ruke, nije li?

ITALIJANSKA LEKCIJA — NAM EMIGRANTOM

V tržaškom uradnom listu »Osservatore Triestino« dne 10. septembra 1843. je v podlistku zanimiva veća razprava z naslovom »Intorno alla storia e statistica dell'Istria« (O zgodovini in statistiki Istre), ki daje prav hudo lekcijo vsem emigrantom iz Julijske Krajine. Le pogledimo, kaj je ta Italijan pred 90. leti zahteval — od nas v letu 1933. v petnajstem letu robstva našega naroda pod Italijo.

Laški podlikar pred 90. leti ki se je podpisal: D. C. F., in je napisal kar 12 kolonic prav lepe razprave, pravi med drugimi:

Moj namen je. dokazati potrebo zgodovine in statistike naše Istre in pozvati vse ljubitelje domovine, da jo napišejo. Pa pravi dalje (navajam samo v izvorniku, kajti vsi emigranti po veličini znajo toliko italijanski, da mi ni treba jemati našemu glasilu prostora še za prevod):

»Un popolo che ignora cio che fu, di rado potrà giustamente valutare la presente sua condizione. — e se questo ben non comprende non gli sarà in futuro capace, e per quali vie dobba cercar di raggiungerlo. — Il passato produce il presente, questo parloria l'avenire. Studiamo cio che fummo e cio che siamo, ed allora sapremo cio che possiamo diventare. (Preteklost ustvarja sedanost, ta pa rodi prihodnost. Proučimo to, kar smo bili in kar smo. — in potem bomo vedeli to, kar moremo postati).

»In kako se boriti za boljšo prihodnost, nas bosta učila zgodovina in statistika. Kar se je doslej pisalo iz zgodovine Istre, je toliko kakor — nič. — saj nimamo dela, ki bi nam moglo podati kolikor možno vse zgodbe vse dogodke. »tutte sue vicende« — tega nimamo. Arhive kronike su uničile strašni dogodki minulosti. (Nekaj jih našteje: boji Genovežanov z Benetkami, boji Benetk z Avstrijo in Uskoki. Govori še o drugih slučajih, kako so izginjali arhivi).

Za zgodovino Istre so večje težave ne-

go kjerkolj drugod, in to radi razlike ljudstva po jeziku, rasi, šegah in navadah. — in treba priznati, da Istrani sami ne poznajo vse svoje Istre, ki jo treba posebno proučevati in tudi različno siditi. Na to podaja slučaj, kako je pisal o šegah in navadah Istranov sloveč Italijan, ki se mu je pa pripetila smola, da je zamenjal Istro z Dalmacijom. Dalje raztrga popis Istre Francoza Lotti de Laval iz leta 1817. ter popis v dunajski »Allgemeine Zeitung« iz l. 1842., ki je n. pr. pisala, da je kraj Peroj v Istri že radi tega jako zanimiv, ker bivajo tam — Grki. Ako bi ta dobri možakar poznal ilirski jezik, pa bi vedel, da so ti ljudje tam Grki samo po religiji in crkvenim obredih. (Misli na pravoslavje in glagolico. Pis.).

Se veliko lepega nam je napisal ta Italijan, kako da moramo proučavati svojo zgodovino, kako moramo poznati preteklost, ako se hoćemo vspešno boriti za bodočnost.

To isto trde tudi razni naši rojaki, ko vabijo emigrante da bi pomagali pri spisoivanju zgodovine naših zarobljenih bratov in naše zarobljene domovine. Kdor sam ne more nič prispevati k temu delu, naj vsaj pomaga z razširjenjem tega, kar so napisali drugi, vabijo n. pr. na naročanje »Istre«, na koledarček »Soča« itd. vabil sem jaz na naročanje knjige »Goriški Slovenci«, katehrih druge knjige ne morem dati v tisk, ker skoro polovica prejemnikov prve knjige še ni — plaćala. Ali ni to naša sramota? Tako veliko knjigo naročiti, zahtevati jo — in plaćati?

Zdaj imam gradiva za enako debelo knjigo o zgodovini — Trsta in Istre od prastarih časov do leta 1870. Lahko rećem z mirno dušo, da se mi je posrećilo zbrati toliko in takega gradiva o zgodovini teh naših krajev in našega naroda, kakor ga doslej je približno nisem našel nikjer. Naši zgodovinarji so prezrli jako važnih dogodkov na naših tleh in dogodkov, ki so se ticali našega naroda. Iz mojega gradiva bo šle prav jasna slika, kakaj je bil naš Istran suženj laške siniorije, suženj od velikega istrskega parlamenta l. 804. ob rećici Risanu za Karola Velikega in Pipina Malega. Zgodovina in vlada istrskih grofov ter njihova ustava je malo ali nič znana, niso znano pogoji, kako strašno je bil odvisen ves okraj od siniorije v Kopru, kajti tisti Istrski zakoni so strašna slika naše odvisnosti od laških mogotcev — Zato pravim s tistim Lahom v »Osservatore Triestino«: Proučimo to, kar smo bili in kar smo, — in potem bomo vedeli to, kar moremo postati!

Na Dunaju, 15 decembra 1933.

A. Gabršček.

KAREL SIROK:

MOLITEV

Nekronanega kralja reši nas, Gospod, krivićnih trum njegovih reši nas, Gospod! Ne štej nam v zlo, da se potožimo, Gospod, ti dobro veš, kako bridko je, o Gospod, če kdo ne ve, kam bi položil glavu! Imamo zemlju, hišo svojo, o Gospod, a sužnji smo. Na svojih tleh, Gospod, ne vemo, kam bi položili glavu!

Ne štej nam v zlo, da se potožimo, Gospod, saj tudi ti, ki jaći si od nas, Gospod, na oljski gori si omahoval, ko si očetu svojemu dejal: »Odozemi, oće, kelih ta od mene!«

Ne štej nam v zlo, da se potožimo, Gospod, nekronanega kralja reši nas, Gospod, krivićnih trum njegovih reši nas, Gospod!

I DRUGA NAKLADA KALENDARARA

»SOĆE« JE PRI KRAJU

Kako je našim čitateljima poznato, morali smo kratko vrijeme nakon prve naklade dati otisnuti i drugu, samo da bismo spremno udovoljili narudzbama koje su nam dnevno stizavale. To je bio oćit znak, kako se kalendar dopao. Mnogi, koji su isprva narućili kalendare u manjem broju, narućili su kasnije veću kolićinu, jer se u njihovu krugu pokazao za kalendar već interes, nego što su oćekivali. Narudžbe stižu nam i dalje, tako da se i druga naklada bliža kraju. Potrebno je zato, da oni koji hoće imati naš kalendar, naruće ga što prije u našoj upravi, kako ne bi ostali bez njega, jer se još jedna naklada neće moći tiskati za ogranićeni broj narudžbi.

KAKO SE LIJEĆE STARE RANE.

Nije pretjerano tvrditi, da samo u našoj državi imade preko četvrt milijuna ljudi, koji boluju od zastarjelih rana. Te su rane pogotovo u ljetno doba nesnosne radi svrbeža, te jer jako zaudaraju, dok u zimsko doba radi velikih bolova. — Do sada za lijećenje takovih rana nije postojao siguran lijek, nu u najnovije vrijeme utvrdjeno je po našim lijećničkim znanstvenjacima, da »Fitonin« sigurno i brzo zacjeljuje i najstarije kronićne rane, odstranjuje otekline, obustavlja zaudaranje, te već u početku lijećenja ublažuje boli. Bilo je slučajeva, da je »Fitonin« u nepunih mjesec dana zacijelio preko 20 godina stare rane. Tako se sada i oni, koji već više godina boluju, mogu pouzdati u to, da će im »Fitonin« pomoći. »Fitonin« dobiva se u apotekama za Din 20. — po bocli, te ako ga nećete nema, trebaju poslati za 2 boće Din 40. — na »Fitonin« dr. s. o. j., pošt. ćek-raćun br. 37.757 u Zagrebu, pa se poštoćom dobiju bez ikakovih daljnjih trošćkova. Poućnu knjićicu br. 19 besplatno šalje Fiton dr. s. o. j., Zagreb I-78.

Naša kulturna kronika

JADRANSKO MORJE V SLOVENSKI POEZIJI

Predavanje v „Taboru“

Društvo »Tabor« v Ljubljani je priredilo v četrtek dne 7. decembra v kemički predavalnici na realki krasno predavanje g. Alberta Široka: O morju o slovenski literaturi. Uvodoma sta podala društvena člana priložnostni deklamaciji in sicer Grudnovi: »Jutro na morju« in »Slika z Adrije«.

Nato je predsednik, ki je pozdravil vse navzoče člane in prijatelje podal besedo g. predavatelju, ki je v poetično zasnovanem govoru seznanil navzoče naprej s pomenom, ki ga ima morje za vsako državo, z vsem njegovim bogatstvom in veličanstvom. Nato se je ozrl na opevanje morja in morskih motivov v narodni pesmi i preko nje in božanstvene pesmi hrepenja »Lepe Vide« prešel k posameznim pesnikom, ki so po morju hrepeneli in ga opevali.

Omenil je Prešerna. Ta morja osebno ni poznal a vendar nam poje tudi on o njem. Tako v prekrasni pesmi »Mornar«, kjer primerja zvesto morje z nezvesto ljubico — ženo! Najkrasnejši biser morju in himno njegovemu veličanstvu je ustvaril Aškerc, s svojim »Jadranskimi biseri«, v katerih je Aškercova pesniška sila, ki je že pojemale

še enkrat zablestela v vsej svoji ustvarjalni moči! »Jadranski biseri« so edinstvena slovenska in sploh slovanska pesnilev posvečena morju.

Gregorčič je v morju našel v sebi moč borbenosti. Kot kljubuje valovi skalam in skale trdno stoji, tako bo sam kljuboval vsem viharjem ki se vanj zaletavajo. Srečo Kosovel rabi morje samo za okvir opisanja kraške pokrajine, pač pa se pomudi pri njem njegov brat Stanko. Trdi Gradnik in Gruden sta morju posvetila mnogo svojih najlepših pesmi. Nekaj žalostnih motivov ima Karel Širok. Najlepšo, najveličastnejšo pesem, himno morju pa je posvetil naš najboljši lirik Oton Župančič.

Najlepše primere nam je izbral predavatelj in jih podal da smo sanjali, hrepeneli in čutili, kako nas vse morje obdaja. Čuli kako pljuska ob obsežne čeri, spoznali njegovo večno ispreminjanje. In ko smo končno čuli: »Mi, ki smo od morja, bomo znali čuvati naš Jadran«, smo čutili, da nam je govoril iz srca in da se bomo z vsemi silami lotili dela za boljo bodočnost naše zemlje.

JUGOSLAVENSKA MATICA — PODRUŽNICA ČAKOVEC

Čakovec, decembra. — U nedjelju 10. decembra, 4 sata po podne priredila je Podružnica Jugoslovenske matice Čakovec u sudjelovanje učenika učiteljske škole i vježbovnice Akademiju sjećanja na neoslobođenu braću.

Iza državne himne što je otpjevao mješoviti zbor održao je vrlo dirljiv govor predsjednik Jugoslovenske matice gosp. Dušan S. Temerinaec direktor učiteljske škole jasno i s crtama prikazao kalvariju našeg zaboravnog naroda u Julijskoj Krajini. Spomenue je brutalnu silu, koja lišava taj naš narod svakog čovječanskog prava dočim u našoj domovini uživa šaka narodnih manjina sva prava, što ih malo koja država tako daje. Otpornost našeg naroda je velika, žrtve su ogromne, dragocjeni mladi životi daju se na oltar zajedničke slobode. Mi, Jugoslaveni, izdržali smo mnogo muka, pa ćemo uzdržati i tu narodnu muku, i konačno, veli gospodin Temerinaec pobijedit ćemo, jer je Pravda uz nas.

Iza toga je deklamirala Viera Ribarić, učenica uč. šk. »Smilujte se« od J. Kraljice, na što su joj prisutni povladjivali i rado je promatrali, jer je bila odjevena u

istarskoj narodnoj nošnji iz Muna (Čičarija).

Pod ravnanjem prof. gosp. Pokaza Franje otpjevali su učenici(ce) Učit. škole vrlo lijepo i skladno: Zuccon-Brajsa: Himnu družbe Sv. Ćirila i Metoda; F. S. Vilhar: Ispod Triglava i Brajsa: Bilo vavek veselo.

Zatim se odigrala »Nada Istre« od Klonimira Škalca. Istranka je bila naša Istranka Dušica Mihaljević uč. Učit. škole, rodom iz Pazina. Bila je u narodnoj nošnji iz Čičarije. Odigrala je s osjećajem, te joj je uloga veoma pristala. Istranin je bio g. Milić Ignacije Hrvat g. Grohovac Dragutin, Srbin g. Krapac Dragutin. Slovenac g. Ružić Franjo, učenici, Učit. škole. Svi su svoje uloge valjano i odlično odigrali s potpunim razumijevanjem i čuvstvom. Sudačnici su bili Tomić i Zorkica, učenici vježbovnice Zemljik Stefa i Tišlaric Andrija. Publiku je sve vrlo rado slušala i pozorno pratila tok predstave. Kod mnogih se pokazala suza boli i ogorčenja.

Uopće možemo reći da je bio cio program odlično izveden. Na koncu bila je živa slika: Istarska porodica uz braću Srbina, Hrvata i Slovenca uz pjevanje F. S. Vilharove: Iz bratskog zagrljaja.

Svojim silnim i tihim radom moći će naša Podružnica da i ove godine pošalje u Zagreb Jugoslovenskoj matici 2000.— dinara kao božićni prilog da privede taj skromni iznos svojoj svrsi.

Sjećajući se i našeg glasila, koji neumorno vrši svoju historijsku misiju, šalje-mo u fond »Istre« kao božićni dar 50.— dinara. — R.

VSE ZA PISARNO
dobavlja & popravlja
A. PRELEC 3456

PAR BILJEŽAKA O JEDNOM NAŠEM KULTURNO-PROPAGANDNOM PITANJU

Kod nas, u našem emigrantskom pokretu poklanja se teatru tek od vremena do vremena stanoviti interes. Dobra kazališna predstava iz života našega krala i naših ljudi znači mnogo za nas u kulturnom i propagandnom pogledu. Kroz kazalište daje se mnogo korisna učiniti. Za to je potrebna međutim suradnja od nekoliko faktora: autora, glumaca-amatera i publike. Riječ je dakako o naporima i akcijii koja bi proistekla isključivo iz naših redova, izvedena od onih sila koje bi nam u tom slučaju stajale na raspoloženju. Do jednog takvog sistematskog rada, makar i u najmanjim dimenzijama u naškromnim granicama još nam prilično manjka. Tako međutim ne bi trebalo ostati.

Nekoliko je manjih pokušaja bilo. Pokušaja koji su značili izvjesnu momentanu prigodnu uspjelu realizaciju i na tom se onda ostalo.

Naši zagrebački akademikari uvježbali su komad iz istarskog života »Za našu grudu« Davali su najprije na Krku i u Aleksandrovu, zatim u Zagrebu, negdje prije godinu dana, i zatim nedavno u Subotici u povodu Rapalskog dana Svagdie s uspjehom. Bila su u izgledu svojevremeno i gostovanja u drugim mjestima ali do njih nije došlo. Izvedba drame skopčana je s tolikim materijalnim i tehničkim poteškoćama (veliki broj sudjelujućih, kostimi scenerija itd.) da do gostovanja u nekom mjestu izvan Zagreba može doći jedine s unapred garantiranim materijalnim uspjehom. Manja mjesta, s malenim pozornicama ne dolaze prema tome u obzir. A ipak vidjelo se i znade se da je izvedba istarskih studenata od djelujućeg propagandnog doima.

Drugi su pokušaj napravili naši primorski studenti u Ljubljani. Delak je s njima uvje-

zbao primorsku reviju »Glas od doma« — koja je imala značajan uspjeh u predvečerje Rapalskog dana. Kasnije je revija ponovljena u Škofjoj Loki. U projektu su bila gostovanja po ostalim mjestima Slovenije, prije svega u Mariboru i Celju.

Postojala je namisao za gostovanje u Zagrebu čak je prema tom planu (odmah poslije premijere u Ljubljani) gostovanje imalo uslijediti još početkom decembra. Vjerojatno je međutim da misao gostovanja nije napuštena već je dolazak u Zagreb samo odgođen na drugi rok.

Kad je riječ o gostovanju, onda valja u našem slučaju svakako stvar dobro promisliti i proračunati. Gostovanja u koliko nije za njih osobito pogodan momenat i u koliko se za njih ne može uzbuditi unapred veći interes idu uvijek u susret materijalnom neuspjehu. Jer mi još u Zagrebu ne možemo samo sa našom (istarskom i slovensko-primorskom) publikom ispuniti kazališnu dvoranu. Diferenca u jeziku također je realna činjenica s kojom se mora računati i koja ne ide u prilog kao atrakcionni momenat, kad zovemo i drugu publiku izvan naših redova. Prema tome eros publike morao bi činiti naš zagrebački dio gradjanstva koje smo malo prije spomenuli. Potrebno je dakle najprije s te strane imati osigurano gostovanje.

Momenat na koji se može računati kod gostovanja i kod domaćih nastupa najpogodniji je još uvijek onaj, kada emigracija u dotičnom mjestu održaje koju proslavu. Gostovanja i teaterski nastupi u većim dvoranama (kazalište) dolaze u obzir kao nadopuna dio (makar i pretežni) programa nipošto još kao samostalan nastup.

Pozitivni primjeri: nastup sa »Našom grudom« u Zagrebu u povodu lanijske Dobroline proslave i nastup u Subotici u povodu Rapalskog dana skopčanog sa proslavom oslobođenja Subotice.

Osim ovih nastupa, drugih značajnijih nije bilo. Mi naime nemamo dovoljno dramskog materijala na dispoziciju koji bi nam odgovarao i po ideji i po formi. Osim nepretencioznog komada Klonimira Škalca, koji je izveden na manjim pozornicama gotovo da i nemamo ništa

Mi ne stajemo na pola puta!

Savršenija kola traže savršenije mazivo. Zato smo usavršili

MOBILOIL ARCTIC

koji sada omogućuje kod niskih temperatura još lakše startanje i mnogo se brže rasprostire po plohamo cilindra i po ležajima nego li prije

MOBILOIL ARCTIC

ima osim toga

veću mazljivost,
ekonomičniji je u upotrebi,
otporniji je protiv oksidacije
i tvorenja ugljenastih zaostataka:

MOBILOIL ARCTIC

je zapravo ulje dvostrukih svojstava, jer omogućuje najlakše startanje zimi, a osim toga zaštićuje potpuno vrući motor u pogonu.

To je i te kako važno, jer je ulje pod vrgnuto u najkraćem vremenu promjenama od temperatura ispod niš tice na plus 200° C u cilindru! Dakle apsolutna sigurnost pogona za vrijeme rada!

A ipak lako startanje!

»Novi Gargoyle Mobiloil Arctic je tamnije boje i nešto gušći.«

Mobiloil

Ne zaboravite ni na prigon i diferencijal!...

Zimi općenito: Gargoyle Mobiloil CW

za nove Gleason, Aphon, Syn-chron, Hypold i druge pužne

prigone novi: Gargoyle Mobiloil EPW

za teža opterećenja novi: Gargoyle Mobiloil EPX

JUGOSLOVENSKA STANDARD VACUUM OIL COMPANY D. D.

KATEHET NA TOLMINSKI GIMNAZIJI

Tolmin, decembra. Na gimnaziji u Tolminu su nastavili duhovnika M. ki je bil dosleđ namešten u tržaški bolnici, odkoder pa so ga morali odpustiti radi homoseksualnih nagnjenj.

SAKUPLJENO U DELNICAMA ZA ISTRANE.

Na jednom izletu nekolicine rodoljubnih Sušačana u Delnice sabrano je Din 261.50 za pripomoć istarskim izbjeglicama. U ime bjednika najljepša hvala.

Socijalni ostsjek,
Emigr. udruž. »Istra« u Sušaku

drugo. Eno Sarajevo je neki dan tražilo manji, zgodni komad, ali što im se moglo odgovoriti. Jednostavno to, da im nemamo što poslati kao i u većini ostalih slučajeva. A takvih prilika je više. Za »Našu grudu« traži velike zahtjeve — kako je rečeno u osobama i u tehničkom pogledu, — pa ne dolazi u obzir jednako kao ni Delakov »Glas od doma«.

Nama bi trebao popularni reper-toir, prilagodljiv manjim pretenzijama, lako izvodiv. Piše li takve stvari koji od naših literata uopće. A ako netko piše ili ima štogod, ima li opet netko drugi koji bi se pobrinuo zato, da se znade, koji bi imao evidenciju, pregled nad tim?

Gledali smo prije par tjedana u zagrebačkom Malom kazalištu preradjenu dramu ruskog pisca Ćirkova: Židovi u izvedbi Dramskog studija. Istina, drama je propala, a predstava se odvijala uz živo opredjeljivanje publike: za i protiv (bilo je dabo-me i neutralnih) već od prvog čina, kad se na momente pričinito, da se predstava uopće neće moći dovršiti. Pokušaj aktualiziranja ove drame, stare 25 godina, nedavnim poznatim događajima u Njemačkoj imao je svoju tendencu. Nov pokušaj značio je također i eksperiment sa inscenacijom i načinom glume. Novinska kritika drugog dana bila je sasvim negativna.

Pa ipak mislimo, da se s našeg stanovišta izvući ova konstatacija: aktuelni sijezi iz života našega naroda u Julijskoj Krajini dovedeni dramski u dotleranoj formi na pozornicu, mogli bi odavle zvučiti kao teška optužba, upravo kao što su »Židovi« Dramskog studija protest protiv hitlerizma s jedne svoje strane. Pri tom naš »tendenciozni teater« i ne bi trebao da se posluži tendencijom u tolikoj mjeri da podijeli publiku u dva dijela.

U zagrebačkom kazalištu daje se Careva »Vicencica« Uspješno, davana je već nekoliko puta. Našoj se publici, drama »vidja. Netko, jedan naš ugledni gospodin, rekao je da bi ovu dramu iznijeli možda s isto takvim uspjehom i naši diletanti. Možda preuzetan sud?

Naravno ako se sud: po glumačkoj izobrazbenosti i rutini koju posjeduju profesionalni glumci, pogotovo prominentni zagrebačkog kazališta. Ali tu je riječ o drugom. O onom dočaravanju specijalnog riječko-istarskog, primorskog ambijenta, koji nije došao dovoljno do izražaja na pretstavi »Vicencice« — a koji je u drami inače tako primjetljiv. Tu je onda i onaj meki, čakavsko-primorski dijalekt, naš toliko značajni akcenat.

Kako bi bilo da ugledni autor »Vicencice« možda sam preudesi komad prema zahtjevima manje diletantske pozornice, da provede izvjesna, nebitna kraćenja na pr. u licima. Manje družine u primorskim mjestima i u istarskim društvima, moguće bi onda time dobile zahvalan komad za svoje nastupe.

Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca u Zagrebu nagradila je u litošnjem svojem natječaju za najbolju pučku glumu »Za goli život«, dramu iz istarskog života od Ernesta Radetića. Autor je nagrađen trećom nagradom. Teže će međutim biti sa izvedbom u Zagrebu radi karaktera ovog istarskog komada, odnosno njegovog sadržaja koji obradjuje današnje prilike u Istri.

Osim par spomenutih drama tu su i Ger-vaiove: »Tri slike iz Istre«. Valja i njih voditi u evidenciju. Jer osim pomanjkanja reportira, koji bi valjalo nadopuniti, trebali bi se intenzivnije staviti u akciju i drugi faktori. Pokrenuti osim naše ljude da pišu i glumce-diletante da izvođe predstave. U našoj publici možda neće biti tako teško pobuditi interes za takva nastojanja. Jedno od prvih pitanja s time u vrlo uskoj vezi je naravno i pitanje materijalnih sredstava.

Možda ćemo i u tom ići štogod dalje — s vremenom. Savezni propagandni ostsjek na pr. mogao bi eventualno povesti inicijativu i ispitati barem prve mogućnosti za početak. Daljnji rad bi se kasnije naravno proširio i morao bi imati slobodniji zamah.

Korist i potrebu nije sigurno potrebno ni najmanje isticati (a. r.)

VIJESTI IZ JULIJSKE KRAJINE

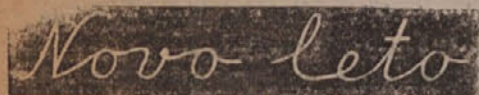
PROGONI I ARETACIJE

ARETACIJE NA PROSEKU.

Trst, decembra 1933. — Pred dva desetaka dana aretirali su na Proseku kod Trsta dva brata Štoka. Još se nalaze u koparskom zatvoru. Nekoliko dana bila je u zatvoru i jedna njihova rođakinja, koja prodaje cvijeće u Trstu na Piazza Goldoni. Nju su aretirali zato, jer je jednomo od braće Štoka posudila tik pred aretacijom 50 lira... To je motiv, da se u Italiji tjeraju ljudi u zatvor. Ako neko ima kod sebe pedeset lira, već se sumnja od kuda ih je dobio: mudra fašistička policija odmah pomisli nije li po srijedi neko proturđavno djelo. Pravih razloga za aretaciju braće Štoka još neznamo.

ŠTEVILNE ARETACIJE V TRŽIČU RADI ŠPIJONAŽE

Trst, decembra. Potrjuje se vest, da so ustavili delo v ladjedelnic in aretirali 16 oseb, med njimi 6 inženirjev. Osumljeni so, da so prodali načrte podmornikov neki tuji državi.

ARETACIJE NA GORIŠKEM

Gorica, decembra. V sredo 15. nov zvečer so aretirali v Sv. Petru pri Gorici Siliča Julijana, Križniča Jožeta in Siliča Franca. Vzrok aretacije ni še znan.

ARETACIJE V TOLMINU

Tolmin, decembra. V Tolminu so aretirali tudi Janeza Kvačiča in brata Rutarja iz Cadrja, Mičeta Urbančiča iz Tolmina in Valerijo Fonovo ter še dve dekleti iz Podbrda. Vzrok ni znan.

SODIŠČE SODI RADI PREPEVANJA SLOVENSKE PESMI

Šest obsojenih fantov na do 4 leta ječe. Postojna, 10 decembra. — Poročali smo svoječasno o aretaciji šestih mladeničev iz Košane, ki so bili aretirani radi prepevanja slovenskih pesmi. Kot zglela jih je z izredno naglasi obsojilo izredno sodišče, kajti iz Trsta je prišlo poročilo, da so bili obsojeni in sicer: Stradiot Jože, star 28 let in Martinčič Tone star 30 let, vsak na 4 leta ječe. Mauninger Anton, star 19 let, Biščak Alojz v 19 letu, Pupis Leopold, star 23 let in Adam Jože, star 23 let, vsak po 2 leti ječe. Vest o tej obsodbi je silno razburila domačine, ki so sicer že vajeni takih krivičnih obsodb. V spominu jim je še komaj pred nekaj meseci izvršena konfinacija nekega slaboumnega; poleg tega je pa koštanska fara do-prinesla že dve na dosmrtno ječe obsojeni žrtvi.

ARETACIJE RADI SLOVENSKEGA PETJA

Gorica, 16. novembra so radi slovenskega petja v gostilni aretirali, po nekaj dneh pa izpustili: Jožeta Šorlija, trgovca Podgornika, Jožeta Oratnika, Jožeta Kofola, Jožeta Rutarja iz Sv. Lucije in Mirka Krivca, Franca Fortunata, Franca Zlatoperja, in Modrejc. Po večini so bili k malu izpuščeni, le trije so ostali delj časa v zaporu.

O ARETACIJI ARČONA

Gorica, decembra 1933. V prejšnji številki je naš list poročal, da so obsodili mesarja Davida Arčona iz Renč na pet

let ječe radi nedovoljene hranitve orožja. Iz drugih virov doznavamo, da je bil Arčon izpuščen iz zapora, ker so je dokazalo, da mu je omenjeno orožje podtaknil njegov maloleten brat, ki je zelo vnet pristaša fašizma. Omenjeni primer nam daje sliko o žalotni morali, ki je posledica fašističnega hujškaranja in ki izpodkopava temelje družinskih odnosov in odnosov med prebivalci samimi.

OSUDA U PROCESU ZBOG UBIJSTVA MILICIONERA KUHARA.

Pula, decembra 1933. — U Puli se je 7 i 8 o. m. održavao proces protiv Karla Mirkovića i Narcisa Candottija, dvaju radnika, koji su 4. juna ove godine pred gostinom Flego u Puli (Via Giovia) istukli milicionera Cuchara (Kuhara), koji je dva dana iza toga, navodno, od toga umro. Do tučnjave je došlo radi toga, jer ih je Kuhar izazivao. Toga je dana bila u Puli neka fašistička parada i Kuhar je došao u gostionu u uniformi da provocira. Hitio je da gosti kliču zajedno s njime fašizmu i Mussoliniju, a tome su se naročito Mirković i Candotti protivili. Kad su izašli van, Kuhar je išao za njima da ih i dalje provocira, a oni su udarili po njemu. To se doduše sada u procesu nije iznosilo, nego se stvar prikazala kao obična tučnjava. Osuđeni su Candotti na 2, a Mirković na godinu dana zatvora.

SANTO MANGANELLO ZOPET NA DELU

Trst, decembra. 4. novembra je bil kakor običajno v Marezigah pri Kopru letni živinski sejem. Ljudstvo se je po končanih kupčijah krepčalo v gostilnah. Tega dne pa se je vršila tudi proslava »zmagovite« okupacije Trsta. To priliko so hoteli izrabiti faš. veljaki in pokazati svojo moč in svojo kulturo. Zato so napadli naše ljudi, ki so mirno sedeli v gostilnah in se pogovarjali z gorjaci in jih drugega za drugim odpeljali na cesto. Kjer so jih pretepli. Napad je vodil italijanski učitelj iz Sv. Antona.

POLICIJSKI TEROR U ČIČARIJI.

Mune, decembra 1933. Pred nekoliko vremena smo vam javili, kako je naša karabinerska stanica dobila pojačanje, tako da je od 4 karabinjera bila povišana na 12. Nismo znali razlog zašto je ovo pojačanje stiglo. Zadnji dane novembra pojačanje je ukinuto i sada su ostala opet samo četvorica kao što je bilo i prije. Doznali smo razlog ovim mjerama. Pojačanje bilo je zato, jer su se bojali da ne bi nastala kakva buna, kad je u našem susjednom selu Vodicama uapšena masa naroda. Imali smo prilike čuti ove gornje riječi od samih karabinjera, koji su kod nas bili i čuvali nas.

U našim susjednim Vodicama ubijen je jedan mlad i nevin život. Vrlo dobro smo poznavali pok. Juriševića Ivana, jer je skoro svake nedjelje dolazio k nama u naše selo, gdje je imao svoju zaručnicu, pa se je imao za neko vrijeme vjenčati. Poznamo ga kao vrlo poštenog i sasna mirnog mladića.

Inače naše su vlasti počele kopati ne-kakve kaverna kod nas, u brijegu takozvanom »Burica«. Tai se brijeg nalazi desno od ceste Mune-Starad. Ovaj je brijeg odalečen od ceste preko 1 km i sav je obrađen šumom. Kako doznajemo i cestu će do ovih kaverna napraviti koja bi se vezala sa cestom Trst-Rijeka kod Starada. Neznamo što time misle naši gospodari, ali možemo da razabiremo...

NAŠ JEZIK IN CERKEV V JULIJSKI KRAJINI

Cerkovnik aretiran

Protiv Slovincem se gonia nadaljuje na raznih koncilih in krajih. Iz Ajdovščine se čuje da oblastva rujko proti župniku Fonu. Namen je. župnika, zlepa ali zgdrza spraviti proč da bi upravo duhovnije prevze fašistovski katehet. Aretirali se ajdovskega cerkvenika in ga odgnali v Gorico. Tam so mu baje izsilili izjavo na škodo župnika: župnik da mu je na dan fašistovskega župnika 4. novembra ukazal, naj zveni tako kot se zvoni mrličem. Take obtožbe so pač samo smešne, pa oblastvom zadostuje, da dobe kakršnekoli videzni razlog. Sedaj groze župniku, da ga konfinirajo, ako prostovoljno ne zapusti župnije.

NEKAJ VESELEGA

8. novembra se je vršila slaynostna otvoritev šolskega leta v gledališču Rossetti. Med prisotnimi je bil tudi vojvoda D'Aosta, prefekt in škof Fogar. Zadnji je prišel prefekt. Ko so mu razni zastopniki oblastev ponudili roko, je odklonil tak pozdrav, češ se tako v Italiji nepozdravlja, ker zadostuje pozdrav »alla romana«. Ko pa je pristopil k škofu, pa mu je sam ponudil roko z besedami »Ecco l'ultima mano alla chiesa«, na kar mu je škof odgovoril »Eccellenza, non è mica la chiesa mo ribonda.«

PISMO IZ SV. KRIŽA PRI TRSTU

Sv. Križ pri Trstu, decembra 1933. — Gospodarsko-delovna kriza, ki je že od nekaj doma v Italiji je neusmiljeno zadela tudi našo vas.

Z ustavitvijo dela v nabrežinskih kamnolomih

so ostali skoro vsi naši delavci — kamnoseki in klesarji brez dela. Mnogim odpuščenim delavcem so ostali delodajalci dolžni lepe svote: do 2000.— lir, tako da so reveži delali cele mesece zastonj. Dosti se jih je izselilo že pred leti v Ameriko, Francijo in Jugoslavijo, oni pa ki so v upanju na boljše čase ostali doma, se s strahom povprašujejo kaj bo to zimo in v bodoče sploh, kajti da bi kamnolomi zopet oživel ni upanja več.

Vsled vremenskih neprilik je bila tudi naša letina zelo pičla.

Grozja smo pridelali za polovico manj kot lani, jesenskih pridelkov pa prav nič. Vino vkljub nizki ceni čaka in čak kupcev. Kdaj se bodo povrnil tisti časi, ko se je naše vino prodalo že takoj po trgatvi. Takrat so ga pokupili kranjski vinski trgovci in ga precej dobro plačali. S prihodom Italjanov v naše kraje pa je vse to prenehalo. Naš ubogi kmet je gospodarsko popolnoma uničen. Vknjiženih dolgov ne more odplačevati in tako gre marsikatero posestvo na boben. Vse bitke, bodi si žitna ali katerakoli druga ga ne bodo več rešile popolne propasti. Zato postaja mržnja na tujca če tudi tiha, vsak dan večja.

Morski vihar

je prejšnji mesec deloma porušil naš pristan (portič) in prizadel ogromne

škodo našim ubogim ribičem. Nekaterim je popolnoma razbil njihove čolne in jim tako odvzel vsako možnost za že itak pičel ribji lov. V povojnih letih namreč lovi po našem morju zelo dosti ribičev iz Chiozze in celo iz Neapelja, ki s svojim načinom ribarenja uničujejo ribjo zalogo po morskem dnu v škodo naših ribičev. Vsi protesti pa prav nič ne koristijo in tudi oni komaj čakajo da bi jih kdo rešil škodoželjnega tujca.

Pred kratkim smo imeli občni zbor tukajšnjega fašja.

Zbor se je vršil na prostem pred sedežem dopolavora. Politični tajnik učitelj Manes, Albanec po pokoljenju, doma nekje iz spodnje Italije, zagrižen sovražnik vsega kar je slovenskega, se je v svojem poročilu hvalil kaj je vse naredil v zadnjih dveh letih njegove-

ga paševanja: potrojil da je število fašistov, milicnikov, balil in dopolavora, preskrbel nov sedež dopolavoru itd. Ni pa povedal na kak sleparski način je množil število članov faš. organizacij. Poklical je nemreč omahljivce in pa take, ki so v kaki službi in jih je pozval kar podpisati že spisane prošnje. In poklicani, v strahu za vsakdanji kruh so podpisali prošnjo. So prišli tudi značaji, ki mu niso šli na limanice. Nadalje je poročal o delovanju dopolavora, ki pa ni kako kulturno društvo, kakor zahtevajo pravila ampak čisto navodna gostilna in shajališče tu naseljenih lahov in njihovih podrepnikov. Zbral je sicer, oziroma kar sam opisal precej pevcev. Toda po par vajah je vse prenehalo, ker vpisani pevc so lepo ostali doma. Odposlanec pokrajinskega tajnika, odvetnik Wondrich iz Trsta, ki je prišel na zbor v spremstvu zloglasnega Grazioli-a iz Sežane, je pohvalil delovanje tajnika Manesa, hvalil dučaja češ da je preobrazil Italijo v eno samo celavnico in se je skrbno izogibal vprašanja brezposelnosti. Navzočemu učitelstvu, ki je moralo prititi na zbor z vso šolsko mladino je zabijeval naj njihovo raznarodovalno delo vestno nadaljujejo. Brezposelnim je ob koncu rekel da naj imajo več zaupanja kot upanja in obljubil je da bo preskrbel uniform za milicnike in balilo.

Zbor se je končal s par vskliki dučaja s strani šolske mladine, ki je že izučena za take prilike in navzočih lahov. O kakem navdušenju in o ogromni udeležbi kot je pisal »Piccolo« ni niti govora. Razen šolske mladine, lahov, trgovcev in gostilničarjev, ki so morali za ta čas zapreti trgovine, je bilo navzočih malo ljudi. Niti vsi domači fašisti niso prišli. In še te je sklicala skupaj vaška godba, ki je morala svirati celo uro pred začetkom obč. zbora.

Naš politični tajnik, je tudi šolski voditelj,

sicer mu je šola zadnja skrb ker prav rad zamenja šolske predmete s politiko, niti namreč v srh mladine sovraštvo proti Jugoslaviji; in še eno službo vrši v Sv. Križu: je kontrolor protipostaven seveda, na tukajšnjem poštnem uradu, kjer službuje šele nekaj časa njegova sestra. Pridno pregleduje in odpira pisma, ki prihajajo iz Jugoslavije in dela naslovljencem sitnosti.

ŽIVINSKO POSTOPANJE Z NAŠIM NARODOM V MESTNI BOLNICI V TRSTU

Prijatelj nam piše: Ležal sem bolan več časa v mestni bolnici v Trstu, ter ko sem se čutil pri zdravju opazoval sem druge moje sotrpine ter spoznal več oseb, ki so bile iz raznih krajev Julijske Krajine. Nekateri so znali kakšno besedo italijanski a nekateri nič. Ti zadnji niso mogli z nobenim govoriti, ker je prepovedano govoriti slovenski. Vedno sem slišal, da v nesreči treba pomagati tudi svojega največjega kovražnika, no v tržaški mestni bolnici, če ravno bolniki morajo sami plačati bolniške stroške, so nasprotni temu principu, če gre za Slovence, kateri so po krivici usode padli pod italijansko oblast.

FAŠISTIČKA BRIGA ZA NEZAKONITU DJECU I DAROVI ZA VJENČANJE

Interesantna otkrića puljskoga lista

Pula, decembra 1933. — Što je to »Opera maternita ed infanzia« to mnogi naši čitatelji znadu. To je fašističko udruženje, koje dobiva od vlade sredstva, da njima pomaže zapuštene majke i nezakonitu djecu. Razumije se, i to ima najprije propagandni karakter, da bi se u širokim narodnim slojevima opazilo, kako je fašistički režim obazriv prema biljednicima. I u Julijskoj Krajini postoji ta organizacija i radi ponešto.

Ovih dana čitali smo medjutim u puljskom listu »Corriere istriano« članak, u kojem se uprava te organizacije tuži, kako joj je teško djelovanje po istarskim selima, u prvom redu zato, jer je narod nepovjerljiv, tamo gdje se eventualno uspije prodirjeti, događaju se stvari, koje su narodoito interesantne. Vjerenici, koji bi se inavli vjenčati, radije živu u divljem braku, je, u tom slučaju žena može da za djecu, koja su nezakonita, dobiva novčanu potporu od »Opera maternita ed infanzia«. Te žene živu u sasvim normalnim familijarnim odnosima s ocemvima svoje djece, ali nisu zakonskim putem vjenčane i kao takve iskorištavaju tu organizaciju. Potpora za nezakonito dijete prelazi petstotina lira godišnje! To nije mala svota za današnje prilike, pa se s time računa. U članku se kaže, da postoji doduše i nagrada od petstotina lira za svaki novi brak, ali onaj ko računa misli: bolje je dobiti za dijete po

500 lira godišnje, nego samo 500 lira jedamput za vjenčanje...

Tako se uprava te organizacije tuži u puljskom listu. Mi vjerujemo, da se to događa. Znamo da je naš narod u vrlo teškim prilikama, ali opet držimo, da se u našim selima to događa samo kod onih žena, koje nemaju poštenja i ponosa i koje je selo odbacilo. A da je tome tako, možemo zaključiti i po tome, što se potpore »Opere maternita« i ne daju nego samo onim ženama, koje nemaju nacionalnog osjećaja, kao što se i potpore za vjenčanje daju samo fašistički orijentiranim supružnicima.

ROMANJE NOVOPOROČENCEV V RIM

Mussolini nadahuje in podpira na vse načine svojo demografsko »bitko«. Eno izmed takih sredstev, ki naj bi vabilo mlade Italijane v zakon in s »tem večala število Italjanov je tudi znižana voznja, ki jo nudi novoporočencem, da si lahko na ta način privoščijo ženitovanjske potovanja v Rim. Letos je od 39. julija izrabilo tako znižano vožnjo 36.570 parov. Od tek se omenja, da je bilo 1.762 takih, ki so prišli iz inozemstva in iz obmejnih krajev. Število je proti velikosti italijanskega naroda vsekakor minimalno in to še za čas pol leta. Ne samo iz tega, ampak tudi iz drugih dokazov, se da jasno razvideti, da kljub vsemu podpiranju tudi ta Mussolinijeva »battaglia« ne uspeva.

ITALIJANSKE VOJNE NAPRAVE IN NAŠ KMET

Italija pripravlja z vsemi svojimi silami vojni! Utrjevanje se vrši v takem obsegu, da se more človek nehoti vprašati ali bo že jutri napočila vojna. To žalostno resnico mora občutiti in polni meri naš primorski človek. Meja, ki deli njega od nas je zgrajena s pravo betonsko ograjo v obliki velikanskih podzemskih kavern, dolih rogov, strelskih jarkov itd. Pa ne samo to! Nova vojaške ceste se gradijo z ameriškansko hitrostjo. Vsa meja je z njimi že prepredena. Vojašnice vstajajo kot gobe po dežju. Vedno pogostejše prihajajo na mejo pošiljke vojnih batalionov, topov in streliva. Kdo bo še verjel v miroljubnost Italije?

Gradnja vseh teh velikanskih utrd in naprav ob jugoslovanski meji in v zaledju, ker tvorijo tri tako zvane obrambne pasove ima svojo strateško in za naše kmete posebno važno gospodarsko stran.

Oglejmo si najprej prvo. Izredno veliko pažnjo polaga Italija v naših krajih na vojno letalstvo. Danes ima že nad 7 velikih vojaških letališč in sicer, bovsko, mirenko, šempasko, vipavsko, postojnsko, divaško, tržaško in še mnogo drugih, ki so neposredno združena s kolodvorji. Vsa ta letališča, razen tržaškega, so na novo narejena. Največje med temi je mirenko, ki je baje tudi največje in najmoderneje urejeno italijansko letališče. V hangarjih je stalno nad 90 vojnih letal in še za toliko letal prostora pa je na raspolago. Šempasko letališče je pomožno, a vendar veliko, vipavsko je zelo obsežno, a še večje je postojnsko, ki se razteza vse od Matenije vasi do Zaloga. Prostor na letališču je zasejen z deteljo tako, da se ga neopazi zlepa. Večina letališč ima poleg tega urejena upravna poslopja, z velikimi hangarji. Objekti imajo zunanje stene cikcakasto prepletkane z raznimi barvami, ki varujejo letališče pred opazovalci s tujih letal. Letališča imajo več bencinskih rezervoarjev z vsemi ostalimi potrebnimi pripravi. Splošno so vsa ta letališča najmoderneje urejena. Na njih se dnevno vršijo redne vaje. Na vse zgodaj zbudi naše kmete ropotanje motorjev, ki konča šoke s sončnim zahodom. V načrtih sta novi vojaški letališči zaenkrat je v Trnovem in Lupoglavu.

Nič manj pozornosti pa ne posveča fašistična Italija gradnji obrambnih objektov, vojašnic in skladišč. Do zdaj so dogradili brezštevila vojaških skladišč na Tolminskem, na Kozarškem polju, v Poljubinu, v Podbrškem kotu v Lupoglavu (pod Učko). Vanje so že navozili najraznovrstnejši vojaški material, kot topove tudi največjih kalibrov, strelivo, orožje, vojaške opreme in splošno najmodernejša vojna sredstva. Določili so jih na zaprtih, oz. pokritih vozovih in kamionih z največjo previdnostjo in skoro samo ponoči. Vojaška skladišča so zgradili še okoli Idrije, pri Vipavi in Postojni. Kako prebrisani so Italijani pri teh delih nam kažejo zlasti skladišča na »Dulah« nad Košano in v Hrušici pri Podgrađu, ki so jih dogradili letos. Tu stoji vse polno manjših in večjih stavb, zidanih napol v zemljo napol nad zemljo, ponajveč iz armiranega betona. Vsa vojna kolonija gleda od daleč ko nedolžna vas. Največji oz. najdaljši poslopje so na zunaj tako uredili, da je popolnoma podobno cerkvi. Končaste strehe so prepletkali tako, da se ne more spoznati, da so nove, ravne pa nasejali s travo. Vse te stavbe so gradili med drevje in je bilo delavcem strogo zabranjeno poškodovati tudi vejice dreves ob stavbah. Hoteli so na vsak način, da bi izgledalo, kot da je drevje zraslo poleg stavbe, ne pa stavba ob drevju. Pa tudi povsod drugod niso nič manj »zagonetni« in previdni z načinom gradnje vojaških stavb.

Se več ko skladišč so zgradili vojašnice. Vse so urejene moderno in zidane moderno. Vsa dela so gradile privatne seveda italijanske tvrdke, ki so bile strogo nadzirane. Tako so nove vojašnice v Podbrdu, Idriji, Vipavi, Hruševju, Postojni, Mateniji vasi z obširnimi hlevi za konje in lopami za avtomobile. Nove vojašnice ima St. Peter n Krasu, Hrastje, Trnovo s 6 manjšimi objekti, Bistrica, ker ima samo ena skupina 4 večje in 9 manjših stavb, dalje Gomane, Sapijane, Podgrad, Lovrana, Lupoglava z 12 objekti itd. V Podbrdu, Knežaku in v nekih drugih krajih jih še gradijo.

Veliko skrb gojijo talijanske vojaške oblasti za vojaške ceste. V zadnjih letih so zgradili v Jul. Krajini na stotine kilometrov cest neposredno ob meji, zgolj v vojaške namene. Zato je največ teh cest popolnoma zaprtih, vsakemu civilnemu prometu pa ho do dovršenosti še nekateri že trasirani deli vojaških cest, bo Kras posredno zvezan s Snežnikom in bo obenem isti del ceste vezal celo vrsto vojaških skladišč, kavern, naprav in utrd (letališč pri Divači z napravami na »Dulah« te z vojašnicami v Hrastju, te z vojašnicami v Trnovem in Bistrici ter z utrdami v snežniškem gozdu). Novo vojaško cesto so izpeli tudi iz Postojne, odcepili se od ceste, ki pelje na Ravbar-komando, gre čez železniško progo Postojna-Rakek, pod Javornikom, Kožlekom do Debelga kamna skozi po pobočjih in gozdovih, nakar se obrne na desno in pride pri vasi Trnje na Plivsko cesto. Cesta je široka, solidno izdelana in zelo udobna. Vsem ima samo tri neznatne klance in enega večjega. Del te ceste iz gozda do Trnja je na večjih krajih spodkopan in pripravljen za mine. Ob tej cesti v gozdu pa je več kasarn. Tu so letos gradili močne utrdbe, zato je le del te ceste

dostopen civilnemu prometu in to do Kožleka. Važna in daljša vojaška cesta bo tudi tista, ki bo vezala Idrijo po Kanomelijski dolini čez Trebušo, s Sv. Lucijo. Izpeljana bo tik za mejo in bodo s to cesto dostopne razne, strateško zelo važne točke. Seveda so to samo nove ceste. Nešteto cest pa se je v vojaške namene popravilo in prenovilo. Vse ceste so krasno izpeljane brez velikih vspetov in ovinkov. Kar se tega tiče, so Italijani res pravi mojstri.

Omenimo naj še gradnjo podzemnih in nadzemnih mejnih utrd. Vzdolž vse jugoslovanske meje gradijo že nekaj let sem najrazličnejše vrste kavern, za katere so vse leto dajali ogromne jeklene oklepe; postavljajo nekade železne podstavke za topove, kopljejo jarke in rove tako, da je večina obmejnih hribov že vse preluknjana. Le tisti res nedostopni kraji so ostali do danes še brez vojaških utrd. Dobro so utrdili in še utrjujejo okoli Snežnika, vrh Milanje, Gomane, Obrance, Sv. Katerina nad Reko, Učko goro, Osojnice s Sv. Primožem, okoli Javornika pri Postojni, Babo, Nanos sam z vsemi okoliškimi vrhovi in vznožjem, pobočje Hrušice, Javornik nad Černim vrhom, Špič, Porezen in druge kraje. Letošnje leto so pričeli z močnimi utrdbami Podbrškega kota pa tudi manjše vrhove in griče oddaljene od meje, kot Mežgore, Tabor in druge, so že deloma utrdili.

Take in slične utrdbe pa gradijo tudi sredi vasi, kat v St. Petru na Krasu, kraju znanem po važnem železniškem križišču. Tu so ogradili z nad 3 m visokom ograjo cel hrib. Notranjo stran ograje so založili z vejicem zunanjo pa pisano prepletkali. Kaj delajo za grajo, ni znano. Jasno pa je, da n drugemu kot utrdbe. V Orehku se pa tik za gradom skopali veliki rov, ki so ga zbetonirali. Rove in kaverne pa so naredili tudi ob prometnih cestah kot na pr. ob cesti Razdrto-Postojna, dalje Razdrto-Orehok, Col-Idrija in dr. Take občestne naprave pokrijejo (maskirajo) tako, da jih malokdo opazi. Vse vojašnice, skladišča in druge take naprave imajo svoje vodovode z rezervoarji. Ograjene so po navadi z visokim betonskim obzidjem, ki ima številne opazovalnice za straže. Ob napravah imajo betonirane in včasih celo asfaltirane ceste. Tudi po gozdovih in hribovih je vsenpolno krajših in daljših cest in poti, ki vežejo utrdbo z utrdbo, kladišči, kasarnami, zaledjem.

Druga, za našega posestnika na Primorskem bolj važna, je gospodarska stran utrjevanja meje. Zagoraj omenjene vojaške zgradbe, utrdbe in letališča je vzela italijanska oblast našemu kmetu velikanske komplekse zemljišč in to brez vsakega dovoljenja in brez vsakega obzira, ali je tisto zemljišče kmetu življenjsko potrebno ali ne. Nalpeša in naidrovnost polja, veliki deli gozdov in gmajni so padli v roke vojaških oblasti ne oziraje se na kmetove prošnje in jok, ponajveč celo brez vsake odškodnine. Človeku, ki teh razmer ne pozna, se sicer zdi to na prvi pogled nemogoče, neresnično, pa je vendarle upravičeno resnica. Ne, še celo več je res, kot se sme povedati.

Kmetje po nekaterih krajih, ki imajo gozdove, ne smejo danes, pod pretjo velike denarne globe in zapora, več po listje ali drva in hoditi po svoji lasti. Drugod morajo imeti posebna dovoljenja vojaških oblasti, pripetijo pa se tudi primeri, ko sme kmet v gozd ali pa na planino po seno, le v vojaškem spremstvu. In to se godi na še neodvzetih posestvih, ki so last našega kmeta!

Nekateri kmetje bi sicer mogoče že radi videli, da se jim odvzame postvo, seveda le če se jim plača, kajti s tem bi se rešili veliki davčnih bremen in drugih težkoč. Toda odškodnine ponavadi ni! Mnogo pa je tudi kmetov, ki so jim odvzeli zadnji kos polja, ki jih je živel, tako da so zdaj ob vse civilna oblast se za te kmete nič več ne briga.

Nekoliko luči v tem vprašanju je bilo takrat, ko so pri gradnjah teh vojnih naprav, (samo cest in vojašnic), ki so bile v proračunu seveda označena kot javna dela za lajšanje brezposelnosti, bili zaposleni še naši delavci, vozniki in dobavitelji. Toda vojaške oblasti so postale do naših ljudi nezaupljive in jim ne dajejo več dela. Ponekod so izdali celo naredbo, da sme pri vojaških delih v zaledju (vojašnice, ceste) zaposlenih le 20% domačih delavcev. Ti delavci pa prejemajo skoro še enkrat manjše dneve kot italijanski.

Da so neprimke našega kmeta radi tega utrjevanja meje še hujše skrbi italijansko vojaštvo, pred katerim niso več varna tudi naša dekleta.

S. B.

UTRDBE SREDI VASI

Postojna, decembra. — Kakor so v St. Petru na Krasu, o čemur smo že poročali v našem listu, zgradili sredi vasi utrdbe in jih dobro prikrili zvedavim očem. grade slično tudi v drugih krajih. V Orehku so zgradili dolg podzemeljski rov seveda ne v miroljubne svrhe. Graščaku Dolencu tik za gradom, prav v njegovem vrtu, ki meji na bližnji hrib skopali in zgradili so kaverno, izredno velikega obsega. — Kačar išče naš kmet odškodnino za vzeto zemljišče in uničena polja, ni niti oblastva, ki bi mu priznalo škodo, niti denarja za plačilo. Za gradnjo vojaških in drugih obrambenih podzemeljskih in nadzemeljskih utrd fašistom ne zmanjka nikoli.

UTRDBE OKROG SNEŽNIKA. Zaposlitev kmetov

Reka, decembra. — Na gori Milanje in po drugih hribovih pred snežniškim gozdom, kakor tudi v gozdu samem, gradijo Italijani z velikansko hitrostjo ceste, kaverne in druga utrdbeni dela. Pri teh vojaških napravah so že delj časa zaposleni skoraj sami italijanski zločinci, obsojeni na najmanj 10 let ječe. Nekega dne so jih pripeljali z vlakom na trnovsko postajo, kjer so bili pripravljeni že kamjoni, s katerimi so jih odpravili dalje v utrdbe. Tu so skrbno zastraženi, tako da ne morejo govoriti s civilisti. Vsi ti zločinci so se prostovoljno javili za delo, ker jim nudijo to ugodnost, da jim za vsako leto dela v utrdah, računajo tri leta zapora. Poleg tega so razmeroma dobro plačani, do 2.50 lir na uro več, torej kot vsak Slovenec. Na vse načine odtrgujejo kruh domačinom. Za našega človeka pa kmalu ne bo nikakega zaslužka več, pač pa ima vsako leto večje dajatve. — Snežnik utrjujejo že več let, tako da bo kmalu teren ves spodkopan in prevrtan.

RATNIM RADOVIMA UNIŠTAVAJU SIROMAŠNA SELJAČKA IMANJA NA ČIČARIJI.

Sapijane, decembra 1933. Nedavno javili smo vam kako naše vlasti rade sa velikom žurbom na ratnim radovima i kako smo zbog toga mnogi od nas izgubili svoje kuće i zdenice (sterne), a da ne govorimo o našim njivama i sjenokosama, koje su nam ovim radovima uništene a moramo da plaćamo za njih porez. Ne uživamo niti ih možemo uživati, jer se uopće ne zna, gdje su se nalazile. Ovog vam puta javljamo da smo ovih dana dobili strogi nalog od vojničke vlasti, da moramo u vremenu od 8 dana isprazniti naše polje tako zvano »Brusno«. U naredbi stoji da sve što imamo na tom polju čim prije odstranimo, a koga se bude ulovilo poslije ovog vre-

mena na tom polju, da će se strogo kazniti. Doznali smo da na ovom polju namjeravaju graditi kaverne, gdje se neće smjeti nijedno civilno lice približiti. To je naše polje odalečeno od novog kolodvora (o kojem je pisala već Istra) 1500 m. Nalazi se na sjevero-istočnoj strani od našeg sela prema Bistrici, kažu da će napraviti cestu od kolodvora do ovih kaverna. Kod naših susjeda u Pasjaku počeli su također već kopati kaverne i to 2 ispod sela na jugoistočnoj strani nad starim kolodvorom, a izmjerena je već i cesta do ovih kaverna, koja će biti spojena sa cestom Trst-Rijeka. Tako će kao nama također i našim susjedima uništiti još ono malo sirotinjskog imanja što imamo.

FAŠISTIČNA ŽELEZNIŠKA MILICA IN NJENO »DELO«

Fašistična vlada združuje poleg drugih milic tudi železnišku. Ta šteje 14 legij, kar znaša skupno okrog 22.000 mož. Ti vrše nekako orožniško službo na železnici in vzdržujejo s tem kontrolo, ki je fašizmu takoj nujno potrebna, nad vsem železniškim prometom. Ob desetletnici je časopisje prineslo zanimive podatke o stanju te milice. Poleg ostalega se omenja v teh podatkih kot velika zasluga te nove fašistične pridobitve to, da so se znižali prihranki na odškodninah, ki bi jih morala sicer plačevati železnica. Ta vsota bi znašala približno 387.900.000 lir, za dobo devetih let. Dočim je znašala leta 1922, ta odškodnina nad 60.000.000, je znašala l. 1932, le 700.000 lir. Železniška milica pa je v tem razdobju stala 391.500.000. Tako pravi fašistično časopisje. Če dodamo k temu še svoj komentar, bi morali omeniti le sledeče: da je bila žel milica ustanovljena šele po l. 1925, in ne že 1922, in drugič ta milica nima namena toliko paziti na razne odškodninske zadeve, kot na vzdrževanje reda in miru v državi.

Vesele božične praznike in srečno novo leto!

TVRTKA SLAMIC LJUBLJANA

ŠTO ČINI ITALIJA ZA DALMACIJU

Svečano otvorenje Dalmatinskog Udruženja u Trstu

Zadar, decembra. — Zadarski »San Marco«, u broju od 2 decembra izveštava o svečanom otvorenju novih prostorija Dalmatinskog udruženja u Trstu. Osim drugih predstavnika tršćanskih vlasti i udruženja bio je prisutan i delegat predsjednika općine dr. Sokier, Kapetan Potočnik zastupao je ratne dobrovoljce. Predsjednik udruženja i fašistički konsul grof Savino Zamagnolo održao je u ime organizacije govor, u kome je zahvalio svima prisutnima na njihovom učešću u ovoj svečanosti, pošto su na taj način dokazali, da su potpuno solidarni sa radom Dalmatinskog udruženja. Cilj ovog udruženja nije samo, da se nadiju na okupu sve dalmatinske izbjeglice u Julijskoj Krajini nego i da se organizuju svi, koji s njima bratski saosjećaju u zalednjčkim težnjama. Bilo je sasvim prirodno, da upravo u Trstu, koji je oduvijek bio predstraža iredentizma, dodje do osnivanja Dalmatinskog udruženja, da bi se u jednom jedinstvenom udruženju našle sve dalmatinske izbjeglice, koje još nisu oslobođene i koje su većim dijelom iselile u Julijsku Krajinu, da ne bi ostale pod stranom vlašću. Cilj udruženja jeste, da se u zajedničkom bolu pobratime svi Dalmatinci i da se pruži moralna i materijalna pomoć onim Dalmatincima koji su napustili svoja imanja, i kojima je potrebna bratska pomoć. Osim toga treba da se vodi kulturna propaganda o italijanskim zemljama, o historijskoj važnosti Dalmacije, i da se talijanska omladina očeliči gajenjem sporta. Zbog toga je uprava: uz bezuslovnu pomoć svih dobrih Dalmatinaca i prijatelja riješila, da uzme nove prostorije, pošto su se — po naredjenju viših vlasti fašističke stranke razna dalmatinska udruženja, sa istim političkim ciljem morala da ujedine u jedno udruženje.

Udruženje će uskoro da otvori i biblioteku dalmatinske historije, koja će naročito za omladinu da bude izvor za propagandu hiljadugodišnje talijanske kulture u Dalmaciji. Na kraju svoga govora pozdravio je grof Zamagnolo talijanskog Kralja i predsjednika vlade Mussolinija. Omladina je zapjevala borbene pjesme. Prisutna publika naročito se divila bogatoj biblioteci, koja sadrži djela o historiji i talijanstvu Dalmacije.

SENATOR ČIPKO U ZADRU.

Zadar, decembra. — Prema izvještaju »San Marca«, od 2 decembra, u Zadru je boravio i održao dva vrlo dobro poslečena predavanja poznati iredentistički agitator i senator Kraljevine Italije Antonio Čipko. »San Marco« posvećuje nekoliko značajnih redova u počast dolaska senatora Čipka i veli da je on stekao zasluženu slavu zbog svoga ogromnog rada za talijansku Dalmaciju i talijanska prava na Jadranu. Zbog toga je Čipko vrlo omiljen u redovima zadarskog stanovništva. Zadarski list veli, da je Čipkovo bavljenje u Zadru bilo vrlo plodno zbog njegovih aktivnosti i raznih dogovora sa fašističkim organizacijama. Između ostalog Čipko je posjetio zvanično sve mjesne vlasti, sve škole i sve zavode kao i sve fašističke organizacije u Zadru. Prema njegovoj naročitoj želji održan je povjerljivi sastanak sa članovima

fašističke univerzitetske grupe, sa kojima je izmijenio mišljenja o sredstvima i načinu propagande za Jadran i Dalmaciju. Na kraju je Čipko izradio program rada i predavanja Fašističkog Instituta za kulturu. Između ostalog predviđene su konferencije o pravima Italije na Sredozemnom moru uopće, a na Jadranskom moru naročito.

JEZIČNA PITANJA I NARODNA PRAVA

Zadarski list »San Marco«, u uvodnom članku pominje konferenciju, koju je talijanski akademik i profesor torinskog univerziteta, Mateo Bartoli, održao u Torinu početkom univerzitetske školske godine o temi: »Jezična pitanja i narodna prava«. Profesor Bartoli dokazivao je, ga je Dalmacija na osnovu jezičke tradicije talijanska. Ovim povodom »San Marco« piše o ekspanziji talijanskog jezika pa veli, da prema pretskizivanju talijanskog lingviste Ascolia, Evropa treba da se ograniči samo na tri jezika: slovenski, njemački, i jedan romanski. Ovaj romanski jezik trebalo bi da zavlada i na Balkanu. Zadarski list piše, da je njemački jezik izgubio u istočnoj Evropi propašću Austrije. Što se tiče talijanskog jezika u zemljama iza istočne talijanske granice, mora da se kaže, da se talijanski čuje u svim dalmatinskim lukama od Krka do Kotora. Uticaj talijanskog jezika na balkanska narječja upravo je ogroman. Najprije Amalfi i Genova, a poslije Venecije, Trst i druge talijanske luke, pa čak i dalmatinske luke za vrijeme venecijanske vlasti i prije nje, vršile su veliki jezički uticaj na Balkan.

KAKO POSTOJAJU ORGANI FAŠISTOVSKJE JAVNE VARNOSTI.

Postojna, decembra. — Dogodek je sicer že star in znan po vsej Pivki, vendar pa je dobro, da ga zabeležimo in pokažemo vse lepe strani fašistične milice. Znano je, da je obmejna milica vedno krožila po cestah, ustavljala vojake in pešce, ki so se morali, če so naredili več kilometrov dolgo pot, tudi po 3 in večkrat legitimirati. Mnogokrat so za melenkosti in popolnoma brez potrebe aretirali ljudi, večkrat samo zato, da so si preganjali dolg čas. Tako sta dva miličnika srečala na cesti pri Žetah cigana in ga pozvala, da se leditimira. Pri osebni preiskavi sta dobila v cigarnovi denarnici 2.000 lir. Molče sta pridržala denarnico, ciganu pa zaukazala naj jim sledi. Ko so prišli v bližino Selet, sta ga lepo pozdravila in popolnoma »pozabila« na denarnico, oz. na oba ti-sočaka. Cigan jima je skrivoma sledil, nato pa odšel na orožniško postajo v St. Peter, kjer je vso zadevo prijavil v raščiščenje.

Vesele božične praznike in srečno novo leto želi tvrtka

SIMON JURČIČ, Tvrševa 7

PROMET STRANACA U GRADEŽU PAO JE KATASTROFALNO

Vladinim dekretom ukinut je kupališni zavod.

Trst, decembra 1933. — Kako je promet stranaca u Julijskoj Krajini katastrofalno pao vidi se najbolje po Gradežu, koji je u ranijim godinama bio uvijek cijl hiljada i hiljada stranaca. Prošla je godina bila tako očajna, da je vlada morala ovih dana da raspusti »Istituto balneare«, u kojem su bila udružena sva kupališna preduzeća u Gradežu. Finansijsko stanje tog zavoda bilo je tako očajno, da nije vladi preostalo drugo.

Z ODRITJEM OBERDANKOVEGA SPOMENIKA ODLAŠAJO

Trst, decembra. — Ze 30. decembra bi se moralo vršiti že veckrat napovedano in tudi veckrat odpovedano slavnostno odkritje Oberdankovega spomenika. Kmalu, ko je bil spomenik gotov in zasilno postavljen je udarila vsa tržaška kritika in javnost po njem. Eni so kritizirali prostor, drugi spomenik sam. Med tem so pričeli iskati nov prostor in celo popravljati delo samo. Sedaj, kot zgleda, so zopet odložili slavnostno odkritje in sicer, kot pravi poročilo, na nedoločen čas. Ze sedaj napovedujejo velike nacionalne slavnosti in patriotične manifestacije.

MRAK—MARACCHI PENJE SE NA FAŠISTIČKOJ LJESTVICI i dolazi do novih vrela pljačke.

Pula, decembra 1933. — Zloglasni Mrak, koji se prekrstio u Maracchia, poslanik u rimskom parlamentu i direktor puljskog lista »Corriere Istriano«, došao je do novog vrela pljačke. Nije mu bilo dosta ono što je imao, stalno je nešto prigovarao i bunio se, i napokon je došlo naredjenje iz Rima, da je imenovan kao »consigliere delegato« u upravi bolonjskog lista »Resto del Carlino«. To je u novom režimu, koji je Mussolini proveo u štampi velika funkcija. On je odmah iza pretsjednika upravnog odbora, a pretsjednik je administrativni tajnik fašističke stranke Marinelli. Svakako izdašno vrela za veliku pljačku, koja mu u Puli kod malog i siromašnog lista »Corriere Istriano« nije bila moguća. Medjutim Mrak ostaje ipak i dalje direktor »Corriere Istriano«. Fašisti u Istri vjeruju, da će Maracchi mnogo moći da učini u velikom bolonjskom listu za što bržu fašistizaciju Istre.

PRED IZMJENOM USTAVA U ITALIJI. Izbori će biti izvršeni početkom proljeća.

Trst, decembra. — Fašistička skupština i senat, odmah po božićnim praznicima, i to 27. ovog mjeseca, uzet će u pretraz budžet za 1934—35 godinu. Budžetska diskusija bit će završena do 20. januara. Skupština će održati dvije sjednice dnevno. Čim budžetska debata bude završena, skupština će biti raspuštena i raspisani izbori.

Štampa podvlači važnost izbora koji će biti izvršeni najdalje početkom proljeća. Nova skupština će primiti novi ustav pa će potom zakonodavna vlast biti prenesena na dvije fašističke ustanove Parlamentarizam će sasvim iščeznuti.

Senat će biti obnovljen. Veš sad su u toku radovi za reorganizaciju senata. U ovom momentu, senat ima 398 članova. — Očekuje se da će skorih dana biti imenovano još oko 60 senatora.

NI VSAK TIHOTAPEC!

Vipava, decembra 1933. — Pred kratkim se je vraćal iz gozda neki kmet doma iz vasi blizu Vipave s tremi neupreženimi konjima. Na putu blizu vasi je srećal dva finansijska stražnika ki sta ga ustavila, češ da je konje utihotapil iz Jugoslavije. Ker jima je hotel dokazati da se motita, da je eden od stražnikov udaril po ustih ter mu zbil dva zoba. Da ne bi bilo še huišega se jima je kmet udal in molče sledil na poveljstvo. Tu so ugotovili, da o konji že delj časa in pravilno prijavljeni ter da o njegova last. Ko so ga hoteli odsloviti se je kmet oglašil in dejal, da bo tožil, ker mu je stražnik izbil dva zoba. Tenente in stražnika sta nato prosila kmeta naj ne stori tega koraka in so mu usilili za odškodnino 250 lir.

Vesele božićne praznike in srečno novo leto

želi tvrtka A. SPILIGOJ

LJUBLJANA, Sv. Petra c. 2

NERESNIČNE VESTI O INŽ. DEDKU.

Ljubljansko »Jutro« piše: Po Ljubljani so se pričele širiti vesti, da je, bil konfiniran inženjer g. Franjo Dedek od italijanskih oblasti že obsojen. V zvezbi s tem nam sporoča njegov pravni zastopnik odvjetnik g. dr. Milan Korun da so te vesti neutemeljne in izmišljene. Preiskava še teče in bo v kratkem zaključena. Gosp. inž. Dedek ni ničesar zakrivil in bo v kratkem izpušćen.

GORIŠKI ADVOKAT GABERŠČEK VPISAN U LJUBLJANSKO ZBORNICO.

Advokatska zbornica u Ljubljani objavlja, da je bil g. dr. Fran Gaberšček 9 t. m. vpisan u imenik Advokatske zbornice i sedežem u Ljubljani.

Redakcija i administracija u Zagrebu, kao i podružnica u Ljubljani žele svim pretplatnicima i čitateljima »Istre«

SRETAN BOŽIĆ!

ISTARSKI TRIUMVIRAT

Prestao je u životu, ali je živ i svijetao u našoj uspomeni

Rijetko je naći u javnom životu tri čovjeka, koji su znali staviti u potpun sklad svoj rad pod jakim dojmom zajedničkog cilja. Koliko je ljudi toliko je i čudi, pa su i oni imali osobne svog temperamenta, svoje naklonosti i otpornosti, ali ispred višeg ideala otadžbinske ljubavi, pred vrhovnim ciljem narodnog preporoda svoje uže domovine Istre, imali su uvijek toliko duševne snage, da su znali sebe zaboraviti ili bolje da rečem, sebe svladati i naći se na istoj liniji rada u službi jedne cjeline. U duševnom životu veći je junak ko znađe sebe svladati nego li drugoga.

Tri sjajna lica, koja su zaslužila dično mjesto u galeriji naših znamenitih ljudi te mogu poslužiti uzorom mladomu naraštaju, jesu tri odlična istarska rodoljuba: Matko Mandić, dr. Matko aginja i Vjekoslav Spinčić. Dva su prva već prije preminula, Mandić u Trstu 1915. godine, Laginja u Zagrebu 1930, a nečjavno 29. maja 1933, spušten je u grob i treći član istarskog triumvirata Vjekoslav Spinčić. Uz nezaboravnog biskupa Dobrila, prvog istarskog preporoditelja, ova tri lica sjati će na vijeke u historiji našega naroda.

Davno su mi bila poznata ova imena, već od prije 50 godina, kada sam se rastao sa školskim klupama i počeo pratiti javni rad u našem narodu. Bila su ona blažena vremena, kad su se duševne vrline više cijenile nego danas, kada je mladom pokolenju ideal domovine lebdio u srcu i nameti i nije sve bilo u športu nogama i rukama kao danas, i kada je svaka kulturna i rodoljubna pojava na književnom i političkom polju davala omladini pobude za buduću rad u životu. Uz naše narodne borioce Klaića, Pavlinovića, Biakina i dr. na dalamtinskoj obali, mi smo sa udivljenjem gledali na požrtvovni rad istarskih vodja Mandića, Laginje i Spinčića. Sa velikim poštovanjem ta su se imena uvijek spominjala u Dalmaciji.

Vrijeme se je izmijenilo i došlo je doba, da se поближе upoznamo, a to u parlamentarnoj periodu 1907—1911 godine u tadašnjem carevinskom vijeću u Beču, kada sam zastupao sinjsko-vrlički kotar. Sa sveopćim izbornim pravom, koji se je godine 1907 prvi put uveo, Hrvati i Slovenci u Istri slavili su pobjedu. Sa ogromnom većinom birana su trojica narodnih vodja, koja su stupila u isti parlamentarni klub sa braćom iz Dalmacije. Za sve četiri godine bili smo za istim stolom, u istim intimnim razgovorima, pa smo se mogli dobro spoznati i sljubiti.

Tri idealna čovjeka!

Matko Mandić, svećenik novinar iz Kastva, čiste južnjačke impulsivne naravi, otvoreno i iskreno primorsko srce, u ko-

jemu se nije krila ni lukavost ni uzornost, krupna tijela, iz kojega je proviara velika energija duha, nije mogao da trpi nepravice što se nanašaju našem narodu na Primorju, srtao je bezobzirno u borbu. Čitav svoj život pokvetio je svomu narodu, kao novinar na uredništvu »Naše Sloge« u Trstu, kao borac u političkim agitacijama, kao pokretač i vodja nacionalnih ustanova, i perom i besjedom našao se je uvijek u prvim redovima, bez ambicije na časti, bez spekulacije na prihode. Siromašno je živio, siromah umro. I ako po naravi opoziciona lac do krajnosti, bio je ipak pun zdrava razbora, te pred hladnim sudom dra Laginje i korekturom Spinčića znao je revidirati svoje vruće zamišljene osnove, kako će bolje odgovarati realnoj politici i koristiti narodnoj stvari u Istri.

Komu nije poznata lijepa pamet i zlatna duša dra Matka Laginje? S njime nije bilo potrebno općiti četiri godine. Već pri prvom susretu, u prvom razgovoru upoznao si čovjeka, u kojemu je pronicav um, toplo srce, bistro oko i prijazna besjeda u potpunosti harmoniji. Čitav čovjek! Nije bio svećenik po zanimanju, nego pravnik, odvjetnik, ali bio je svećenik po vjerskom osjećanju. Osvjedočena kršćanska duša. Prototip čovjek iz naroda, do kojega još nije došao val materijalizma i vjerskog indiferentizma. Učen u svojoj struci, načitan u literaturi, vrstan poznavao narodnog života i jezika. Psiholog, filolog, folklorist, znao bi mnogo i lijepo pripovijedati iz narodnog života u Bosni, gdje je u mladosti proveo neko vrijeme. Njegovom intuitivnom oku nije ništa izbjeglo. U ljubavi za istarskom sirotinjom nije imao mjere niti je ikada vodio računa što može a što ne može dati. I o njemu se može reći: Pertransit bene faciendo.

Treći član istarskog triumvirata, ovih dana preminuli Spinčić, bio je više od njih uravnotežen. Sve je u njemu bilo promišljeno, odmjereno i cilju shodno. Profesor svećenik, jaka opozicionalna duha tako ga je bio prisiljen napustiti i državnu službu školskog nadzornika ispred pritiska austrijskih vlasti, ali na položaju odgovornosti znao je podržati svoje eruptivne odluke kriterijem svog bistrog uma, te se prilagoditi prilikama, a da ispoljuje ne što hoće nego što može. Izučivši visoke škole u Pragu, koljevcu sveslavenstva od kongresa 1848. Spinčić, Hrvat, pravaš Starčevićanac, imao je širokih i bistrih pogleda na Slovence sjevera i juga, s kojima je podržavao najbolje veze. Bio je oduševljeni pristaša jugoslovenskog jedinstva, zagovarao dobre odnose sa Bugarskom, da bu-Sušak-Kastav, samo da podrži na toj izloženoj granici složne duhove u jednoj dr-

žavnoj jugoslavenskoj zajednici. Odgojen u duhu biskupa Dobrile i Strosmajera »sve za vjeru i domovinu«, znao je ova dva pojma vjere i domovine u najljepšem skladu podržavati i dati im u stanovitim prigradama izrazita značaja, u čemu je bio savjestan i dosljedan do zadnjih dana svoga života.

U hotelu Höller (Burggasse) u Beču bio je tada poznat hrvatski stol (Kroatischer Tisch), za kojim su sjedili i blagovali gotovo svi zastupnici iz Dalmacije i Istre. U tadanjem bečkom parlamentu dva dana u sedmici — subota i ponedjeljak — bila su slobodna, bez sjednice, a da zastupnici, iz bliže okolice Beča mogu nedjelju provesti kod kuće. Nama sa primorja to nije bilo moguće radi daljine, stoga su ta dva radna dana bila uložena u obilaženju raznih ministarstva za posredovanje i povoljno riješenje molba iz izbornih kotara. Ta sudbina prati i današnje naše poslanke u Narodnoj skupštini s tom razlikom da amo ide »svoj svomu« a tamo je sa tudja stola trebalo prositi mrvicu. Pravo prosjačnja ili kako je zgodno rekao pok. Perić, »čaušluk«. Rekord je nosio naš pokojni Biankini, koji je obavljao intervencije za utočište iz svih 10 izbornih kotara Dalmacije.

Istarski triumvirat razdijelio je svoje referate: Mandić novinstvo i radništvo, Laginja privredu i seljaštvo, a Spinčić škole i prosvjetu. Svaki je obavljao svoj posao, a pri većem pitanju nastupila bi sva trojica kao delegacija. Ugodno je bilo slušati na večer za tim stolom doživljaje, uspjehe, tog posredovačkog dana. Znali smo po veselom licu i dobrom raspoloženju istarskih zastupnika kad se je nešto isposlovalo. Naš bi dobar »Matić« (ovako smo od dragosti zvali Matka Laginju) zapalio sa uživanjem jednu »virgičku« više.

Uprkos žestoke talijanske agitacije iz Trsta, uprkos prirodjene njemačke mržnje na centralnoj vladi u Beču proti svemu što odiše na jugu slavenskim duhom, ipak su se ova tri ozbiljna i ustrajna narodna pobornika namećala i centralnim vlastima i javnom mnijenju u parlamentu. Uživala su simpatije i moralnu potporu kod svih Slavena. Istarska stvar smatrala se je pravedna stvar u svim slavenskim krugovima. I takvim upornim radom u carevinskom vijeću i pokrajinskom saboru kroz duge periode od četvrt vijeka oni su probudili i ojačali narodnu svijest, osvojili su seoske općine, zasnovali narodne gospodarske zadruge, blagajne, podigli osnovne škole, učilišta, gimnazije, narodne domove i Istra je bila zrela da stupi u zajednicu sa ostalim krajevima naše domovine da nije nastupio 1914 potres svjetskoga rata i nesretnom sudbinom evropske diplomacije 1920 rapskim ugovorom otrgnuo je od prirodne zajednice i pripojio susjednoj tuđinskoj vlasti.

Kada je 12. novembra 1920 stigla crna vijest iz Rapalla o sudbini Istre meni su odmah pali na pamet Matko Laginja i Vjekoslav Spinčić i pomislio sam kakav će strašan udarac oćutiti njihova duša. Pišem prijatelju u Zagrebu neka mi javi, jesu li mogli odoliti boli, a da im srce ne pukne od jada. Prijatelj mi je odgovorio:

Poslije par mjeseci vidio sam jednoga i drugoga, Laginju u Zagrebu, Spinčića u Supalli Laginja pao srušen kao da ga je kap šaku. Kao sjena polumrtva čovjeka išao je ci, tuguje i on bolan u nadbiskupovu dvoru, svojim teškim polaganim korakom Laginja pokrajnom ulicom Zrinjevcu prema kolo-dvoru, da dočeka prijatelja. Kad sam mu počeo govoriti: ulazim u Tvoju ucviljenu dušu, dragi Matko... on je digao ruku kao da je htio reći: ne govori dalje, nemoj mi cijepati srce od boli, i teško uzdahnu.

— Ti znaš, Don Frane, da ja vjerujem u Boga i u njegovu pravednost — pogleda me staračkim umorenim očima, koje su nabujale vrućim suzama — pa se uhvam da će naše suze doći do neba. Reče mi i rupcem otare suze od oči.

Spinčića sam susreo u Sušaku i zapitao: gdje boravi? — Nigdje! — odgovori on i teško uzdahnu. — Idem od nemila do nedraga. Većinom sam u Zagrebu, ali nemam mira dok ne vidim moju Istru. Dodjem ovdje na Sušak, pohodim i moje rodno mjesto Kastav, ali kad čujem bolne vapaje moje braće preko granice, moje djece i škola naše Družbe Čirilove, smuti mi se duša, nemam mira i opet bježim u Zagreb. Oh Bože, kada će svršiti ove muke?

Don Frane Ivanišević.

TRSAČANI ZA ISTRU.

U jednom otmjenom društvu rodoljuba na Trsatu sakupljeno je Din 300.— za istarske izbjeglice. Hvala im!

Više saradnika

koji su poslali svoje priloge za Božićni broj, neće naći svojih radova u ovom broju. Molimo ih, da nam oproste. Neki su svoje priloge poslali prekasno, a druge smo opet morali da izostavimo radi preobilja materijala. Većina će tih priloga izići u redovitim brojevima.

»Fitonin« ispitani lijek za

rane, kraste, lišaj, čirove, te ine kožne bolesti, opekline, ozlede, oparotine, otvor, ozebine i t. d.

Svima onima, koji boluju od tih rana, »Fitonin« dolazi kao vanredno sredstvo, jer je dokazano i utvrđeno po našim liječnicima i zdravstvenim institucijama, da sigurno i brzo zacijeljuje i najstarije kronične rane. »Fitonin« odstranjuje otekline i neugodan zadah rane te već u početku liječenja ublažuje bolove. Bilo je slučajeva, da su takove rane bile stave preko 20 godina, a upotrebom »Fitonina« zacijelile su u nepunih mjesec dana. »Fitonin« preporučen je i kod ozljeda, povreda, opekline, oparotine, jer sprečava infekciju, obustavlja krvarenje i vrlo brzo zacijeljuje rane.

»Fitonin« se dobiva u apotekama, boca od 250 gr. za Din 20.—, velika boca od 1000 gr. za Din 60.—. Ako ga negdje slučajno nema, neka se naruči kod »Fitona« dr. s. o. j. prometni odlo. Zagreb, pošt. pret. 75. Ako se naruči pouzdaćem 2 male ili 1 velika boca (manje se ne šalje), onda je pošt. trošak Din 10.—, nu ako se novac pošalje unapred na »Fiton« dr. s. o. j. pošt. ček. konto br. 97.757 u Zagrebu, onda se PRIŠTEDE SVAKI POŠTANSKI TROŠAK.

BESPLATNO SE ŠALJE POUČNA KNJIZICA BR. 19. SVAKOMU, TKO JU TRAŽI!

Dozv. po Min. pod S. br. 611 od 21. IV. 1933.

PRED NAKUPOM

si oglejte veliko razstavu otroških in igračnih vezičkov, stolic, kolenderjev, malih dvokoles, tricikljev, šivalnih strojev, motorjev in dvokoles v prostorih domaće tovarne

„TRIBUNA“ F. BATJEL

LJUBLJANA, Karlovska cesta št. 4

Najnižje cene! — Ceniki franko!

ČRNI GAVRAN IN NAŠ „SOKOL“

Gorica, decembra 1933. — »Sokolisti« so našim črnim vranom grozovito na poti. Saj je znano, da so v procesu proti Gortanu imeli med »corpuc delicti« tudi navadno sokolsko pero, ki ga je Vladimir prinesel iz Jugoslavije. Z velikim zanimanjem sledijo vseno manifestacijam Sokola. Smejata pa se moramo temu, kar je sedaj pothatala naša dična kvestura, ki tako vneto skrbi za varnost »svete Gorice« (la Gorizia santa). Neki trgovec je dobil iz Milana zimske kape, ki so bile okoli črne, zgoraj pa se imeli rdeč kolobar. So bile torej precej shčne sokolskim čepičam. To je pripravilo naše budne kvesturine, da so trgovcu zaplenili čelo zalogo iz Milana došlih »sokolskih« pokrival. Naše ljudstvo pa se pri vsej resnosti svojega položaja smeje tem laškim budalostim.

STRAH PRED KUKAVICO

Gorica, decembra 1933. — Lahj se boje kukavice ljubljanske radio oddajne postaje kot hudič krža. Strogo pazijo, da ne pride po zraku k nam kaka beseda iz Jugoslavije, ki bi nam vlila poguma v našem težkem življenju. Svoj strah pred slovensko, pošteno besedo kažejo izjavami, ki jih mora vsak lastnik posameznih lokalov podpisati, da mu dovolijo namestiti v lokal radioaparata. Vsak gostilničar se mora pismeno obvezati, da ne bo sprejemal s svojim aparatom ne govorov, ne predavanj in tudi petje ne, ki ga oddaje slovenska postaja. Edino godba se lahko brez »nevarnosti za državo« sprejema. Uboga kukavica! Tudi črni vrani te sovražijo!

DEVALVACIJA LIRE?

Informacija pariškog »Joura«.

Pariz, decembra, Ističući, da je talijanski budžetski deficit od 1. jula 1932 godine do meseca juna 1933 godine iznosio 2,9 milijardi lira i da se poslije toga povećao za jednu milijardu, rimski dopisnik pariškog lista »Jour« objavljuje, da se u Rimu govori o mogućnosti devalvacije lire. Dopisnik ne zna koliko su osnovani ti glasovi, ali misli, da je neizbežno smanjenje činovničkih plaća i radničkih nadnica, ma da su plaće i nadnice u Italiji i inače veoma male.

BREŽPOSELNOST V RENČAH

Gorica, decembra 1933. — Občina Renče šteje čez 600 hiš. V njej pa je nad 300 družinskih očetov brezposlenih. To se pravi, polovico občine nima nikakega zaslužka. Za javna in druga dela imajo samo priseljeni Italijani prednost, če pa gre naš človek prosi dela, mu zabrusijo, da ga ne potrebujejo, ker ima že itak hišo in zemljišče. Šele, ko bo to pojedel, naj pride vprašat za delo. Lep primer socialnega čuta!

MANIFESTACIJE ZA JULIJSKU KRAJINU U OSIJEKU I TALIJANSKA STAMPA.

Rimska »La Tribuna« od 7 decembra iz Zadra piše: »Kad bi htjeli da registrujemo sve uvredljive provokacije koje se u susjednoj državi, zvanično i sistematski dešavaju protiv Italije, trebala bi nam čitava biblioteka. Tako je u Osijeku održan »istarski dan«, uz učešće istarskih izbjeglica i žučni govori u prilog oslobođenja Julijske Krajine.

Jugoslavenski radio prenosio je, 2 decembra, žestoki govor italofoba Pavlovica: koji je rekao: »Mi ćemo imati Zadar«. Njegov govor bio je dočekan oduševljenim odobravanjem. Mi čekamo, završava »Tribuna«, da dođu i da uzmu Zadar.

SITNE VIJESTI

Rezka Bečal iz Dolenje vasi pri Cerkljici, jugosl. državljanka je bila dne 7. t. m. na mej od italijanskih oblasti radi tihotapstva aretirana.

Italijanska vlada je določila za izsušavanje koperskih solin nadaljnjih 800.000 lir. Zveza industrijalcev Julijske Krajine je določila 30.000 lir za zimsko pomoć. Ladje-delnica »Adria« pa je pripravljena dati za isto 100.000 lir.

V Zgornjih Vremah je umrl 5. t. m. 25. letni Obreza Josip. Pokojni je bil delaven in mirnega značaja te splošno priljubljen med domačimi. Bolehal je skoro dve leti za neozdravljivo boleznijo.

Zadnje dni novembra je umrl znani posestnik in mlinar iz Snodnjih Biten Ivan

USPOMENE IZ VREMENA OKUPACIJE

Naša omladina u Istri, Trstu i Goričkoj za okupacije

O radu naše omladine u Istri, Trstu i u Goričkoj za vrijeme talijanske okupacije u godinama odmah nakon svjetskog rata malo je do sada iznešeno i ako je omladina u tim godinama bila vrlo aktivna na kulturnom, gospodarskom i političkom polju rada. Omladina je obnovila brojna društva koja su svoj rad prekinula preko rata, a osnovala je brojna nova društva. Omladinska društva održala su i svoj kongres u Trstu i spremila sve potrebno za savez omladinskih društava. Omladina je i politički mnogo radila. Na općinskim izborima omladina je u mnogim općinama nastupila i sa omladinskim listinama. Studenti pak imali su svoja »Prosvetac«. — »Adrija« u Gorici je svečano bila proslavila svoju dvadesetgodišnjicu općerajnska društva. Tako istarski studenti svoje društvo u Pazinu »Istrac«, u Trstu »Balkan«, u Gorici »Adrija«, a u Idriji

Potrebno i poželjno je da se iznese i zabilježi rad naše omladine u okupiranim krajevima i u prvim godinama nakon svjetskog rata i nakon ono nekoliko dana slobode, iza koje je slijedila tuđinska okupacija. Danas ćemo iznijeti podatke o prvom ferijalnom izletu, koji je priredjen po našoj Liburniji u godini 1932. Istarski akademici priredili su u ferijama od 19 do 24 augusta 1932 godine lijepo uspješni svoj prvi skupni izlet po Liburniji. Na sastanku istarskih akademika odlučeno je bilo, da se imade akade godine u ljetnim ferijama prirediti ovedi skupni izlet. Za godinu 1932 odlučilo se izlet po Liburniji, te je izabran poseban izletni odbor. Izletni odbor imao je mnogo posla oko priprema za izlet, ali su sretnost i razumijevanje za izlet sa strane obitelji u Voloskom—Opatiji olakšali izletnom odboru posao. Nema obitelji u Voloskom—Opatiji, koju je odbor zamolio a da se nije odazvala, da bude dobrotvorom izleta, da primi po kojega izletnika na stan i prehranu. Izletni odbor, u kojem su bili akademici iz Liburnije, u punom broju krenuo je u zakazano vrijeme u susret akademici iz unutarjosti Istre. Uz pjesmu akademici krenuli su iz Opatije u Veprinac, pa dalje uz svirku harmonike na Poklon naše Učke. Dalje Poklona gdje se počinje spuštati cesta put Vranje popeli su se djaci na vrh »Straž« točno 1000 metara nad morem odakle se pruža otvoreni pogled na Vranju i daljnja sela i čitav onaj naš lijepi kraj. Još daleko ugledali su djaci iz Liburnije svoje drugove iz unutarjosti Istre gdje se penju brojnim zavojima glavne ceste put Poklona. Nastalo je mahanje rupčićima i kapama i dozivanje. Brateki je bio susretaj akademika tužne i mile Istre. Nakon zagrljaja zaori se pjesma »Krasna zemljo Istria mila«. Nakon malog odmora krenula je velika povorka uz svirku harmonike lijepom cestom sa Poklona u Veprinac. U Veprincu pred crkvom na brežuljku bio je odmor i uživamo u pogledu na naš Kvarner, pa dalje na krajeve slobodne Jugoslavije.

U večer stigli su u Opatiju gdje su svi izletnici razmješteni po kućama dobrotvora. Sutradan 20 augusta djaci pregledali su cijelu Opatiju i Volosko, kupali se i vozili čamcima. Na večer vrijedno »Zensko udruženje« i Omladinski klub »Sloga« priredili su u narodnom domu »Zora« u Opatiji zabavu povodom dolaska istarskih studenata. Dilettanti dramatskog otdjeka »Sloga« davali su vrlo uspješnu komediju »Mladost ludost«. Nakon prestave razvila se je slobodna zabava i ples. Akademici opetovano skladno i lijepo zapjevaše naše najmilije pjesme. Pred »Zorom« svi izletnici fotografirali su se na uspomenu prvog ferijalnog izleta. U ponedjeljak 21 augusta akademici opet su pregledavali krasote Opatije i Voloskog. U utorak pak 22 augusta krenuli su akademici već rano u zoru pješke preko Ičića i Ike u Lovran. Iz Lovrana krenuli su u Lovransku dragu. Iz Lovranske drage otvara se pogled na uvalu Medveju sa krasnim morskim zalom. U Medveji bio je zajednički ručak pa kupanje. Pod večer krenuli su put Mošćeničke drage. Na samoj obali u Mošćeničkoj drazi bila je spremjena večera, a iza večere redale su se naše narodne pjesme. Družni i Družanke skupili su sena trgu i slušali svoje pjesme, odbravajući svojoj narodnoj omladini. Opetovano pjevanja je naša pjesma »Krasna zemljo Istria mila«. U srijedu 23 augusta pošli su akademici dalje put Sv. Ivana pa u samo mjesto Mošćenice. Nakon nekoliko otpjevanih pjesama nastavilo se pješačenjem put Berseča. Odmor bio je kod kapelice Sv. Jelene. Bersečani kada zađuše pjesmu i harmoniku istrčali su u susret svojoj narodnoj omladini. U Berseču nakon pozdrava i pjevanja spremjen je bio objed »Pod ladonjama«. Iza objeda Bersečani i Bersečice nosile su neprestano na stol vino, jabuke, smokve i grožđe uz želju da naša omladina što duže ostane kod njih u Berseču. Težak je bio rastanak sa Bersečom. Berseč je bio najjužnija točka ovog ferijalnog izleta pa je trebalo krenuti natrag opet u Mošćeničkoj dragu. U Mošćeničkoj drazi čekali su akademici članovi Sportskog kluba »Opatija« radi zajedničkog polaska na našu Učku. U noći krenulo se je iz Mošćeničke drage na Učku, ali sa vrha nije u zoru 24 augusta bilo lijepog pogleda radi magle. Sa vrha Učke izletnici spustili su se na Poklon i na cesti gdje su se sa-

stali dana 19 augusta rastali su se 24 augusta. Kod rastanka održano je nekoliko govora i otpjevano je više pjesama. Rastanak gledali su i nekoji stranci a i nekoliko tuđinskih oficira. Akademici iz unutarjosti Istre spustili su se svojim kućama cestom put Vranja a izletnici iz Liburnije cestom preko Veprinca.

Ovaj je ferijalni izlet vanredno uspio. Izletu je prisustvovao i delegat akademskog kluba »Balkan« iz Trsta. Šteta što nije stigao i delegat »Adrije« iz Gorice i »Prosvetac« iz Idrije. Predviđeno je bilo da se ferijalni izlet priredjuju svake godine u razne strane Istre, Trsta i Goričke, kako bi se naši akademici upoznali međusobno što bolje a naročito da upoznaju svoj kraj i svoje ljude, njihove jade i potrebe i njihov rad.

Izletni odbor spremio je i lijepi album na uspomenu ovog ferijalnog izleta. U albumu na prvoj strani je slika cijele Liburnije, pa dalje slika Opatije, Voloskog, Lovrana, Medveje, Mošćeničke drage i fotografija svih učesnika na ovom izletu sa njihovim potpisima. Album primio je svaki učesnik i svi dobrotvori izleta, koji su bili primili na stan i hranu po kojeg izletnika.

U samom albumu otštampan je »Pozdrav jugoslavenskoj omladini prigodom izleta po Liburniji god. 1932.« Ovaj je pozdrav sastavio naš književnik gosp. Viktor Car-Emin, na zamolbu izletnog odbora. Donašamo ovaj lijepi pozdrav jugoslavenskoj omladini u cjelosti:

»Hej, omladino zlatna, vidje li, kako su se pod žustrim koracima tvojim obronci naših gora, Sisola i Učke, pomladili kao da se jednom podzemnim žilama njihovim zadržali svi sokovi snažne i jedre mladosti tvoje? Mnoge su tuđinske stope i do sada gazile vijugaste staze i lomne raspucice njihove, ali zemlja je uokolo ostajala besćutna i hladna. A čije li se nisu oči otimala za ljepotom ovog vilinskog zaljeva i otoka i ostrvica što ga okružuju? Ni zemlja ni more ni bliski ni daleki otoci nemogu da sakriju pred inostranim okom rajske dražesti svoje, kao što nema sile koja bi mogla Učki da sakrije zamašnjiv pogled na Velebit jezivi i gordi. Tako i ovaj divni kutić rodjene zemlje naše daje svakome, što može jedino da dade čista i nedostiživa ljepota. Svakome je prosto, da se odmaru, da se krijepi na izvoru tolikih slasti: svak će od tolike ljepote ponijeti sa sobom jednu kap toga nezricivoga milja, ali svoj mili osmijeh, svoje srce, dušu svoju, to naša rodjena zemlja ne da tuđinu: ona to čuva za nas, za tebe, omladino draga!

Taj čarobni osmijeh može samo tvoje oko da primi, o j vječna mladosti naša! I lapat velikoga srca ove naše grude može samo tvoje uha da razabere, dok se njena duša otkriva samo žarkom i neodoljivom zanosu tvome!

Hej, omladino zlatna! Daj oku, da gleda, uhu, da sluša, srcu da osjeća! Ovo je tvoj čas omladino, tvoj veliki čas! Ne propusti ni jednog trenutka: traži slobodu, gdje možeš da je nadješ. Traži je pod suncem, pod plavetnim nebom, u tihim uvalicama i dragama našega mora, u plavinskoj osami — svuda gdje ima zemlje naše, gdje ima samo jedan naš kamen, jedan jedini strućak bosiljka, majčine dušice ili maragriža našeg. Sve će to govoriti i srcu i duši tvojoj. Sve to nosi od davnine po jedno ime, naše ime. A kad stupiš pred kakvu biljku, pred kakav kamen, pred kakav humak; ili kad zagaziš u kakav potok, u kakav dolac ili u jarugu kakvu, uvijek traži ime i postanak svega, čega ti se oko dohvatilo. U tome imenu naša je prošlost, naš korijen, sve što nas veže, s djeđovima i davnim danima našim. Čuvaj ih, duboko urezuj u srca i duše svoje.

Hej, omladino zlatna, živa željo naša! Evala ti, što su pod tvojim snažnim stopama oživjele mrke i tužne planine naše! Ustraj tako! Dok te budu gledale gore i doline naše ne će jeka kroz mrak, što ih obavija, tužiti žalobno i muklo:

Drumovi će poželtjeti Istranā,

A Istranā više biti neće!...

Ne, do toga ne će doći, dok je tebe, dok je tvoje mladosti, tvoje pjesme i ljubavi tvoje, omladino naša poletna i divna! »Učkar«.

ČAJANKA OMLADINSKE SEKCIJE

»ISTRE«.

O. S. priredjuje u utorak 26 decembra u 4 sata popodne u društvenim prostorijama čajanku sa plesom. Svirat će mandolinistički zbor Sekcije. Pozivaju se članovi i prijatelji da u što većem broju dođu na ovu našu čajanku.

Redoviti članski sastanci Omladinske Sekcije neće se više održavati svake subote nego će se od sada naprijed održavati svakog četvrtka, jer se svake subote održavaju pjevačke probe.

† ZORN FRANJO TONETOV

Dne 6 XII 1933 podlegao je na operaciji u Gorici naš zavedni narodnjak Zorn Franjo iz Prvačine u 51 l. starosti. Pokojnik je ostavio za seboj ženo i 4 otroke. Dragom pokojniku naj bo ljepa zemlja sončne Gorice katero je iskreno ljubio.

STATISTIKA EMIGRACIJE

OKRUŽNICA SVIMA ORGANIZACIJAMA ČLANICAMA SAVEZA.

Na II. Kongresu Saveza J. E. U. od 24. septembra u Ljubljani, imali su Vaši delegati prilike da čuju, od kolike je važnosti i potrebe statistika naše emigracije u Jugoslaviji, te smatramo da nije potrebno to ponavljati.

Iz izvještaja Statističkog odsjeka II. Kongresu čuli ste dalje, kakvi su rezultati postignuti do sada, te ste mogli doći do zaključka, da se je na tom polju ipak nešto uradilo, kad se uzme u obzir da je svaki početak skopčan sa poteškoćama. Ali kad se jednom nešto otpočne, dalje ide sve to lakše samo ako ima volje i ustrajnosti. Mora se ići do kraja, do cilja!

Veliki broj saveznih organizacija pokazao je do Kongresa lijepe rezultate, nekoje pak nažalost još uvijek nisu udovoljile svojoj dužnosti, čak ni djelomično.

U ovoj godini moramo poduzeti sve, da dodjemo do što boljih i pozitivnijih rezultata, kako bi jednom mogli javno nastupiti i svima pokazati, koliko nas ima i ko smo mi. Vremna su danas takova, da nas svaki čas mogu zateći nepripravne, te je svako odugovlačenje i natezanje ne samo štetno, već i skopčano sa moralnom odgovornošću svijlu nas i pojedinaca. Krivnja za propust i nemar pala bi na sve nas, te prepuštamo pojedincima na prosude, kakove bi posljedice mogli imati ako nas vrijeme zatekne nepripravne.

Zadaća Statističkog Odsjeka Vam je takodjer poznata. Valja da ste na čistu s tim, da rad Odsjeka bez Vaše saradnje je iluzoran. Rad ovog Odsjeka u neposrednoj je vezi sa radom Vaše organizacije, jer ako i jedna organizacija propusti da izvrši svoju dužnost, trpi uslijed toga ne samo Odsjek, već i naša nacionalna stvar, stvar naše Emigracije i naše braće.

U ovoj godini moramo podvostručiti naš rad! Moramo poduzeti sve korake, da rezultati tog rada budu što pozitivniji i uspješniji.

Od zadnjeg Kongresa u Ljubljani dijelje nas već puna dva mjeseca. Za ovo vrijeme nije se mnogo uradilo, jer smo čekali zaključke Saveznog Direktorija, koji je 19 o. m. zasjedavao u Zagrebu.

Upućujući Vam dakle u sporazumu sa Direktorijem Saveza ovu prvu našu ovogodišnju okružnicu, zahtijevamo od svih bratskih organizacija:

1. da do 31. decembra o. g. bezuslovno popišu sve svoje članove-emigrante, koje nisu još popisali, prema statističkim polama;

2. da nam sve organizacije bezodvlačno i najdulje do 15. januara 1934. g. pošalju sav statistički materijal, odnoseći se na članove emigrante;

3. da sve organizacije uzmu što više truda i vremena, da do tog roka popišu što više emigranata-nečlanova;

4. da statističke pole ispunjavaju što vjernije i po mogućnosti sve rubrike u njima;

5. da nas izvijestite, imate li još u zalih stat. pola;

6. da nam u roku od 8 dana po prijemu okružnice potvrdite primitak sa napomenom, da ste sadržaj uzeli na znanje;

7. da nam u istom roku pošaljete brojno stanje Vaših članova emigranata sa stanjem: 24. IX. 1933. i 30. XI. 1933.;

8. da forsirate rad i ubrzanim tempom radite na popisivanju, jer vrijeme ide;

9. da bezuslovno postupite u svemu u smislu ove okružnice!

Želimo Vam uspješan rad na tom polju i ponovno apelujemo na sve naše organizacije, da imaju uvijek pred očima neprocjenjivu dobit i ogromnu važnost te naše statistike, koja će nam u borbi za naše ideale poslužiti kao najjače oružje protiv našeg neprijatelja i najvažnije sredstvo za uspješnu propagandu u svijetu!

Statistički odsjek

Saveza lug. emigr. udruženja.

NOVO OSNOVANO EMIGRANTSKO DRUŠTVO »ISTRA«-TRST-GORICA» V KARLOVCU

je imelo v nedjeljo dne 17. tega meseca — na rojstni dan Njeg. Vel. Kralja Aleksandra I — svoj prvi ustanovni občni zbor.

Emigranti kakor tudi domači so z zanimanjem poslušali pravila in celi protok obćnega zbora.

Prisotna sta bila tudi podpredsednik »Istrec« v Zagrebu g. Bulić in predsednik »Krnac« iz Ornomlja g. Martelanc.

Poslana je bila vdanostna brzojavka. Nj. Vel. Kralju Aleksandru I v Zagreb in Dr Čoku predsedniku Saveza v Beogradu.

Po prečitanju pravil, izvoljeni so bili: za predsednika društva g. Marjan Ferletić, za tajnika Cigoj Drago, za blagajnika Čavdek Emil, 11 odbornikov in nadzorni odbor.

Po obćnem zboru zapeli so navzoči državno himno »Hej Slovani« in »Trst, Gorica, Rijeka« in klicali svojem Kralju in Jugoslaviji.

»Prodam malo posestvo 5 minut od postaje Cirknica, pošta Pesnica. Vpraša se Kaniža 22«.

KUĆEDOMAĆICE! Sva sredstva za njegu stana kod FORGAČA, Masarykova 18

Čistite i spremajte stan sa sredstvima od FORGAČA, Masarykova 18

NOVA ORGANIZACIJA „ISTRA“ V BANJALUKI

KAKO SE GODI NAŠIM NASELJENCIMA V BANJALUKI.

Banjaluko prištevamo lahko med največje naše naselbine. V neposredni okolici mesta je kupilo že nad 100 družin iz zasedenega ozemlja posestva, katere sedaj jako marljivo preurejajo v vinograde in sadovnjake. Letos so dobili nekateri naseljenici že preko 6000 din., za prodane breskve a vinski pridelek znaša pri nekaterih tudi nad 30 hektov. Zato se njih gospodarstvo polagoma izboljšuje in marsikdo je že »na konju«. Začetek pa je bil seveda tudi tu težek in da nismo ustanovili koj prva leta svojo »Slovensko seljaško zadrugo«, katere je dajala naseljencom poleg raznih gospodarskih potrebščin tudi poceni kredit, neznam, kako bi bilo. Nekateri so prišli sem s popolnoma praznim žepom, dobili pa so pri zadrugi posojilo za nakup zemlje, sezidali si hišico, zemljo skrbno obdelali in danes po 5—7 letih imajo že vrednost 30 do 40 tisoč dinarjev. Seveda, niso vsi tako srečni. Kdor ima mnogo malih otrok, ta ne more nalagati kapitala toliko v zemljo, ker ga nalaga v otroke. Ko ti odrastejo bo šlo boljše tudi v gnotnem oziru. Zemlja je tod dobra in daje, če se vsaj nekoliko pognoji, dobre prideleke. Se največ dobička donaja tu sadjarstvo in vinogradarstvo. Osobito za gojenje breskev je kraj lako ugoden.

Ker je tod le malo industrije, se godi delavcem v teh krajih manj dobro. Vsled konkurence so dneve nizke in dostikrat se delo niti ne dobi. Največ je zaposlenih naših pribežnikov v tukajšnji lesni industriji in v premogokopu. Naši rokodelci si pa najdejo delo, ker jih vsled njih marljivosti, vsi bolj cenijo nego druge. Vendar bi ne priporočal ljudem, ki nič nimajo, da hodijo sem iskati svoje sreče, posebno ne, če nimajo že preizkušene delo. Ti krajci so bolj za one, ki se hoče pečati s kmetijstvom.

Tudi uradnikov iz naših krajev je nekoliko tu, vendar ne mnogo. Trgovcev pa samo par. Tem zadnjim gre še najboljše, ker so prišli sem gnotno dobro podkovani.

Vseh priseljencev, ki so rojeni v zasedenem ozemlju smo našli nekaj nad 600,

ker smo pa najbrže nekaj njih pregledali, jih bo gotovo nad 700. V bližini Prnjavora živi pa še stara goriška kolonija od preko 20 družin. Ne daleč od Banjaluke se nahajata tudi dve italijanski (tirolski) koloniji. Italijanski otroci dobivajo tu šolski pouk v italijanski in tudi v cerkvi se pridružijo italijanski. Kakor vidite se postopa pri nas z Italijani drugače, nego postopajo Italijani z našim narodom v zasedenem ozemlju. Tedi nemški kolonisti, katerih je okoli 600 družin in to iz Nemčije imajo tu nemške šole, v cerkvi kakor tudi pri društvenih prireditvah se poslužujejo nemškega jezika in uživajo sploh popolno narodno svobodo. Da bi ravnali tako Nemci z lužiškim Srbi! Bosanski narod ima naše ljudi jako rad in jim v vsakem oziru rad pomaga. Na polju nekega našega naseljenika, ki nima družine, a je vzel v najem večje posestvo, se je znašlo nekega jutra kar 15 sosedov, ki so okopavali koruzo, ne da bi on kaj o tem prej govoril ali slutil, drugemu so prinesli, ko mu je dospela družina, vsaki po eno kokoš itd. Mnogi bosanski možje so bili za časa vojne v naših krajih in kaj radi govore, kako so jih naši ljudje radi sprejemali in pogostili. Sploh je bosanski narod jako dober, pošten in vrlo bister ter željen nauka. Škoda, da ima le malo dobrih in ne-sebičnih voditeljev!

V Banjaluki smo imeli do pred letom slovensko društvo »Triglav«, v katerem smo bili priseljenci po večini vključeni. Ker je pa to ustavilo svoje delovanje, organizirali smo se pretekle nedelje dne 10. t. m. v izobraževalno in podporno društvo jugosloven. emigrantov iz Italije, kateremu smo dali ime »Istra«. Čim bodo društvena pravila potrjena, vršil se bo prvi občni zbor, do tedaj pa naj se prijavi vsi, ki se še niso prijavi kot društveniki, enemu od članov načelstva (Ant. Strekelj, kmet, nadz. v pok. in posestnik, Božo Mezulič, žel. činovnik, Ante Močinič, strok. učitelj v kmet. šoli, Ciril Buković, banski uradnik, Ivan Budin, uradnik pri šumski direkciji).

RAD JUGOSLAVENSKE MATICE U ZAGREBU

Ova ustanova vrši bez prestanka i neumorno svoj uzvišeni nacionalno-socijalno-humanitarni rad za našu neslobodjenu braću iz Istre i ostalih naših otetih nam krajeva.

Od 1. septembra do 15. decembra 1933. došlo je u ured Jugoslovenske Matice u Zagrebu iz naših porobljenih krajeva 62 novih izbjeglica, a od onih koji su otprile u Jugoslaviju došlo je za prvi put u njezin ured 90 izbjeglica. Kroz to doba podijelila je 148 raznih potpora, bilo u novcu bilo u odeći, obući ili hrani i izdala je 381 raznih preporuka, uvjerenja za dozvolu boravka, uposlenja, državljanstvo i druge razne potrebe. Uz to pojedini su se odbornici lično zalagali nebrojeno puta kod raznih poduzeća i ličnosti za uposlenje ili ublaženje bljede istarskim patnicima.

Iza zadnjega našeg izvještaja u broju 38. naše »Istre« od 22. septembra o. g., sjetili su se istarskih patnika svojim doprinosima Jugoslovenskoj Matici gg.: Dr. Fran Brčić, Zagreb, 400 Din.; Anka Tkalciceva, umirovljena učiteljica građanskih škola u Zagrebu, 100 Din.;

Cenčić Mihajlo, Zagreb, 40 Din.; Požar Ivan, Zagreb, 38 Din.; Kugli S., Zagreb, 50 Din.; Stupar Ivan, Zagreb, 30 Din.; Širca Ambroz, Jakšić, Rijavec Vjekoslav, Vukovar i Zavadlav Leopold, Zagreb, po 20 Din.; Pavlić Milan, Zagreb, i Svete Ivan, Duga Resa, po 10 Din.; Čele Petar, Zagreb, 3 Din.

U našem nas plemenitom radu obilno podupiru Podružnice i Povjereništva Jugoslovenske Matice. Sakupiše i označiše nam: Podružnice Jugoslovenske Matice: 1) Osijek 1500 i 2500, ukupno 4000 Din.; 2) Sl. Požega 800 Din. Povjereništva Jugosl. Matice: 1) Sisak 400 Din.; 2) Crikvenica 350 Din.; 3) Orolavje 70 Din.

(Članarinu i utržak za kalendare za god. 1934 ne možemo iznesti radi prostora u listu).

Svima onima, koji su doprinijeli svoj obol, da se je moglo ublažiti boli i položiti blagi melem na rane napućene braće, zahvaljuje se i preporuča se njihovo pažnji i u buduću.

Banovinski odbor Jugoslovenske Matice u Zagrebu

IZ EMIGRAN. UDRUŽENJA „ISTRA“ U SUŠAKU ODAZIV ZAMEČANA NA VAPAJ ISTRANA.

Sokolsko društvo Zameć-Kantrida saku-pilo je po sabiraču bratu Stefanoviću M. Momčilu, cariniku, prigodom 13. obljetnice Rapalskog ugovora za braću u ropstvu iznos od Din 900.—.

Sokolskom društvu, sabiraču i plemenitim darovateljima Zamećanima, koji su se ovako lijepo odazvali vapaju Istrana najtoplija hvala.

USPJEH »ISTARSKOG DANA« U OSIJEKU

Poslovni odbor Jugoslovenske Matice, podružnice u Osijeku, razmotrio je na svojoj sjednici od 11. o. m. moralni i materijalni rezultat manifestacije grada Osijeka za izgubljeni Julijku Krajnu 26. novembra i ustanovu, da je s krasnim predavanjima gg. dra. Frana Brčića i publiciste Dragovana Šepića kao izaslanika banovinskog odbora iz Zagreba, učestvovanjem uglednih predstavnika grada Osijeka, građanskih i vojnih vlasti, zatim svih nacionalnih udruženja i brojne omladine u kazalištu priredjena akademija, dosegla visoki moralni stepen.

Materijalni uspjeh je bio sljedeći: Požrtvovnošću rodoljubnih gospodja i gospodjica sabrano je na ulicama Din 2379.25, a na ruke pretsjedništva podružnice stiglo je doprinosa ukupno Din 5.500.—, dakle sveukupno Din 7.879.25. te je banovinskom odboru u Zagrebu doznačen na njegovo raspolaganje mali iznos od Din 4000.—.

Svima koji su svojom suradnjom i po-zrtvovnošću išta doprinijeli ovako lakom uspjehu ovogodišnje priredbe izriče poslovni odbor osječke podružnice Jugoslovenske Matice srdačnu hvalu.

NAŠE PROPAGANDNE RAZGLEDNICE

Klub jugoslovenskih akademikov iz Trsta, Gorice in Istre v Ljubljani (Seleburgova ulica 7-a) je izdal v lastni založbi serijo štirih propagandnih razglednic. Umetniška izdelava razglednic je bila poverjena priznanemu našem umetniku slikarju prof. S. Šantlu, ki je svojo nalogo izvršil odlično. Razglednice imajo napise: Zasužnjena domovina. Osveta, Beg od doma in Solovo od Gorice. Razglednice vzbujajo povsod veliko pozornost. Saj so je tudi vredne, ker tako lepih motivov in pestrih barv iz naših zaslužjenih krajev ne dobimo na nobenih takovrstnih tobaravnih razglednicah. Razglednice so zelo primerne za božična in novoletna voščila in sploh za dopisovanje. To je prvi tak poizkus, ki so si ga vzeli na rame na ponovne želje go naše zemlje čutečega občinstva naši agilni primorski akademiki in ki se jim je odlično posrečil. Vsakodnevna nova naročila iz vse države in celo iz inozemstva dokazujejo, kako veliko zanimanje vlada za razglednice. Razprodaja se vrši v Ljubljani po vseh večjih trafikah in tudi v papirnicah Bonač, Tičar in Sfiligoj. Občinstvo naj kmalu poku-pi te redke in lepe razglednice, ki se prodajajo po 1 Din.

Uničevala me je, ni me strla sekira lakomnega Benečana, ne bič, ne meč in križi Habsburžana; vsem, vsem samo grobove sem odprla

SV. MIKLAVŽ PRI ZAGREBSKIH SLO-VENCIH.

V soboto dne 9. 9. m. je priredila Narodna knjižnica in čitalnica, kakor navadno svoj Miklavžov večer. Sv. Miklavž je bil univerzitetni prof. gosp. Dr. B. Zarnik, ki je priporočeval poslušalcem, da vedno in povsod gojijo svojo lepo slovensko besedo. Med drugim se je tudi spomnil koroških in primorskih Slovencev, ki se nahajajo v robstvu onkraj meja Jugoslavije. Sv. Miklavž na te besede je bil od prisotnih posebno pa od primorskih rojakov toplo in prisrčno pozdravljen.

U krvi je zdravlje!

Krv je sok života i hrana tijela.

Jedan od najvažnijih faktora u sastavu ljudskog organizma je krv, koja cirkulira po tijelu i hrani sve njegove dijelove. Zemlja bez vode nije plodna, osuši se i ispuca, i trud uložen u obradivanje takove zemlje je jalov i nekoristan. U koliko zemlja nema vode prirodni putem, nastoji se je dovesti umjetnim putem, jer voda zapravo znači život.

To što je za zemlju voda, za ljudski je organizam krv. Krv preuzima i dalje vodi u tijelo sve ono, što je za normalni i zdravi razvitak tijela potrebno. Liječničkim istraživanjem posljednjih decenija dokazalo se, da je jedno od najpotrebitijih sastojina potrebnih krvi odnosno hranjenju tijela — željezo. Ljudski organizam kad nema u krvi dovoljno željeza trpi i takove osobe postaju bljedobolne, nervozne i razdražljive, nesposobne za rad i sklone su svakovrsnim bolestima, koje lagano i uspješno navlažu na oslabljeni organizam i podgrižaju ga.

Preparat koji krvi nadomještava željeza, poznat svim liječnicima, isproban od stotine tisuća osoba s uspjehom je »Energine« sredstvo za jačanje krvi, živaca i apetita. »Energine« je preparat u kojem je uspješno spojit željezo sa još nekim važnim hranjivim sastojinama u takovoj formi da ga želudac lako prima i pruža krvi, a dajući krvi željeza jača se tijelo i čitavi organizam. Odrasli uzimaju »Energine« tri put dnevno po jednu kašiku prije jela, djeca tri put dnevno po jednu malu kašiku prije jela. »Energine« se nadalje s uspjehom upo-

trebljava u slučajevima slabokrvnosti, kod oporavka iza bolesti, nervoze, razdražljivosti, besanice, kod zaostajanja u tjelesnom razvitku, kod engleske bolesti, pomanjkanja i slabosti mlijeka kod do- jilje, poslije malarije i pomanjkanja apetita, i konačno za sveopće jačanje krvi i tijela.

Roditelji!

Svakom djetetu koje polazi školu dajte da uzima »Energine« za jačanje krvi, živaca i apetita. Djeca koja uzimaju redovito »Energine« dobrog su apetita i otporni su svim bolestima.

»Energine« za jačanje krvi, živaca i apetita dajte svakoj djevojčici izmedju 12 i 17 godina. To je doba kada djevojke moraju da imaju jaku i zdravu krv. Ne zaboravite da je to doba kada nastupa kod djevojaka prelazno doba.

»Energine« dajte svakom članu obitelji koji nema apetita.

»Energine« dajte svakom članu obitelji koji je malokrvan i slabih živaca.

»Energine« za jačanje krvi, živaca i apetita dobiva se u svim apotekama i drogerijama u originalnim bocama od pola litre. 1 boca Din 35.—.

Poštom šalje Laboratorij »Alga« Sušak, 3 flaše Din 110, 6 flaša Din 220.— i jedna badava, 12 flaša Din 440.— i divlje badava.

U FOND „ISTRE“

Ova rubrika nastavlja se i ove godine pod devizom:

»Da bi »Istra« izlazila svakog tjedna redovito u normalnom formatu.«

Bilježimo ova nova imena plemenitih darovatelja:

Mirko Skalamera, Kragujevac	D	5.—
Janko Tomišić, učit. — Petka	D	10.—
Ribarić Martin — Čakovec	D	20.—
X. X. iz Subotice	D	20.—
U prošlom broju objavljeno	D	28.576.35

Ukupno Din 28.631.35

KUPUJTE TAMO —

GDJE KUPUJU SVI!

Kastner & Ohler
Zagreb.

S. SPITZERA NASLJ.

TRANSPORTNO I OTPREMNIČKO D. D.

ZAGREB, ILICA 16 I. KAT

TELEFON BROJ 55-39

OBAVLJASVE VRSTI TRANSPORTA

KAO I PRESELENJA

U VLASTITIM POKUĆTVENIM KOLIMA

POŽURUJEMO SE

da Vam budemo u pomoći kod izbora dobrog i-ukusnog božićnog dara.

TIVAR

ZA GOSPODJE: damski ogrtači . . . Din 390 do 790

ZA GOSPODU: odijela . . . Din 140 do 790

zimski kaputi . . . Din 210 do 590

hubertusi . . . Din 320

ZA DJECU: odijela . . . Din 70 do 150

zimski kaputi . . . Din 170 do 210

hubertusi . . . Din 160

Božićni dar, koji donosi veselje su samo:

ODIJELA

Prelazno doba djevojke je između

12 i 17 godina

to je doba kada svaka djevojka mora imati zdravu . . .rv zdrave i jake živce i izvrstan apetit.

TO DAJE:

Energin

za jačanje krvi, živaca i apetita.

„ENERGIN“ dobiva se u svim apotekama. 1 boca od pola litre Din. 35.—, 3 velike boce Din. 110.—, 6 velikih boca Din. 220.— i 1 badava 12 velikih boca Din. 440.— i 2 badava. — Poštom šalje LABORATORIJ „ALGA“ — SUSAK

(Odobreno po Min. soc. politike narod. zdravlja S. Br. 3787 od 23. marta 1923.)

Najljepši dar za Božić

EDISON BELL gramofon sa pločama

Gramofoni od Din 490.— na više

Ploče od Din 19.— na više

Prodaja na dugoročnu otplatu

BOGATI IZBOR

NACIJONALNIH,

UMJETNIČKIH,

PLESNIH KAO I

TONFILMSKIH

P L O Č A

Zahtjevajte besplatne nove kataloge

Upozorujemo na specijalne snimke starih Primorskih pjesama sa sopeima

Prodavaona: ZAGREB, Ilica br. 5 (Oktogon)

EDISON BELL Penkala Ltd.

ZASTUPSTVA u svim većim mjestima Jugoslavije

Glavni zastupnik za Primorje

MILAN FÜRST, SUŠAK

VANREDNA

PERMANENTNA PRODAJA

odličnih i vrijednih književnih djela uz posve jeftine cijene

Izvršna domaća zabavna i poučna djela i odabran prevodi čuvenih stranih pisaca.

Izbor valjanih omladinskih i dječjih knjiga.

Zakoni Kraljevine Jugoslavije i pravna literatura

Znanstvena i stručna djela.

Udžbenici za osnovne, srednje i visoke škole našega izdanja.

NA ZAHTEJ ŠALJEMO NAŠE POPISE BADAVA I FRANKO!

JUGOSLAVENSKO NAKLADNO D. D.

„OBNOVA“

ZAGREB

MASARYKOV.. UL. 28

TELEFON 66-46,66-48

Jadranska plovidba d. d. Sušak

Brzjavi: Jadroplov

Podržava sa 47 redovitih pruga parobrodsku službu u svim pravcima na Jadranskom moru

**Brze parobrodské pruge za Dalmaciju
Turistička putovanja**

10 dana za Dalmaciju i Grčku 6 dana za Dalmaciju
uz umjerene cijene

Redovita služba za prevoz putnika i tereta za Dalmaciju, Albaniju, Grčku i Italiju.

Prvorazredni parobrodi - odlična kuhinja
dobra posluga.

Upute daju:

Jadranska Plovidba d. d. u Sušaku,
sve njezine agencije
Putnik i Wagons-Lits

Tražite prospekte.

NIKOLA EINZIG

prije

L. GRLIĆ I DRUG

ZASTUPSTVO TVORNICA PARIRA

ZAGREB

DEŽELIĆEVA UL. 74/II — TELEFON BR.: 29-61
Brzjavi: SUPERIOR Poštanski čekovni račun br. 34-610

GENERALNA ZASTUPSTVA:

TVORNICA KNJIGOVEŽAČKOG PLATNA

**JOSEF KOHORN & BRUDER,
BRAUNAU**

TVORNICA PAPIRA

**IGNAZ SPIRO & SÖHNE A. G.
BÖHMISCH-KRUMAU**

SAGRIN-, GLANC I CHROMO PAPIR

**BUNTPAPIERFABRIK G. F. LELL,
EBELSBERG**

VELETRGOVINA FINIH PAPIRA

CARL MANG, WIEN

Stalno na skladištu: ŽICE (sjajne pocinčane); original
Gruschwitz-KONAC; Bindšpage, Kapitalband, Heftgurte
Heftbinde i t. d.

GRADSKA ELEKTRIČNA CENTRALA U ZAGREBU

ima svoj

INŠTALACIONI URED

koji

zaposluje preko 50 stručnih sila;
izvada sve vrste inštalacija, svijetla,

motora, aparata, strogo prema postojećim propisima i uz umjerene cijene;

ima veliko skladište

rasvjetnih tjelesa aparata, motora i inštalacionog materijala samo prvorazrednih tvornica;

vrši stalnu službu

za male popravke danju i noću

Telefon broj 46-41

nalazi se u

Gundulićevoj ulici 18 prizemno

(uredovno vrijeme od 8-12 prije podne
i od 2-6 poslije podne)

Obročna otplata!!

Ovaj broj „Istre“ je štampan na rotacionom papiru

Tt. Karl Funder - Mölbling (Austrija)

PRUŽAMO PRILIKU SVAKOME!

da kupi jeftini i praktični

BOŽIČNI DAR!

Do Božića znatno snižene cijene!
Ne propustite priliku!

SVILENE TKANINE!

VUNENE TKANINE ZA HALJINE
I KAPUTE!

BARŠUNI, FLANELI I PLATNA
ČARAPE I RUKAVICE!

To su danas najvrijedniji i najpraktičniji darovi

ZA ŽENSKI SVIJET!

POMODNA KUĆA

Lebincec
I DRUG
RADIČEVA 1.

POZOR

**OBRTNICI
TRGOVCI I
PRIVATNICI!**

KATALOGE, POSLOVNE
KARTE I CJENIKE,
LISTOVNE PAPIRE,
KUVERTE, OBJAVE,
POSJETNICE I SVE
OSTALE TISKANICE ZA
TRGOV. I PRIVATNU
UPORABU IZRADIT ĆE
VAM NAJJJEFTINIJE,
BRZO I SOLIDNO

**JUGOSLOVENSKA
ŠTAMPA D. D.**

ZAGREB, Masarikova 28a
TELEFON: 66-46, 66-47 i 66-48

ŠUMSKO INDUSTRIJSKO PREDUZIĆE

DOBRLJIN-DRVAR A. D.

STRUGARE U DOBRLJINU I DRVARU, DIREKCIJA ŽELJEZNICA U DRVARU, DIREKCIJA ŠUMSKIH RADOVA U OŠTRELJU I EKSPORTNA STOVARIŠTA U ŠIBENIKU I SUŠAKU. CENTRALNA UPRAVA U SARAJEVU.

Proizvodi: Sve vrste jelove, smrčeve i bukove rezane gradje, burad za pakovanje, građevni materijal, drvenu vunu itd.

Eksportuje: Sve vrste produkata po celom svetu. Godišnja prerada oko 300.000 m³ oblog drveta. — Sopstvena željeznička mreža od 352 km spaja Prijedor — Jajce — Knin i služi javnom saobraćaju — Dužina šumske pruge iznosi oko 300 km.

Telefoni br. 63-55 i 63-57 — Brzjavi: LEFENIKS, ZAGREB

»FENIKS«

DRUŠTVO ZA OSIGURANJE ŽIVOTA

Filijalna direkcija: ZAGREB, JELAČIĆEV TRG Br. 4

Garantna sredstva proračunato u dinarima - - - - -	5,107.000.000.—
Stanje osiguranja koncem 1932. god. u dinarima preko -	26,024.902.000.—
U god. 1932. isplaćeno je u životnoj grani osigurnine din.	583.157.730.—
Prihodi na premiji u životnoj grani 1932. god. iznose u din.	1,458.462.219.—

GRANE OSIGURANJA:

Život, osiguranje miraza, rente, požar, provalna kradja, auto, nesretni slučajevi i zakonske dužnosti jamstva

NOVO UVEDENO ŠTEDNO OSIGURANJE BEZ LIJEČNIČKOG PREGLEDA!

Za dva dinara dnevno isplaćujemo - - Din 17.500.—

Za tri dinara dnevno isplaćujemo - - - Din 26.250.—

Za četiri dinara dnevno isplaćujemo - - Din 35.000.—

U slučaju smrti uslijed nezgode naročite pogodnosti

Tražite prospekte! — Vrsnim zastupnicima pruža se dobra zarada!

Sve upute daje najpripravnije

»FENIKS«

Društvo za osiguranje života, filijalna direkcija Zagreb, Jelačićev trg 4

Obradujte za Božić svoje drage

59.-

Vel. 23-26 Vrsta 9892-82
Za nestašne djake i učenice po kiši, snijegu i blatu. Ne treba ih čistiti, operu se običnom vodom. Vel. 27-34 Din. 79.-. Ženske Din. 99.-

29.-

Nasze tople „ZEPE“ za rad kod kuće i u dvorištu najpodesnije su. Nepromočive su, jer imaju gumeni djon. Dječije 25.-, muške 35.-

poklonite cipele
praktičan dar -
najveće veselje

Rato

49.-

Vrsta 3222-02
Jaka polucipela za školsku mladež sa ukrasnim jezikom. Gumeni djon jamči za dugotrajnost. —

POSODNA I STUDISKA
TRST
POSODNA I STUDISKA

59.-

Vel. 27-34 Vrsta 5662-00
Visoka dječija cipela od dobrog boksa na ram prošivena sa kožnim djonom. Veoma podesna u kaljače. Sa duplim djonom 69.-

49.-

Vel. 23-26 Vrsta 5861-00
Za Vaše mališane najbolje odgovara ova cipela od finog boksa sa kožnim djonom.

45.-

Za dječake, koji nikad ne miruju evo dobrih visokih cipela od jake masne kože sa izdržljivim gumenim djonom. Vel. 35-38 Din. 59.-

79.-

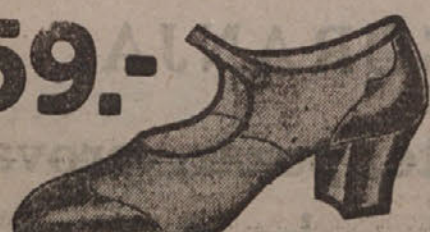
Vrsta 6262-21
Štrapačna cipela za zimski sport od jakog duboksa sa kožnim djonom i petom. —

49.-

Vrsta 1345-05
Udobna cipela od lastina, u koji se noga odmori ali ne gubi lep oblik. Istakva od crnog ili braun somota za Din. 49.-.

59.-

Crne ili braun od somota kombinovane sa kožom. Elegantne i udobne, za svaku nogu i svaki džep. Možete ih obuti u snježne cipele

69.-

Vrsta 3925-03
Za rad, za štrapač, za blato i vodu praktične cipele od boksa sa nepoderivim gumenim djonovima. —

79.-

Vrsta 2945-11
Cipele za svaku priliku od dobrog boksa sa kožnim djonom i potpeticom. — Praktične i ukusne. Od laka za Din. 99.-

49.-

Vrsta 9815-03
Ukusna dekolte cipela od finog somota ili lastina. Nemože izostati iz garderobe ni jedne praktične dame. Iz svilenog atlasa 69.-

69.-

Vrsta 5705-21
Otmena cipela od svilenog atlasa, sa ukrasom na nartu. Uz najskuplju večernju toaletu najprikladnija. —

69.-

Vrsta 5755-23
Cipela od svilenog atlasa najpodesnija za ples i zabavu. Imamo i bele, koje možemo obojiti u tonu haljine.

99.-

Vrsta 9805-07
Jednostavna ali elegantna cipela od laka. Zbog lepog oblika i visoke pete naročito je omiljena. —

69.-

U ovim snješkama možete izaći u najgorem nevremenu. Kožne cipele i noge ostanu Vam potpuno suhe. U njima nosite naše cipele od lastina za Din. 49.-.

99.-

Vrsta 9875-26
Lagana lakovana cipela sa kombinacijom od prave zmijske kože. Podesna za čajanke i ples.

129.-

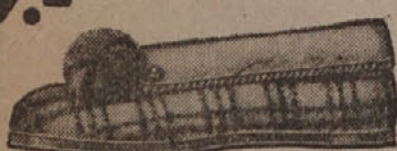
Vrsta 5875-08
Elegantna cipela od laka sa ukusnim ukrasom, podesna za svaku priliku.

99.-

Vrsta 2055
Udobne ali elegantne cipele od tople vunene čohu sa ukrasnom obrubom od krimera. Za osjetljive noge u zimsko doba nenadoknadive.

29.-

MIKADO. Kad ste kod kuće, kad radite u kuhinji i idete iz sobe u sobu, nosite ove papuče. Dječije Din. 25.-, Muške Din. 39.-

39.-

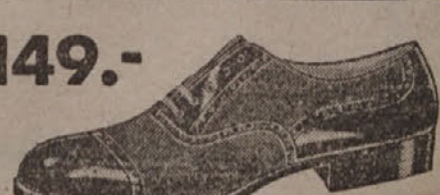
Zdravije i skupu kožnu obuću očuvate Vam najbolje naše kaljače. Imaćete uvijek suhe noge i čist stan. Jamčimo za dobar kvalitet.

89.-

Vrsta 1937-29
Od čvrstog boksa sa elastičnim gumenim djonom. Za dnevnu upotrebu, smeđe ili crne.

149.-

Cipele elegantnog gospodina za društvo i ples od laka kombinovane sa semišom. —

99.-

Za rad u hladnim prostorijama nenadoknadive. Izradjene su od tople vunene čohu sa nepromočivim gumenim djonom.

99.-

Cipele za svetac i blagdan, koje usavršujemo već 30 godina. Svaki dan su bolje i svaki dan jeftinije.

129.-

Elegantna cipela prošivena na ram. Izradjena od najboljeg boksa sa kožnim djonom i kožnom petom. —

149.-

Elegantne cipele od telećeg boksa, gornji deo kombiniran sa toplom čohom. Zbog svoje otmenosti nazvane „DIPLOMATKE.“